

N

N, n, 14. bogstav i det da. alfabet; det er fra det gr. alfabet gået uforandret over i det lat. Det er alm. at bruge *n* i forb. med *g* og *k* for at betegne lyden [n]: *ng* = [ŋ] og *nk* = [ŋk].

N, kem. tegn for kvælstof.

N, automobil-kendingsmærke f. 1) Åbenrå amt; 2) Norge.

N, fork. f. nord.

n-kem. fork. f. normal.

n., fork. f. netto.

Na, kem. tegn for natrium.

Naab [na:p], 165 km l. biflod til Donau, fra Fichtelgebirge.

'Na'aman, aramaisk hærfører, hvis sædskald profeten Elisa helbredte.

Naantali ['na:ntali], sv. *Nändental*, fl. by, NV f. Turku: 1800 overv. finsktalende indb. (1947). Grl. 1443; opkovstet omkr. et birgittinerkloster.

'Nabal, jødeer, som nægtede at hjælpe David under hans flugt fra Saul (1. Sam. 25). Da **N** døde af skrek ved at høre, at David havde planlagt at straffe ham, ægtede David hans kloge og smukke hustru Abigail.

naba'tæ'er, semitisk folkestamme i N-Arabien og det sydl. Syrien, kendt fra indskrifter i en aramæisk dialekt fra tiden omkr. Kr. fødsel. I Petra findes talrige ruiner fra deres glansperiode.

'Nabis, spartansk tyrant 207-192 f. Kr.; fortsatte Kleomenes 3.s reformer til gunst for heloterne; søgte at undervinge det achæiske forbund, men blev standset af Rom.

Náblus ['na:blis, -blus] (af gr. *Neápolis*), hebr. *Shekhem* (G.T. *Sikem*), by i Palæstina i Samarias bjerge NØ f. Jaffa; 25 000 indb. (1946). Veldyrket omegn; jernbaner mod NV og N.

na'bob (eng., af hindustansk *navab* fyrste, guvernør), rigmand, der har tjent sin formue i kolonierne.

Nabo'nassar (gud Nabu er en beskytter), babyl. konge ca. 740 f. Kr. Han er den første i en babyl. kongerække, der er kendt fra gr. overlevering.

Nabo'oid (gud Nabu er genstand for ærefrygt) (d. 539 f. Kr. (?)), Babyloniens sidste konge for dets fald for Kyros d. ældre. Han var livligt interesseret i tempelbygning og tempelhist., men forsømte landets forsvar.

Nabopa'lassar (gud Nabu, beskyt arvefønen), grundlægger af det nybabyl. rige 625 f. Kr. efter Assyriens fald, hvortil han havde medvirket. Ivrig bygherre.

naboret, de om naboforhold gældende regler; er for største delens vedk. ikke fastslået i egl. lovbestemmelser. F. eks. kan særlig generoføndede virksomheder på en ejendom forbydes af hensyn til naboejendommen el. efter omstændighederne tillades mod erstatning.

'Nabot, ejer af en vindård, som kong Akab tog i besiddelse, efter at han havde ladet ham dræbe. Som straf herfor forudsagde profeten Elias Akabs slægts uddøelse.

'Naboths æg (*Ovula Na'bothi*) (efter den ty. læge *Martin Naboth* (1675-1721)), slimfyldte blærer på livmodermunden, godartet og betydningsløs lidelse.

nabovinkler, to vinkler, der har et ben fælles, mens de andre ligger i hinandens forlængelse. To *n* er tilsammen 180°.

nabovirkning el. *allelopati*, betegn. f. individens påvirkning af hinanden. Planterede blomster og modne frugter udskiller ofte flygtige stoffer (f. eks. ætylet hos modne æbler), som indvirker skadeligt på andre planters spirning el. holdbarhed; f. eks. kan tomatplanter ikke tåle levkjøg- og syrenduft, kartofler bliver sødlig og spirer dårligt i æbleduft, afskærne nelliker ødelægges hurtigt af æble- og tomatduft, modne æbler fremskynder modningsprocesserne hos umodne og må derfor fra-

sorteres, hvis lagringen skal vare længe. Hos grønthandlere og i drivhuse må frugt og blomster holdes adskilt i hver sit rum.

Na'bu (forkynderen), babyl.-assy. guddom, gudekredsens »sekretær«. Hans dyrkelse var især fremtrædende i det nybabyl. rige. Hovedtempel: Ezida i Borsippa.

Nachtegall ['nak-], Vivat Victorius Franciscus (*Franz*) (1777-1847), da. gymnastikpædagog. Indførte gymn. i Danm. på grundlag af tyskeren Guts Muths system. Eget gymnastikinstitut i Kbh. 1799. 1821 blev **N** gymnastikdirektør; medvirkede til, at gymn. indførtes på da. skoler.

Nachtigal ['nat-], *Gustav* (1834-85), ty. opdagelsesrejsende, 1868-75 i Sahara og Sudan, grl. 1884 de ty. kolonier Togo og Kamerun.

Nacka, sv. købstad (1949); sydøstl. forstad til Sthlm.; 14 400 indb. (1949).

NaCl, kem. formel for natriumklorid.

'Naddoer, no. viking, der ca. 850 opdagede Island, som han kaldte Sneland.

Nadezdjinsk [-'djesdinsk], tidl. navn på Ka'balpøvsik i Sovj.

'nadir (arab. *nadh*r modsat (af zenit)), det punkt, hvori lodlinien, forlænget nedad, skærer himmelkuglen.

Nadler ['na:d-], *Joseph* (f. 1884), østr. litt. historiker. *N*-s hovedværk; den særprægede, ensidige *Literaturgeschichte der deutschen Stämme und Landschaften* 1-4 (1912-28) rummer et uhyre materiale. Nyudg. *Literaturgeschichte des deutschen Volkes* (1938-41) behandler - også rent nazistisk - den moderne ty. litt. Afset som prof. i Wien.

na'dver (*nat* + oldn. *verðr* måltid), det rel. måltid, hvori den kristne under nydelsen af brød og vin modtager syndernes forladelse. Den symbolske opfattelse af *n* betragter brødet og vinen som tegn el. billeder på Jesu legeme og blod og opfatter *n* som et mindemåltid (Zwingli). Luther og den kat. kirke mener, at *n* er nydelsen af Jesu legeme og blod; forskellen er, at den kat. kirke hævder, at brød og vin ved messeoffert forvandles til Kristi legeme og blod (transsubstantiation), medens Luther mener, at Kristi legeme og blod modtages sammen med brødet og vinen (konsubstantiation).

'nafta (pers. *nafata* udsvede), betegn., anv. for 1) råpetroleum, 2) letflygtige destillater heraf (petroleumæter) el. af stenkulstjære (stenkulnafta), 3) undertiden for æter.

'Naftali, israel. stamme i Jordandalen V og N f. Genesaret Sø. *N* regnes for søn af Jakob og trækvinden Bilha.

'naftali'n (af *nafta*), cyklisk kulbrinte, glinsende hvide krystallinske blade af ejendommeligt lugt. Smp. 79,2°, kp. 218°. Kem. består *n* af benzolmolekyler, der har to kulstofatomer fælles. Har lignende kem. egenskaber som benzol og danner som dette et stort antal derivater, som har stor tekn. anv. *n* anv. i nogen udstrækning som mølmeiddel; en hovedanv. er nu fremst. af ftalsyreanhydrid (jfr. ftalsyre).

naft'e'ner, alicykliske kulbrinter af formelen C_nH_{2n} . Findes især i kaukasiske jordolie. Hovedparten af de i denne forekommende *n* er cykloheksan.

naft'e'syrer er en række alifatiske, mono- og bicykliske syrer, der i en mængde af indtil ca. 3% findes i rå jordolie. Salte af *n*, naftenater, har tekn. anv., f. eks. som emulgerings- og opløsningsmidler, som sikkativer, til træ- og tekstilimpregnering m. m.

nafti'o'syre, org. syre, fremstilles ud fra naftalin, anv. især til farvestofsynteser.

naft'o'l, $C_{10}H_8O$, oksynaftalin, analog fenol og med lign. egenskaber. Hvidt, krystallinsk stof, som især anv. i farvestofindustrien. En isomer form anv. desuden i medicinen.

naftolfarver er en gruppe meget lys- og vaskeægte azofarvestoffer, spec. for bomuld (da de anv. i alkalisk opløsning); syntetiseres direkte på tekstiltaverner og betegnes derfor udviklingsfarvestoffer. Tekstilmaterialet behandles først med naftolkomponenten i alkalisk opløsning og kan derefter (evt. uden tørring) kobles med en opløsning indeholdende en diazoteret aromatisk amin. Svarende til naftol- og aminkomponentens art kan der farves med en lang række ægte nuancer i gult, rødt, blå, sort o. s. v. Denne simple farvemethoder har i væsentlig grad fortrængt farvning med kype og alizarinfarver.

Visse ældre farvestoffer, der har forstavelsen »naftol«, f. eks. naftolgul, der anv. til farvn. af uld og silke, af næringsmidler og i fot. (desensibilisator), og naftolgrønt, der tjener til farvn. af uld og silke, af mikroskop, præparater og film, henregnes ikke til *n*. Under *n* hører derimod de mod. udviklingsfarvestoffer til bomuldsstryk; rapidægte og rapidgenfarvestoffer.

naftyla'mi'n, aminonaftalin: Der eksisterer 2 isomere former, α - og β -*n*, begge hvide krystallinske stoffer. Fremstilles ud fra naftalin. Anv. især i farvestofindustrien. Af naftylaminsulfonsyre kendes fl. isomere, f. eks. naftionsyre.

naftyleddikesyre, α -*n* er et vigtigt plantehormon (vækststof), der fremmer rodvæksten og hindrer æbler og pærer i at falde af træerne før modning. Metylsteren af β -*n* forhindrer spiring og vandtab hos lagerkartofler. Praktiske forsøg gennemført i USA.

α -naftyltiorinstof (ANTU), et specifikt middel, der i løbet af 10-24 timer dræber rotter; fremst. i Danm.

Nafûd, *An* [an nâ'fû:d], ørken i N-Arab.

'Nâga (sanskrit: slange), i ind. rel. mytiske væsener, halvt slanger, halvt mennesker, dels onde, dels venligt sindede.

na'gajka (russ.), kosakridepisk med bly i smerten.

na'gana (zulusprog), kvægsygdom i Afrika, forårsaget af *Trypanosoma brucei*, der overføres af tsetsefluer. Angriber hest og kvæg, men ikke de vilde hovdyr. *n* har ofte et frygteligt omfang.

Nagano [nana:mo], jap. by på Midt-Honshû; 77 000 indb. (1940).

'nâgari, d. s. s. devanâgari.

Na'gârjuna [-'dzu-] (omkr. 100 e. Kr.), mahâyâna-buddhismens stifter.

Nagasaki [nana:sak(i)], jap. havne- og industriby på V-Kyûshû; 253 000 indb. (1940). Stor jernindustri, skibsbygn. I nærheden kulflert. En stor del af *N* blev ødelagt ved nedkastningen af den 2. atombombe 9. 8. 1945.

nagelfast (*somfast*), tilbeholder til fast ejendom, der er bragt i fast forbind. med denne.

nagle, d. s. s. nitte.

Na'gorno-Kara'bahernes Autonome Område, i Azerbajdzjan, Sovj.; 4160 km²; 154 000 armenstale indb. (1933).

Nagoja [nana:jo], jap. havne- og industriby på Midt-Honshû; 1 328 000 indb. (1940). Japans tredjestørste by. Tekstilindustri, porcelæn.

Nâgpur (eng. [nâ'g'pura, nâ'g'puə]), hovedstad i Central Provinces, Hindustân, ØNØ f. Bombay; 302 000 indb. (1941). Jernbanecentrum med handel og tekstilindustri; univ.

Nagy [nadj], *Ferenc* (f. 1903), ung. politiker. Fra 1930 knyttet til Husmandspartiet, formand her aug. 1945. Nov. 1945 formand f. nationalforsaml., febr. 1946-maj 1947 chef f. samlingsreg. Under konflikt ml. ledere for Husmandspartiet og

M. Nahás Pasha.

Betty Nansen.

Fridtjof Nansen.

Hans Nansen.

kommunisterne meddelte N, der var på rejse i Schw., at han trak sig ud af reg. Rettede efter ankomst til USA skarpe angreb mod kommunisterne.

Nagykanizsa [¹notj'kanis] ty. *Gross-Kanis*, by i SV-Ungarn; 31 000 indb. (1941). Handel med korn og tømmer.

Nagykrócs [¹notj'krócs], ung. by SØ f. Budapest; 30 000 indb. (1941). Hesteopdræt, levnedsmiddellindustri.

Nagyszombat [¹notj'sombot], ung. navn på byen Trnava, Tjsekoslov.

Nagy Várád [¹notj'váród], ung. navn på Oradea (Mare) i Rumænien.

Naharro [¹na'ar:], *Bartolomé de Torres* (d. omkr. 1530), sp. digter, forløber for det sp. nationaldrama.

Na'hás Pasha [-pa'ja], *Mustafa* (f. 1879), ægypt. politiker. Leder for Wafd-partiet efter Zaghlül Pashas død 1927, krævede med skarphed eng. rømning af Ægypt.; førstemin. 1928, 1930, 1936-37, her styrtet v. konflikt m. kong Farúk. Efter valgsjefter atter førstemin. 1942-44, modstander af ægypt. krigserklær. mod Tyskl. 1945. (Portræt).

Nahe [¹na:'e], 130 km l. biflod til Rhinen, fra Hunsrück til Bingen.

Nahitjevan, ASSR i Azerbajdzjan, Sovj., ved Irans grænse, S f. Armenien. 5400 km²; 117 000 indb. (1939). Hovedstad: Nahitjevan.

Nahr el 'Asi [nahr-], 370 km l. flod i N-Syrien og tilstødende dele af Tyrkiet; munder i Middelhavets NØ-hjørne. Oldtidens *Orontés*.

nahua [¹nawa], mellemamerikansk sproggruppe, hvortil bl. a. toltekernes og aztekernes sprog hørte.

'Nahum, en af de »små« profeter i G. T., hans skrift (fra tiden ml. 622 og 612 f. Kr.) indeholder trusler mod Ninive.

Naidu [¹na:du] el. *Nayadu* [¹na:du], *Sarjilal* (f. 1879), ind. digterinde og politiker. Nationalist, fører f. den ind. kvinddebewægelse, første kvindelige repr. for nationalkongressen.

Nain, by i Galilæa, hvor Jesus opvakte enkens son (Luk. 7).

nainsook [¹na:nsuk] (hindustani *na:nsukh*, af *na:n* øje + *sukh* fryd), et blødt, let, bleg, lærredsvævet bomuldsstof af kvalitet ml. madapolam og cambrie; anv. til undertøj, lommetørklæder og beklædning.

Nairn [nærn], grevskab i NØ-Skott. S f. Moray Firth; 422 km²; 9000 indb. (1947).

Nairobi [nai'roubi], hovedstad i Kenya, grl. 1899 som station på Mombasa-Uganda-banen; ca. 60 000 indb.

na'iv (fr., af lat. *nativus* medfødt), troskyldig, uerfaren.

na'ivisme [na-i-], kunstretn., der arbejder ud fra el. tilstræben en barnligt umiddelbar opfattelse. En typisk repr. for n er bl. a. den fr. maler Henri Rousseau (1844-1910); eks. på en forfattet da. naivist er Hans Scherfig, n har ofte søgt inspiration i almuestil o. a. primitiv kunst.

naiv realisme, den opfattelse, at (omverdens-) tingene har de egenskaber, som man i dagliglivet tilskriver dem.

na'jader (gr. *Na'jades*), i gr. rel. kildendemyfer.

naje (holl. *naaien* sy), søv., befæste el. fastbinde med tynde garn.

Nakchichevan, anden stavemåde for Nahitjevan i Sovj.

'Nakkebølle, hovedgård Ø f. Fåborg, hovedbyg. opført 1559 af Jacob Brockenhuus, fredet i kl. A.

Nakkebølle fjord, indskæring Ø f. Fåborg. Sanatorium.

Nakke'hoved, klint Ø f. Gilleleje; fyr. 40 m.

Nakskov, da. købstad inderst i N Fjord; 15 863 indb. (1948). Bindingsværksbygninger. Industri: sukker, skibe, maskiner, kondenseret mælk, havregryn m. m. Havn. Endepunkt for baner til Nykøbing, Kragenæs og Rødby. Opr. et fiskerleje, ældste kendte privilegier fra 1266.

Nakskov Skibsværft, grl. 1916, a/s fra 1919. Kendt for sine til ØK byggede motorskibe. Beskæftiger normalt 1500 mand. Aktiekap. 6 mill. kr. (1948).

Nakskov Skibsværft.

Na'l'bandian, *Inga* (1879-1929), da. forfatterinde. Gift med en armenisk pædagog; hendes vigtigste bøger handler om Armeniens lidelser.

Nalkowska [-'kofska], *Zofja Rygiel* (f. 1885), po. romanforfatterinde; hovedværk: *Ønd Elskov* (1928).

'Naltjik [-tjik], hovedstad i Kabardinernes ASSR, Sovj.; ca. 30 000 indb. Besat af tyskerne 29. 10. 1942-4. 1. 1943.

nam (oldn. *nám* det at borge), i gl. da. ret en form for lovlig selvtægt, som bestod i, at en domhaver tilvædede sig visse af domfældtes ejendele for at tvinge ham til at rette sig efter dommen.

Naman'gan, oaseby i Uzbekistan, Sovj., i Fergana-bækkenet; 77 000 indb. (1939). Bomuldsindustri.

Namdalen [¹na:mda:lan], ca. 200 km l. no. dal, N-Trøndelag, gennemstrømmet af Nansen. Gnm. N fører Namsos-Grong banen og Nordlandsbanen.

Namen [¹na:mø], flamsk navn på Namur (belg. by).

'Namsen, 140 km l. no. elv, N-Trøndelag, gennemstrømmer Namdalen, udmunder i Namsfjorden.

Namsfjorden [¹na:msfjo:røn], ca. 30 km l. no. fjord i N-Trøndelag, fra Folda til Namsos.

Namsos [¹na:(n)so:s], no. ladedest, N-Trøndelag, inderst i Namsfjorden 3 km V f. Nansens udmunding; 3800 indb. (1946). Udgangspunkt for jernbanen N-Grong. Besat af engl. 14. 4. 1940, svære ødelæggelser ved ty. flyverangreb 19.-20. 4. 1940, rømmet af engl. 3. 5. 1940.

Namur [na'my:r], flamsk *Namen*, 1) prov. i SØ-Belg.; 3660 km²; 353 000 indb. (1948); 2) hovedstad i 1) ved Sambres munding i Maas; 31 000 indb. (1948). Kulgruber. Fabrikation af våben, leder-, jern- og messingvarer, porcelen og glas. N har spillet en vigtig rolle i Belg.s krigshistorie; fæstningen er talr. gange blevet belejret el. erobret, bl. a. af tyskerne 1914.

'Nanak (1469-1538), stifter af den ind. rel. sekt sikherne, søgte at forene hamedansk og hinduistisk teologi.

Nanā Sāhib [¹na:na:'sa:hib], tilnavn for *Dandhu Punt* ['dāndhu 'pānt] (f. 1824), indisk leder under oprøret 1857. Fører f. rejsningen i Oudh, beordrede efter det belejrede Cawnpores overgivelse trods givet løfte massemyrderier på englen-

derne, undslap i 1859 til Nepāl; død uvist når.

Nan-ch'ang [nan tʃan], hovedstad i prov. Kiang-si, SØ-Kina; ca. 300 000 indb.

Nancy [nā'si], nordøstfr. by ved Meurthe; 114 000 indb. (1946). Tidl. hertugslot; rokokopalæer. Univ. (grl. 1572). Vigtig tekstilindustri; handel m. landbrugsprodukter. Tidl. hovedstad i hertugd. Lorraine. Ved N faldt Karl d. Dristige af Burgund 1477 v. nederlag mod schweizerne. Fransk 1766, forgæves angr. af ty. aug.-sept. 1914. Erobrt af amer. 15. 9. 1944.

'nan'dere (¹*Nanulidae*), fam. af små, trop. ferskvandsfisk; fl. arter holdes som akvariefisk.

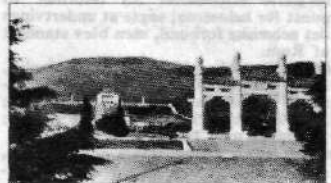
'nandu (tupi-sprog) (*'Rheae*), sydamer., store, strudslign. fugle; kan ikke flyve; 3 tæer, fjere, mangler bifane, polygam; hannen ruger. 2 arter.

Nanga Parbat (eng. [nāŋgə 'pa:bat]), 8126 m h. bjerg i Himalaya, Ø f. Indus' gennembrud.

Nan-hai [nantai], kin. navn på Det Sydkin. Hav.

nankin [¹nan'kin] (efter byen *Nan-king*), kraftige kipervævede, som oftest farvede bomuldsstoffer, der anv. til fjærtæ bolster, lommeformer (især i benklæder), kitter og arbejdstøj.

Nan-king [nansin] (kin: d. sydl. hovedstad; modsat Pe-king), hovedstad i Kina, ved Yang-tze-kiang; 1,8 mill. indb. (1946). Flodhavn, station på banen Shang-hai-Pei-ping; bet. industri og handel. På Purpurbjerget ved N findes gravmæler over den første kejser af huset Ming og over Sun Yat-sen. Kinas hovedstad 1368-1403 og fra 1928, med undtagelse af 1937-45, da N var sæde for en

Purpurbjerget med Sun Yat-sens gravmæle.

kin. lydregering, medens det frie Kinas hovedstad var Chung-king. Apr. 1949 erobret af kommunisterne.

Nan-king-regeringen, 1) kin. nationalregering, dannet 1927 af Kuo-min-tang under Chiang Kai-sheks ledelse m. hovedstad i N. Sejrede over nordkin. generaler, tog skarpt afstand fra kommunisterne; vendte sig 1931 mod det japanske angreb. Efter krigsudsbruddet 1937 fortrængt fra Nan-king, tog jan. 1938 sæde i Ch'ung-king. 2) den af japanerne 1938 oprettede kin. valsalreg. med hovedstad i Nan-king. 1946 blev Nan-king atter Chiang Kai-sheks regeringsnæde (til 1949).

'Nanna, i nord. rel. Balders hustru.

nanno- (gr. *nānos* dværg), 1) dværgagtig; 2) forstavelse ved fys. måleenheder. n = 10⁻⁹.

Na'nok (grønl: bjørn), *Østgrønlandsk Fangstkompani A/S*, da. selskab til udnyttelse af østgrønl. erhvervsmuligheder, grl. 1929.

Na'nortalik (grønl: bjørnstedet), handelsplads i sydl. del af Julianehåbs distrikt, hovedpladsen i N sydl. 434 indb. (1946).

'Nan'sen, *Betty* (Anna Maria), f. Müller (1873-1943), da. skuespillerinde og teaterleder. Deb. 1893 på Casino. 1896-99 v. Det Kgl. Teater, 1899-1903 v. Dagmar-teateret, 1903-05 meddir. v. Folketeatret og 1907-10 v. Det Kgl. Teater; derefter gæstespil og filmoptræden i Eur. og Amer. Oprettede 1917 »Betty Nansen-teatret«, hvor hun øvede en bet. indsats som dir., instruktør og skuespillerinde ved fremførelser af Ibsen, Strindberg, Toller, O'Neill, Kaj Munk o. a. I sit spil interesserede hun ved sin intelligens, sit temperament og sit lune. (»Agnès Jordan«, Tora Parsberg, »Kamelidamen«,

Lady Macbeth o. m. a.). – Gift 1. gang 1896 med Peter N. (Portræt sp. 3160).

Nansen, Fridtjof (1861–1930), no. opdagelsesrejsende, zoolog og filantrop. Gik 1888 på ski over Grønlands indlandsis fra Ø til V, 1893–96 med »Fram« over Ishavet, hvor N på vandring mod polen nåede 86° 14' n. br., 1897 prof. ved Oslo univ. Bidrog 1905 til at skabe sympati f. No.s unionsbrud; 1905–08 no. gesandt i Engl. Stillede sig 1920 i spidsen for arb. m. hjemsendelse af krigsfanger (ty.-østr. fra Sibirien, russ. fra Centraleur.) og fik hjemført 450 000 mennesker; fra 1921 Folkeforbundets overkommissær for flygtninge og krigsfanger; ledede 1921–23 hjælpearbejde under hungersnød i Volgadistrikterne (Røde Kors); støttede befolkningsudveksling ml. Grækenl. og Tyrk. Nobels fredspris 1923. Skrev bl. a. *Fram over Polhavet* (1897). (Portræt).

Nansen, Hans (1598–1667), kbh. borgmester. F. i Flensborg, deltog i købmændsfart i Nordatlanten; direktør i Isl. Kompagni 1639–49. Fra 1644 borgmester. Ledende bl. borgerne under stændermødet 1660, s. å. præsident i Kbh. og medl. af statskollegiet. Fik store godser overdraget for sine lån til kronen. (Portr.).

Nansen, Peter (1861–1918), da. forfatter og forlagsdirektør. Til velberget forargelse for borgerskabet og i en elegant stil skrev N bl. a. de 3 erotiske fortællinger *Julius Dagbog, Maria og Guds Fred* (1893–95); mindre foreldret virker den udfordrende roman *Broderne Mesthe* (1915). I ledelsen af Gyldendals forlag 1896–1916 viste N charme og klogskab.

Nansen-kontoret, et under Folkeforbundets auspicer oprettet selvstændigt organ til fortsættelse af det af Fridtjof Nansen påbegyndte humanitære hjælpearbejde for russ., armenske o. a. flygtninge. Ophørte 1938.

Nansen-pas, identitetsbeviser, der af en række stater udstedtes til russ. o. a. flygtninge, der som statsløse var afskåret fra at få sædvl. pas i deres hjemland.

Nan-shan [nan šan], del af Kun-lun bjergene, Kina; damer den nordøstl. begrænsning af Tibets højland.

Nansig [-sil], *Nancy* (1892–1943), da. teaterleder (hed opr. Nathansen). Opr. skuespillerinde; ledede 1931–32 Casino, 1932–41 Apolloteatret, hvorefter hun 1941 fik bevilling til Det Ny Teater.

Nanterre [nã'tæ:ri], vestl. villaforstad til Paris; 42 000 indb. (1946).

Nantes [nã'ti:], fr. by nær Loires munding; 200 000 indb. (1946). Vigtig flodhavn, stor handel, maskin- og tekstilindustri, skibsværfter m. v. Tidl. hovedstad i Bretagne (hertugslot). Allierede flyverangreb juni 1944.

Nantes-ediktet, udstedt af Henrik 4. 1598, gav huguenoterne begrænset gudstjenestefrihed, ligestilling m. katolikker m. h. t. embeder, samt ca. 100 sikkerhedssteder, hvor huguenotofficerer havde kommandoen. Militærrettighederne begrænsedes efterh. faldt 1629 (Richelieu); øvr. rettigheder ophævedes af Ludvig 14. 1685.

Nanteuil [nã'tø:jl], *Robert* (1623–78), fr. kobberstikker. Den betydeligste fr. portrætstikker. Portrætstik bl. a. af *Ludvig 14.* og *Mazarin* med skarpt karakteriserende, klar og sikker stregføring.

Nantucket Island [nã'n'tikët 'ailənd], Atlanterhavs-Ø f. New York (120 km²), tilh. Massachusetts. Byen N var tidl. en berømt hvalfangsthavn; nu badested; 3400 indb. (1940).

na'os (gr. egl: bolig), gudens bolig, tempel; spec. om det indre rum (skibet) i det gr. tempel.

Napata, oldtidsby i Nubien; hovedstad i det yngre ættopiske rige fra ca. 900 f. Kr., ødelagt 23 f. Kr. af romerne; ber. ruiner af N findes, bl. a. N-kongernes pyramider.

Napier [næ'pi:ə], havneby, New Zealands nordø, 22 000 indb. (1947).

Napier, John, d. s. s. Neper.

Napier [næ'pi:ə], *Robert Cornelis* (1810–90), brit. officer. Især kendt for sin andel i undertrykkelsen af sepoyoprøret 1857–58. 1883 udnævnt til feltmarskal.

Napoleon 1.

Napoleon 3.

Na'po'leon (fr. *Napoléon* [-le'õ]), fr. kejser.

Napoleon 1. (1769–1821), fr. magthaver fra 1799, kejser 1804–14(15). Søn af korsikansk adelsmand Carlo Buonaparte og Letizia, f. Ramolino; officer, 1796 leder for d. fr. hær i Nordital.; slog østrigerne (Lodi, Arcoie) og sluttede på egen hånd fred 1796–97. Søgte 1798 at ramme Engl. ved tog til Ægypten; vendte 1799 hjem til Frankr. ved meddelelser om reg.s nederlag, tog s. å. magten ved statskup (Bramaire-kuppet). Indførte ny forfatning (Konstatat), et maskeret diktatur; fik tilslutning bl. folket, især da N 1800 slog Østrig (Marengo), sluttede forståelsesfred m. Engl. (Amiens 1802) og konkordat m. paven 1801. Vandt bourgeoisie ved fast styre og finansreform, indførte præfekt-system og ensrettet undervisning, udbredt politispionage, benyttede attentater til at øge magten og tog 1804 kejsertitel. Fra 1803 atter i krig med Engl., der 1805 rejste eur. koalition mod Frankr. 1805–07 slog N Østrig (Austerlitz), Preussen (Jena) og Rusl. (Friedland), søgte ved fr.-russ. samarbejde (Tilsit 1807) at knuse Engels økon. (Fastlandsspørringen). Anbragte sine brødre som fyrster rundt om i Eur., slog atter Østrig 1809 (Wagram), men kunne ikke besejre Engl., der siden Trafalgar-slaget 1805 havde herredømmet på havet, og heller ikke modstanden i Spanien. Brod efter voksende modsætning løs mod Rusl. 1812, nåede Moskva, tiltrådte derefter et tilbagetog gnm. Rusl. okt.-dec. 1812, hvor »den store armé« praktisk talt tilintetgjordes ved kulde og kosakangreb. En alliance ml. Rusl., Engl., Preussen og Sv. (Bernadotte), fra 1813 også tiltrådt af Østr. (Metternich), fældede N, der blev slået ved Leipzig 1813 og gik af 1814, da De Allierede var trængt ind i Frankr. Fik een Elba som rige, søgte 1815 ved kup at genvinde magten i Frankr., men »De 100 Dage« endte med nederlaget ved Waterloo. N overgav sig til Engl., anbragtes som fange på St. Helena, hvor han døde. 1840 begravet i Invalidkirken i Paris. – 1796 g. m. Joséphine Beauharnais, skilt 1809, da ægteskabet var barnløst; 1810 g. m. Marie Louise af Østrig, der fødte »Napoleon 2.« (Portræt).

Napoleon 3. (*Louis N Bonaparte*) (1808–73), fr. præsident 1848–52, fr. kejser 1852–70. Søn af dronning Hortense (Beauharnais) og (officielt) Napoleon 1.s broder Louis Bonaparte. I sin ungdom knyttet til ital. carbonarier; tilhænger af nationernes selvbestemmelsesret; udg. skrift m. plan om et demokratisk og frindsind, men stærkt kejserdømme. Sogte 2 gange forgæves at styre Ludvig Filip. Dec. 1848 valgt til præsident i Frankr., da hverken monarkister el. arbejdere ville stemme for Cavaignac. Vandt kirken og hæren for sig; begik statskup 2. 12. 1851; kejser 1852, uden vanskelighed godkendt ved folkeafstemning. Vandt fast magt, støttet til opadgående konjunkturer i 1850erne, hævdede sig mod Rusl. i Krimkrigen 1854–56; slog Østrig i Ital. 1859 og fik Nice og Savoyen, men kom i skævt forh. til paven. Søgte derpå i liberal retning, gennemførte 1870 en fuldt fri forfatning. Svækkedes i 60erne af mislykket ekspedition til México. Foruroliget ved Østrigs nederlag 1866 søgte N at ydmyge Bismarck og lod sig, skønt egentl. fredsvenlig, af hofpartiet føre til krig 1870. Svækket af sygdom fulgte N den fr. hær til Sedan, hvor han

blev ty. fange 2. 9.; 4. 9. faldt kejserdømmet ved revolution i Paris. D. i Engl. – 1853 g. m. Eugénie Montijo. (Portræt).

Napoleon (*Ludvig N*, kaldet *N 4.*) (1856–79), søn af N 3. og Eugénie. Bonapartistisk tronprætendent efter N 3.s død 1873, eng. officer, faldt under zulukrigen.

»**Napoleon 2.**« (1811–32), søn af Napoleon 1. og Marie Louise, kaldet kongen af Rom; bar fra 1818 titlen hertug af Reichstadt. Voksede op i Østrig, nåede ikke at gøre sig gældende i politik. Hjemsendes af bonapartisterne for N 2., da Napoleon 1. bøde 1814 og 1815 forelt abdicerede til hans fordel.

Napoli, ty. *Ne'apel* (lat., gr. *Ne'apolis* ny by), ital. by i Campanien, på N-siden af N-bugten; 978 000 indb. (1947). Fra havnen hæver N sig mod N og V op ad lave bjergkrænger, hvorfra der åbner sig en storslået udsigt over byen og bugten til Vesuv, hvis krater kun ligger 13 km i luftlinie fra byens centrum. N er Syditaliens vigtigste havneby (normalt omkr. 10 mill. NRT) og har stor jernindustri, bl. a. skibsværfter; desuden tekstil- og levedsmiddellindustri. Talrige vidensk. institutioner, f. eks. univ. (grl. 1224), ingeniørskole, vulkanologisk institut i forbindelse med Vesuv-observatoriet, havbiologisk institut (grl. 1872) med akvarium, nationalmus. (grl. 1738) med fund fra Pompeji, samt orientalsk

Udsigt over Napoli.

institut. – *Historie*. Det antikke Neapolis grundlagdes som gr. koloni af Kyme (Cuma), blomstrede under romerne (forbunds-fælle 326 f. Kr.), erobredes 536 e. Kr. af byzantinske styrker fra østgoterne; 1130 under normannerfyrsterne, hovedstad i Kongeriget Neapel. – Især fra dec. 1942 udsat f. svære allierede luftangreb. 2. 10. 1943 rommet af ty. styrker. Valget 2. 6. 1946 viste monarkistisk flertal, og Umberto 2.s nederlag førte til kortvarige uroligheder.

Napoli el. Fiskeren og hans Brud, ballet af Bourmonville, musik af H. S. Paull, Edv. Helsted, N. W. Gade og H. C. Lumbye (1842).

'nappa, fin lædersort af gedde- cl. fåreskind, anv. til handsker og bogbind.

Nåpravnfik [nã:pravn'fik], *Edvard* (1839–1916), tjech. komponist, 1869 dirigent v. den kejserlige opera i St. Petersborg. Har komp. operaer, bl. a. *Francesca da Rimini*, 4 symfonier, orkestremusik o. a.

nar, *hofnar*, person (oftest en dværg), hvis hverv er at more og adspørge fyrsterne og deres hof; kendes i Ægypten 3000 f. Kr. I middelalderen fandtes en n ved de fleste hoffer; i Rusl. indtil omkr. 1800.

Nara [nã:ra], jap. by på Honshū Ø f. Osaka; 61 000 indb. (1940). Kolossalstatue af Buddha. Kejserligt skatkammer. Japans ældste tempel (ca. 600 e. Kr.). Kunstindustri.

Na'ram-'Sin (Sins elskede), konge af det akkadiske dynasti ca. 2300 f. Kr. Han genoprettede imperiet i samme udstrækning som under Sargon af Akkad. Berømt er hans sejrstele med motiv fra hans sejrjagt tog mod en grænsestamme i V-Iran. (Ill. se tavlen *Babylonsk Kunst*).

Narbadj (eng. [nã:'bãdʒ]), ind. *Narmadja*, 1280 km l. flod i Forindien, munder N f. Bombay.

Narbonne [nã'r'bon], sydfr. by; 30 000 indb. (1946). Vigtig handels- og industriby; trafikknudepunkt. – Romernes første koloni i Gallien, *Narbo Maritimus* (grl. 118 f. Kr.).

Union; 91 380 km²; 2 183 000 indb. (1946), deraf 233 000 hvide; ca. 51 000 taler afrikaans, ca. 175 000 eng. (1946). Hovedstad: Pietermaritzburg.

natbue, den del af et himmellegemes døgnbue, der ligger under horisonten. **natteffekt** ved radloepning viser sig ved, at retningsbestemmelser efter mørkets frembrud bliver usikre eller umulig. Modvirkes ved anv. af spec. antenner, f. eks. adcockantener.

'nates (lat.), sædeballerne. **'Nathan**, profet, som stod David nær, forudsagde hans slægt et varigt kongedømme, men gik også i rette med ham efter Urias' død.

Nathan ['næ:þon], *George Jean* (f. 1882), amer. kritiker og forfatter. Har øvet afgørende indflydelse på sin samtids amer. teater. Siden 1942—43 udg. *Theatre Book of the Year*.

Nathanael (hebr.: givet af Gud), en af Jesu disciple, Joh. 1, 46.

Nathan der Weise ['næ:tan -'vaizə] (ty.: *Nathan den Vise*), drama af Lessing (1779).

Nathansen, *Fritze* (f. 1925), da. svømmer. Fl. gange Danm. mester (100 m crawl og 50 m svømm. + 50 m bjergning). Sølvmedalje i 4 × 100 m holdkampsøvn, ved olympiaden 1948.

Nathansen, Henri (1868—1944), da. forfatter. Jøde. Romanerne *Floden* (1902), *Af Hugo Davids Liv 1-4* (1917) og *Mendel Philipsen og Son* (1932) tilhører det bedste i da. psyk. kunst. Den her behandlede spænding ml. da. og jødisk sind præger også fl. af N-s skuespil, især *Daniel Hertz* (1909) og *Inden for Murene* (1912). Af hans kritiske arb. handler fl. om skuespillere, det dybestgående om *Georg Brandes* (1929). N døde i Sv., hvorhen han var flygtet 1943.

Nathanson, Mendel Levin (1780—1868), da. forretningsmand, redaktør. Udg. omfattende, ret usystematiske skrifter om da. samfundsforskel (Danmarks National- og Statshusholdning 1836). 1838—58, 1865—66 red. af Berlingske Tidende, som N skaffede større position.

nathæje ('Nyeti'corax nyeti'corax), lille mørk hejrerart. Natflug. Vidt udbredt. Nu og da i Danm.

nathold, pligt til at underholde kongen og hans følge el. evt. en anden dertil berettiget. n er den ældste skat til kongen i Danm.

'Nathorst, Alfred Gabriel (1850—1921), sv. geolog. Deltager i fl. polarexsp. (Spitsbergen, Gronl.). Har især undersøgt fossile planter, således i Skånes rhåt-lias, i polarlandene og Japan. N påviste endv. tilstedeværelsen af arktiske planterester i seneglaciale lag (i bunden af sv. moser).

nathus, søv., træ- el. messinghus med det om natten belyste kompas.

nation (lat. *natio* fødsel, folkestamme), en social gruppe, der føler sig knyttet sammen af fælles hist. oplevelser og fælles kultur, hyppigst også af fælles sprog. Enhver n stræber efter at udgøre en selvst. polit. enhed. Det føles som undertrykkelse, hvis medl. af en n tvinges til at leve som nationalt mindretal i en af en anden n behersket stat.

natio'nal (fr., af lat. *natio* folkeslag), som hører til el. vedrører nationen; som er karakteristisk for en nation; fædrelandskærlig.

Nationalbanken, navnet på den da. centralbank som privat a/s 1818—1936; nu Danmarks Nationalbank.

National Banks ['næ:ʃnəl 'bæ:ŋks], i USA seddelbanker i enkelstaterne; stiftet ved N-Act 1863—64; skal være medl. af Federal Reserve System.

National Broadcasting Company (NBC) ['næ:ʃnəl 'bræ:dkæ:stɪŋ 'kæ:mpani] ('æ:n 'bi: 'si:'), det største radiofoniselskab i USA, grl. 1926. Hovedsæder i New York. N er under statskontrol.

nationalbudget [-by'ʃæt], opgørelse over

et lands forventede nationalindtægt og dens fordeling på investering, udførselsoverskud og forbrug samt på erhvervsgrupper m. v. n indebærer dels et skøn over en forventet udvikl., dels et program for det offentlige evt. indgriben i nationalindtægtens udvikling. En tilsv. opstilling m. h. t. den faktisk konstaterede nationalindtægt for et allerede forløbet år betegnes nationalregnskab. n er i Danm. første gang opstillet af Det Økon. Sekretariat, for 1948.

National City Bank of New York ['næ:ʃnəl 'siti 'bæ:ŋk əv 'nju: 'jærk], amer. storbank, grl. 1812.

nationaldag, årl. festdag til minde om stor national begivenhed, f. eks. Bastilledagen i Frankr. 14. juli til minde om Den Fr. Revolutionens begyndelse; 17. majdagen i No. til minde om Eidsvollforfatn. og No.s uafhængighed; 4. juli i USA til minde om uafhængighedserkl. 1776; grundlovsdagen 5. juni i Danm. til minde om grundlovens indførelse.

nationaldragt, dragt som karakteriserer et lands befolkning. Egl. n træffes hos asiatiske folk. Folkedragter hos eur. nationer landbefolkning kaldes ofte fejlagtigt n.

nationalformue, den saml. nettoværdi af de økon. goder, som tilhører et lands borgere og institutioner (inkl. tilgodeh. i udl., men ekskl. gæld til udl.). Foruden skattepligtige (og skjulte) formuer omfatter n bl. a. altlosere og alle offentl. aktiver, med fradrag af gæld, da man ellers foretager dobbeltregning. Den da. n kan for 1948 anslås til ca. 45 milliarder kr., hvoraf 19 milliarder kr. er fast ejendom.

nationalforsamling, fr. *Assemblée nationale* [asæ:'ble nasjə'nal], 1) navn, de fr. generalstænder antog efter juni 1789, da de som det fr. folks repræsentanter tiltvang sig magt til at give Frankr. en fri forfatning. Udformede forfatningen af 1791, opløstes sept. s. å., efter at have omformet det fr. samfund totalt (nævningedomsstole, ny forvaltning, inddragelse af kirkegodset, privilegiernes afskaffelse). 2) siden alm. betegn. f. folkevalgt, grundlovgivende forsamling, f. eks. i Frankrig 1848, 1871—75, 1945—46. 3) Frankrigs lovgivende forsamling if. forfatn. 1946.

National Gallery ['næ:ʃnəl 'gæləri], museum i London (ved Trafalgar Square) for ældre malerkunst (den nyere kunst er udstillet og overgået til Tate Gallery). Grl. 1848 med en grundstamme fra gl. kgl. samlinger.

Nationalgarden, 1) fr. *La garde nationale* [la'gard nasjə'nal], frivillig fr. borgervæbning, opr. juli 1789 i Paris for at holde byen i orden og hindre nye kupforsøg fra hoffet. Fra 1791—92 behersket af jakobinerne, anv. som magtredskab mod Konventet 1793, tabte bet. under

revolutionskrigene. Fandtes også i de fr. provinsbyer. 2) amer. *National Guard* ['næ:ʃnəl 'gæ:rd], USA mil. styrke, dels opretholdt af de enkelte stater, dels af USAs regering; N kan indkaldes til bekæmpelse af opstand, ulovligheder o. l. 1 tilf. af krig indgår N som en del af hæren. **National Geographic Magazine**, *The* ['næ:ʃnəl dsi:'græ:fik mə'gə:zi:n], amer. populærvidensk. geogr. tidsskr., rigt ill. Grl. 1889. Oplag ca. 1,2 mill.

nationalgæld, et lands saml. gæld til udlandet, mods. udenl. statsgæld. Ult. 1947 udgjorde Danm.s n ca. 2 milliarder kr., herunder den udenl. statsgæld på 700 mill. kr.

nationalindtægt, 1) de varer og tjensteydelser, der gnm. et tidsrum tilfalder et lands borgere, el. 2) de varer og tjensteydelser, som et lands produktionsfaktor skaber gnm. et tidsrum (også kaldet nationalproduktet). Forskellen ml. disse begreber er udbytte- og renteindtægterne fra udlandet + udbytte- og renteudg. til udlandet. n måles i penge og kan opgøres enten efter markedspriser el. efter kostpriser (d. v. s. uden offentl. afgifter og tilskud). n er i Danm. opgjort, såvel samlet som fordelt på investering, konsum osv. samt efter erhvervsgrupper, af Det Statist. Departement. For 1948 udgjorde n til markedspris netto (d. v. s. efter afskrivn.) 17 milliarder kr. er begreb 2, 16,9 milliarder efter begreb 1.

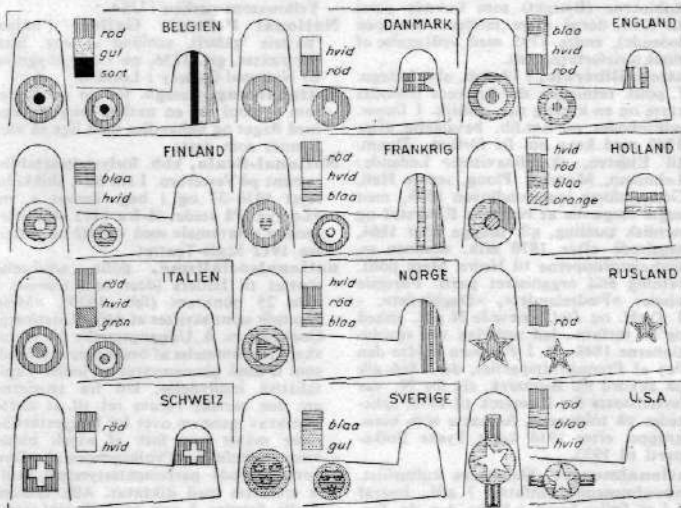
National Industrial Recovery Act ['næ:ʃnəl in'dstriəl ri:kə:vri 'ækt] (NIRA), USA-lov af 16. 6. 1933, der gav Frankl. D. Roosevelt vidtgående fuldmagt til indgreb i erhvervslivet for at bekæmpe krisen: fastsættelse af minimalion, begrænsning af arbejdstid, nødhjælpsarbejder. 1935 erklærede NIRA af højesteret for forfatningsstridig, hvorved The New Deal i hovedsagen var umuliggjort.

nationalis'er'ing, overførelse af trafikmidler, banker o. l. til statsejendom (anv. også i samme bet. som socialisering). Inden for isolerede erhvervsområder har n ofte fundet sted i privatkapitalist. samfund. I større omfang er n uden for Sovj. gennemført efter 2. Verdenskrig i Frankrig, Engl., Tjchosl., Jugoslavien o. a. lande.

nationalisme, nationalfølelse; hyppigt anv. noget nedsættende om nationalfølelse, der i første række undertrykker modsetn. t. andre nationer og anser deres ret f. uvæsentlig i sammenlign. med ens egen nations.

nationalit'e't (lat.), tilhørsforhold til en nation; sprogl., kulturelt og hist. fællesskab.

nationalitetsmærker, kendskingsmærker for 1) automobiler (se *automobilkendskingsmærker*), 2) civilt indregistrerede luftfartøjer; for disse skal n bestå af et el.

Militære flyvemaskiners nationalitetsmærker.

to bogstaver, hvorefter følger et registreringsmærke, bestående af bogstaver el. tal, el. en kombination heraf (i Danm. en trebogstavsgruppe).

Civile luftfartøjs nationalitetsmærker.

Land	Mærke
Belgien	OO
Bulgarien	LZ
Canada	CF
Danmark	OY
England	G
Finland	OH
Frankrig	F
Grækenland	SX
Holland	PH
Irland	EI
Island	TF
Italien	I
Jugoslavien	YU
Luxembourg	LX
Norge	LN
Polen	SP
Portugal	CS
Rumænien	YR
Schweiz	HB
Sovjetunionen	URSS
Spanien	EC
Sverige	SE
Chechoslovakiet	OK
Tyrkiet	TC
Tyskland	D
Ungarn	HA
USA	N
Østrig	OE

3) nationalitetsmærker på militære flyvemaskiner er anbragt på over- og underside af hæreplanernes yderste trediedel, på begge sider af kroppen (dog ikke for alle landes vedk.) og på begge sider af halefinnen og sideren (dog ikke for alle landes vedk.). Mærkning af militære flyvemaskiner på denne måde er nødvendig for under en krig at kunne skelne ml. egne og fjendtlige maskiner, fordi mange flyvemaskinetyper ligner hinanden i påfaldende grad. III. sp. 3170-71 viser n fra 12 lande.

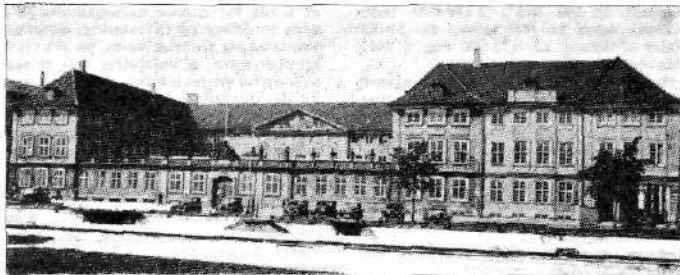
nationalitets- og registreringscertifikat giver skib over 20 BRT, der er optaget i det da. skibsregister, ret til at sejle under da. flag.

nationalitetsprincippet, 1) i folkeretten den grund sætning, at befolkningsgrupper hørende til samme nation bør udgøre en og samme stat; 2) i den internat. privatret den grund sætning, at en persons private retsforhold bedømmes efter lovgivningen i det land, hvis statsborgerret han besidder.

Nationalkonventet, fr. *Convention nationale* [kōvā'nsjə nɑsjə'nal], fr. grundlovgivende forsamling, valgt v. alm. valgret efter Ludvig 16.s fald 1792. Dømte 1793 kongen til døden; var fr. parlament under revolutionens højdepunkt, med jakobinerne (Bjerget) som førende parti til 1794, derpå mere moderat (Sumpen ledende), endte 1795 med vedtagelse af direktorierforfatningen.

Nationalliberale, i 19. årh. alm. betegn. f. polit. retninger, der krævede frisindet styre og en kraftig nat. politik. I *Danm.* udførtes en natlib. bevægelse efter 1840 med krav om fri forfatn. i Danm. til Ejderen, skandinavisme. Ledende: Lehmann, Monrad, Ploug, senere Haall. Gennemførte jungirundloven 1849, men søgte forgæves at realisere Ejderstat og nordisk samling, gik tilbage efter 1864, smeltede efter 1870 eafh. sammen m. godsjeergrupperne til Højre. Mere polit. retning end organiseret parti. Førende blade: »Fædrelandet», »Dagbladet». - I *Tyskl.* og *Ital.* krævede N nat. enhed og fri forfatn., led nedlægning af revolutionerne 1848-49. I *Preussen* kaldte den fløj af Fremskridtspartiet, der 1866 gik på akkord m. Bismarck, sig for N; var hovedstøtte for Bismarck til 1878, splittedes på talsagsen; fortsatte som kons. gruppe, efter 1898 kaldt Tyske Folkeparti til 1933.

Nationalmuseet, Danmarks kulturhist. hovedmuseum, omfatter 7 afd., hvoraf 6 i en fælles bygn. i Kbh.; den da. forhist. saml. (1. afd.), den da. hist. saml.

Nationalmuseet. (Prinsens Palæ).

(2. afd., tiden ca. 1000-1660), Dansk Folkemuseum (tiden efter 1660), etnografisk saml., antiksamlingen og mønt- og medaillesamlingen; den 7. afd. er Frilandsmuseet i Lyngby. Roden til N fandtes i det gl. kgl. kunstkammer, hvoraf en del ved dets opløsning 1824 forenedes med en 1807 oprettet oldsagssaml. på Trinitatis kirke loft til et Ojdnordisk Museum (1892 delt i forhist. og hist. afd.). Det nye museums skaber og første direktør (til 1865) var Chr. Jürgensen Thomsen, der af andre dele af kunstkammeret efterhånden oprettede etnografisk saml. (1841; verdens ældste etnogr. museum) og antiksamlingen (1851); fra 1854 husedes alle disse samlinger i Prinsens Palæ ved Frederiksholms Kanal, hvor 1867 også mønt- og medaillesaml. fik plads. 1892 fik alle samlingerne her fællesnavnet N. 1925 gav en landsindsamling midler til at begynde opførelsen af en nybygn. (indviet 1938) til N i tilslutning til Prinsens Palæ, der for længst var alt for lille; i den nye bygn. fik også Dansk Folkemuseum plads.

N.s. direktører siden oprettelsen var: C. J. Thomsen 1849-65; J. A. Worsaae 1866-85; C. Herbst 1887-92; Sophus Müller (1. afd.) 1892-1921; Henry Petersen (2. afd.) 1892-96; W. Moellerup (2. afd.) 1896-1910; M. Mackeprang (2. afd.) fra 1922 enedirektør) 1910-38; Poul Nørhørd fra 1938; (antiksamlingen og møntsamlingen havde særlig direktion til henh. 1892 og 1898).

Nationalmuseum i Stlm., den sv. stats kunstmuseum, grl. 1794 med den kgl. malerisamling, inkl. C. G. Tessins berømte samling af nederr. malerier fra 16. og fr. fra 18. årh., som grundstamme. Afd. for maleri og skulptur, håndtegn. og gravurer, kunsthåndværk samt slotsamlinger. Nuv. bygn., opført 1847-66 af den ty. arkitekt F. A. Stüler (1800-1865), åbnet 1867; opr. villige hjemsted for statens hist. museum.

nationalpark, naturreservat, der står under statens beskyttelse. Berømt er Yellowstone-parken i USA.

National Portrait Gallery [ˈnæʃnəl ˈpɔ:trɪt ˈgæləri], samling af eng. hist. portrætter, grl. 1856, nu i en tilbygning til National Gallery i London.

nationalsang, betegn. for en sang, der som symbol for en nation rangerer lige med flaget og behandles med lige så stor ære som dette.

National-Scala, kbh. forlystelsesetablissement på Vesterbro. I sin nuv. skikkelse rejst 1930-31 og i beg. drevet s. m. »Lorry». På stedet lå fra 1882 etablissementet »National» med varieté og teater, fra 1912 Scala-Teatret.

nationalsocialisme, polit. anskuelse støttet til Hitlers ideer som fremsat i »De 25 punkter» (feb. 1920), »Mein Kampf» samt skrifter af Alfr. Rosenberg, Goebbels m. fl. Udgangspunkt for n var skarp fordømmelse af bestående samfund, som n anså gennemstyret af jødisk-kapitalistisk indflydelse. Ud fra teorierne om den »ariske race» ret til at sætte sine krav igennem over for laverstående racer måtte kun folk af »tysk blod» være »folkefællere» (Volksgenossen). »Den korrumperede parlamentsstyrelse» skulle erstattes med diktator. Alle tyskere skulle forenes i en centraliseret stat. »Udartet» (entartete) kunst og litt. skulle

bekæmpes. Bondestanden, bærende element i den »germanske race», skulle sikres i sin jordbesiddelse. Tyskerne måtte rejse og vækkes til et »folkefællesskab», hvor den »jødisk-materialistiske ånd» forsvandt til fordel for enhedsfølelse, offervilje og militærbegejstring, hvor hensynet til den enkelte veg for fællesskabet, og hvor det diktatoriske førerprincip var enerådende. Betingelsesløs underordning under føreren var pligt. Hertil kom opr. skarpe angreb på kapitalismen; afskaffelse af arbejdsfri indtægt, »afskaffelse af renteslaveriet», statsovertagelse af alle monopolføretager, kommunernes overtagelse af de store varehuse til fordel for detailhandlerne, jordreform med ekspropriation uden erstatning. Kvinden henvises til »Kirche, Küche, Kinder», undervisning skal skabe betingelsesløs lydighed mod fører og nation, forsøg på objektiv kritisk vurdering af politik og historie opfattes som svaghed. - I denne blanding af socialisme, jødedom, preussisk militarisme og småborgerligt fremmedhad trådte det socialistiske element eafh. tilbage for fanatisk had mod jøder og kommunister, førerbegejstring og terror mod anderedes-tænkende. I praksis forblev den socialistiske del af programmet uopfyldt, selv om n gennemførte statskontrol m. erhvervslivet, afviklede arbejdsløsheden bl. a. v. oprustning, organiserede »Winterhilfee» og angreb vesteur.-amer. pluto-kratie.

Nationalsocialistiske Arbejderparti, Danmarks (fork. *DNSAP*), grl. 1930 af Hitler-venl. kredse m. program i overenssst. m. ty. nazisme. 1933 blev Frits Clausen »fører» f. N; organisation efter ty. forbillede; ubetinget lydighed mod føreren, partistab, sysselledere (d. s. s. gauler), SA, ungdomsorgan, faggrupper. Folketingsvalg 1932 gav N 757 stemmer; 1935: 16 000; 1939: 33 000 (3 mandater); 1943: 43 000 (3). Efter ty. besættelse i nøje samarbejde m. tyskerne og fik store understøttelser; i samarbejde m. LS og Bondepartiet, søgte at styre reg. v. at provokere uro sommer og efterår 1940, men fik voldsom folkestemm. mod sig. Splittedes efter nytår 1941. Havde forholdsvis stort tilslutn. i Sønderjylland og Kbh., støttedes endv. af fremtrædende godsjeere. Clausen afgik som fører 1943 (formelt 1944). En række partiledere fængsledes efter befrielsen 1945, var partiets opløsn. fuldvæddes uden noget forbud mod det.

Nationalsocialistiske Tyske Arbejderparti, ty. *Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei* (fork. *NSDAP*), ty. polit. parti. Beg. som diskussionsklub i München 1919, stiftet af Anton Drexler, blev ved Hitlers indtræden 1920 polit. parti; fik s. a. sit program, »De 25 punkter», antisemitisk, nationalistisk, fjendtlig mod parl. demokrati, opr. m. skarp uvilje mod storkapital. Vandt frem under inflationen 1922-23, men blev slået ud og opløst efter mislykket kup i München nov. 1923. Vandt ved krisen 1929 masse-tilslutning fra landboer og forarmet borgerlig middelstand, fik 1930 107 mandater i rigsdagen. Søgte samarbejde m. tysknationale og med storindustrien, der så N som halvverk mod kommunisme, blev Tyskls største parti ved valg 1932. Kom jan. 1933 til magten i samarbejde m. tysknatio-

nale, skaffede sig absolut flertal i rigsdagen ved at slå det kommunistiske parti ned og opløste i løbet af 1933 alle andre partier i Tyskland. - Partiledelsen lå i »Førerens hænder; v. siden af Hitler fandtes indtil 1941 Hess som »stedfortræder«, en række »rigsledere« og lokale gauleiters. Til N var siden 1922 knyttet SA, fra 1925 endv. SS samt Hitlerjugend osv.

nationalstat, stat, hvis befolkning tilhører en og samme nation.

nationalssynode, repræsentativ, beslutningsdygtig kirk. forsamling for et bestemt lands kirke.

Nationaltheatret, Oslo, opført 1891-99 (arkit. Henrik Bull (f. 1864)), siden 1899 Norges hovedscene (første chef: Bjørn Bjørnson).

Nationaltidende, da. dagblad (kons.), grl. 1876 af C. Ferslev, 1931-36 ejet af Gyldendalske Forlag, der slog N s. m. Dagens Nyheder under dette navn. 1936 overtaget af et akts. Oplag 1948: 40 000, søndag 67 000.

Nationalt Samvirke, da. polit. parti, grl. 1939 af Pürschel i protest mod Christ. Møllers politik; ønskede autoritært styre; skarp kritik af Soc. dem. Fik v. valg apr. 1939 17 000 stemmer, ingen mandater, tabte sig derpå.

nationalværksteder (fr. *ateliers nationaux*), foretagender startet af revolutionsregeringen i Paris febr. 1848 til opfyldelse af Louis Blancs program om »retten til arbejde«. Lededes dårligt; beslutn. om afvikl. gav anledn. til Junipøstenden.

nationaløkonomi el. *social-, samfunds- el. statsøkonomi*, vidensk. om de økon. samfundsforhold, d. v. s. om de samf. fænomener, som står i forb. med menneskenes bestræbelser for at tilfredsstille deres behov. n søger - især i samarb. m. statistik og økon. hist. - at udfinde lovmæssigheder i de økon. fænomener og herudfra at opstille såk. økon. love om årsagsammenhængen ml. disse (n-s teori) samt at angive de bedst egnede midler til opnåelse af forud fastsatte mål for den økon. politik (n-s politik). n kan deles i central teori, bank- og pengepolitik, finansvidenskab, socialpolitik m. m. I oldtidens og middelalderens naturalismefund var den økon. litteratur lærebøger i hensigtsmæssig husholdn., især vedr. landbruget, og vendte sig mod symptomerne på udvikl. af en pengekapital. Med dennes gennembrud efter ca. 1500 fremkom en merkantilistisk nationaløkon. litt. (f. eks. William Petty) med særl. interesse for udenrigshandel og industri som kilder til pegerigdom. I midten af 18. årh. opstod i Frankrig den på nogle områder mere liberalistiske *fysiolokratiske skole*. En systematisk, vidensk. n udvikledes dog først med Adam Smiths værk »Wealth of Nations« (1776) og den efterhlg. tids *klassiske n* (især Ricardo, Malthus og Stuart Mill). Denne udpræget liberalistiske skole, der opstod efter den industrielle revolution i England, hævdede, at den enkeltes uhindrede fremme af egne interesser ville føre til det samfundsmæssigt største produktionsudbytte. Det ideologiske forsvær for det kapitalistiske produktionssystem, som var indeholdt i Malthus' befolkningslære, udvikledes omtr. samtidig af de eng. og fr. såkaldte harmonieøkonomer. Kritikken imod den liberalist. n kom især fra socialistisk side: fra utopister som Owen, Saint-Simon og Fourier, fra Marx »Das Kapital« (1867-1894) og Engels, senere Lenin, hvis *marxistiske n* hvilede på den materialistiske historieopf. og repræsenterede arbejderklassens ideologi; i den hveder, at arbejdsfri indkomster kun muliggøres ved en herskende classes økon. magt over en arbejdende classes. Fra borgerlig side kritiseredes den klass. n især af t. v. forf. af den *historiske skole*, som i overensst. m. udvikl. i Tyskland lagde vægt på reguleringe statsindgreb (told, sociallovgivn. m. m.) og delvis af liberalisten Henry George, der angreb den private ejendomsret til jorden. I slutn. af 19. årh. afløstes den klass. værdilære af *grænseværdilæren*. I beg. af 20. årh. ud-

vikledes på grundlag af den klass. kvantitetsteori læren om pengeomløbets bestemmelse af prisniveauet (Irv. Fisher, Cassel). Siden 1920'erne har især *Stockholm-skolen* foretaget dynamiske forløbsanalyser, og konjunktursvingn. har været behandlet af talr. eur. og amer. forf. En gennemgribende kritik af den gængse borgerl. n fremsattes af Keynes. - De kendteste ældre da. nat. økon. er statistikeren Harald Westergaard og L. V. Birck. Ved univ. i Kbh. og Århus danner n kernen i de økon. studier for hhv. poli'ter og øcon'er. Af da. forskningsinst. findes Institut for Hist. og Samfundsøkon. i Kbh. og Det Økon. Institut i Århus.

Nationalekonomisk Forening, grl. 1872, udgiver »Nationaløkonomisk Tidsskrift«.

Nationernes Forbund, d. s. s. Folkernes Forbund.

nat'iv (lat. *nativus* medfødt), stammende fra naturen, i tekn. f. eks. n-silke mods. kunstsilke.

nat'ivisme (lat. *nativus* medfødt), den opfattelse, at visse træk ved organismer er medfødte el. udvikler sig på grundlag af medfødte udviklingsmuligheder.

nat'ivite't (vulgarlat. *nativitas* fødsel), 1) fødselshyppighed; 2) i *astrol.*, himmellegemernes stilling i individets fødselsøjeblik.

nat'ikkert, kikert, hvis udrædelses-pupil (okularring) er større end øjets udvidede pupil i halvmerke, d. v. s. 5-6 mm, så at den kan bruges i svag belysning uden forringelse af billedets klarhed.

nat'lys (*Oe'nothera*), slægt af n-fam., enel. flerårige urter med store, gule, stærkt duftende blomster, hver blomst kun åben en aften og en nat. Bestøvning ved langsnablede natsommerfugle. 100 arter, alle fra Amer.; nogle arter dyrkes som prydplanter.

natmandsfolk, navn på bødder og rakkere, der indtil nyere tid flædede og kastreder dyr, udførte natrenovation og andet »uærligt« arbejde. Fra n stammer en del af de jy. kærlinger. Undertiden bruges n i bet. tætere.

Natoir [na'twa:ir], Charles (1700-77), fr. maler og raderer. Har bl. a. skildret *myten om Psyke* i dekorative malerier i Hôtel de Soubise, Paris.

Natorp, Paul (1854-1924), ty. filos. Grl. »Marburgerskolens«, skr. bl. a. *Sozialpädagogik* (1899), *Platos Ideenlehre* (1903) og *Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften* (1910). Ny-kantianer, til slut med mystisk præg.

natpáfugleojse (*Saturnia pavonia*), natsommerfugl af spindernes fam. m. øjelin, ringformede tegninger på vingerne. (III. se farvetavlen Sommerfugle).

natravne (*Caprimulg.*), insektædende fugle, beslagtede m. ugler. Bredt, fladt næb omgivet af børster, meget bred

mund, små fødder, blod fjerdragt, fanger byttet i luften. Hertil fedtflugt samt den almindelige n (*Caprimulgus europaeus*), grå, brun og sortpletet, yngler på jorden, hist og her i Danmark. Trækflugt.

natrenovation, fjernelse af menneskets fækalier og urin ved bortkørsel i spande. n betegner også selve affaldet. Betegn. hidrører fra, at bortkørslen foregik om natten.

'natrium (arab.) (eng. og fr. *sodium*), grundstof, kem. tegn Na, atomnr. 11, atomvægt 23,0, vf. 0,97, smp. 97,5°, kp. 880°, valens 1. Sølvhvidt, voksblødt metal. n hører til alkalimetallerne og er kem. meget reaktionsdygtigt. I fri tilstand kun bestandigt, når det opbevares udelukket fra luft og fugtighed, f. eks. under petroleum. n reagerer med luftens ilt samt med vand under brintudvikling og dannelse af natriumhydroksyd. Virker stærkt reducerende. n forekommer ikke frit i naturen, men som salte ud-

bredt og i rigelig mængde, mest som n-klorid, -nitrat og -silikater. n-forb. har været kendt meget længe. Frit n fremst. først af Davy 1807. n fremst. nu alm. v. elektrolyse af smeltet n-klorid. Frit n anv. til mange kem. synteser, endv. i fotoceller og n-lamper.

'natriumacetat' [-ase-], CH_3COONa , $3H_2O$, *eddikesurt natron*, eddikesyrens natriumsalt. Af giver krystalvand v. 120°. Vandfrit n anv. til fremst. af iseddike og til kem. synteser.

'natriumamalga'm, legering af natrium og kviksølv. n-anv. som reduktionsmiddel.

'natriumami'd, $NaNH_2$, fremstilles af natrium og ammoniak, anv. til kem. synteser, bl. a. i farvestofindustrien.

'natriumbenzoat' [-s-], C_6H_5COONa , benzoesyrens natriumsalt, *benzoesurt natron*. Anv. som konserveringsmiddel for næringsmidler.

'natriumbikarbonat', $NaHCO_3$, *surt natriumkarbonat* el. *tvekulsurt natron*, mellemprodukt v. fremst. af soda efter Solvays metode. Omdannes til soda v. opvædning. Anv. i med. og i den kem. industri.

'natriumbisulfit, $NaHSO_3$, *surt natriumsulfit*, »natriumhydrodisulfit«, fremstilles af natriumkarbonat og svovldioksyd. Virker reducerende og anv. som blegemiddel og som »antiklor« til fjernelse af kloroverskud fra klorblegede stoffer.

'natriumbromid', $NaBr$ (*bromnatrium*), farveløst, letopløseligt salt. Anv. i med. som nerveberoligende middel.

'natriumcyanid' [-sya-], $NaCN$, cyanbrentens (blåsyrens) natriumsalt, hvidt krystalinsk stof, letopløseligt i vand, lugter af cyanbrente (som bitre mandler). n anv. til galvanisk metaludfældning (forsølvning), i fot. og til talrige andre formål. Meget giftigt.

'natriumdikromat', $Na_2Cr_2O_7 \cdot 2H_2O$, tvekromsurt natron, orangerøde krystaller, hyroskopiske og letopløselige i vand. Vigtigt oksydationsmiddel. Anv. i den kem. industri, bl. a. farvestofindustrien.

'natriumditionit' [-ti-o-], $Na_2S_2O_4$, natriumsalt af ditionsyrling, *natriumhyposulfit* (»natriumhydrodisulfit«), fremstilles af natriumbisulfit og svovlsyrling v. reduktion m. zink. Kun holdbart i vandfri tilstand. Anv. som reduktionsmiddel, bl. a. i farveriet.

'natriumfluorid', NaF , fluor-natrium, fremstilles ud fra kryolit, anv. som desinfektionsmiddel, blandet m. fenoler til træimpregnering, tidl. anv. i med.

'natriumfosfat', 1) primært n: NaH_2PO_4 ; 2) sekundært n: Na_2HPO_4 , dinatriumfosfat, »fosforsurt natron«; 3) tertiært n: Na_3PO_4 , trinatriumfosfat, normalt n. De 3 n krystalliserer m. forsk. mængder krystalvand. 1) anv. kun lidt, 2) anv. til stødpudeopløsninger, 3) som erstatning for soda, som et mere effektivt rensningsmiddel til glas, porcelæn, metal m. m. De forsk. n anv. i med., keramikken, farveriet m. m.

'natriumhydroksyd', $NaOH$, *ætsnatron*, *kaustisk natron* el. *natronhydrat*, hvidt krystalinsk stof, hyroskopisk og meget letopløseligt i vand. Dannes v. indvirkning af vand på natrium. Fremst. tekn. i stor mængde v. elektrolyse af natriumkloridopløsning. Den koncentrerede opløsning, *natronlud* el. *søbesyrlud* (sæbelud) er ætsende. Anv. til sæbefabrikation, rengøring o. m. a.

'natriumhydrodisulfit', $NaSH$, *natriumsulfhydrat*, dannes v. opløsning af natriumsulfid i vand. Anv. til afhåring af huder.

'natriumhydrodisulfit', 1) natriumditionit; 2) fejlagtig betegn. for natriumbisulfit el. natriumtiosulfat.

'natriumhypoklorit', $NaClO$, fremst. ved at lede affaldsklor i fortyndet natronlud v. elektrolyse af kold 10% kogsaltopl. uden *diaphragma*, så elektrolytterne blandes. Anv. i svage opløsninger til blegning i tekstil- og papirindustrien.

'natriumhyposulfit', 1) natriumditionit; 2) gl. betegn. for natriumtiosulfat.

'natriumkarbonat', Na_2CO_3 , *soda*, *kul-*

surat natron. Krystalliserer af vandig opløsning med 10 molekyler krystalvand (krystalsoda). Fremst. tidl. efter Le-blanc's metode, nu efter Solvays metode ud fra natriumklorid, ammoniak og kuldioksyd. **n** er uhyre anv. i tekniken til fremst. af glas, sæbe o. m. a., til rengøring o. s. a.

'natriumklorat', $NaClO_3$, *klorsurt natron*, klorsyrens natriumsalt, fås v. elektrolyse af natriumkloridopløsning. Anv. som oxydationsmiddel, til ukrudtsbekæmpelse m. m. Til renholdelse af gårdspladser og fortove anv. en 5% opløsning af **n** i en mængde af 6-8 l pr. 10 m². Overbrusning foretages bedst i det tidl. forår, inden jorden tørrer ud. **n** er meget giftigt, både for planter, mennesker og dyr, det må ikke komme i sår og ikke for nær hække og træer. Ved sammenblanding med let oxyderbare stoffer som svovl, garvesyre, sukker kan **n** give kraftige eksplosioner, det skal derfor behandles med forsigtighed.

'natriumklorid', $NaCl$, *stensalt* el. *kog-salt* (køkkensalt), saltsyrens natriumsalt. Krystalliserer i farveløse, terningformede krystaller indeholdende knitringsvand. Smp. 775°. **n** har stor fysiol. og tekn. betydning. Udgangsmateriale for fremst. af de fleste andre natriumforbindelser. (Se også salt).

'natriumklorit', $NaClO_2$, anv. bl. a. i tekstilblegninger i st. f. hypokloritter.

'natriumlampe', udladningslampe af spec. konstruktion, hvor natriumdamp bringes til at lyse. Lyset er monokromatisk.

'natriummonofluoracetat' er et nyere effektivt rotteudrydningsmiddel, der imidlertid er yderst giftigt over for alle højere dyr.

'natriumnitrat', $NaNO_3$, *natronsalpeter* el. *chilesalpeter*, salpetersurt natron, findes i lejer i Chile og Bolivia. Anv. som en vigtig kunstgødning og tidl. til fremst. af salpetersyre.

'natriumnitrit', $NaNO_2$, salpetersyrligt natron, fremst. v. reduktion af natriumnitrat. Meget anv. til kem. syntese, bl. a. i farvestofindustrien (spec. diazotering).

'natriumperborat' anv. i selvkvirgende vaskemidler som italføgende blegemiddel; spaltningshæmmende tilsætn. forhindrer dets aggressivitet

'natriumperoksyd', Na_2O_2 , dannes ved forbrænding af natrium i luften; stærkt iltningmiddel; brandfarligt.

'natriumsilikat', kiselurt natron, kendes m. forsk. sammensætning, f. eks. Na_2SiO_3 , og fremst. v. sammensmeltning af sand og soda. Den vandige opløsning af forsk. **n** er natronvandglas.

'natriumsulfat', $Na_2SO_4 \cdot 10H_2O$, *glaubersalt*, svovlsurt natron, findes i forsk. mineralvande og i havvand. Anv. som afføringsmiddel. Den virksomme bestanddel af karlsbadersalt. Anv. i farveriet og til fremst. af soda, glas og vandglas, endv. i sulfatcellulose- og kunstsilkeind. og (vandfrit) som afvandsningsmiddel.

'natriumsulfid', Na_2S , fås af natriumsulfat v. reduktion m. kul. Hydrolyseres v. opløsning i vand til natriumhydro-sulfid.

'natriumsulfid', $Na_2SO_3 \cdot 7H_2O$, svovlsyrligt natron, fremst. af natriumkarbonat og svovldioksyd. Anv. som reduktionsmiddel.

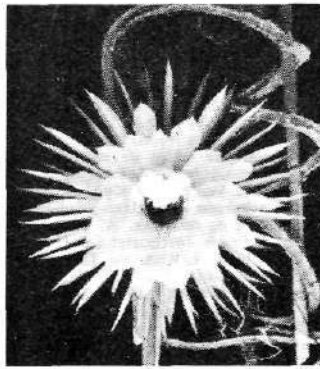
'natriumsulfoantimona' [-sulfoanti-], $Na_3SbS_5 \cdot 9H_2O$, el. *Schlippe's salt*, lysegule hydroroskopiske krystaller, som let fraspalter svovlbrinte. Anv. v. vulkanisering af kautsjuk.

'natriumtiosulfat', $Na_2S_2O_3 \cdot 5H_2O$, tiosvovlsurt natron. Virker reducerende. Anv. i farveriet, som antiklorer til fjernelse af klor efter blegning og som fikser salt i fotografien.

'natron' (*natron* + *-lit*), natriumholdig rombisk zeolit, forek. bl. a. i grønlandske nefelinsyenitter; anv. til blødgøring af hårdt vand.

'natron' (arab. *natrân*), udtryk, som anv. for forsk. natriumforb. f. eks. natriumoxyd, natriumhydroksyd (oftest), natriumbikarbonat, natriumsulfat.

'natroncellulose', 1) cellulosemasse udvun-

Nattens dronning.

det af træ v. hj. af natriumhydroksyd. Anv. til fremst. af papir (s. d.), nitrocellulose osv. 2) også betegn. f. merceriseret cellulose til kunstsilkefremst. (Jfr. cellulose).

'natronfeldspat' el. *al'bit*, $NaAlSi_3O_8$, triklin feldspat, endelede af plagioklasrækken. Indgår også i pertit.

'natronklimmer', d. s. s. paragonit.

'natronhydrat', d. s. s. natriumhydroksyd.

'natronkalk' fås v. behandling af brændt kalk med natriumhydroksydopløsning. Anv. til kuldioksydabsorption.

'natronlud', stærk vandig opløsning af natriumhydroksyd.

'natronsalpeter', d. s. s. natriumnitrat.

'natronseer', saltsøer væsentlig indeholdende soda, salt og natriumsulfat opløst i vandet. Store **n** findes i Ægypten, Nevada, California. I mods. til salt ($NaCl$) er soda (Na_2CO_3) relativt tungt-opløseligt i koldt vand, og naturlig soda kan derfor - blandet med salt - udskilles om vinteren. Da kunstig soda er meget billig, lønnes udvinning af naturlig soda kun, hvor fragtforsholdene stærkt for-dyrer den kunstige soda. Dog udvindes soda fabriksmæssigt ved de mange **n** i USA's vestl. stater, hvor der samtidig fås værdifulde biprodukter, og **n** i NØ-Afr. (især Magadisen, hvis sodaindh. anslås til 107 mill. t) har før krigen bragt en sodaeksporert på 13 000 t årligt.

'natronvandglas', vandig opløsning af natriumsilikater. Anv. som bindemiddel, til flammebeskyttelse af træ, tekstil o. l., som tilsætning til vaske- og rengøringsmidler, til ægpræserving.

'natskyer', lysende, sjældent forekommende, strukturløse skyer i meget stor højde, omkr. 80 km; de kan derfor belyses af Solen om natten, da de er uden for Jordens skygge; farven sølvhvid el. grå. Oprindelse ukendt.

'natskygge' (*Solanum*), slægt af **n**-fam. I Danm. findes bitter-sød **n** (*S. dulcamara*) m. slyngende stængel, violette blomster og røde bær, i fugtig kratkov, giftig, og sort **n** (*S. nigrum*) m. hvide blomster, sorte giftige bær, på dyrket jord.

'natskyggefamilien' (*Solanaceae*), tokimbladede urter, halvbuske, buske el. små træer. Blomsterne oftest i svikler, helkronede undersædige, femtallige med 2 frugtblade. Kapsel el. bær. 1700 arter, hvoraf fl. er giftige. Lægeplanter (galnebær), kokkenurter (kartoffel, tomat), nydelsesmiddel (tabak).

'natsommerfugle', fællesbetegn. for en hel del sommerfuglefam. som spindere, målere, ugler, der oftest flyver om natten. Som regel uden stærke farver, vingerne er i hvile ikke sammenklappede. (Ill. se farvetavlen Sommerfugle).

'natsvømmere', d. s. s. natsommerfugle.

'natte' (holl. nat våd), *sov.*, fugte, gøre våd (om dækket).

'natté' [-'te] (fr: flettet), stoffer vævet i javabinding.

'natteblindhed' (*hemeralopia*), den tilstand, at patienten ser væsentligt dårligere i tusmørke end normale. Skyldes ofte nethindens mangelfulde evne til mørkeadaptation p. gr. af A-vitaminmangel, men kan også skyldes optiske forhold i øjet.

'nattens dronning' (*Selenicereus* (*Cereus grandiflorus*), art af kaktusfam. fra V-Indien med klattrende, kantet stængel. Blomsterne er store, gullighvide, stærkt duftende, folder sig ud om aftenen og er visne næste dag. (Ill.)

'Natter', *Johann* (1705-63), ty. medaillør, udførte *æresmedaille for Robert Walpole* (ca. 1750). **N** arbejdede for det da. hof. (Portræt af Frederik 5., Rosenborg).

'nattergal' (oldn. *gala* syng) (*Luscinia luscinia*), drosselfugl, brunlig overside, lysere underside. Reden under trærodder el. i tæt plantevækst nær jorden. Alm.

nynglefugl på Øerne og i Østjyll.; trækfugl. **'nattesæde'**, ophold i beværgningslokale eft. lukketid.

'Nattevagten', skyttebillede af Rembrandt i mus. i Amsterdam. Udført 1642 på bestilling af lederen af et skyttekompagni af Amsterdams borgergarde. Navnet **N** fik billedet i 18. årh. Scenen foregår dog ved dagslys og navnet er således misvisende. I 1947 blev billedet retset og det gl. lærer forstærket ved overførelse på nyt.

'Nattier' [na'tje], *Jean-Marc* (1685-1766), fr. maler. Har malet portrætter bl. a. af *Marie Leszczyńska*, *Ludvig 15's datter* (1749, Kunstmus., Kbh.) og *Jorgen Skeel* (Fr.borg).

'Natt och Dag' [-å(k) 'da:g], sv. adelslægt, uddød 1616. Til **N** hørte Svante Sture (d. 1512) og Engelberts drabsmand Måns Bengtsson.

'natugle' (*Strix aluco*), gråbrunlig, spøttet ugle, reden i huletræer. Alm. i Danmark.

'natu'ra' (lat. *natura* fødsel, verdensorden, verden), 1) karakter, væsen; 2) det uden mennesk. indgriben opståede (modsat kultur og kunst); den virkelige verden.

'natu'ra'le' (lat.), som ydes in natura, d. v. s. i arbejde el. produkter.

'natu'ralia negotii' (lat.), sådanne bestanddele af en aftale, som ikke behøver udtrykkelig vedtagelse for at gælde, navnlig spørgsmålet om følgerne af misligholdelse. Ofte vil de fornødne supplerende bestemmelser indeholdes i lovgivningen om aftaler af den pågældende art.

'natu'ralia non sunt turpia' (lat.), det naturlige er der ingen skam ved, kyniskernes levetegle.

'natu'ralier' (lat.), naturgenstande; levnedsmidler.

'naturalisation', 1) tildeling af statsborgerskabet til udlændinge (i Danm. kun mulig ved lov); 2) optagelse af udlændiske adelige i landets egen adel (i Danm. ved kgl. resolution, men forekommer meget sjældent).

'natu'ralisme' (lat.), 1) *filos.*, opfattelse, der lægger vægt på naturen som årsag (oprindelse) el. forbillede; 2) *kunsthst.*, virkelighedsskildrende kunstrening, der

Sort natskygge.

undgår idealisering, men mindre yderliggående end realisme, der ofte er agitarisk betonet og lægger vægt på skildring af tilværelsens vrangside.

naturra'lydelse, ydelse i form af varer (naturalier), evt. arbejdsydelser.

naturra'løkonomi, samfundsvision baseret på afgrænsede, ovenfor selvforsynende enheder (gård, gods) med varebytte uden anv. af penge.

natura naturans (lat.), den skabende natur, skolastisk betegn. for Gud. Mods. natura naturata.

natura naturata (lat.), den skabte natur, mods. natura naturans.

natura non facit saltum (lat.), naturen gør intet spring (men udvikler sig kontinuerligt).

Nature ['næitə], eng. naturvidensk. ugeblad, omfatter alle grene af naturvidenskaben og tekn. emner af vidensk. interesse. Udkommer siden 1869.

naturrel [-ty-] (fr.), naturanlæg, sindelag; naturrel [-ty-], frisk (ikke tilberedt).

nature morte [na'ty:r 'mɔrt] (fr; død natur), maleri med frugt, fisk, vildt o. l. som motiv (ty. *Stilleben*, da. *opstilling*).

Naturens Verden, da. tidsskrift om populærvidensk. emner. Grt. 1917. Udk. 10 gange årl.

naturfag, da. skolefag, omfatter 1) i grundskolen: naturhist. og geogr; 2) i det sprogl. gymnasium: fysik, kemi, geogr., fysiol. og biol.

naturfilosofi, læren om naturen som helhed og de naturvidenskabelige grundbegreber: stof, kraft, rum osv.

naturfredning, beskyttelse af vilde dyr og planter mod udryddelse og af landområder mod udslettelse af deres opr. karakter. n gennemførtes i, gang i stor stil ved amer. lov af 1872 om fredning af Yellowstone Park; 1906 gennemførtes i Frankrig den 1. lov om alm. n. i Danm. oprettedes 1906 Udvalget f. Naturfredning, 1911 stiftedes Foreningen for Naturfredning (fra 1925 Landsforeningen Danmarks Naturfredningsforening).

Den første da. lov om n er af 1917, den nuv. (1949) af 1937. Loven tilsigter ud fra æstetiske, naturvidensk., undervisn., mæss. og hist. motiver at frede landområder, geolog. dannelser, planter og dyr og fortidsmindesmærker samt, af hensyn til befolkns. friluftsliv, at sikre almenhedens adgang til naturen, dog med visse hensyn til ejendomsbesiddere m. fl. i en rk. tilf. hjemles umiddelbart fredning m. v.: således fredning af alle jordfaste fortidsminder, fri adgang for almenheden til at færdes langs alle ikke græsbevoksede strandbredder (m. enk. undt.) samt i skove, forbud mod friluftslivsrekreations i naturen og mod at opføre bygninger uden for visse »hyggeliniers» langs strandbredder og skove. I andre tilf. bestemmer loven, at konkrete fredninger kan iværksættes af fredningsmyndighederne ved servitutpålæggelse på grunde; evt. anv. ekspropriation. Ang. fredningsmyndigh., jfr. fredningsævn.

Af kendte da. fredninger kan nævnes Råbjærg Mile, Rebild bakker, Hjerl hede, Knuthenborg park og Kbh.s-egnens grøne områder. Som eks. på en n af overv. vidensk. grunde kan nævnes klitområdet Skallingen i Ribe amt.

1936 udskiltet fredning af pattedyr og fugle i en særlig lov, *reservatloven*, der bl. a. hjemlede oprettelse af vildtreservater (eks: Hansted-reservatet) og vidensk. reservater (eks: Tipperne).

Naturfredningsdagen, velgørenhedsdag, der, siden 1944, årl. afholdes medio nov. til fordel for Danmarks Naturfredningsforenings arbejde.

Naturfredningsrådet, oprettet ved naturfredningsloven 1917, har 7 medl., udpeget af undervisn.-, landbrugs- og statsministeren. N er statens sagkyndige i naturfredningssager og skal godkende alle fredninger m. vidensk. begrundelse. Administrerer de vidensk. reservater.

naturgas el. *jordgas*, overvejende af metan bestående gas, der strømmer op af jorden, især i petroleumsegne. Anv. især i N-Amer. i Danm. forek. og anv. n i Vendsyssel. (Jfr. jordgas).

naturhistorie (lat. *hi'storia natu'ralis* naturkundskab), i videste bet. læren om naturen og omfatter da botanik, zoologi, geologi, mineralogi, palæontologi, kemi og fysik; anv. nu oftest om zool. og bot. el. om zool. alene.

Naturhistorisk Forening, Dansk, stiftet 1833, zool. faglig forening; udgiver det vidensk. tidsskrift: Videnskabelige Meddelelser, samt håndbogsværket Danmarks Fauna.

naturhorn, mus., ældste type valdhorn.

naturalige børn, ældre betegn. for børn uden for ægteskab.

naturalig logaritme, logaritme med grundtallet e (tilnærmelsesvis 2,71828).

naturaligt system, betegn. for inddeling af planteriget efter slægtslighed, mods. Linnés system.

naturalig udvælgelse, eng. *natural selection*, Darwins betegn. for de bedst egnedes overlevelse i kampen for tilværelsen.

naturlove, de almengyldige love, der bestemmer naturfænomeners forløb, f. eks. Newtons bevægelseslove, Maxwells elektromagnetiske love og kvantelovene for atomer.

naturalægemetoden søger at helbrede sygdomme udelukkende ved såk. »naturlige lægemidler» som bade og diætetiske kure. Bekendt naturlæger: Priessnitz og Kneipp.

naturlære, ældre betegn. for fysik.

Natur och Kultur, sv. forlag, grt. 1922. Speciale: populærvidensk. faglitt. Udgav for og under 2. Verdenskrig en del polit. litt. med antitotalitar tendens.

naturpark, naturskønt område nær storby som bevarer til bybefolkns. rekreation, og hvis karakter bibeholdes og udvikles ved pass. pleje. Eks: Utterslev Mose, Kbh., Furesøparken, Holte.

naturrace (hustdyr), race, der ikke er ændret ved menneskers indgriben (temmel. vildform).

naturreligion, en tidl. anv. betegn. for de antikke kulturers rel., hvori fænomener som ild, vand, luft og jord ansues som elementer, der får plads i kulten, ligesom også træer, vandløb, sten, dyr, himmelfænomenerne, og hvad der ellers lever i naturen, gnm. kulten drages ind i nær tilknytning til menneskene og endog kan blive basis for samfundsdannelsen (totemisme).

naturret, en retsorden, som menes at være gyldig til alle tider, idet den følger af selve den mennesk. natur; tanken stammer fra oldtiden, men fik sin egl. udformning i 17. og 18. årh. (Grotius, Pufendorf). n fik stor bet. for udvikl. af retsordenen i dette tidsrum, idet den viste vej for retsforretning. Omkr. 1800 havde n-skolen udspejlet sin rolle.

natursten, byggetekn., de i naturen forekommende stenarter (granit, sandsten, skifer m. m.), mods. de kunstigt frembragte (tegl, kalksandsten, beton).

naturtoner, de toner, som kan frembringes på et blæseinstrument uden hjælp af ventiler el. andet. Disse er igen overtonerne til instrumentets grundtone.

naturvidenskab, fællesbetegn. for videnskaberne om den ydre natur: fysik, kemi, biologi osv.

natviol, d. s. s. aftenstjerne.

nau- (gr. *naús* skib), skibs-, sø-.

nau'arch (gr. *'nau'archos* skibsfører), årligt valgt admiral i det gl. Sparta.

'Nauen, ty by i Brandenburg; 12 000 indb. (1939). Stor radiostation.

'Nauheim (Bad N), ty. by, 25 km N for Frankfurt a. M.; 9000 indb. (1939). Varme kulsyreholdige saltkilder.

'Naukratis, oldtidby i det vestl. Nil-delta, anlagt ca. 650 f. Kr. af kolonister fra Milet på tilskyndelse af Psametik I.; indtil grundlæggelsen af Alexandria var N. Ægypt.s betydeligste importhavn.

'Naumann, Johann Gottlieb (1741-1801), ty. komponist. 1785 kaldet til Kbh. for at organisere Det Kgl. Kapel og skrive den første opera med da. tekst, *Orfeus og Eurydike* (1786). Komp. foruden andre operaer også oratorier.

'Naumburg, ty. by i v. Saale i Sachsen-Anhalt; 37 000 indb. (1939). Alsidig in-

dustri. Domkirke fra 12.-14. årh. med berømte skulpturer.

'nau'plie, krebsterens første larvestadium, som regel fritsvømmende, næsten mikroskopisk, 3 par lemmer.

'Nauplion, urigtig stavemåde for Navplion, Grækenland.

Nau'r, Albert (f. 1889), da. maler, medl. af »Grønningen» fra 1916; portrætter, landskaber og opstillinger m. blomster.

Nauru [na'u:ru; 'na:ru:], korali i Stillehavet v. f. Gilbert Øerne; 25 km²; 2800 indb. (1947), deraf 206 eur. og 1158 kinesere. Eksporterede 1940 808 400 t fosfat til Austr. og New Zealand. 1888 ty. koloni, 1920 mandat under Engl. Austr. og New Zealand, fortsat 1947 som formynderskabsområde under FN. Besat af Japan. 25. 8. 1942-13. 9. 1945.

'nausea (af gr. *naús* skib), søsyge; kvalme.

'Nausikaa [ka-a] (gr. *Nausi'káa*), gr. sagnagtig kongedatter på fætiakernes ø. Hendes modtagelse af den skibbrudne Odysseus er skildret i »Odysseen».

nau'tiler (gr. *nautilus* sømand) ('*Nautilus*), fargeløse blæksprutter, m. stor, indrullet, kamret kalkskal; dyret sidder i det yderste kammer, mangler tragt og egl. fangearbej. Et par arter i det Ind. og Stille Hav. Beslægtede med de uddøde ammonitter.

Nauti'san, klorbutol-koffein, middel mod søsyge og kvalme.

'nau'tisk (gr. *naús* skib), vedr. navigation og søvæsen i alm.

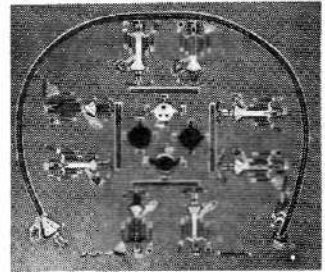
nautisk abnank, søv., håndbog med tabeller og andre hjælpemidler til beregning af astron. observationer.

nautisk mil, kvart- el. *somil*, 1852 m.

nauto'fo'n (gr. *naús* skib + *-fon*), søv., elektr. membranstrømer til tågesignal i stedet for luft sirene (fyr og fyrskibe).

nav, den inderste del af et hjul, hvori egerne sidder.

navaho ['návaho:], nordamer. indianer-

Navaho. Sandmaleri anv. v. helbredelsesceremonier for patienter, der er blevet ramt af chok som følge af lynnedslag.

stamme med athabaskesprog, i staten Arizona; dygtige vævere og sølvsmede.

Navar'ino, ital. navn på byen Pylos i Grækenland. Ved N. bessejredes 1827 den tyrkiske flåde af en brit.-fr.-russ.

Navarra [-'βar:ra], 1) provins i N-Spanien; 10 506 km²; 2 379 000 delvis baskiske indb. (1945). Hovedstad: Pamplona; 2) (fr. *Navarre*), sp. kongerige 905-1589, opstået af Den Spanske Mark. Gik ved giftermål fra den ene slægt til den anden, bl. a. 1234 til greven af Champagne, 1285 til Filip 4., der var gift med Johanne af N., 1349 til Ludvig 10.s datter-sohn Karl den Onde (1349-87); 1512 fik Spanien Syd-N. Nord-N kom 1589 med Henrik 4. til Frankrig.

naver, 1) ['nauv], stort bor med lang rendeformet spånrelle; 2) ['na'vɔr], fork. f. *skandinaver*, betegn. f. i udlandet omreisende håndværksvende fra Skandinavien.

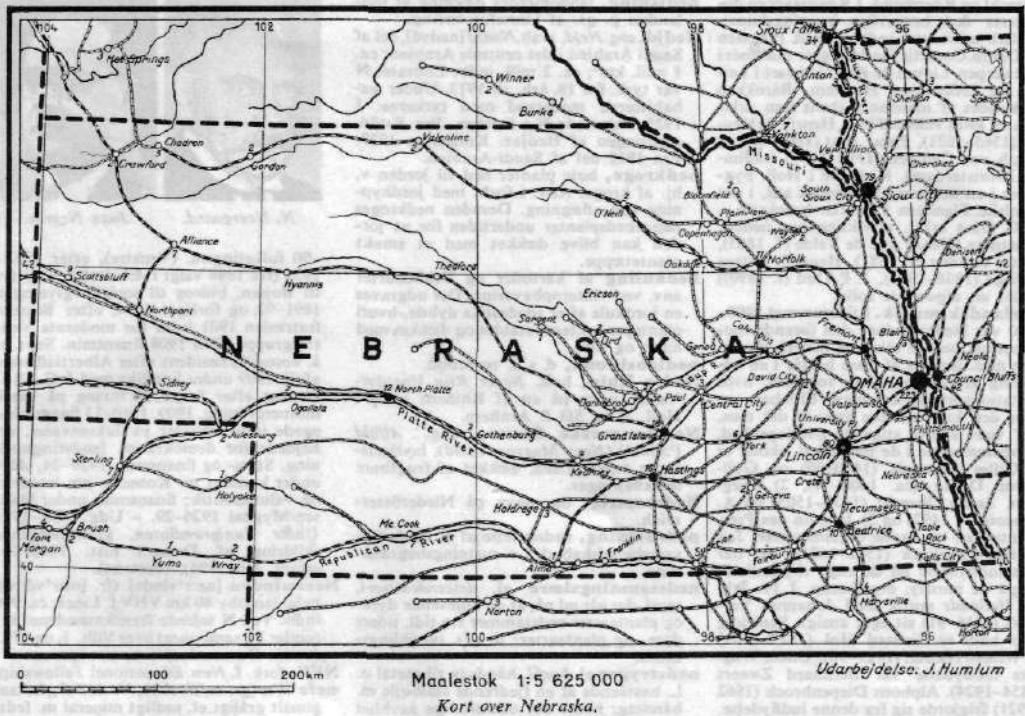
'Navers Forlag, Rasmus, grt. 1931 af R. Naver (f. 1894). Udg. specielt kunsthøjer og kunstnerisk udstyrede bøger, men også alm. skønlitteratur.

navi- (lat. *navis* skib), skibs-, sø-.

navicert ['navi:və:st] (eng. *navigation + certificate*), tilladelse fra eng. kontrabankkontrol, der giver skibsladning fri passage til neutral havn.

navi'gare ne'cesse est, 'vivere non est ne'cesse (lat: at sejle er nødvendigt,

Necker [næ'kæ:r], Jacques (1732-1804), fr.-schw. finansmand. Sogte forgæves at orde de fr. finanser som min. 1776-81, vendte tilbage 1788 og gennemførte, at rigsstænderne indkaldtes. N.s afsked 11. 7. 1789 førte til stormen på Bastillen og hans genindsættelse. Gik af 1790. Fader til Mme de Staël-Holstein.

Necochea [næ'kø'ʃæ], badested og korn-eksporthavn i Argentina, 450 km S f. Buenos Aires; ca. 24 000 indb. (mange danske).

Nectria, slægt af søksporesvampe med i reglen røde sporehuse. N omfatter talr. arter, fl. er farlige snyltesvampe, der fremkalder kræft på frugt- og skovtræer. N cinnabarinæ er i vinterhalvåret meget alm. på døde grene og stammer, viser sig som spredte, røde prikker på barken.

'nedbør, vand, evt. is, som falder ned fra luften som følge af luftens afkøling til dugpunktet. n falder i beg. p. gr. af dråbernes meget ringe størrelse (nogle tusindedele mm) uhyre langsomt; fortsættelsen processen gnm. længere tid, flyder de små dråber sammen til så store dråber, at de når jorden som regn. snc el. hagl. Afkøling finder altid sted ved, at luftmassen bringes op i større højder; den trykformindskelse, luften herved undergår, fremkalder en afkøling (se potentiel temperatur). Transporten opad kan finde sted på fl. måder. Ved orografisk n tvinges luften opad derved, at luften blæser ind mod et højlænd, f. eks. en stejl kyst (No.s vestkyst). Ved front n blæser varm og fugtig luft ind over et koldere og derfor tungere lag af luft (varmfront-n) eller det koldere luftlag trænger sig ind under den varmere luft og løfter denne (koldfront-n); det første giver udbredt og jævnt n, det sidste bygeagtigt n, ikke sjældent med torden. Endelig kan lokal opvarmning af fugtig luft blive så stærk, at den stiger opad (byge-n) (om sammen ofte med torden). Vanddampens fortætning til n er afhængig af tilstedeværelsen af kondensationskerner samt af den omtalte vertikale bevægelse; er den sidste ikke tilstrækkelig stærk, når fortætningen kun til skydannelse.

Nedergaard, Paul (f. 1895), da. præst, 1924 ved Eliaskirken, 1945 ved Matthæuskirken, Kbh. Til 1947 red. af Præstefor-

eningens Blad og Kirkelig Håndbog samt repræsentant for kirk. synspunkter i radio, film m. v. Talrige kirk. og personalhist. publikationer.

Nederlandene, 1) holl. Nederland ['ne:darlant] el. Koninkrijk der Nederlanden ['ko:nørkriæk dər 'ne:darlandə], off. navn på kongeriget Holland.

2) i historien sammenfattende betegn. for de lavtliggende områder omkr. Rhinens, Maas' og Scheldes nedre løb, omtr. d. s. de nuværende kongeriger Holland og Belgien. - Det af galliske belger beboede N S f. Rhinen blev 57 f. Kr. erobret af Rom, mens de germanske batarer N f. Rhinen i kejsertiden blev rom. vassaller. Ved folkevandringerne tog franker, frisier og sacher N i besiddelse og kom derved efterhånden under Frankeriget. Ved rigsdelingerne 843 og 870 gik Flandern til Frankr., resten til Tyskl. N blev i middelalderens løb delt i en række fyrsten- og bispedømmer, der indtog en temmelig uafh. stilling over for Tyskl. og Frankr. Uldhandelen med Engl. og Østersøhandelen medførte opvæksten af rige handelsbyer, som med våben hævdede sig mod adelen og den fr. konge i 14. årh.; men fra årh.s slutning kom N lidt efter lidt under Burgund, og det var N.s rige byer, der betalte hertugerens strålende hof i Dijon. Efter Karl den Dristiges død 1477 ægtede hans arving Marie Maximilian af Habsburg, hvorved denne slægts herredømme i N grundlagdes. Efter Maximilians søn Filip d. Smukke død 1506 fulgte dennes søn Karl 5., der i sin ungdom rådedes af nederl. adelsmænd og trods enkelte oprør, skarp forfølgelse af protestanter og store skattekrav var afholdt. Efter Karls abdikation 1555 søgte sønnen Filip 2. at tilintetgøre stændernes privilegier og polit. indflydelse. Efter kalvinisk rejsning 1566 sendte Filip 1567 hertugen af Alba til N. Albas terror og ødelæggende omsetningsskat førte 1572 til oprør under Vilhelm af Oranien, og trods skiftende politik efter Albas tilbagekaldelse 1573 lykkedes det kun Span. at fastholde sydl. N. Videre se Holland og Belgien.

nederlandsk, et vestgerm. sprog, som i Holl. kaldes hollandsk, i Belgien fransk (vlaams). Fælles ortografi for holl. og

flamsk fra 1883. - En noget afvigende form (afrikaans) tales af boerne i S-Afr. **Nederlandsk Indien**, andet navn på Hollandsk Indien.

nederlandsk kunst. Malerkunst. Den egl. nederl. malerkunsts hist. begynder med brødrene van Eycks berømte alterværk i Gent (fuldendt 1432). Jan v. Eyck overtog den højststående flamske bogminiaturkunsts klare linieføring og ædelstønstegnede farver. - At skelne ml. holl. og flamsk kunst i denne tid. periode er vanskeligt. Af store malernavne skal nævnes: Rogier van der Weyden, Dirk Bouts, Hugo van der Goes, Hans Memling, Gerard David, Hieronymus Bosch. - I 16. årh.s beg. nærmer maleriets emner sig ofte en folkelig genrekunst og stærke ital. indflydelser gør sig gældende. Kendte malere fra denne tid er Quinten Massys, Jan Gossaert, B. van Orley, Joos van Cleve, Lucas van Leyden og Pieter Brueghel d. æ. Landskabsmaleriet udvikler et frit malerisk syn. Efterh. træder for skellen ml. holl. og flamsk kunstkarakter tydeligt frem. I Nederland fører den maleriske frigørelses v. den frodige, sanselige P. P. Rubens og hans elever og efterfølgere van Dyck, Jordaens, de Vos og generalmalerne Brouwer og Teniers; i Holl. går den over ital. og ty. indflydelse til Pieter Lastman (1583-1633) og dennes store elev Rembrandt, til portrætmaleren og 'impressionisten' Frans Hals og dyremaleren P. Potter. - I Rembrandts spor og omgivelse findes utallige berømte mestre såsom landskabsmalerne Hobbema, van Ruisdael, E. van de Velde, van Goyen; folkelivets malere Jan Steen, Terborch, Ostade; interiørmalere Vermeer van Delft, de Hooch, Mieris, Metsu m. fl. - Mens n hviler under det i Frankr. så produktive 18. årh., fremkommer efter 1800 igen nogle bet. malere, især i Holl. Her skal nævnes den Haagske skoles landskabsmalere Mesdag, Mauve og Maris, alle fødte omkr. 1830; impressionisterne Jongkind og Israëls og efterimpressionismens store mester Vincent van Gogh, hvis kunst fik internat. bet.

Arkitekt. I Nederlandenes romanske og gotiske arkit. mødes fr. og ty. indflydelse. Store kirker er bevaret i Bruxelles (St. Gudule), Tournai (Notre-Dame),

Utrecht og Roermond. I Renæssancen dominerer den borgerlige bygningskunst. Nederl. arkitekter indkaldtes til Preussen og Danm. Cornelis Floris bygger rådhuset i Antwerpen. Lieven de Key rådhuset i Leiden og kødhallen i Haarlem. Barokken indledes af maleren Rubens som arkitekt og føres videre af bl. a. Henrik de Keyser (1565-1621), Pieter Post (1608-69) og Jacob van Campen (1595-1657) (rådhuset i Amsterdam). Kirkerne i Holl. byggedes i en nøgtern klassicistisk stil, i det katolske Flandern i fr.-ital. barokstil. - I 20. årh.s arkit. udvikling har nederl. kunstnere (Henry van de Velde (f. 1863), Pieter Kramer (f. 1881), Hendrik Petrus Berlage (1856-1934), J. P. Oud (f. 1890)) spillet en afgørende rolle.

nederlandsk musik. I tidsrummet 1400-1600 var Nederlandene den førende musiknation med de såkaldte nederl. skoler. Den mus. indsats af disse består i en udvikling af den polytone vokalstil, hvor imitationsprincippet blev tilslæbet, og hvor den kunstneriske anv. af det mus. stof viser steds stige overlegenhed. Hovedmændene i de tre nederl. skoler er 1) Gilles Binchois (1400-60) og Guillaume Dufay (ca. 1400-74), 2) Okeghem, Jacob Obrecht (1439-1505) og A. Busnois (d. 1492) og 3) Josquin des Prés. - Internat. ry havde orgelmesteren Jan Pieters Sweelinck (1562-1621), der har haft indflydelse på de eng. virginalister og på de nordty. orgelkomp. I 19. årh. får *Hollands musik* med Johannes Verhulst (1816-91) sit eget ansigt. Samtidig med ham er Richard Hol (1825-1904) og Willem Nicolai (1829-96). Under Wagners indflydelse var Bernhard Zweers (1854-1924), Alphons Diepenbrock (1862-1921) Frigjorde sig fra denne indflydelse. Bl. de største navne er også Johan Wagenaar (1862-1941), den stærkt nat. Cornelis Doppler (1870-1939) og folkevisesamleren Julius Röntgen (1855-1934). Førende i den nyere nat. retning er Willem Pijper (f. 1894), Sem Dresden (f. 1881) og *Emile Enthoven* (f. 1903). Det holl. musikliv er præget af adsk. fortrinlige koncertintentioner bl. a. Concertgebouw i Amsterdam. - *Belgiens musik* i 19. årh. var præget af to retninger: den flamske med navne som P. Benoit, Jan Blockx (1851-1912) og E. Tinel, og en vallonsk med César Franck som midtpunkt.

Nederrhinske Plateau [-'to], hyppigt anv. betegn. for de Rhinske Skiferbjerge. **'Nedersachsen** [-saksøn], ty. 'Niedersachsen, 1) ty. landskab omfattende Hannover, Oldenburg, Braunschweig, Lippe og Bremen; 2) da. navn på det 1946 oprettede ty. land Niedersachsen.

nedersachsiske kreds. en af de 10 kredse, det ty. rige fra 1495 inddeltes i, omfattede landene ml. Weser og Elben, Holsten og Mecklenburg.

nedertysk. der tales i størstedelen af N-Tyskl., adskiller sig især fra højtysk ved ikke at være underkastet den højty. lyd-forskydning. n består af to hoveddialekter: *nederfrankisk* (ved nedre Rhin) og *nedersachsisk*. n kendes fra 9. årh. og kaldes indtil ca. 1100 oldsaksisk. Middel-nedertysk omfatter n fra ca. 1100-1500 og dækker et betydeligt landområde (udbredt bl. a. ved hanseaterne). I løbet af 16. årh. fortrænges mnty. skriftsprog af højty., og først i beg. af 19. årh. forsøgte man at genoplive n som litt.sprog (Klaus Groth, Fritz Reuter).

nedfaldsfisk. fisk, der efter legen i ferskvand på ny vandrer ud i havet.

nedfart, Kristi. Jesu nedstigning til dødsriget i tiden ml. korsfæstelsen og opstandelsen (1. Peter 3,19 og 4,6).

nedgangsbrønde. ved kloakanlæg, anbringes for at mandskabet skal kunne tilse og rense ledningerne.

Nedić [n'editi]. *Milan* (1882-1946), jugoslav. general. Krigsmin. 1938-41, dannede aug. 1941 efter Jugoslaviens sammenbrud tyskvenlig regering i det bekrænte Serbien, hvor N som »statschef« forberedte partipolitik. N-s reg. opløstes okt. 1944 efter ty. rømning af Beograd. Fanget maj 1945, selvmord.

nedisning. landområdes dækning af indlandsis p. gr. af klimaforværring.

Nedjd. eng. *Nejd*, arab. *Nadjd* [nadsjd], del af Saudi Arabien i det centrale Arabien; ca. 1 mill. km²; ca. 2 mill. indb. Emirateret N var tyrk. fra 18. årh. til 1913. Under Wahabitterne modstand mod tyrkerne. I 1925 afsluttede N-s hersker, Ibn Sa'ud, erobringen af Hedjaz. Kongerige 1927. Fra 1932 del af Saudi-Arabien.

nedkroge. bøje planter ned til jorden v. hj. af kroge. Anv. i forb. med jordhøyning ved aflægning. Desuden nedkroges tæppebedsplanter undertiden for at jorden kan blive dækket med et smukt plantetæppe.

nedkuling af kartofler og køkkenurter anv. ved vinteropbevaring. Der udgraves en jordkule af et spadestiks dybde, hvori planteprodukterne stables og dækkes med halm og jord.

nedløbsbrønd. d. s. s. rørbrønd. **Nedre Rhin.** holl. *Neder Rijn* [n'ed:der-'ræjn], navn på en af Rhinens arme i Holl. V og SØ f. Arnhem.

Nedreungarske Slette. ung. *Alföld* ['sölföld] (*Nagy Magyar Alföld*), lavlands-slette omkr. Tisza, dækket af frugtbar løssaflejringer.

Nedresstrig. da. navn på Niederösterreich.

nedrustning. nedsættelse af et lands forsvarsberedskab, d. s. s. rustningsbegrænsning.

nedstammingslære el. *descendensteori*, teori, der går ud på, at de nulevende dyre- og plantearter nedstammer fra tidl. tiders dyre- og plantearter; d. s. s. udviklingslære.

nedstryger el. *buefil*, håndsav til metal o. l., bestående af en fjedrende stålbojle m. håndtag, hvori det udskiftelige savblad fastspændes.

nedstyrtningskakt. d. s. s. affaldskakt. **nedtrykningsvægt pr. inch.** søv., det antal t der skal lastes for at trykke skibet 1 inch (eng. tomme) ved en given anmning på ret køl og lige trim.

Needles, The [ðə 'ni:dlz] (eng. nålene), en gruppe små kridtklipper i Eng. Kanal ved vestl. ende af øen Wight.

Neer [ne:r]. *Aert* (Aernout) *van der* (ca. 1603-77), holl. maler. Virksom i Amsterdam. Hans stemningsfulde måneskins-, ild-

Aert van der Neer: Måneskinslandskab. (Nationalgalleriet, Oslo).

brands-, og vinterbilleder blev lidet påskønnet af samtiden, og han måtte ernære sig som værtshusholder. Fyldigt repr. på Kunstmus. og Nivågård. Hans søn *Eglon Hendrik van der N* (1634-1703) var hofmaler i Düsseldorf. Har malet genrebilleder med motiver fra fornemme holl. hjem; repr. på kunstmus., Kbh.

Neergaard, Carl (1869-1946), da. arkæolog, inspektør v. Nationalmus. 1897-1932, fra 1921 leder af oldtidsafd. Har ledet omfattende udgravninger (jv. lerkargrave). Særlig studier inden for jernalderen: *Jyske Gravpladser* (1894), *Sønderjyllands Jernalder* (1916), samt bibliofile afhandlinger.

Neergaard, Ebbe (f. 1901), da. forfatter. Foruden bøger om Gustav Wied og Kaj Munk bl. a. skrevet *Hvorfor en Filmen sådan?* (1931) og *Teater i Tusind År* (1939). Medarb. ved »Information«. Direktør for Statens Filmcentral 1946.

Neergaard, Niels (1854-1936), da. politiker, historiker. Præsteson, magister i hist., cand. polit.; liberal skribent, grl. 1884 »Tilskueren«, medvirkende i Studentersamfundets oplysningsarbejde. 1887

N. Neergaard. Juan Negrin.

-90 folketingsm. (Venstre), atter 1892-1932 (fra 1898 valgt i Æbeltoft). Knyttet til Bojsen, bidrog til sociallovgivningen 1891-92 og forliget 1894, efter Bojsens fratræden 1901 leder for moderate Venstregruppe. Juli 1908 finansmin. Sept. s. å. konseilspræsident efter Albertinafæren, afgik 1909 under konflikt med I. C. Christensen efter forgæves forsøg på stærk militærordning. 1909, 1910-13 finansmin., øgede indir. skatter på luksusvarer, arbejdede for demokratisk landstingsordning. Stats- og finansmin. 1920-24, slået under konflikt m. Konserv. om handels- og valutapolitik; finansmin. under Madsen-Mygdal 1926-29. - Udg. 1892-1916 *Under Junigrundloven*, grundlæggende skildring af Danm.s hist. 1848-66; erindr. (til 1894). (Portræt).

Neerwinden [ne:'vinda] (fr. [næ:'væ:d], belg. landsby 40 km VNV f. Liege; ca. 900 indb. Ved N sejrede franskmændene 1693 (under Luxembourg) over Vilh. 3. og 1793 (under Dumouriez) over østrigerne.

NEF, fork. f. New Educational Fellowship. **nefe'li'n** (gr. *nefelé sky*), NaAlSiO₄, heksagonal gråligt el. rødligt mineral m. fedt-glans og hårdhed 6. Vigtig bestanddel af natronrige eruptiver (n-syenit o. a.).

nefe'll'it, feldspatfri basisk dagbjergart bestående af pyroxen og nefelin, event. tillige olivin (olivin-n).

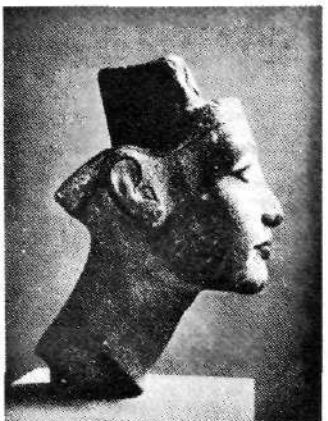
nefe'll'syenit, oftest storkornet, lys dybbjergart, hvis hovedbestanddele er alkalifeldspat og nefelin, endvidere alkalirige pyroxener og amfiboler. Forekommer i små massiver (Oslo, Sydgrønland, Mjask i Ural o. a. st.).

Nefertete el. *Nefertiti*, ægypt. dronning ca. 1375-50 f. Kr., hustru (og søster?) til Amenhotep 4.; om N har taget del i kirkekampen er uvist. Efter Amenhotep 4.s død søgte N forgæves forståelse med hittitterne for at redde det vaklende kongehus. (Ill.).

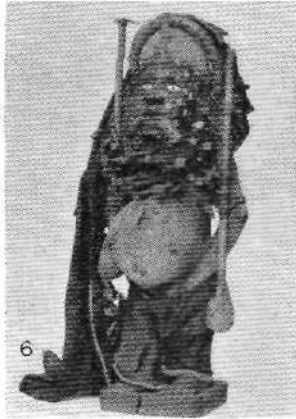
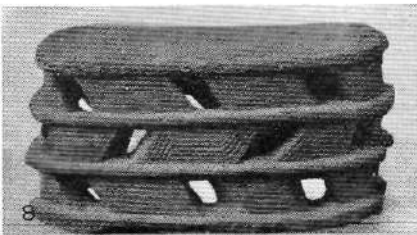
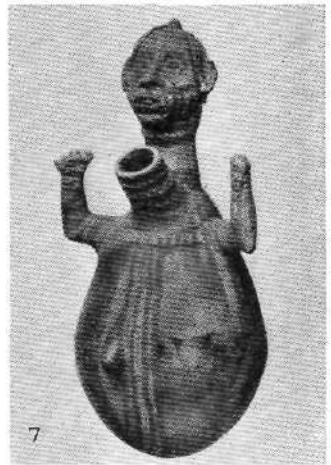
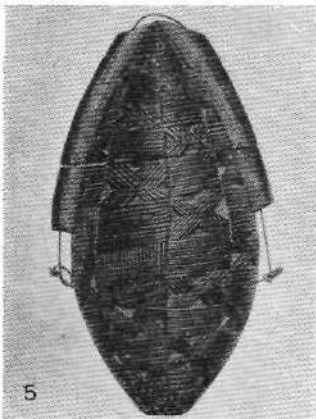
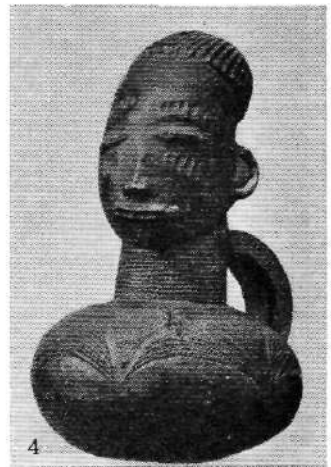
nefo- (gr. *nefos sky*), sky-. **nefo'sko'p** (*nefo-* + *-skop*), apparat til måling af skyernes drift.

nef'al'gi' (*nefo-* + *-algi*), smerte i nyren. **ne'frit** (gr. *nefrós nyre* (amulet mod nyresygdomme)), hvid til grøn, tæt og sejt masse af strålrten, hårdhed ca. 6. Anv. til forhistoriske våben (»aksesten«) og til uskårede kunstgenstande (jade). México, Perú, Østasien.

ne'fritis (*nefo-* + *-itis*), nyrebetændelse.

Nefertete. (Sandsten).

1. Anefigur fra Baule, Elfenbenskysten. 2. Dansemaske fra Mpongwe, Cameroun. 3. Pibehoved fra Mangbetu, Congo. 4. Lerkrugge fra Azande, Congo. 5. Trædåse fra Bakuba, Congo. 6. Fetich fra Loango, Guineabugten. 7. Offerkrugge fra Piri, Nigeria. 8. Kongestol fra Bakuba, Congo. 9. Guldvægtlod fra Ashanti, Guldskysten. 10. Fetichfigur fra Baluba, Congo. (Nationalmuseet, Kbh.).

'nefr(o)-, (gr. *nefrós* nyre), nyre-
ne'frose (*nefro-* + *-ose*), nyresygdom med stærk æggehvideudskillelse og tendens til vattersot. Muligvis degenerativ lidelse af nyrekanalernes epithel. -Kan forårsages af forgiftninger, f. eks. kviksølv, infektioner el. være af ukendt oprindelse.
Ne'fúd, ørken i N- og MI.-Arabien. Beliggende i 700-1000 m højde; flyvesand.
neg., et knippe afmejet korn.
negation (lat.), nægtelse.
'negativ (lat. *negare* nægte), 1) nægtende; mindre end nul; som skal fradrages; 2) fot., billede, der gengiver originalens lyse partier mørke og omvendt.
negativ dom, udsagn, der benægter noget.
negativisme (lat. *negare* sige nej), tilbehøjelighed til at handle kontrært, netop modsat det, der ønskes. Symptom ved sindssygdom, særligt ved ungdomsløvsind.
negativ kontraksinteresse, *jur.*, betegn. for en erstatning, der stiller en person lige så godt, som hvis han ikke havde indgået den påg. kontrakt. Omfatter f. eks. godtgørelse for udgifter, han har afholdt i anl. af kontrakten.
negativlak, harpikspopløsning, der anv. til beskyttelse af fot. negativer.
negativpapir, bromsølpapir t. fremstilling af fot. negativer. Anv. især af kanon-fotografer.
negativproces, *fat.*, den kem. behandling (fremkaldelse, fiksering og evt. forstærkning), der af det latente billede på den belyste emulsion udløser det negative billede, der gengiver lyse toner som mørke og omvendt.
negativ strandforskydning, *geol.*, da. betegn. for regression.
negativtryk, tryk hvor skrift el. tegning fremtræder lys på en mørkere baggrund.
negativt tal, tal mindre end nul. At et tal er negativt, angives ved at sætte minus-tegnet (-) foran talbetegnelsen.
'negøje (holl. *negen* ni), d. s. s. lampret. Dens sidepletter opfattedes fejlagtigt som øjne, deraf navnet.
neger (sp., af lat. *niger* sort), mennesker, der tilhører den negride racegruppe.
ne'ge're (lat.), nægte, bestride; opbevare.
neg'erhise (*Pennisetum typhoides*), 1-2 m høj græsart med 10-20 cm l. blomsterstand, vigtig næringsplante i Centralafrika.
negermusik. Den opr. af. n er pentatonisk, stærkt rytmisk betonet og præget af en udstrakt anv. af synkoper. Karakteristisk er en højt udviklet improvisationskunst. Ved mødet med den hvide musik opstod i USA negro spirituals. Improvisationskunsten, sansen for rytme og synkoper genfindes i ragtime og jazz. Evnen til at udtrykke sig mus. og naturlige anlæg for sang har hos negrene affødt en stor sanglitter. Navnlige fra slaveriperioden er sangene præget af melankoli og længsel.
negerskulptur, skulpturarbejder udført af afr. negerstammer i træ, bronze el. elffenben, undertiden også i ler el. sten. Oftest har de rituel og magisk bet., dette gælder navnlig fetich- og forfæderfigurer samt masker til brug ved fester og ceremonier. Også brugsgenstande smykes ofte med skulptur. -De mest fremragende træskærere i Afr. er bakuba og baluba i Congo, yoruba i Dahomey, bambara i V-Afr., batshioko i Congo-Angola. Beninfolket i Nigeria fremskaffede i 16.-17. årh. bronzerelieffer og -statuer samt elffenbensudskæringer; deres kunst er beslægtet med yorubernes, hvis udmærkede hoveder i ler menes at gå tilbage til 15. årh. (Hertil tavle).
negerspørgsmålet i USA. Fra 1619 begyndte amer. plantageejere at indføre negerslaver fra Afr., da indianerbefolkning ikke egnede sig til landbrugsarbejdet. I 18. århundreder fortsattes transporten; slaverne var ikke retsløse, men i praksis hjælpeløst undergivet deres herrer. Først under borgerkrigen 1861-65 opbevandedes slaveriet, med stærk økon. nedgang i Sydstaterne som følge. De frigjorte negre fik stemmeret, men havde hyppigt hverken oplysning el. mod til at bruge den, og i Sydstaterne hindrede

de hvide systematisk negrene i at få indflydelse (terror gnm. lynchning; Ku-Klux-Klan m. m.). En virkelig ligestilling ml. de to racer kom ikke, og unionens lovvedtagelser har ikke hindret et i dagligt skarpt optrukket skel ml. hvid og »kulert« (*coloured people*) (særlige negerkvarterer også i Nordstatene). 1940 var 12,9 mill. af USAs 132 mill. indb. negre; en del er flyttet fra landbrugsarbejde til byerne og er sydfra vandret mod N og V. Negrene lønnes ringere end hvide, også fordi de gennemgående er ringere uddannede, beskæftiges ved groft arbejde og som tyende; de fleste bor endnu i Sydstatene, men under halvdelen af USAs negre er nu beskæftiget i landbrug. 2. Verdenskrigs behov for arbejdskraft har i mange tilfælde ført til højere løn og dannelse af en talrigere negermiddelstand, ligesom negrene som soldater i det hele opnåede mindre race-diskrimination; men særlig de fattige hvide i Syden undertræger racemodsetningen skarpt, og lynchning forekommer stadig; febr. 1948 nedlagde sydstatrepræsentanter i kongressen skarp protest mod reg.forslag om love mod lynchning, valgtryk, raceførselle.

Negev ['nægæv] (hebr.: Syden), ørkenområdet i S-Palæstina; udgør ca. 40% af Vestjordanlandet. I N er fundet soda, kobber- og jernmalm. Ved Det Røde Hav ligger den jødiske by Eliat. N blev siden okt. 1946 gjort til genstand for intensiv jød. kolonisation, muligjort ved springkilder, som blev fundet ved boringer. I henhold til Bernadottes delingsplan for Palæstina skulle N tilfalde araberne, men under de israel.-egyptiske kampe 1948 lykkedes det kun egypterne at besætte Gaza ved kysten.

negl, 1) *zool.*, afladet kilo. Findes hos aber og enkelte andre pattedyr; 2) *anat.* (*unguis*), hornplade, der ligger på håndrygsiden af det yderste fingerled. n-s rod er skjult under n-volden, medens selve n hviler på n-lejet; 3) *bot.*, den nedre, smalle del af et kronblad.

negl. **negdroet** (*unguis incar'natus*) findes oftest på storkåen, hvor neglen på udsiden grof ind i kødet, så neglefolde ligger som en øm vold over neglen. Årsagen er ofte forkert klipping af neglen. Kan behandles operativt.

neglesygdomme. Vigtigt er medfødte misdannelser og betændelser fremkaldt af bakterier og svampe. Hvide pletter og tværstriber kan skyldes lokal beskadigelse af neglens vækstzone el. væksthemning, forårsaget af en febersygdom el. lign. n er altid ret langvarige, idet nydannelse af en negl varer 100-130 dage.

negligé [negli'je] (fr. *négligé* forsømt), natdragt, morgendragt; ufuldstændig påklædning.

negligence clause ['nægldisjns 'klæ:z] (eng: forsømmelighedsklausul), bestemmelse i fragtkontrakt el. konnossement, hvorved rederen fralægger sig ansvar for forsømmelse fra skibsførers og mand-skabs side.

negligere [-'je'ra] (fr., af lat. *negligere*), forsømme; undlade at tage hensyn til.

negotiabel [-'ja'bəl] (lat. *negotium* handel), *jur.*, omsættelig, egnet til at handles. En skriftlig fordring siges at være n, når erhververen af den ikke kan mødes med indsigelser fra det retsforhold, der ligger til grund, f. eks. om at leverede varer var mangelfulde, og når ældre rettigheder m. h. t. fordringen fortabes i forhold til ham; negotiabiliteten (omsætteligheden) er stærkt ved ihænde hverpapirer.

negotia in fa'verem ter'til (lat.), retshandler til fordel for tredieemand.

negoti'e're (lat. *negotium* handel), underhandle, mægle; handle, omsætte; optage lån, bringe lån i stand.

negoti'orum 'gestio (lat.), uanmodet forretningsførelse.

'negotium 'claudicans (lat.), haltende retsforhold. Retsforhold, hvori den ene af parterne har adgang til at springe fra, uden at den anden har en tilsv. ret.

'negotium 'mixtum cum donati'one (lat.), en disposition, der til dels er en gave.

'Negri, *Ada* (1870-1945), ital. forfatterinde. Begyndte med den socialistiske digtsamling *Fatalità* (1893-96), som med et slag gjorde hende berømt. Senere afklaredes hendes digtning i almenmenneskelig retning. Kendteste romaner: *Stella Mattutina* (1921) og *Di giorno in giorno* (1933).

'Negri, *Pola* (f. 1897), po.-amer. filmskuespillerinde. Deb. i Warszawa 1912, filmede hos Ufa under Lubitsch, bl. a. »Madame Dubarry« (1918), »Sumurun« (1919) og »Flamme« (1922). 1923 til Hollywood, hvor hun befæstede sit ry med bl. a. »Hotel Imperial« (1926). Talefilmen slog hende ud.

ne'gri'de race, den, er karakteriseret ved mørk hudfarve og sort, kruset uldhår. Den er udbredt over to store adskilte områder, nemlig Afr. i V og Melanesien i Ø. Draviderne i Indien danner muligvis et bindeled ml. disse to befolkningsgrupper. Bl. de afr. negre skelnes ml. gammelnegrider med mindre udtalte negride træk og de stærkt udspecialiserede ung-negrider. Den gammelnegride race er kendetegnet ved plump legemsbygning, fremspringende mundparti, bred, flad næse og vigende hage. Den er sikkert opr. kommet fra Asien, har bredt sig over størstedelen af Afr. og er så senere af de mere livskraftige ungnegrider fortrængt til de store urskove i Congobækkenet. Til den gl.-negride race hører endv. pygmæerne, og de sydfra. dværgfolk, buskmænd og hottentotter, er i hvert fald stærkt beslægtede med denne race. *Ung-negriderne* viser, til forskel fra gammel-negriderne, en stærk udspecialisering af de træk, som alm. anses for typiske for negre. Det er høje, kraftige folk med lange lemmer, håret er mørkt og stærkt kruset, behåringen temmelig sparsom. Hovedet er langskallet, næsen bred og plump og mundpartiet fremspringende med store læber. Denne type lever i egne ml. Sahara og de tropiske regnskove og i Sudan. I Østafrika findes talr. blandingsformer med indvandrede hamitter og andre europide folk: ætiopere, abessinier, galla, somali, masai, wahimaer, watussi m. fl. Også bl. de negre, der bebod De Melanesiske Øer, Bismarckøerne, Ny Hebriderne og Ny Caledonien, findes to hovedtyper, en opr. gl.-melanesisk type og en udspecialiseret ung-melanesisk (Ill. se tavle Menneskeracer).

Ne'grin, *Juan* (f. 1885), sp. politiker. Medicinsk prof.; finansmin. under Caballero 1936-37, 1937-39 førstemin., søgte at gennemføre kampen mod Franco trods skarp modsætn. t. kommunister og anarkister; ville fortsætte efter Barcelonas fald, styrtedes af Miaja, flygtede marts 1939 t. Frankr., juni 1940 til Engl., siden i USA, fortsatte off. som førstemin. f. eksilreg. til dannelsen af min. Girai 1945. (Portræt sp. 3192).

Negri Sembilan (eng. ['nægri sæm'bil-ən]), stat i Malaja; 6680 km²; 296 000 indb. (1941).

ne'grito (sp: lille neger), dværgagtigt, kortskallet folk tilhørende den negride racegruppe, i afsides egne af Filippinerne. I udvidet forstand også betegn. for lign. folk på Andamanerne og Malacca, rester af urbefolkning med udbredelse over størstedelen af Indonesien.

negro'gra'fi (ital. *negro* sort + *-grafia*), fot., kopieringsmetode af kromatmetode-typen.

negro'id (sp. *negro* sort + *-id*), negeragtig, negerlignende.

Negros ['nægros], ø bl. Filippinerne; 12 533 km²; 1,5 mill. indb. (1946). Stor sukkeravl.

negro spirituals ['ni:gro: 'spiritju:əl], de amer. negres rel. sange. Kendes tilbage til 1871 i denne form, hvor primitiv - opr. afr. - rytmik forenes med eur. harmonik og melodik.

Negus Negesti [ne:gu:s ne:gu:'sti] el. *N. Nagast* [naga:'sti] (abess: kongernes konge), den abess. kejsers titel.

Nehemi'as, jøde som var mundskænk hos perserkongen Artaxerxes I., udnævntes til statholder i Jerusalem 445 f. Kr. og genopbyttede murene. Om hans værk fortælles i N-s Bog.

Jawaharlal Nehru.

Nicolai Neiiendam.

Sigrid Neiiendam.

A. S. Neill.

Nehru ['næ:ru:], *Jawaharlal* (f. 1889), ind. statsmand. Søn af Motilal N, sagfører; fra 1918 medl. af ind. nationalkongres, nøje knyttet til Gandhi, gent. gange fængslet. Leder f. kongrespartiets nationale fløj, socialistisk orienteret, talte mod deltagelse i 2. Verdenskrig, fængslet 1940-41, 1942-45. Kongrespartiets leder efter krigen, 1946-47 viceformand i ind. vicekonges udoevende råd; arbejdede for bevarelse af udelst Indien, men accepterede sommer 1947 muhamedanernes krav om oprettelse af Pakistan. Fra aug. 1947 første- og udenrigsmin. i Hindustan. Gennemførte 1948 besættelse af Hydrabad. Udg. selvbiografi, en populær verdenshistorie og serie polit. skr. (Portræt).

Nehru ['næ:ru:], *Motilal* (1861-1931), ind. politiker. Velstående hinduisk sagfører fra Allahabad (brahminkaste), eur. uddannet; medl. af kongrespartiet, gik 1924 ind for deltagelse i valg (mod den strandede ulydighedskampagne), udførte 1928 Kongrespartiets krav i Nehru-rapporten; minimum dominionstatus og parlamentarisme, m. forsøg på valgordn. til tilfredsstillelse af de stridende rel. grupper.

Nehring ['ne:ruŋ], ty. navn på landtænger, der adskiller en strandsø fra havet.

Neidhart von Reuenthal ['naihart fon 'rɔyentɑ:l] (13. årh.), ty. digter. Beskriver for første gang i ty. kunstdigt. bondens verden.

Neiglick, *Hjalmar* (1860-89), sv.-fi. forfatter. Docent i psyk. Naturalismens førende kritiker i 80'erne Finl.

Neiiendam ['nɛiəndəm], *Jonna* (1872-1938), f. *Collin*, g. m. Nicolai N (1897), da. skuespillerinde. Deb. 1892; tilhørte 1902-38 Det Kgl. Teater, hvor hun skabte en række riktigt varierede skikkelser (f. eks. Madam Smith i »Genboerne« og Madam Rust i »Sparekassen«). Som operasangerinde sang hun så krævende partier som Erda i »Rhinguldet« og Magdelone i »Mascarade«, Filmdebut 1912.

Neiiendam ['nɛiəndəm], *Michael* (f. 1895), da. teolog, søn af Nicolai N. Dr. theol. Holmens provst 1934, kgl. konfessionarius, lærer ved pastoralseminariet, omfattende kirkehist. forfatterskab, især 18. årh. og personalhist.

Neiiendam ['nɛiəndəm], *Nicolai* (1865-1945), da. skuespiller, broder til R. og V. N. Deb. 1893, 1895-99 v. Dagmarteatret, derefter v. Det Kgl. Teater til 1930, hvor han udviklede sig fra romantisk helteskuespiller til en realistisk karakterkünstler (»Hamlet«, *Hjalmar* i »Vildanden«, »Don Carlos«). Videreførte som instruktør den William Bloch'ske tradition. Erindringer: *En Vildfarendes Veje* (1943). Filmdebut 1910, 1897 g. m. Jonna N. (Portræt).

Neiiendam ['nɛiəndəm], *Robert Johannes* (f. 1880), da. teaterhistoriker og skuespiller. Deb. 1899 og virkede ved skiftende scener (Folketeatret, Casino, Det Ny Teater og Betty Nansen-teatret), indtil han fra 1926 heldt viede sig teaterhist. Har bl. a. skrevet *Johanne Luise Heiberg* (1917), *Det Kgl. Hofteater og Theatermuseet ved Christiansborg* (1922, 29) og *Det Kgl. Teaters Historie 1874-1922* (1921-30). N's hovedværk er teatermuseet på Christiansborg (siden 1922), som under hans ledelse siden starten 1912 er blevet en samling af uvurderlige minder om da. teater.

Neiiendam ['nɛiəndəm], *Sigrid* (f. 1868), f. *Andersen*, g. m. Robert N (1907), da. skuespillerinde. Deb. 1891, fra 1896 v. Dagmarteatret, 1900-11 på Folketeatret,

1911-42 v. Det Kgl. Teater, hvor hun fandt sit rette repertoire, især hos Holberg (Nille i »Erasmus Montanus« og Else Skolemesters, Gedse Klokkers og Anc Kandestøbers i »Barselstuen«). Har siden 1942 fl. gange gæstespillet på teatret. Filmroller (siden 1914), bl. a. i »Vredens Dag« (1943). (Portræt).

Neiiendam ['nɛiəndəm], *Tavs* (f. 1898), da. skuespiller og forfatter. Søn af Nicolai N. 1920-30 skuespiller ved Det Kgl. Teater, siden 1930 instruktør og skuespiller v. Statsradiofonien. Har skrevet digte *Elegier* (1941) og adsk. hørespil, bl. a. *Mordets Melodi* (filmat. 1944).

Neiiendam ['nɛiəndəm], *Valdemar* (f. 1870), da. maler; hist. genrebill.

Neill [ni:l], *Alexander Sutherland* (f. 1883), skotsk pædagog og forfatter. Grl. kostskolen Summerhill School i N-Wales. Den er af de dygtigste og mest konsekvente forsøg på en opdragelse, der ved at gennemføre elevnets selvstyre søger at udvikle de individuelle evner og interesser. Radikalt og ofte paradoksalt har han fremsat sine tanker og sin vittige kritik af den bestående skole, bl. a. i: *The Problem Child* (1926; da. *Vanskelige Born* 1933), *The Problem Parent* (1932), *That Dreadful School* (1937), *The Problem Teacher* (1939; da. *Problemlæreren* 1947). (Portræt).

Neisse ['naisə], po. *Nysa*, 1) navn på to bifloder til Oder, »Glatzer N« (195 km) fra Sudeterne og »Lausitzer« (Görlitzer N) (po: *Nysa Łużycka*) (225 km) fra Isergebirge. Sidstnævnte danner siden 1945 en del af den po.-ty. de facto-grænse; 2) by ved Glatzer N; siden 1945 polsk; 38 000 indb. (1939).

Neisser, *Albert* (1855-1916), ty. dermatolog. Opdagede 1879 gonokokken. Endv. undersøgelser over spedalskhed.

Nejd ['næjd], eng. stavemåde for Nedjd i Arabien.

Neko, egypt. konge 609-593 f. Kr., søgte til fremme af Ægyptens næringsliv at grave en kanal ml. Nilen og Det Røde Hav for at sætte dette i forb. med Middelhavet. - Besejrede Juda Rige ved Megidim blev slået af Nebukadnezar ved Karkel og måtte opgave sine erobringer i Syrien.

Ne'krasov [-sof], *Nikolaj* (1821-78), russ. samfundskritiker og digter, som i en folkelig præget form skildrede folkets nød under tsarismen.

'nekro- (gr. *nekros* lig), lig-, døde-, døds-, **nekrofi**'li' (*nekro-* + gr. *filen* elske), seksuelt misbrug af lig.

nekrolo'g (*nekro-* + -log), dødebog; mindeord.

nekroman'ti' (*nekro-* + -manti), spåen v. hj. af døde, der kaldes frem af graven.

nekro'po'l (*nekro-* + -polis), begravelsesplads.

nekrop'si' (*nekro-* + gr. *opsis* beskuen), lignyn, obduktion.

nekrose (gr. *nekrosis* hændelse), lokal vævssvåd i en levende organisme; kan opstå som følge af lokale vævsbeskadigelser el. p. gr. af dårlig blodforsyning. Tor n. f. eks. af fingre og tæer, findes hos patienter med sukkersyge og åreforkalkning, koagulationsn ved tuberkulose og difteri. Endv. optræder N ved akut betændelse (ved gangræn).

Nekselø, ø i Sejre Bugt; 2.2 km²; 45 indb. (1945).

Nekselø Bugt, farvandet ml. Nekselø og Sjælland.

'nekus (lat: forbindelse), *gramm.*, d. s. s. prædikation.

Nekso, da. købstad S f. Svaneke (Østbornholm); 3227 indb. (1948). Kampstenskirke med tårn, hvis øverste del er af bindingsværk. Industri, handel og skibsfart. Endepunkt for Rønne-N banen. Købstad 1451. Sværedælg. v. sov. luftangreb 8. 5. 1945. (278 huse fik ca. 50% skade og 86 ca. 100% skade).

neksøandsten, kambrisk rød el. grå sandsten fra Bornholm. Brydes ved Nekso til fiser og bygningssten.

'nektar, i gr. rel. gudernes u dødelighedsdrik.

nek'ta'rie (lat. *nectar* honning), *bot.*, honningkirtel.

nektari'n, fersken med glat frugthud, medens frugten hos egl. fersken er dunet.

'nektion (gr: svømmende), mods. plankton, organismer, der lever i de fric vandmasser, og som kan bevæge sig selvstændigt (f. eks. fisk og hvaler).

Nellemann, *Johannes* (1831-1906), da. retslærd og politiker. 1859 prof. i Kbh. 1875-96 justitsmin. 1896 dir. i nationalbanken. Som jur. forf. ydede N en fremragende indsats inden for procesretten, og på retsplejeloven af 1916 havde han afgørende indflydelse. Som justitsmin. i ministeriet Estrup stod han som garant for den jur. dyldighed af regeringens politik i provisorietiden og forsvarede denne med stor dygtighed. Gik i 1890'erne ind for forlig med Det Moderate Venstre.

Nellemose, *Karin* (f. 1905), da. skuespillerinde. Deb. 1926 på Det Kgl. Teater, hvortil hun siden har været knyttet. Med sin poet. ynde og fine karakteristik har hun ydet fremragende præstationer i et såvel klass. som mod. repertoire (Grethe i »Kærlighed uden Strømper«, Jensine i »Sparekassen«, Agnes i »Fruentimmer-skolen« o. a.). Filmdebut 1925, bedste filmrolle i »Monsieur Petit« (1948).

Nellemose, *Knud* (f. 1908), da. billedhugger. Medl. af »Decembristerne«; *brydergruppe* (1939).

'nel'like (mnty. *negelken* lille søm; af de tørrede knoppers udsæende) (*Dianthus*), slægt af n.-fam. Urter med mods., lineformede, ofte blågrønne blade. Blomster har rørformet bæger, hvid el. rød krone, 2 griffer, 300 arter, flest i Middelhavslandene. I Danmark vokser vildt bakke-n. (D. deltoides) og strand-n. (D. superbus). Stamtplanten for de dyrkede n. er D. caryophyllus fra Middelhavslandene.

nellikefamilien (*Caryophyllaceae*), to-kimbladede, frikronede urter el. halvbuske med mods., hele, oftest smalle blade. Blomsterne i kvaste, oftest tve-kønnede, 4- el. 5-tallige med 10 støv-blad og 2 til 5 frugtblade. Kapsel med fri, midtstillet frøstol. Vigtigste familier: hønsetarm, fladstjerne, spærgel, klinte, nellike, søbeurt.

nellikeolie (*oleum caryophylli*), æterisk olie, aromastoffet i krydderlilker. Består væsentlig af eugenol og lidt benzylalkohol. Anv. som krydderi og i med.

nelliker (*krydder-n.*), de tørrede blomsterknopper af et ostindisk træ, *Jambosa caryophyllus*; indeholder aromatisk olie.

nellikerod (*Geum*), slægt af rosenfam. Urter, hvis blomster har blivende, på midten s-formede griffer, hvis yderste del let knækker af og efterlader den nedre del med en krog (dyrespredning). 36 arter; i Danmark eng-n. (*G. rivale*) med brunrod og feber-n. (*G. urbanum*) med gul krone.

nellikesom (mnty. *negelken* lille søm), meget *Eng-nellikerod*. små søm.

Nelson [nælsn], by i NV-Engl. N f. Manchester; 35 000 indb. (1948). Bomulds-væverier (satin, poplin, brokade).

Nelson [nælsn], havneby, New Zealands syde; uldeksport; 18 000 indb. (1947).

'nelson, i brydning et greb, der består i, at en arm føres under modstanderens arm og hånden placeres på hans nakke.

et 40 cm bredt og 3 m langt lærredsbælte til omslag om underlivet. Den første trediedel er våd og resten tor.

ne quid nimis [-kvið-] (lat: alt med måde), lat. gengivelse af gr. ordsprog, som var indhugget på Apollotemplet i Delfi.

ner'e'ider, i gr. mytol. havets nymfer, døtre af Nereus, bl. dem Amfritrite, Thetis og Galateia.

Nereus [-bus] (gr. *Nēreūs*), i gr. mytol. guddom for havet som det element, der fremmer samkvem og handel, fader til neriderne.

Nergal, babyl.-assyrr. guddom, hersker i Underverdenen. Hans hovedtemple ligger i Kutha.

Neri, *Filippo de'* (1515-95), ital. stifter af oratorianerkongregationen. Helgen 1622.

ne'ritiske (af havguden *Nereus*) kaldes aflejring, dannede i lavt vand.

Ne'rium (gr. *nēras* fugtig, hentyder til voksstedet), slægt af singronfam., stedsegrønne buske el. små træer fra Middelhavsområdet, med kranstillede, lancetdannede blade og store blomster. N. olerander med lyserøde blomster dyrkes.

Nerman [ne:r-], *Birger* (f. 1888), sv. arkæolog, 1938 direktør f. Statens Hist. Museum, Sthlm. Talr. studier over Sv.s yngre jernalder, sammenkædet m. hist. kilder.

Nerman [ne:r-], *Ture* (f. 1896), sv. forfatter og redaktør. Har i klangfulde, Heine-påvirkede vers givet udtryk for yderliggående socialistiske ideer; *Nidviser och salsalmer* (1909). Endv. udg. romaner, hist. biogr. og polemiske skr. 1939-46 redaktør af »Trots alta».

Nernst, *Walter H.* (1864-1941), ty. fys. kemiker. Fremstte 1889 teorien for galvaniske elementer og 1906 en vigtig udvidelse af varmeteorien. Nobelpr. 1920.

Nernst-lampen, opfundet 1897 af W. Nernst, glødelampe, hvis glødetråd væsentlig består af zirkonoksyd, og som kan tåle at gløde i luft og derfor ikke behøver en lufttom glaspære. n anv. nu kun ved spec. spektroskopiske undersøgelser.

Nero (37-68), rom. kejser 54-68, søn af

Agrippina d. Yngre, som fik ham adopteret af Claudius, hvis datter Octavia N. ægtede. Som kejser overlod N. i beg. styret til Seneca og Afranius, men udviklede sig snart til despot, lod Britannicus, moderen og Seneca dræbe og førte et ødselt og udskøjende liv s. m. sin nye dronning Poppæa og prætorianerpræfekten Tigellinus. Hans dilettantiske dyrken af kunst og litt. førte til latterligheder, men også til en bedre smags sejr i arkitektur. Efter Roms brand 64 opførte han kæmpepaladset Det Gyldne Hus. Oprør i Gallien, Spanien og Rom styrkede N., der begik selvmord.

ne'rol'i-olie, arom. olie, udvindes af pomeransblomsten, anv. i parfumeriet.

Nerthus, if. Tacitus en germ. gudsinde, moder Jord, beslægtet el. identisk med Njord.

nerztz (ty: flodilder), pelsværk af mink.

Neruda, *Franz* (1843-1915), böhmisk-da. violoncellist. 1864 ansat i Det Kgl. Kapel. 1892 dirigent i Musikforeningen.

Neruda, *Jan* (1834-91), øech. lyriker og novellist, eur. kendt for sine fortrinlige *Hortier fra Lillestedkvarteret* (1878), som skildrer Praha's gl. forstadsmilieu og dets særlige fra middelklassen. Udg. desuden betydelige digtsaml.: *Kosmiske Sange* (1878), *Ballader og Romancer* (1883) osv.

Nerva, rom. senator, kejser 96-98, adopterede Trajan; dygtig administration, støttet til senatet.

Nervas forum, det 4. kejserforum i Rom. Bygget af Domitian, indviet af Nerva 97 e. Kr. Som en bred pragtged forbandt N. Forum Romanum og de øvr. kejserfora.

nervebetændelse (*neuritis*), betændelse af nervestammerne el. deres udløbere,

viser sig ved lammelser, føleforstyrrelser, ofte smerter; senere undertiden muskelsvind. Er kun en enkelt nerve angrebet, taler man om *mononeuritis*; er fl. angrebene (oftest symmetrisk) om *polyneuritis*. Mononeuritis skyldes ofte tryk. Polyneuritis forårsages af kroniske forgiftninger (især alkohol, bly og arsenik) el. infektioner, især difteri. Kan endv. fremkaldes af vitaminmangel (beri-beri), ved sukker-syge og under graviditet. Polyneuritis angriber overvejende lemmerens perifere dele, hænder og fødder. Ved difteri er ofte svælg- og øjenmusklerne angrebne. n er langvarige, men der er sædv. gode udsigter til helbredelse.

nervegigt, populær betegn. for neuralgi. **nerveknuder**, populær betegn. for omme faste partier i underhudsvævet, som i øvr. intet har med nerverne at gøre.

nervekrig, propaganda tilsigende at gøre en modpart (fjende) nervøs, ængstelig. Således allierede flyvebladet til ty. soldater under 1. Verdenskrig; Aksemagternes krigstrusler mod Vestmagterne. Østr., Tsechoslov., Polen 1933-39; rygteudbredelser og radiopropaganda under og efter 2. Verdenskrig.

nervelammelse, andet udtryk for lammelse.

nerveplastik, operation, hvorved en tilgrudgæet nerve erstattes ved sammen-syning el. ved flytning af en anden nerve.

nerver, 1) *med.*, hvidgrå strenge, opbygget af udløbere fra nervecellerne i centralnervesystemet (hjerne- og rygmarv). Deres funktion er at modtage impulser fra omverdenen (sensitive n) og give impulser til muskler og kirtlers funktion (motoriske og sekretoriske n). 2) *bot.*, strengene i et blad. De afstiver bladet samt leder vand og næring.

'nervevutur (*nerve + vutur*), sammensyning af de to frie ender i en overskæren nerve. Anv. for at lette nerveledningen i generation, idet nerver ikke vokser sammen, men trådene på det centrale stykke vokser lettere ud, når de kan finde de afdøde trådes baner i det perifere nerve-stykke.

nervevulst, svulst udgæet fra de perifere nerver. Ofte er det svulster, der udgår fra de Schwann'ske skeder omkr. nerverne (neurofibromer el. neurinomer). n er næsten altid godartede.

nervevækkelse, d. s. s. neurasteni.

nerve-systemet består hos de højerestående dyr af hjernen, rygmarven, de perifere nerver og det vegetative system. n består af 1) nerve-el. ganglieceller med deres udløbere og 2) gliavæv, der udgør støttevævet. En nervecelle består af en blæreformet kerne omgivet af protoplasm, som indeholder forsk. strukturer: 1) Nissl substans, der fremtræder som grovere og finere korn, 2) neurofibriller, der som trådformede dannelser gennemkrydser cellen og forsetter i dens udløbere, 3) golginet, netformige dannelser af fedtagtige stoffer og 4) brune pigment-el. farvekorn. Nervecellens udløbere er to slags: 1) dendritterne, der hyppigst er korte og 2) neuriten el. aksecylindren, der er lang. De perifere nerver dannes af disse udløbere, der oftest er omgivet af myrskeder (myelinsker) og de Schwann'ske skeder. Man betegner en nervecelle med dens udløbere for et neuron; dette har en vis ernæringsmæssig og funktionel selvstændighed. I centralnervesystemet er nervecellerne ordnede i grupper og lag og udgør den grå substans, medens udløberne med deres myrskeder danner den hvide substans. Funktionelt set hersker der i centralnervesystemet en vis lovmæssighed, således ligger de motoriske celler, der styrer musklerne, i rygmarvens for-

horn, mens baghornenes nerveceller modtager nerveirriter, der fører impulser fra omverdenen ind til centralorganet. Udløbere fra nerveceller med ens funktion er samlet i ledningsbaner, der i det store og hele er kortlagte. - Gliacellerne er langt mindre end nervecellerne. De er stjerneformede med kortere el. længere, trådformede udløbere (gliafibre), der danner et maskeværk som støtte for nervecellerne. - Nervevævet's funktion er at modtage impulser fra omverdenen, bearbejde disse og udsende impulser, hvorved muskel- og kirtelfunktioner træder i kraft. Ad eksperimentel vej har man kunnet påvise, at ledningshastigheden i nerven er 120 m pr. sekund.

ner'vina (af *nerve*), nerveberoligende lægemidler.

Nervo, *Amado* (1870-1919), mexicansk digter, spansk indstillet, fuld af tro på menneskeheden's fremgang.

nervo'sismus, konstitutionel, medfødt neurasteni, hvor organneuroser spiller en fremherskende rolle.

'nervus (lat., egl: sene), nerve.

'nervus prob'andi (lat. *nervus sene*, (sene)kraft + *probare* bevise), beviskraft, den vigtigste bevisgrund.

'nervus 'rerum (lat: tingenes nerve), udtryk for penge hos den gr. filosof Krantor (3. årh. f. Kr.).

'Nervø, *Alfred* (1879-1921), da. journalist og flyvepioner. Foretog som den første en flyvning ind over Kbh. (3. 6. 1910).

nervositet, populær betegn. for tilstand af uro, ængstelse, rastløshed, irritabilitet og overfølsomhed. Kan være konstitutionel el. tegn på sygdom.

nervos regulation, med., en regulation af fysiol. processer som fig. af påvirkning gnm. nervesystemet, mods. humoral regulation, hvor påvirkningen sker v. hjut. af stoffer i blodet.

NESA, fork. f. Nordisjællands Elektricitets- og Sporvejs A/S. Virksomheden omfatter elektricitetsforsyning af Nordisjæll. Hornshæred m. m. samt sporvejs- og omnibusdrift i Kbh.s nordl. omegnskommuner. Stiftet 1902. Aktiekap. 1948: 10 mill. kr. N forsyrer 11 hovedtransformatorstationer og ca. 950 lokale transformatorstationer. Der er tilsluttet ca. 140 000 forbrugere. Årligt salg af energi ca. 200 mill. kWh. Hele selskabets energiforbrug leveres af Kynødværket.

Nesi'otøs (5. årh. f. Kr.), gr. billedhugger, Kritios' medarbejder.

Neskaupstaður [næ:skjø'fsdádúr] el. *Nes i Nordfirdi* [næ:si'no'færdæ], købstad i Ø-Island, SØ f. Seydisfjörður; 1200 indb. (1946).

Nesle Tårnet [næl], fr. *Tour de Nesle* [tu:r de 'næl], nu forsvundet gl. fæstnings-tårn på venstre seiebred i Paris, afsluttende S-siden af Paris' bymur; skal have været skueplads for orgier og sædels-scener under Margrethe af Burgund (1290-1315), skildret i rystende drama af A. Dumas og Gaillardet (1832).

neso- (gr. *nesos* en ø), ø-

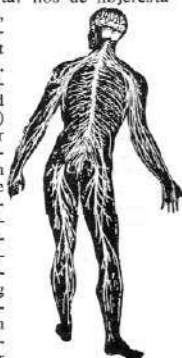
Nessel'rode, *Karl R. von*, greve (1780-1862), russ. politiker, virkede for den hellige alliance på Wienerkongr. 1814-15 og senere. 1816-56 russ. udenrigsmin. N-s diplomat førte til Krimkrigen. Afloft af Gortjakov.

'Nesslars reagens (opkaldt efter den ty. kemiker *Julius N.* (1827-1905)), vandig opløsning af kalciummerkurijodid og natriumhydrokzyd. Anv. i den analyt. org. kem. til påvisning af let oksyderbare atomgrupper.

'Nessos, i gr. sagnhist. en kentaur, nedlagt af Herakles. Kongedatteren Deianeira indsmurte Herakles' skjorte i N-s blod for at vække hans elskov; men blodet var en gift, der voldte Herakles' udlidelige smerter. Deraf: *nessos-kjortel*.

'Nestor, gr. sagnkonge i Pylos. N var grækernes vise rådgiver under toget mod Troja. Overført: den ældste og mest erfarne.

nestori'a'nerstenen, fundet i Sian (NV-Kina) 1907 af danskeren Frits Holm; en indskrift fra 781 e. Kr. giver på kin. oplysning om nestorianernes mission i Kina. Afstøbning på Kgl. Bibl. i Kbh.

Papen 1932, fortsatte under v. Schleicher og under Hitler til febr. 1938; smidig, kons. diplomat, bidrog til at styrke Hitlerstyrets anseelse udenrigspolit. Rigs-protector i Böhmen og Mähren 1939-41; 1946 idømt 15 års fængsel ved Nürnbergdomstolen. (Portræt).

Neurath ['nɔyɾa:t], *Otto* (1882-1945), østr. nationaløkonom, sociolog og filosof. Organisator af den til den logiske empirisme knyttede bevægelse. Skrev bl. a. *Empirische Soziologie* (1931), *Modern Man in the Making* (1939), *Foundations of the Social Sciences* (1944).

neurere'tisme [nøu-] (*neur(o)-* + gr. *erhizēin* ophidsē, irriterabilitet henholdsvis overfølsomhed inden for nervesystemet). **neur'it** [nøu-] (gr. *neûron* sene; nerve), den længste af en nerveselles udløbere.

neur'itis [nøu-] (*neur(o)-* + *-itis*), d. s. s. nervebetændelse. **neur(o)-** ['nøu-] (gr. *neûron* sene, nerve), nerve-.

neuroder'mitis [nøu-] (*neuro-* + *derm(a)-* + *-itis*), stærkt kløende, begrænset hudlidelse.

neurofibroma'tose [nøu-] (*neuro-* + *fibro-* + *-oma* + *-ose*) el. *knudsot*, lidelse hvorved der er langsom udvikl. af talr. svulster i underhudsvævet fra de Schwann'ske skeder omkring nerve-trådene. Endv. findes der ofte pigment-aflejringer og små karsvulster i huden, i sjældnere tilf. svulster ved rygmarvs-rødderne el. hjernenervernes udspring.

neurofysiolo'gi [nøu-], den del af fysiologien, der beskæftiger sig med nervesystemets funktioner.

neuro'glia [nøu-] (*neuro-* + *glia*), d. s. s. glia.

neurokirur'gi [nøu-], et speciale, som beskæftiger sig med svulster, betændelser, medfødte abnormiteter o. l. i hjerne, rygmarv og periferer nerver. I Danmark findes afd. for n i Kbh. og i Århus.

Neuro [nøu-], meget anv. beroligende middel, indeholder bl. a. baldrianekstrakt.

neurolo'gi [nøu-] (*neuro-* + *-logi*), læren om nervesygdomme, el. mere specielt om nervesystemets anat.; *neuro'lo'g*, læge, som særligt beskæftiger sig med nervesygdomme.

neuro'lyse (*neuro-* + *-lyse*), operativ løsningen af en nerve, der er indhyllet i arvev el. knoglevæv efter knoglebrud. **neuro'm** (*neur(o)-* + *-om*), svulst udgået fra en perifer nerve.

neuro'n (gr. sene; senere: nerve), nervecelle med alle sine udløbere.

Neuropa [nøu'ro:pa], fork. f. *Neues Europa*, under 2. Verdenskrig ty. betegn. f. det kommende Europa under ty. hegemoni.

neuropa'ti [nøu-] (*neuro-* + *-pati*), nervesygdom; *neuro'pa'tisk*, lidende af en nervesygdom, uden org. grundlag, især neurasteni.

neuropatolo'gi [nøu-] (*neuro-* + *-patolo'gi*), læren om nervesystemets sygdomme.

neuroa'fi [nøu-] (*neuro-* + *-rafi*), d. s. s. nervesvulst.

neu'rose [nøu-] (*neur(o)-* + *-ose*), nerve-lidelse. Anv. fortrinsvis om reaktive, psykiske og nervøse forstyrrelser uden forandringer af patientens personlighed.

Neuruppin [nøu'rup:pin], ty. by i Brandenburg; 27 000 indb. (1939). Bekendt for fremstilling af godtkøbsbilleder, ofte forsynet med dårlige vers; deraf *neurup-piner*.

neurup'pi'ner [nøu-] (efter byen Neuruppin), korte komiske vers med forsættigt slette rim.

Neusatz ['nøyzats], ty. navn på den jugosl. by Novi Sad.

Neusiedler See ['nøyzidi:dlar 'ze:], ung. *Fertő* ['færtø:], brakvandsø på østr.-ung. grænse; 335 km²; største dybde 4 m.

Neusohl ['nøzo:l], ty. navn på byen Banská Bystrica, Tjcehoslov.

Neuss [nøys], gl. ty. by nær Düsseldorf; 60 000 indb. (1939). Ca. 25% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Neustrelitz [nøy'treit:lit:ts], ty. by i Mecklenburg; 26 000 indb. (1939). Maskinindustri. Ca. 50% ødelagt i 2. Verdenskrig.

K. von Neurath, Isaac Newton.

Neustrien ['nøu-] (det nye land), det blandet germansk-romerske land ml. Ardennerne og Loire i Frankerriget.

Neutra ['nøytɾa:], ty. navn for floden og byen Nitra, Tjcehoslov.

neu'tra'l [nøu-] (lat. *neuter* ingen af to), 1) ikke-parititagende; jfr. neutralitet; 2) *kem.*, en vandig opløsning siges at være n, når koncentrationen af brintioner og hydroksylioner er lige store, d. v. s., opløsningen har hverken sur el. basisk karakter.

neutralisation [nøu-], *kem.*, den proces, hvorved en ikke neutral opløsning gøres neutral. n består i en flytning af brintioner fra et molekyle el. en ion (syren) til et andet (basen). n udføres, idet man til en sur (basisk) opløsning sætter base (syre), indtil opløsningen er neutral. Ofte anv. en indikator til markering af, når dette punkt er nået.

neutralise'ring [nøu-] (af *neutral*), 1) foranstaltning, normalt beroende på internat. aftale, hvorved et område undruges krigshandlinger; 2) ophævelse af virkningen af noget.

neutralite't (af *neutral*), det politisk-folkeretlige begreb, at en stat holder sig uden for en krig ml. andre stater og ikke favoriserer nogen af parterne. Efter traditionel folkeret har ingen stat, som ikke har særlig aftale, en eglet ret til n, d. v. s. til ikke at blive inddraget i krigen, men ved at følge de hævdvundne n-regler undlader en stat at give de krigsførende rimelig grund til at inddrage den i krigen. En hævdelse af n kræver, at territoriet ikke af nogen af parterne benyttes som led i krigsoperationerne, og efter moderne opfattelse, at økonomiske o. a. begunstigelser ikke ydes nogen af parterne. Den neutrale stat har ret til at fortsætte normalt handelssamkvem med de krigsførende, men under moderne krigsforhold vil disse hver for sig søge at begrænse sådant samkvem med fjenden. Den neutrale stats stilling beror derfor mere på de faktiske magtforhold end på retlige betragtninger, og dens geogr. beliggenhed i forhold til de af de krigsførende beherskede områder er således af væsentlig betyd. Ved iværksættelse af tvangsmidler mod en fredsbryder i h. t. bestemmelser af FN's sikkerhedsråd vil fastholden af n i sædv. forstand ikke være mulig.

neutral ledning, anv. undertiden som betegn. for nulledningen i et elektr. ledningsnet.

neutral zone, landområde, som if. internat. overenskomst ikke må anv. til militære operationer; en n kan tillige være demilitariseret. En neutral og tillige demilitariseret zone findes siden 1905 på begge sider af den no.-sv. grænse.

neu'trino [nøu-] (lat. *neuter* ingen af to), hypotetisk atomar partikel med endnu mindre masse end elektronens, og uden elektr. ladning, som er indført for at forklare, at β -partiklerne fra et radioaktiv stof ikke alle har samme energi, men udviser et kontinuert hastighedsspektrum. n er ikke påvist eksperimentelt.

neutro'dy'n (lat. *neuter* ingen af to + *dyn*), anordning til ophævelse af røkkapitetets skadelige virkning ved forsætkere til radiofrekvenser.

neu'tro'n [nøu-] (lat. *neuter* ingen af to), atomar partikel med samme masse som protonen, men uden elektr. ladning, opdaget af Chadwick 1932. n er byggesten af alle atomkerner, hvorfra de kan udslynges ved forsk. kerneomdannelser. n

er velegnet som projektil til frembringelse af grundstofomdannelser og kunstig radioaktivitet, idet den p. gr. af sin manglende ladning ikke kan frastødes af atomkernerne og derfor kan trænge ind i selv de tungeste kerner, f. eks. uran, hvorved der frembringes fission. Ved fission frigøres atter n, hvorved der kan ske kædeprocesser, som betinger atomenergiens frigørelse i reaktionssøjler el. atombomber. n er uhyre gennemtrængende og kan kun absorberes ved indfangning i atomkerner, f. eks. i brint, hvorved der dannes tung brint. Til afskærmning mod stærk n-stråling, der er farlig for organismen, anv. brinholdige stoffer som vand.

'neutrum [nøu-] (lat: ingen af to, d. v. s. hverken hankøn el. hunkøn), *gramm.*, intetkøn, et af de tre gramm. genera.

Neu., off. fork. f. Nevada, USA.

Ne'va, 73 km l. flod i Sovj. gm. Leningrad; afvander Ladoga og (via Svir) Omega; meget vandrig og af stor trafik bet. (tømmertransport).

Nevada [nø'væ:da, nø'væ:-] (fork. *Neu.*), bjergstat i det vestl. USA; 286 288 km²; 110 000 indb. (1940; 1947: 139 000). N er den tyndest befolkede af staterne; 0,4 indb. pr. km². Hovedstad: Carson City. N er en del af højsletten Great Basin, ca. 1500 m h. Tørt klima, talr. saltøer, tempereret busksteppe m. bynke. - *Erhverv*. Det sparsomme landbrug baseres på kunstvanding. Der holdes får og slagtekvæg. N er en vigtig bjergværksstat; 1944 leverede N 55 000 t kobber = 11,1% af USAs prod.; af guld 3,6 t = 11,3%; af sølv 43,8 t = 3,9%. - *Historie*. USA erobrede området fra Mexico 1848; territorium 1861, stat 1864. (Kort se California og USA).

Newall [nju:æl], Sir Cyril Louis Norton (f. 1886), brit. luftmarsk (1937). Deltog i kampene i Eur. 1914-19, vicechef f. luftstaben 1926-31, 1931-34 kommandoen over R.A.F. i det mellemste Østen, chef f. luftstaben 1937-40, 1940 marshal of the R.A.F., 1941-46 generalguvernør og øv.kommand. på New Zealand.

newär'i [nø'wæ:ri:], et med tibetansk beslægtet sprog, der tales af den opr. befolkning (newarerne) i Nepäl.

Newark [nju:ærk, 'nøærk], største by i New Jersey, USA; vestlig industriforstad til New York; 430 000 indb. (1940), deraf 46 000 negre. Vigtig havn. Lufthavn.

New Bedford [nju 'bædförd], havneby i Massachusetts, USA; 110 000 indb. (1945). Bomuldsindustri, hvalfangst.

New Britain [nju 'britin], stålindustriby i Connecticut, USA; 69 000 indb. (1940).

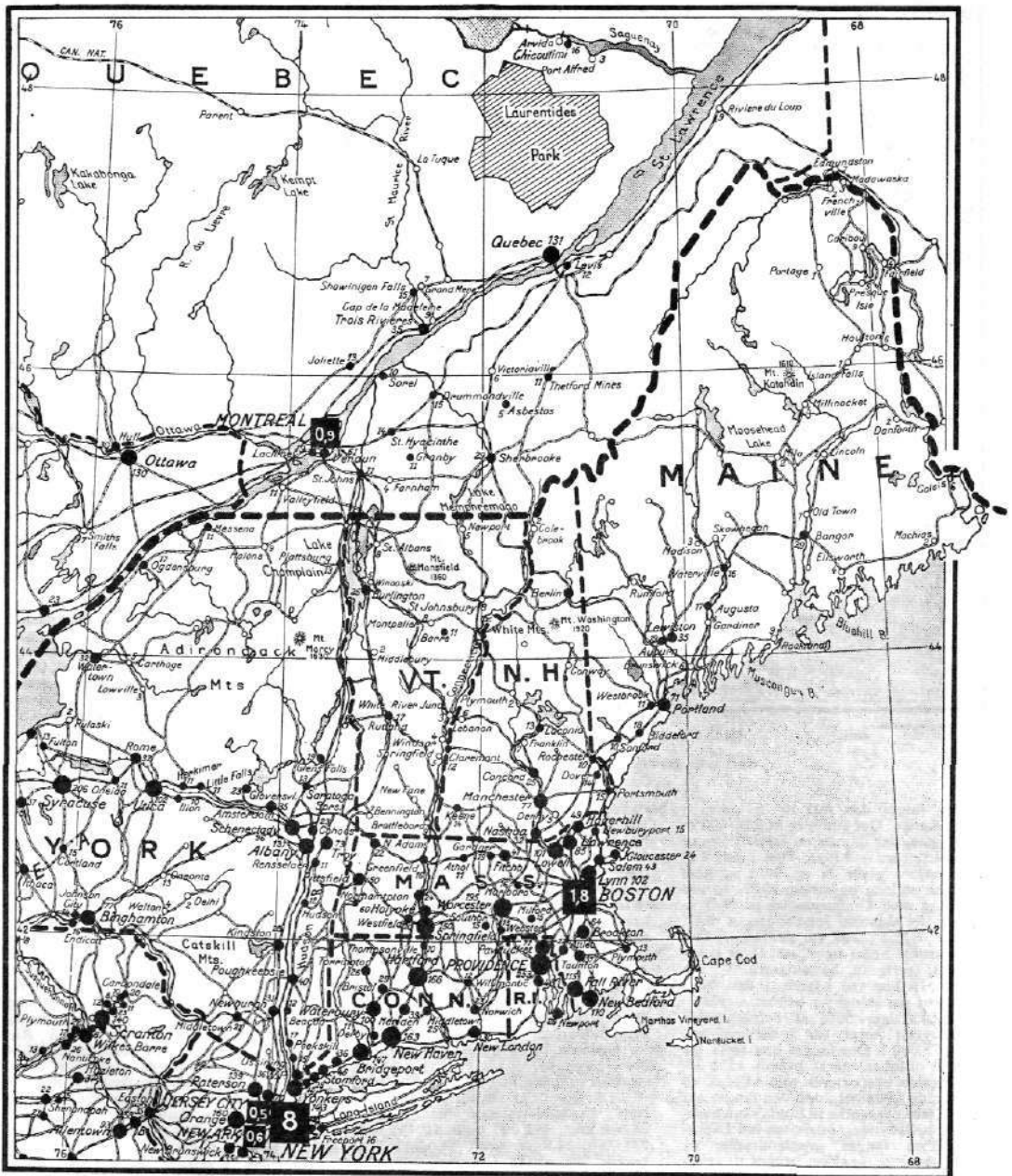
New Britain [nju: 'britin], ty. *Neu-Pommern*, største ø i Bismarck-arkipelaget; 33 700 km²; 92 000 indb. (1941). Hovedstad: Rabaul.

New Brunswick [nju 'bränzwik], canadisk forbundsstat (province); 72 478 km²; 457 000 indb. (1941). Hovedstad: Fredericton (10 000 indb.); største havneby: St. John. N ligger ml. Nova Scotia, Maine og Quebec med kyst mod Fundybugten og St. Lawrence-golfen. N udgør den nordl. del af det Appalacheske Plateau; ca. 300 m h.; højeste punkt 820 m. 78% er skovdækket, kun 5,5% er dyrket med kartofler, havre og turnips. Skovbruget er vigtigste erhverv, desuden lidt minedrift (naturgas, olie, kul) og fiskeri. Største flod er St. John.

Newcastle [nju:kæ:sl], Austr.s fjerdestørste havn, New South Wales, nær Austr.s største kulfelt. Eksport af kul, uld, hvede, kød og træ. Voksende industri. 127 000 indb. (1947).

Newcastle under Lyme [nju:kæ:sl 'ænda 'hæim], by i Midt-Engl.; 69 000 indb. (1948). Forstad til Stoke on Trent.

Newcastle upon Tyne [nju:kæ:sl 'əpən 'taim] (lokalt [nju:kæ:sl]), havneby i N-Engl. ved Tyne, 15 km fra havet; 294 000 indb. (1948). Vigtig industriby, navnlig jern- og metalindustri, skibsbygning. Indførsel og udsæltning af jern- og blymalm. Udførsel af kul og industrivarer. N er ved fl. broer forbundet med Gates-

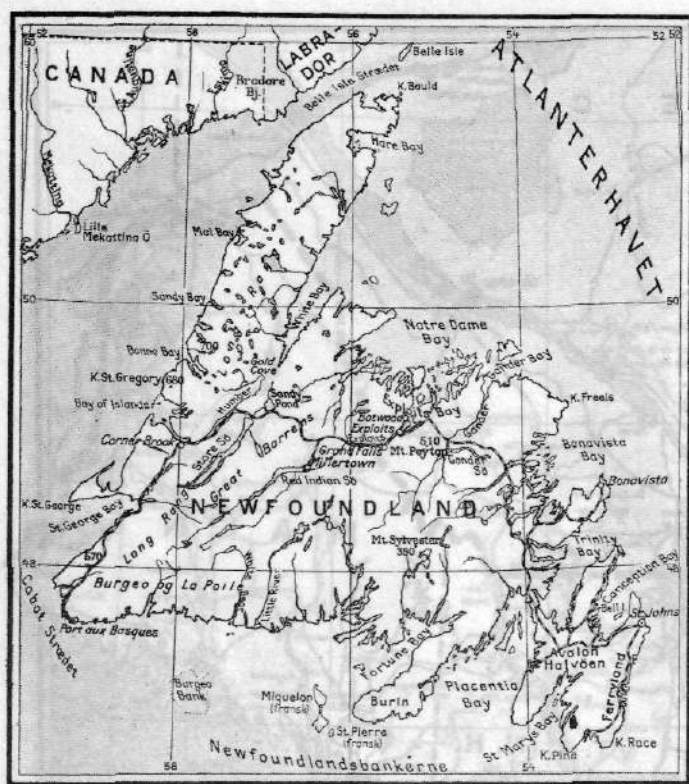
Maalestok 1:5 625 000
Kort over New England-staterne.

Udarbejdelse: J. Humlum

head. Opr. rom. militæranlæg. Opsving især fra 17. årh. v. kulhandel.
New-chwang [nju dʒwɑŋ], havneby i SV-Manchuriet ved Liaotungbugten; 106 000 indb. (1931).
Newcomen ['nju:kəmən] el. [nju:kəmən], Thomas (1663-1729). eng. mekaniker, opfinder af en gruppepumpe, der anv. damp som drivkraft.
New deal ['nju:di:l] (eng., egl.: nygivning (om fordeling af kort ved kortspil); ny metode). Franklin D. Roosevelts erhvervspolitik efter 1933 til imødegåelse af krisen m. vidtgående statsindgreb, særlig ved National Industrial Recovery Act 1933, der underkendes af højesteret 1935.
New Delhi ['nju:dəli], regeringskvarteret i Delhi, Hindustan.

New Educational Fellowship ['nju:ædju:kæiʃnəl'fələʊʃɪp] (eng.: selskabet for ny opdragelse) (fork. *NEF*), internat. organisation for nye skoletanker, opstået efter 1. Verdenskrig. Da. afd. »Danm.s Social-Pædagog. Forening«.
New England [n(j)u'ɪŋɡlənd], betegn. for de 6 nordøstligste stater i USA: Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut. Areal 172 508 km². Indbyggertal 8 437 000 (1940). N koloniseredes i beg. af 17. årh., overv. af eng. puritanere.
never mind ['nevə'maɪnd] (eng.), det betyder intet! lige meget!
Neverov [ni'vjerɔf], Aleksandr (pseud. for A. S. Skobelev) (1886-1923), sovjet-russ. forfatter; skrev den berømte realistiske roman *Tasjkent - Brodets By*

(1923, da. *Tasjkent - Det Forjættede Land*, 1928).
Nevers [nə'vɛ:ɪr], fr. by ved Nièvre; 34 000 indb. (1946). Fajanceindustri (siden 16. årh.); maskin- og kemikalieindustri. Ødelæggelser under 2. Verdenskrig.
New Forest ['nju:'fɔ:ɪst] (eng.: nyskovet), 375 km² stor skov SV f. Southampton, Engl. Adm. som nationalpark.
Newfoundland [nju:'fəʊndlənd] (eng. også [nju:'faʊndlənd]), canadisk forbundsstat (province), omfattende øen N i Atlanterhavet ved N-Amerikas NØ-hjørne (111 000 km²; 313 000 indb. (1945) = 2,7 pr. km²) samt territoriet Labrador (300 000 km² med 5500 indb. (1945)). Hovedstad: St. John's. SØ for N findes i Atlanterhavet den store N-Banke. Vest-

Maalstak 1:5600.000
Kort over Newfoundland.

kysten følger den 600 m h. bjergryg Long Range. Det Indre er et 200-600 m h. plateau, der danner en fortsættelse af Appalacherne. — *Klima*. Den kolde Labradorstrøm giver N en kold og kort sommer, en lang og streng vinter og ved blanding med Golfstrømmen på N-Banken en del tåge. St. John's: jan. $\pm$ 4,6°, august $\pm$ 13,5°, 200 cm nedbør. — Der er udstrakte heder og moser, $\frac{1}{3}$ er skovdækket (sortgran, balsamgran). — Befolkningen bor ved kysten, i det indre er kun et par minebyer beboet. — *Fiske*riet beskæftiger 50% af befolkningen. Årsudbyttet heraf var i mellemkrigs-årene 75 000 t. Der fanges især torsk fra maj til oktober, heraf bruges 15% lokalt, resten eksporteres som klipfish til Sydeur, og Sydamer., desuden fanges om foråret laks, der sendes til Engl., samt hummer og helleflynder; i drivisen ved Labradors kyst fanges grønlandssæler på ynglepladserne, spækket bruges til sæbekogning og skindnet til læder. Landbruget er ubetydeligt, kun 0,4% er opdyrket. — Skovene og vandkraften udnyttes til fabrikation af papirmasse (1946-47: 325 000 t), der sendes til Engl. — *Minedrift*: På Bell Island i Conception Bay findes et stort jernlæje (hæmatit med 62% jern), i øens midte brydes bly og zink, lidt kobber, sølv og guld. Produktion: 1 466 000 t jernmalm (1947), 120 000 t bly-, zink- og kobbermalm (1947), 39,1 t sølv og 583 kg guld (1943). — *Historie*. N opdagedes muligvis i 11. årh. af nordboere; af John Cabot 1497. Englændere og franskmænd strøede længe om fiskepladserne; eng. 1713. Nu tilhører kun St.-Pierre og Miquelon Frankrig, 1941 forpagtede USA støttepunkter på N. — Efter 1855 udvikledes fuldt selvstyre på N, men efter gentagne finanssammenbrud overtog eng. guvernør 1934 ansvar. reg. i samarbej. m. folkevalgt forsaml. 1949 canadisk forbundsstat (provinc).

Newfoundland-banken, et stort, 60-100 m dybt undersøisk plateau SØ for Newfoundland. Bunden dels sand, dels ler. Her blandes den varme Golfstrøm med den kolde Labradorstrøm, derfor tågedannelse. Rigt torskefiskeeri.

newfoundland [nju'faund-], stor, kraftig hunderace; langhåret, sort el. hvid m. sorte pletter.

Newgate [nju:git] el. [-gæit], Londons ældste fængsel (fra 13. årh.), nedrevet 1902.

New Grange [nju: 'grænds], stenbygget kuppelgrav nær Dublin, Irland; tidligste bronzealder.

New Guinea [nju: 'gini], eng. navn på Ny Guinea.

New Hampshire [nju 'hæmpfær] (fork. N. H.), stat i det nordøstl. USA, en af New England-staterne (kort s. d.); 24 096 km²; 492 000 indb. (1940; 1947: 534 000), 22,8 pr. km²; 57,6% boede i byerne. Hovedstad: Concord, største by: Manchester. Terrænet er en del af det Appalachianiske Bjergland, højest i Mt. Washington (1918 m) i White Mountains, hvor Merrimack River udspringer. Floderne har talrige vandfald; mange smukke søer. Mod S løvskov, mod N nåleskov. — *Erhverv*. Det bjergfulde, skovrige terræn med rigelig vandkraft har gjort N til en industristat. På landet er kvægavl og fjærkævi vigtig. De vigtigste industrier er: skotsjind., bomulds- og uldind., savmøller, papirfabrikker. Stort turistbesøg, især om vinteren. — *Historie*. N udforskedes af Champlain 1605, kolonisationen påbegyndtes 1623. N var en af de opr. 13 amer. stater.

Newhaven [nju: 'hæivn], eng. havneby v. Kanalen Ø f. Brighton; 7500 indb. (1948). Overtart til Dieppe.

New Haven [nju: 'hæ:vən], industristad i Connecticut, USA; ved Long Island Sound, 110 km NØ f. New York; 161 000 indb. (1940), deraf 6000 negre. Yale Univ. Talm. museer og vidensk. selskaber.

New Hebrides [nju: 'hæbridi:z], eng. navn på Ny Hebriderne.

Neville ['nævi:l], eng. adelsfamilie, til hvilken bl. a. Richard, jarl af Warwick hørte.

New Ireland [nju: 'aialənd], ty. *Neu Mecklenburg*, ø i Bismarck Arkipelag; 7800 km².

New Jersey [nju: 'dʒərzi], stat i det østl. USA S f. New York; 20 294 km²; 4 160 000 indb. (1940; 1947: 4 627 000), 208 pr. km²; 227 000 var negre; 81,6% boede i byerne. Hovedstad: Trenton; største by: Newark. N er mest lavland, mod S en del af Den Atlantiske Kystslette, sandet og ufrugtbar; derefter følger Piedmont-plateauet med mere frugtbar lerjord; længst mod N det Appalachianiske Bjergland (550 m h.) med løvfældende skove. *Erhverv*. N er en udpræget industristad. Landbruget lægger hovedvægten på havesager, fjærkræ og malkekoer. De førende industrier er petroleum Raffinering og kobberudsmeltning; desuden kemisk ind., elektr. maskiner, skibsværfter, malervarer og fernis, konserverind. Ved kysten fl. store badesteder: Atlantic City o. a. *Historie*. De første kolonister var hollændere 1617, dernæst svenskere, der blev fordrevet af holl. 1655. 1664 blev området britisk. N var en af de opr. 13 amer. stater. (Kort se New York).

New Look, the [nju: 'lʊk] (eng; det nye udseende), damemode lanceret 1947 af den fr. modekunstner Christian Dior (f. 1905); tilstræber ved indførelse af kjole med trekantet længde, større vidde, hvelpetaille, tournure o. l. genoprettelsen af et ældre kvindeideal, mods. emancipation og sportstype.

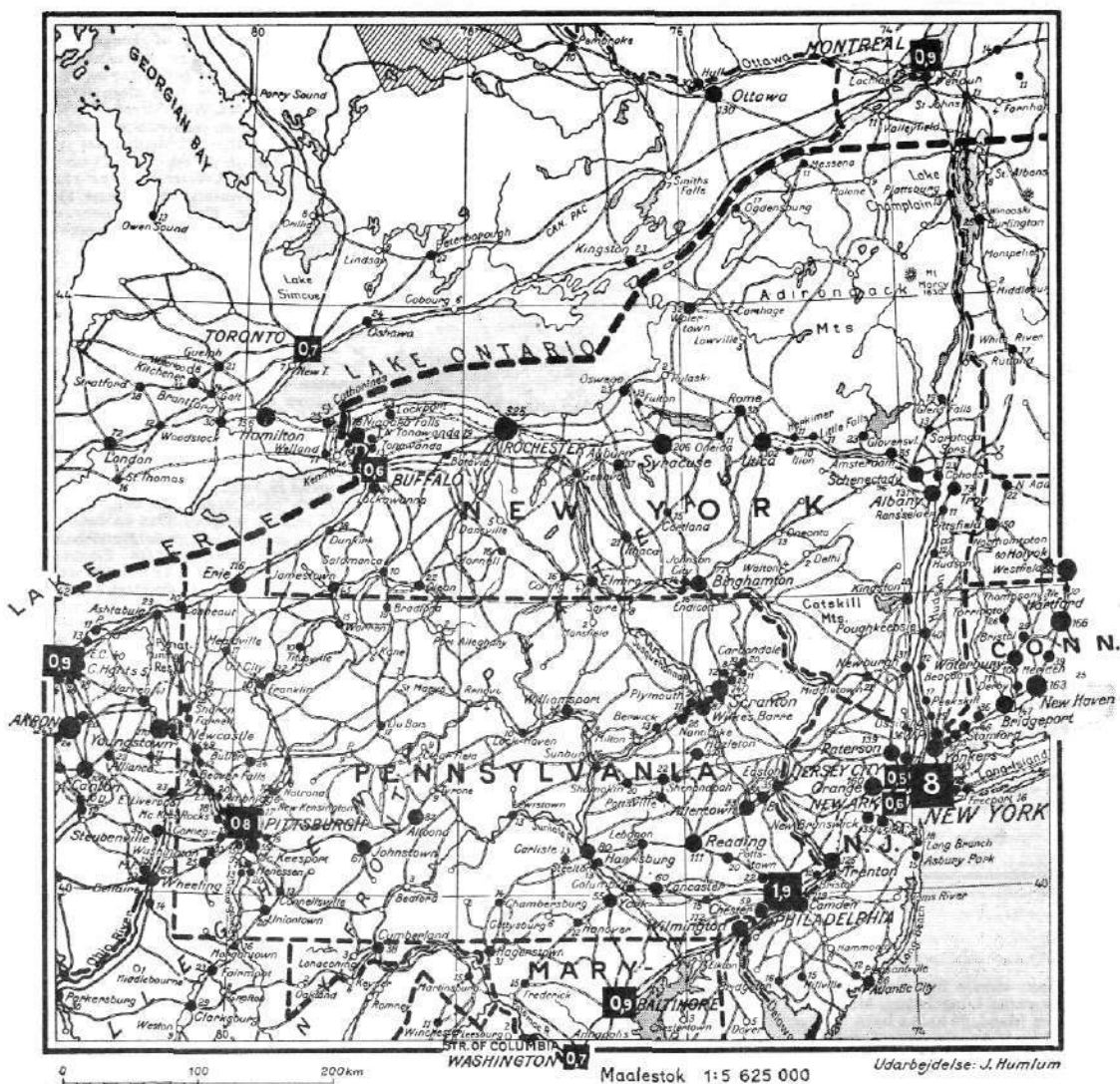
Newman [nju: 'mæn], John Henry (1801-90), eng.-kat. gejstlig. Hovedmanden i Oxfordbevægelsen (anglokatholicismen). Den kat. tendens førte N til et radikalt opør med Church of Engl.; katolik 1845; leder af kat. presteskole i Birmingham, en tid rektor ved det kat. univ. i Dublin. Kardinal 1879. Bl. hans skr. *Development of Christian Doctrine* (1845). Selvbibliografi: *Apologia pro vita sua* (1864; eng.)

Newmarket [nju: 'mɑ:kɪt], hestesportsby i Ø-Engl., ØNØ f. Cambridge; 21 000 indb. (1948).

New Mexico [nju: 'mæksəko:(-)] (fork. N. Mex.), stat i USA ved grænsen til Mexico, omkr. Rio Grande; 315 103 km²; 532 000 indb. (1940; 1947: 547 000), 1,1 pr. km²; deraf 4700 negre; 33,2% boede i byerne. Hovedstad: Santa Fe. Den østl. del tilhører prairieplateauet (the Great Plains); den centrale del er opfyldt af Rocky Mountains (højeste punkt 4056 m); mod NV ligger en 2000 m h. slette, en del af Colorado-plateauet. Rocky Mountains er dækket af granskove, mod Ø og V er der temp. busksteppe med bynke, ved Gila River subtropisk busksteppe med kaktus. *Erhverv*. I Rio Grandes dal avles ved kunstvandling lidt bomuld, majs, hvede, kartofler. 1945 fandtes 1 335 000 stk. kvæg, 1 805 000 får. Minedrift er vigtig; produktionen 1944 var bl. a.: kobber 64 000 t (7% af USAs prod.), zink 46 000 t (7,1%), bly, 5,4 mill. t olie (2,3%). Bet. mængder naturgas. — *Historie*. N udforskedes af spaniere fra Mexico efter 1539; erobret af USA 1848. Territorium 1850; stat 1912. (Kort se Nordamerika og USA).

New Orleans [nju: 'ɑ:rljanz] (gammeldags [nju: 'hɪnz]), by i Louisiana, USA; 495 000 indb. (1940), deraf 150 000 negre. N ligger i Mississippis delta, ca. 150 km fra munden (1,5 m o. h.). Denne beliggenhed giver den hele det centrale USA til opland, og trafikken på havnen er stor: 1944 indskibedes 4 mill. t, især hvede, tobak og tommer, og udskibedes 3,3 mill. t, især kaffe, sukker, sisal og bananer fra Mellemamer. og Vestindien. Fra Texas og fra Florida fører en kanal gnm. strandseer langs kysten til N. Sukkerindustri; univ. N anlagdes af franskmænd 1718, blev spansk 1763, 1788 brændte den og derpå opførtes N-s franske kvarter (Vieux Carré) i spansk kolonialstil, 1803 overgik N til USA.

Newport [nju: 'pɑ:t], 1) eng. by i S-Wales, NØ f. Cardiff; 105 000 indb. (1948). Kul-eksport, jernindustri, skibbygning, 2)

Kort over staterne New York, Pennsylvania og New Jersey.

hovedby på øen Wight. 20 000 indb. (1948).

Newport ['nju:port, 'nu:-], havneby, mondant badested i Rhode Island, USA; 31 000 indb. (1940). Smukke huse og kirker fra kolonitiden. Flådeakademi. Torpedostation.

Newport News [n(j)u:port 'n(j)u:z], havneby i Virginia, USA, ved indsejlingen til Chesapeake Bay. 37 000 indb. (1940). Verdens største skibsværft.

New Providence ['nju: 'prævidəns], hovedøen i den brit. kronkoloni Bahamaerne. 150 km²; 29 300 indb. (1943). På N ligger hovedstaden Nassau.

new red sandstone ['nju: 'red 'sændstəun] (eng.: ny rød sandsten), rød ørken sandsten fra Engl., trias.

New Republic [n(j)u: ri'pæblik] (eng.-amer.: den nye republik), amer. ugeskrift (socialt, radikalt), udg. i New York siden 1914.

New Rochelle [n(j)u:rɔ'ʃel], nordøstl. industriforstad til New York ved Long Island Sound i staten New York, USA; 58 000 indb. (1940).

News Chronicle [nju:z 'krænikl] (eng.: nyhedskroniken), eng. dagblad i London og Manchester (liberal), grl. 1846 som »Daily News«, nuv. navn fra 1930. Oplag 1948: 1 652 000.

Neuskij Pro'spekt (russ.: Neva-hovedgaden) [n'ʃef-], Leningrads hovedgade.

New South Wales ['nju: saʊp 'weɪlz], stat i SØ-Austr.; 804 000 km², 10% af Austr.s areal; 2 985 000 indb. (1947) el. 40% af Austr.s indb. Hovedstad: Sydney. Første af Engl. koloniserede del af Austr. (1788). Produktion: hvede, uld, smør, guld og kul.

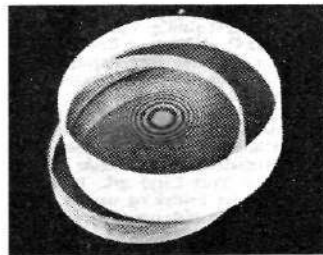
New Statesman and Nation, The [ðə 'nju: 'steɪtsmən ən 'næʃən], eng. økon., polit. og litt. ugeskr. stiftet 1931 ved sammenslutning af »New Statesman« (grl. 1913) og »The Nation« (grl. 1907); 1934 indgik også Weekend Review i N. Socialistisk orienteret.

Newton [n(j)u:tn], vestl. forstad til Boston, Massachusetts, USA; 77 000 indb. (1945).

Newton [nju:tn], Isaac (1642-1727), eng. fysiker og matematiker. Opstillede på grundlag af Galileis forsøg bevægelseslærens tre grundlove (N-s love) og opdagede den alm. tiltækning (gravitationen), hvorved bevægelserne i solsystemet forklaredes (*Principia*, 1687). Fandt lysets farvespredning ved brydning i et prisme og udførte det første interferensforsøg (N-s ringe). Også inden for matematikken gjorde N banebrydende indsats; hans arb. betød et vendepunkt for naturvidensk. og matematikken. (Portr. sp. 3209).

Newtons metal [nju:tn-], letsmeltelig legering (smp. 94° C), bestående af 50% vismut, 31,2% bly og 18,8% tin.

Newton's ringe [nju:tn-], farvede interferensringe, som iagttages, når en svagt

krummet linse lægges på en plan glasplade, og som fremkommer ved interferens ml. lysstråler, der tilbagekastes fra den krumme og den plane flade.

New York [nju 'jɔrk, nu:-], 1) stat i USA (trekanten ml. Hudson Floden og Ontario Søen-St. Lawrence Floden); 128 397 km²; 13 479 000 indb. (1940; 1947: 14 165 000), 105,2 pr. km²; 571 000 var negre; 82,8% bor i byerne. Hovedstad:

Kort over New Yorks centrale del.

Albany; største by: New York. Til N hører øerne Long Island, Manhattan og Staten Island, på hvilke byen N ligger. N opfyldes af Appalacherne (indtil 1282 m), mod N ligger Adirondack Mountains, mod Ø Alleghany-plateauet. Den sølbare Hudson River gennemstrømmer staten fra N til S og gnm. dens vestl. sidegren, Mohawk Valley, skaffes der forb. til det indre USA (Erie-kanalen). Jordbunden er moræne. - *Ehvern.* Lavlandet er ryddet til agerbrug. Der avles hø, majs, hvede, havre, lidt byg, desuden vin, æbler, fersken og pærer. Bet. kvæghold: 1947 fandtes 2 118 000 stk. kvæg (deraf 1 439 000 malkekoer). N er USAs vigtigste industri- og handelsstat. Industrien er meget alsidig; vigtigst er tekstilindustrien (New York og Buffalo). Mine-driften producerer især naturgas, salt, olie, sten, zink. Fiskeriet er stort: 1945 landedes i New York 7 mill. t; i Long Island Sound fiskes østers. - *Historie.* N udforskedes af Champlain og Hudson 1609, hvorpå hollænderne grl. kolonien Nieuw (Ny) Nederland; byen Nieuw Amsterdam (New York City) grl. 1612. 1664 blev området britisk og navnet ændret til N. N var en af de opr. amer. 13 stater. (Kort sp. 3217-19).

2) By i 1), USA; 7 782 000 indb. (1946), med alle forstæder har Stor-N 11 mill. indb. og er verdens største by med en kosmopolitisk befolkning: 2 mill. jøder, 1 mill. russere, 1/2 mill. tyskere, 1/2 mill. irer, 1/2 mill. negre, 400 000 polakker og 300 000 østrigere. - N ligger ved Hudson Rivers udmunding i Atlanterhavet; den består af 5 bydele (boroughs): N City på øen Manhattan, Bronx på fastlandet, Brooklyn og Queens på øen Long Island

og Richmond på øen Staten Island. Fra Atlanterhavet fører snævringen »The Narrows« ml. Staten Island og Long Island ind i yderhavnen, »Upper Bay«, med frihedsstatuen på Bedloe Island (el. Liberty Island) og emigrantstationen på Ellis Island. N City på Manhattan adskilles ved Hudson River fra forstæderne i staten New Jersey (bl. a. Jersey City, Hoboken), ved Harlem River fra Bronx, og ved Long Island-sundets fortsættelse, East River, fra Long Island. Talrige tunneller og broer forbinder de enkelte bydele; Holland-tunnel og Lincoln-tunnel samt Georg Washington Bridge fra Manhattan til New Jersey; Brooklyn Bridge, Triborough Bridge m. fl. fra Manhattan til Brooklyn og Queens;

Bayonne Bridge fra Staten Island til New Jersey. Manhattan har et rektangulært gadenet, dannet af længdegader (avenues) og tværgader (streets). Bekendteste avenues er Broadway og Fifth Avenue, sidstnævnte med store forretninger; tværgaden Wall Street er USAs finansielle centrum med banker, børs og forsikringsselskaber. På Manhattans sydspids ligger Battery Park og tæt N herfor rådhuset, kineserkvarteret og de store skyskrabere, hvoriblandt Chrysler (319 m), Rockefeller (260 m), Woolworth (241 m), og verdens højeste bygning, Empire State Building (381 m, 102 etager). Midt i City ligger den 340 ha store Central Park og mod N negerkvarteret Harlem. Af kulturelle institutioner kan nævnes Columbia University, N University, Metropolitan Opera, Museum of Modern Art osv. - N er USAs førende industri- og handelscentrum. Industrien er alsidig; vigtigst er tekstilindustrien med ca. 1/3 af USAs konfektionsindustri; endvidere centret for aviser, tidsskrifter og bøger. Havne-trafikken er verdens største: under krigen udgik 60% af tonnage herfra. 1944 blev der løst 19,3 mill. t gods, deraf 13,8 mill. t import, og indladet 27,9 mill. t gods, deraf 19,2 til eksport. Den enorme trafik besøres især af undergrundsbaner (the Subway) og højbaner (the Elevated) samt af store busser. N er fremvokset af en af hollænderne 1612 oprettet handelsstation. Byen hed først Nieuw Amsterdam, men fik efter engelsk besættelse 1664 navnet N. 1784-94 hovedstad for den unge union. (Kort).

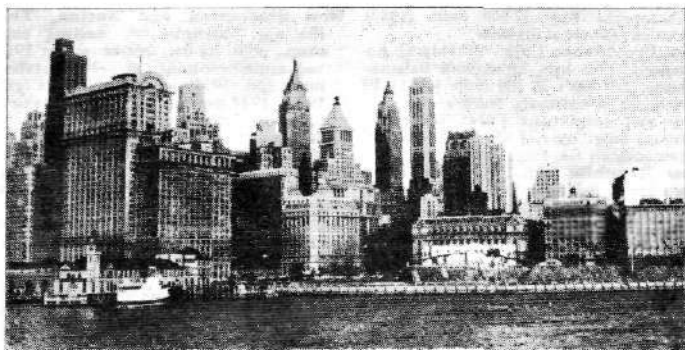
New York Herald Tribune [-'hærdl tri'bju:n], amer. dagblad (republ.), grl. 1835 som New York Herald, 1924 slået s. m. N. Y. Tribune, grl. 1841, udk. siden 1887 også i Paris. Siden 1931 lederartikler af W. Lippmann. Oplag 1949: 340 000, søndag 702 000.

New York Public Library [i'pæblɪk 'haɪbrəri] (eng. public library offentlig bibliotek), offentl. bibl. (4,5 mill. bd.) i New York; i hovedbygningen på Fifth Avenue vidensk. bibl. med læsesale på 750 pladser; med sine henved 40 filialer, bekostet af Carnegie-fonden og admin. fra hovedbibl. er N tillige New Yorks folkebibl. og en af verdens største biblioteksorganisationer.

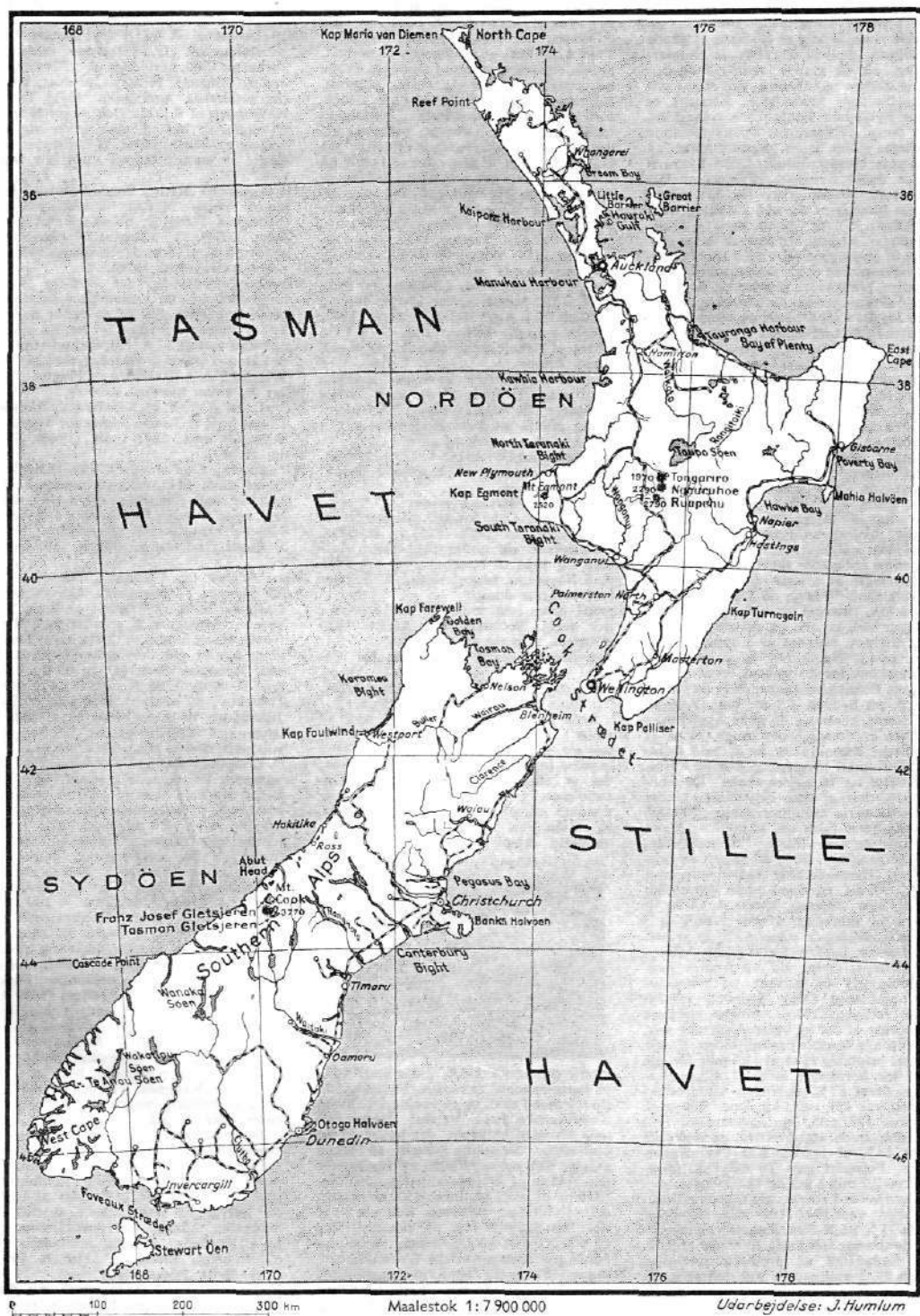
New York State Barge Canal System [-'stæt 'bards kə'næl 'sɪstəm] (eng. barge pram), kanalsystem i staten New York med samlet længde af 837 km; hovedåren er Erie-kanalen; sidegrenene til bl. a. søerne Ontario Søen og Champlain.

New York Times, The [ðə 'nju: 'tʃaɪmz] (eng. times tidende), amer. dagblad (demokr.), grl. 1851. Oplag 1949: 544 000, søndag 1 161 000.

New Zealand [nju: 'zi:lənd], britisk domini-on ca. 1800 km Ø f. Australien ml. 34,5° og 47,1° s. br. og 166,5° og 179,0° ø. lgd. omfatter Nordøen, Sydøen og Stewartøen adskilt ved henh. Cook- og Foveaux-strædet, ialt 265 629 km² med 1 802 000 indb. (1947), deraf 106 000 maorier. Under N hører endv. Chatham, Kermadec, Cook m. fl. øer samt Western Samoa øerne

New York, Sydspidsen af Manhattan.

Kort over New Zealand.

(formynderkabsområde), Ross Dependency m. fl. Største byer: Auckland, Wellington (hovedstad), Christchurch og Dunedin. Hovedøerne er rester fra et stort fastland fra trias, der ved foldning i jura, nederodering i kridt, hævnning i tertiær og en kvartær nedsmisning har fået sin nuværende form. Kysten er fattig på indskræinger. De fleste havne er

kunstigt anlagt. - *Terrænet* domineres på N-Øen af de store vulkaner, mod SV den udslukte Mt. Egmont (Taranaki), (2522 m), skilt herfra ved Wanganuis floddal ligger vulkanplateauet af pimpsten og aske med de 3 vulkaner Ruapehu (2706 m), Ngauruhoe og Tongariro; N.F. disse Taupo-søen afvandet af Waikato og sødistriktet med hede springkilder

omgivet af kiselinterterrasser. Langs østkysten et frugtbart, tertiært bakkeland og de foldede Hawke's Bay bjerge, der fortsætter i Kaikoura bjergene på S-Øen. S.f. disse de løssdækkede Canterbury Plains, Otago Plateau og Southland Plains. Eilers domineres Sydøen af S-alperne, en høj ryg langs V-kysten (Mt. Cook 3764 m). Floder og istidens gletschere har

herimellem *De Fire Temperamenter*, *Sinfonia Espansiva*, *Det Uudslykkelige*, Ouverturen *Helios*, orkesterværkerne *Saga Dram* og *Pan og Syrinx*, violinkoncert, fløjtekoncert, klarinetkoncert, strygekvartetter, blæserkvintet, to violinsonater (A og G), korværkerne *Hymnus amoris*, *Søvnen* og *Fynsk Forår*, adsk. kanta-ter, 3 motetter, klaverværkerne *Symfonisk Suite*, *Chaconne*, *Tema med Variationer*, orgelværket *Commotio*, salmer, sange m. v. G. 1871 m. billedhuggerinden Anne Marie Brodersen. Skrev *Levende Musik* og *Min Fynske Barndom* (1927). (Portræt sp. 3230).

Nielsen, Ditlef (1874-1949), da. religionshist., område: Semitisk sprog og rel., bibelforskning. *Den Hist. Jesus* (1924).

Ejnar Nielsen: Den Blinde Pige.

Nielsen, Ejnar (f. 1872), da. maler; prof. v. akad. 1920-30; stiliserede fremstillinger af mennesket i dets forhold til sygdom og død, *Den Syge Pige* (1896, kunstmus.), *Den Blinde Pige* (1898, Hirschsprungs Mus.), *Døden og Krablingen* (1899, Thiel-ska Gall., Stlm.), samt portrætter m. m. *Dekorationer i Guldmosaik i Starekassens Portrum* (1939). (Ill. se endv. tavlen Dansk Kunst II).

Nielsen, Ejnar (f. 1894), da. journalist, cand. polit. 1918; 1937 v. »Berl. Tid.«, 1943-45 red. af »Kristeligt Dagblad«, 1945-46 af »Nat. tid.«, Siden 1947 ved »Berl. Tid.«, Stockholmredaktionen.

Nielsen, Ejnar (f. 1896), cand. polit. Ansat ved Kbh.s Sporveje siden 1930. Sporvejsdirektør 1948.

Nielsen, Folmer (f. 1892), da. veterinær, 1921 prof. i fødselshjælp ved Landbohøjskolen, har skrevet en række vet.-gynækologiske afh.

Nielsen, Frede (f. 1891), da. socialdemokrat. Gårdejer som fra Randers amt, fra 1917 knyttet til soc.-dem. presse, fra 1930 redaktør i Sønderborg. Folketingsmand fra 1943, kirkemin. fra nov. 1947.

Nielsen, Frederik (1846-1907), da. teolog, prof. i kirkehist. 1877, udgav meget brugte håndbøger (*Håndbog i Kirken Historie* 1-2, 1885-92). Grundtvigianer, siden noget influeret af anglikanske højkirkelighed. Biskop i Ålborg 1900, i Århus 1905.

Nielsen, Gunnar (f. 1889), da. journalist. Siden 1929 medarbejder v. »Politiken«. Fra 1938 formand for Journalistforbundet.

Nielsen, Gunnar Damgaard (f. 1898), da. højskolemand. 1929 forstander for Ryslinge Folkehøjskole.

Nielsen, Gunnar L. C. (f. 1901) da. journalist, v. »Aarhus Stiftstid.« 1918-24 og 1925-42, chefred. for »Nat. tid.« 1942-46; medarb. ved »København« 1946.

Nielsen, Hans (Giovanni Fonteo) (17. årh.), da. musiker, medl. af Christian 4.s kapel. Hans madrigaler, der udkom 1606 i Venezia, er meget smukke.

Nielsen, Hans (1869-1939), da. socialdemokrat. Opr. arbejdsmand; journalist; folketingsm. 1909-39 (Horsens). 1918-23 red. af soc. dem. avis »Klokken 5«. Partiordfører i erhvervsanliggender, meget

moderat i forh. til privat erhvervsliv; fra 1935 dir. for Kongeriget Danmarks Hypotekbank.

Nielsen, Harald (f. 1879), da. kritiker, mag. art. I talrige saml. af artikler og essays, bl. a. *Moderne Litt.* (1904), *En Moderne Reaktionen* (1911) og *Typiske Tilfælde* (1917), stilles en betydelig krit. evne i konservatismens tjeneste. Hans skarpe modstilling til Brandes delvis bestemt af en antisemitisme, som nazismens fremfærd ikke reviderede.

Nielsen, Harald (f. 1886), da. arkitekt. Var en af de første da. arkitekter, der arbejdede med nyklassicismen. Fra 1915 leder af landsforeningen »Bedre Byggeskikkens tegnehjælp og fra 1934 formand for foreningen. Har opf. landbrugsbygn. og villæer. Udg. af *Fortegninger for Kunst- og Klejnsmede* (1926), *Bolighogen* (1926); og (s. m. Ivar Bentsen) *Da. Landbrugsbygninger* (1920).

Nielsen, Holger Louis (f. 1866), da. officer, foregangsmand i idræt. Idrætsinspektør i Gentofte kommune 1919-45. Forstander for Statens Gymnastikstift 1927-30. Opfinder af H.-N.-metoden for kunstigt åndedræt. Den egl. skaber af håndboldspillet.

Nielsen, Jais (f. 1885), da. maler og keramik; elev af Zahrtmann, medl. af »Den

Jais Nielsen: Judaskysset. (Keramik).

Frie Udst.« fra 1920; bl. a. fresker til *St. Elisabethsrestenes Hosp.*; som keramik repr. også i mange udenlandske mus.

Nielsen, Jakob (»Knud Skytte«) (1830-1901), da. forfatter. Indtager med *Jydsk Bondeliv* (1867-74) o. a. bøger en hæderlig plads i skolelærerlitt.

Nielsen, Jakob (f. 1890), da. matematiker. Fra 1925 prof. i rationel mekanik ved Polyt. Lærestat. Hans mat. arbejder falder overvejende inden for topologi og gruppeteor., hvortil han har givet værdifulde bidrag.

Nielsen, Jens Oskar (f. 1908), da. ingeniør. Fra 1941 leder af telegrafvesenets lab. og prof. i svagstrøms elektroteknik ved Polyt. Lærestat.

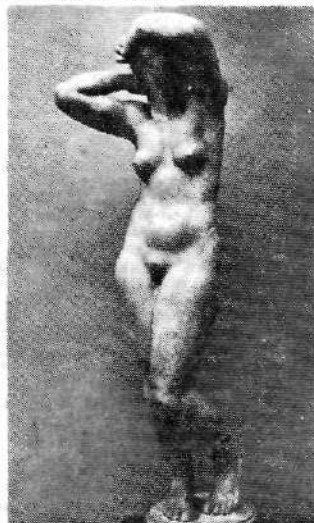
Nielsen, Johannes (1870-1935), da. skuespiller og instruktør; broder til L. C. N. Deb. 1897, 1904-08 sceninstruktør og 1908-12 dir. for Folketeatret, 1912-14 for Dagmar-teatret, 1914-22 kunstnerisk leder af Det Kgl. Teater.

Nielsen, Julius (1848-1920), sonderjysk politiker, Købmand i Vojens; bidrog til dannelse af første nordlesv. smøreksportforening 1905. Gav stødet til oprettelse af jernfondet 1902; preuss. landdagsmand 1901-08, tilhænger af H. P. Hanssens retning.

Nielsen, Jørgen (1902-45), da. forfatter. Husmandssøn, autodidakt. En usædvanlig psyk. sans og en vederhæftig, ofte tung fortælle måde, som efterhånden farvedes af humor, placerer novellesam. som *Lavt Land* (1929), *Vi Umyndige* (1934) og romanerne *Oferbålet* (1929), *De Hovmodige* (1930), *En Kvinde ved Bålet* (1933) og *Dybet* (1940) (med en posthumt udg. forts.) bl. det lodigste i moderne da. litt. Skildrer oftest bønder. (Portræt sp. 3236).

Nielsen, Kat (1882-1924), da. billedhugger; i de bedste af sine tidlige arb. på-

virket af Rodin, f. eks. i *Gammel Mand* (1906, Fåborg Mus.), *En Blind Almuepige*

Kat Nielsen: Arhuspiggen.

(1907, glypt.), *Nøgen* (1907, kunstmus.), og *Marmorpiggen* (1909, Fåborg Mus.), der efterfølges af en række kvindelig., der viser N-s nybarokke stil i reaktion mod klassicismen; værket: *Siddende Kvinde* (1910-11, kunstmus.), *Granittøsen* (1915, Fåborg Mus.), *Leda* m. *Svanen* (1918, kunstmus.), *Venus* m. *Æblet* (1918-20, Enghave Parken, Kbh.), *Leda uden Svanen* (1920, kunstmus.), *Vandmoderen* (1920, glypt.) og *Arhuspiggen* (1921, Århus Stadion og kunstmus.); endvidere *Mylius Erichsen Stenen* (1912, Langejnie), *udsmykning af Blågårds Plads* (1913-15) og *Ymer Brønden* (1913-15, torvet i Fåborg) efter bestill. af *Mads Rasmussen*, hvis statue (1912-14, Fåborg Mus.) er et af N-s genialeste arb.; portrætbuste bl. a. af *Th. Blindesbøll*, *Karsten og Larsen Stevns*, statuetter og enkelte malerier. (Se endv. tavlen Dansk Kunst IV).

Nielsen, Kay (f. 1886), da. tegner, søn af Oda og Martinus N. Illustrationer og dekorationer, påvirkede af Beardsley. Bosat i Hollywood.

Nielsen, Konrad (f. 1875), no. lappolog. *Lærebok i Lappisk* 1-3 (1926-29); *Lappisk Ordbook* 1-3 (1932-38).

Nielsen, Kristian Brännich (1872-1942), da. læge og paleontolog. Har undersøgt forsteninger (koraller, brachiopoder, crinoider, asteroider o. m. a.) i Danms s kridt-aflejringer.

Nielsen, Laurits Christian (1871-1930), da. forfatter. Af hans tidl. digtsaml., bl. a. *Værdigte* (1901) og *Vandringer* (1905) et godt udvalg 1918; af de senere mærkes *Sange mod Solnedgang* (1920). Uro, udve og hjemve præger det bedste af hans poesi. Af hans prosa fremhæves tidsromanen *De Onde År* (1902) og den selvbiograf. artikelsaml. *Det Langsomme Træ* (1928).

Nielsen, Lauritz (1881-1947), da. bibliotekar. 1943 leder af Kbh.s univ. bibl. s. l. afd. Udg. bl. a. *grundlæggende bibliografier* over de ældste da. bogtryk: *Dansk Bibliografi 1482-1550* (1919) og *Dansk Bibliografi 1551-1600* (1931-33) samt *Den Danske Bog* (1941), den første saml. fremstilling af da. bogproduktions hist.

Nielsen, Ludolf (1876-1939), da. komponist og dirigent, opr. bratschist. Komp. 3 operaer, 2 balletter, orkesterværker m. v.

Nielsen, Mads (f. 1879), da. forfatter. En rk. nat. og rel. digtsaml., der vidner om natursans og litt. kultur, har navnlig inders for den kristelige ungdomsbævelse vundet ham mange læsere.

Nielsen, Marius (f. 1875), da. dyrlæge. Lektor ved Landbohøjskolen i vet. retslære (1923-45), kst. professor i vet. retsmed. 1945-47.

-vøl) (holl. nye vandvej), kunstig munding for Rhinen og Maas ml. Rotterdam og Hoek van Holland (anlagt 1866-72).

Nieuwpoort [ni:vu:po:rt], fr. *Nieuport* [nju:po:rt], havneby og badested ved IJzer, V-Belg.; 5000 indb. (1948).

Nièvre [nje:vvr], 1) 48 km l. biflod til Loire; 2) fr. dept. omkr. l.; 6888 km²; 249 000 indb. (1946). Hovedstad: Nevers.

nikfe, betegn. for Jordens af nikkel (Ni) og jern (Fe) bestående kerne.

Nifelheim (oldn. *nifl* mørke, tåge), i nord. rel. vinter og kuldes hjemsted.

Nigella (lat. *nigella* sortagtig; frøene er sorte), slægt af ranunkelfam. fra Middelhavsområdet. »*Jomfruen i det grønne*» (N damascena), hvis 5 bælgkapsler er sammenvoksede, dyrkes som prydpante.

Niger (fr. [ni:ʒe:r], eng. [nai'dʒə], *niger* sort), 4160 km l. flod i V-Sudan; udspringer inden for Sierra Leone, løber roligt mod NØ til Saharas S-grænse ved Tombouctou, hvor den først drejer mod Ø, derpå mod SØ og opfyldes af strømsnævninger indtil Jebba i Nigeria. Udmunder i Guineabugten med et delta på 24 000 km².

Nigeria (eng. [nai'dʒiəriə]), brit. koloni og protektorat ved Guineabugten indre del: 965 000 km², 23 745 000 indb. (1947) (inkl. mandatområdet Cameroons) (Kort se Afrika). N gennemstrømmes af Niger, der udmunder med et stort delta midt på den lave og sandede kyst. Indlandet består af 200-500 m h. plateauer. Klimaet er tropisk. Kystens øst. del er bevoget med regnskov, deltaet med mangrove, det øvrige med savanne. Befolkningen består af negre, mod S røde, mod N blandet med eranske elementer. - Agerbrug er hovednæringsvej. Der dyrkes durra, hirse, majs, jordnødder, maniok, yams, ris, taro, kakao, sukkerør og tobak. Endvidere indsamles oliepalmeens frugter og kautsjuk i skovene. De for eksport bestemte landbrugsprodukter dyrkes i stor udstrækning selvstændigt af de indfødte. Mod N betydelig kvægavl. Kolonien er rig på mineraler. Eksporten omfatter palmeolie og -kerner, kakao, jordnødder, huder, bomuld, bananer, tinmalm, kul og guld, mens der indføres bomuldsvarer, metal, fisk og salt. De største byer er: Ibadan, Lagos (hovedstad), Kano, Ogbomoshu. N er opstået ved udvidelser fra Lagos, der blev brit. koloni 1861.

Nigerkolonien, fr. *Colonie du Niger*, den østligste koloni i Fr. V-Afr.; 1 293 000 km², 2 143 000 indb. (1946).

nigerkind, gededkind fra Nigeria, garvet med galæbler af de indfødte; anv. i læderindustrien og til bogbind.

Nightingale [naitingvæl], *Florence* (1820-1910), eng. filantrop og sygeplejerske. Ofrede betydelig formue på forbedring af Londons hosp.svæsen. Organiserede 1854-56 militærhospitalet under Krimkrigen. Stifter af den moderne sygeplejerskuddannelse.

night-letter [nait'letə] (eng. natbrev (telegram)), brevegram til Afr. og Amer.

nigrosi'ner (lat. *niger* sort), forsk. gråblå og blåsorte, sprit-el. vandopl. farvestoffer, hvis fremstilling ligner indulinernes. De fremst. i Danmark og anv. i stor udstrækning til skocreme og farvebad. Sulfonerede n anv. til uldfarvning.

'nihil (lat.), intet.

'nihil 'est in intellectu quod non 'prius 'fuerit in 'sensu (lat.: intet er i forstanden, som ikke først var i sanserne), en sætning, der tilskrives Aristoteles, Thomas af Aquino og Locke. Leibniz kritiserede den ved tilføjeisen: »nisi intellectus opsis«, d. v. s. »undtagen forstanden selv«.

'nihil ex 'nihilo (lat.), af intet kommer intet.

nihil'isme (lat. *nihil* intet), 1) omfattende fornægtelse af at noget eksisterer el. kan erkendes el. har værdi; 2) tro på, at socialt fremskridt kun er muligt ved odelæggelse af alle politiske og sociale organisationer.

nihilister (de, der vil tilintetgøre alt; af lat. *nihil* intet), opr. egenav. for russ. revolutionære, især for narodnikerne;

alm. efter at være anvendt af Turgenevi romanen »Fædre og Sønner« 1861.

'nihil sine labore (lat.), intet nås uden arbejde.

Niigata [ni:ɡata], jap. havne- og industriby på NV-Honshū; 157 000 indb. (1940). Oliefelt.

Niihau [ni:'ha:u], ø bl. Hawaii Øerne, delvis af koralkalk; 187 km²; 211 indb. (1947).

Nijinska [ni:'sinska], *Bronislava Fontichina* (f. 1891), russ. danserinde og koreograf, søster til V. F. Nijinsky; i Diaghileff-balletten og andre trupper. Skrev koreografen til bl. a. *Bolero* (1928), *La Valse* (1929), *Les cent baisers* (1935) bygget over H. C. Andersens »Svinedrengens«, og dansene i Reinhardt's »En Skærsommernatsdrøm« (1936).

Nijinsky [ni:'sinski], *Vaslav Fomich* (f. 1890), russ. danser og koreograf af po. herkomst. Vandt ved enestående teknik, springkraft og mimik verdensry i Diaghileffs Ballet Russe. Skrev koreografen til bl. a. *L'après-midi d'un faune* (1912) og *Le sacre de printemps* (1913). Ægtede 1913 en ung danserinde og dannede egen trup. 1919 sindssyg. N-s hustru har udsendt fl. bøger om ham og hans sygdom. (Portræt sp. 3242).

Nijmegen [næ:'mei:ta], ty. *Nimwegen*, by ved Waal i østl. Holl.; 106 000 indb. (1947); maskin-, sprit-, øl- og sukkerindustri. Under 2. Verdenskrig blev det gl. rådhus o. a. værdifulde byg. ødelagt. Ved Freden i N 1678-79 efter den hollandske krig hævdede Ludvig 14. Frankr.s stormagtstilling; Spanien afstod Franche Comté til Frankrig.

Ni'kanor-festen, jød. fest d. 13. adar (omkr. marts) til minde om Juda Makkabeers sejr over den syr. feltherre Nikanor 161 f. Kr.

'Nika-oprøret (gr. *nika* vind sejr!), folke-rejsning i Konstantinopel 532 mod Justinian I.; knust af Belisar. Opkaldt efter oprørens kampråb.

'Nike (gr. sejr), i gr. rel. sejrens gudinde

Nike fra Samothrake. (Louvre).

fremstillet som en ung, skøn, bevinget kvindeskikkelse, hyppigt motiv i kunsten.

Ni'keforos (gr. *Nikeforos*), *trebyzantinske kejser: Nikeforos 2. Fokas*, reg. 963-69, ægtede Romanos 2.s enke Theofano og tiltvang sig tronen, erobrede Syrien og Mesopotamien fra araberne.

'Nike-templet, lille ionisk tempel f.

Nike på Athens Akropolis. Opført ca. 425 f. Kr. på bastion SV f. Propylæerne. Figurfrise (kampsceener, gudeforsamling),

dels på plads, dels i British Museum. Templet nedrevet af tyrkerne, genrejt 1835. 1937-40 atter nedrevet og rekonstruktionen korrigeret.

'Nikias (gr: *Ni'kias*) (469-13 f. Kr.), athensk konservativ statsmand, fik 421 f. Kr. sluttet fred m. Sparta, henrettet i Syrakus efter at have ledet Athens mislykkede angreb 415-13.

'Nikias (gr: *Ni'kias*) fra Athen (4. årh. f. Kr.), gr. maler, udførte portræt af Alexander d. St. Farvelagde Praxiteles' marmorfig.

Nikisch [nikif], *Arthur* (1855-1922), ung. kapelmester, 1895 knyttet til Gewandhaus i Leipzig. Hans søn, *Mitja N* (1899-1936) var pianist og jazzdirigent.

Ni'kita ('*Nikola*) (1841-1921), fyrste af Montenegro 1860-1918, kongetitel 1910. Udvidede Montenegro, forsøgte reformpolitik efter vesteur. mønster; sluttede sig 1914 til Serbien, slået 1916, søgte forståelse m. Østr.; afsattes nov. 1918.

nikke, hilde uvane kreaturer (spec. tyre) ved hjælp af en nikke, et reb, der fører fra dyrets forben til dets hals el. horn, der kun tillader langsom bevægelse.

nikkekrampe (*spasmus nuanus*), sygdom, der optræder hos børn, som bor i mørke rum. Den viser sig ved nikkende el. trystende bevægelser af hovedet. Den helbredes let, når barnet kommer til at bo lyst.

'nikkel (ty. *Nickel* trolde el. ond bjærgnd; i middelalderen betegn. for malm; af hvilke der ikke v. hj. af de da anv. metoder kunne udvindes metal. Siden 1751, da den sv. kemiker Cronstedt (1722-65) opdagede et heri forekommende grundstof, navn for dette grundstof, kem. tegn Ni, atomnr. 28, atomvægt 58,7, vf. 8,9, smp. 1455°, valens 2 el. 3. Hårdt, hvidt metal. n holder sig godt i luften. Angribes af stærke syrer. Saltene er i region grønne i vandhvidt tilstand. Størsteparten af n fås fra n-malmlejer i Canada, hvor det forekommer som kobbernikkel-sulfidmalm. n har talrige anv. f. eks. til kølekar, elektr. modstandstråd, forsk. legeringer som møntmetal, nysølv og specialstål til værktøj og panserplader samt til fornikling og som katalysator v. hydro-ringer m. m. Ved flotation af malme, smeltning i flammeeovne, blæsning i konverter fås en kobber-nikkel-osten, der kan oparbejdes ved smeltning med natriumsulfid, hvorved opstår et kobber- og nikkelrigt sulfidlag; sidstnævnte ristes til ilte, reduceres med kul og smeltes i en flammeeovn, hvorefter rånikkel raffineres ved elektrolyse. - Ved den såk. Mond-proces (efter den ty.-eng. kem. Ludvig Mond) reduceres oksydet med vandgas til metallet, som atter ved lavere temp. forener sig med vandgassens kulilte til nikkelkarbonyl, Ni(CO)₄, der er flygtigt og uskadeligt rent n på granuleret n ved 150° C. - *Verdensproduktionen af n* androg 1940 140 000 t; heraf faldt på Canada 111 400 t (1947 129 000 t), Ny Caledonien 9700 t, Sovj. 8700 t. Mindre producenter er Grækenland og Norge (Rogaland). Minerne i Ny Caledonien opdagedes 1876 og havde monopolstilling, indtil man i Canada 1883 påviste rige n-forkomster i Sudbury i Ontario. Minerne i Sovj. ligger i Ural og på Kola.

nikkelammoniumsulfat, Ni(NH₄)₂(SO₄)₂·6H₂O, grønne krystaller, hvis vandige opløsning anv. til galvanisk fornikling.

nikkelblomst, da. navn for annaberget, **nikkel'li'n**, nysølv, kobberlegering (messing), der anvendes til elektr. modstande. **'nikkelkarbonyl**, Ni(CO)₄, fås af nikkel og kulilte v. ca. 100°. Dannelse af n benyttes ofte v. isolering og renfremst. af nikkel.

nikkellegeringer. 1) Nikkel-kobberlegeringer er f. eks. nysølv og monel-metal, endv. konstantan og nikkelin, der anv. til elektrisk modstandstråd. 2) Nikkelkromlegeringer er meget modstandsdygtige også ved høje temp. og benyttes som elektr. modstande i varmelegemere. De bedste ildfaste legeringer indeholder tillige aluminium og silicium. De billigere jern; sidstnævnte kaldes

afr. ferskvandsfisk, lille mund, hovedet oftest snabelagtigt forlænget.

'nilghai (pers., af sanskrit *nīla* blåsort + *gāu ko*) (*Bos/elephas tragocamelus*), stor, plump, blågrå ind. antilope, høj forkrop, små horn.

Nilgiri Hills ['nīliri 'hiltz] (sanskrit: de sorte bjerge), bjerggruppe i S-Forindien; 2633 m.

nilgræs, bot., d. s. s. papyrusplante.

nilgås (*Alo'pochen aegyptiaca*), afr. gravand, gul og rødbrun. Holdes undertiden i parker.

ni'lo'ter, gruppe af slanke, mørkhudede folk med sudansprog, i Afr. omkr. øvre Hvide Nil og N f. Victoria-søen, bl. a. shilluk, jur [dsur:], kavi'ronde.

ni'loto-ha'miter, gruppe af negerblandede, hamitiske folk i Afr. Ø og N f. Victoria-søen; fremtrædende er krigerskhed og klasseslet samfund, hovederhverv kvægavl. Typiske repræsentanter: masai.

'Nilsen, *Anthón* (1855-1936), no. forfatter og forretningsmand. Udg. under pseud. Elias Kræmmer humoristiske skildr. af provinsbyens hverdag, *Glade Borgere* (1894-95) o. fl.

'Nilson, Lars Fredrik (1840-99), sv. kemiker. Foretog undersøgelser af agrikulturmiskert art samt over de sjældne jordarters metaller. Opdagede grundstoffet Skandium.

'Nilsson, *Christina* (*Casa di Miranda*) (1843-1921), sv. opera- og oratoriesangerinde (lyrisk sopran). Deb. 1864 i Paris. Engagementer i bl. a. Frankrig, Engl., Amer. Stemmens omfang var g-d'''.

'Nilsson, *Fritiof* (tilnavn: Piraten) (f. 1895), sv. forfatter. Opr. sagfører. Har i romaner, *Bombi Bitt och jag* (1932; da. 1933), *Bokhandlaren som slutade bada* (1937) og noveller, *Historier från Färs* (1940), udfoldet lysende, ofte drastisk humor.

'Nilsson, *Martin P* (erison) (f. 1874), sv. historiker (oldtidshistorie og -religion), prof. i Lund 1909-39. Har bl. a. skrevet *Primitiv religion* (1908), *Den romerske kejsartiden* 1-2 (1921-22), *Homer and Mycenae* (1933) og *Geschichte der griechischen Religion* I (1941).

'Nilsson, *Nils* (f. 1897), sv. født, da. forfatter. Uden at nå sv. arbejderlitt.s højder har han i en rk. 'socialw' romaner, bl. a. *Heste-Truels* (1932) og *Ali skal betales* (1944) hævedet sig som en erfaringsrig og ærlig, folkelig forfatter.

'Nilsson, *Vera* (f. 1888), sv. malerinde; portrætter m. m. under indflydelse af moderne fr. kunst.

'Nilsson-Ehle, *Herman* (f. 1873), sv. arvelighedsforsker og planteavler. Prof. ved Lunds univ. 1915-38. Chef for planteforædlingsstationen i Svalöv 1925-39. Hans forædlingsarbejde har ført til forbedring af kornsorterne (bl. a. større hårdførd).

Nilssøerne, fællesnavn for Victoria-, Albert- og Edward-søerne, der afvandes af Nilen.

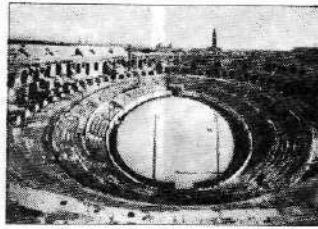
nimandsudvalget el. *partiernes fællesudvalg* el. *samarbejdsudvalget*, rigsdagsudv. af repr. f. de 5 partier (Soc.-dem., Venstre, Rad., Kons., Danm.s Retsforbund), der støttede parlamentarisk da. regering efter besættelsen 9. 4. 1940. Nedsattes 2. 7. 1940 ved erklæring, der understregede nødv. af nationalt samarbejde m. de demokr. partier. Sammensat af 2 medl. fra hvert af de 4 store partier, 1 for retsforb., besattes med partiernes førende mænd uden for reg.; optrådte som rigsdagens tillidsmænd over for ministeriet og afgjorde en række sager, spec. hvad man ikke ønskede diskuteret med nazisterne. Fungerede i praksis videre efter 29. 8. 1943.

Nim'barka (13. årh. e. Kr.), ind. teolog og bhaktisanger.

'nimbus (lat: sky), 1) *meteor.*, betegn. for de typiske, tætte, grå, ofte formløse regnskyer; 2) glorie; glans, ophøjet skær; berømmelse.

Nimbus, da. motorcykel, fremstillet siden 1919 af A/S Fisker & Nielsen.

Nimes [nim], sydf. by; 92 000 indb. (1946). Bet. tekstilindustri, læder, maskinindustri. Mangle nor. bygningsværker bevaret, bl. a. amfiteater (22 000

Nimes. Amfiteatret.

pladser), korintisk tempel (Maison carrée), byporte; i nærheden Pont du Gard.

Nimitz ['nimits], *Chester William* (f. 1885), USA-admiral. U-bådschef og tjenstgørende ved de amer. u-bådsstyrkers stab under 1. Verdenskrig samt op til 1930; 1939-41 chef f. «bureau of personnel» samt fra 1941-45 chef f. USA-Pacificflåden, i hvilken egenskab N ledede kampen mod Jap. og underrettede Jap.-s kapitulation som repr. for USA. 1944 Fleet Admiral. 1945 chef f. marinestaben, 1947 afløst af Louis Denfield. (Portræt sp. 3243).

'Nimrod, if. 1. Mos. 10,8 ff en verdensheriker og vældig jæger.

Nim'rud, ruinplads SØ for Ninive. Her lå den assyr. hovedstad Kelach med Assurnasirpal's palads; eksemplarer af dettes alabast-vægplader med rel. relief-billeder og indskrift ses i nat. mus. og glypt.

'Nimwegen, ty. navn på Nijmegen (holl. by).

Ning-hsia [nīn xia], 1) prov. i NV-Kina, omfattende den vestl. del af det Indre Mongoli; 276 000 km²; ca. 750 000 indb.; 2) hovedstad i 1); ca. 20 000 indb.

Ning-po [nīn bō], havneby ved Kinas østkyst, S f. Shang-hai; 219 000 indb. (1931).

'Ninib, tidl., urigtig læsning af det sumer.-babyl. gudenavn Ninurta.

'Ninive (assy. Ninua), hovedstad i oldtidens Assyrien, på Tigris østbred. Gnm. indskrifter kendt fra 3. årtus. f. Kr., men favoriseredes især af 7. århs. assyr. konger. Ruiner ligger i og omkr. den mægtige høj Kujundjik og den arab. flække Nebi Junus. Eng. udgravn. siden 1842 har bl. a. fremdraget omkr. 15 000 ler-tavler fra Assurnasirpal's bibl. (Kort se orientalsk arkæologi; ill. se tavlen Assyriske Kunst).

ninon [-'nɔn] (fr.), et fint, blødt og ret åbent vævet silkestof i tafbinding.

'Ninos, gr. navneform for 1) Ninive; 2) Assyriens grundlægger i gr. sagn. Hans dronning var Semiramis.

Nin'urta (tidligere *Ninib*), sumerisk og babyl.-assy. guddom (krig, jagt, naturfænomener).

ni'o'b (efter *Niobe*, datter af Tantalos; fordi niob forekommer s. m. tantal), *niobium* el. *columbium*, grundstof, kem. tegn Nb, atomnr. 41, atomvægt 92,9, vf. 8,5, smp. 1950°, valens 3 el. 5; metal, som findes ret sparsomt sammen m. jern, mangan og tantal som mineralet columbit. Anv. som en værdifuld tilsetning til rustfrit stål og korbudet (hårdhed (efter Mohs) 9) til skærende værktøj; tekn. n. indeholder i reglen tantal.

'Niobe (gr. *Niobē*), i gr. mytol. datter af Tantalos og hustru til Amfion, konge i Theben. Da N i overmodig glæde over sine 6 sønner og 6 døtre (niobiderne) sammenlignede sig med Leto, Apollons og Artemis' moder, straffede de to guder hende ved med pileksud at dræbe alle hendes børn. Af sorg forvandlede N til en grædende sten.

Nioghalfjærs Fjorden, ca. 30 km bred gletscherfyldt indskæring på Grønlands østkyst v. 79¹/₂° n. br.

NIOGT, fork. f. Nordie Independent Order of Good Templars, Nordisk Good-Templar-Orden.

niogtredive artikler, den anglikanske kirkes bekendelsesskrift; det går tilbage til ærkebiskop Cranmer; endeligt vedtaget 1562; n er nærmest luth. i referdig-gørelses- og calvinsk i sakramentlæren.

Niort [njo:r], by i Vestfr.; 33 000 indb. (1946). Tekstil- og læderindustri. Handel med landbrugsprodukter.

'Nipa (det lokale navn), slægt af palmer, een art, *N. fruticans*, med fjerdelte 4-6 m l. blade, ofte uden stamme, vokser i strandsumpe på De Ostind. Øer.

Nipagin og **Nipazol** er parahydroksybenzoesyrestere, der benyttes som konserveringsmidler (og antioksydanter) for levnedsmidler, kosmetika m. m.

nipflod, mindst udprægede flod; jfr. tidevand.

Nipigon, Lake [æ:k 'nīpīgán], 4843 km² stor sø i Ontario, Canada, N f. Øvre Sø, hvortil den afvandes.

'Nipkows skive, et i 1884 af den ty. fys. P. G. N. (1860-1940) opfundet apparat for fjernsyn. Består af roterende skive med en række huller anbragt i spirallinie. Ved belysning gennem hullerne opnås opdeling (skandering) af billedet, der skal udsendes.

'nippl (ty., egl: brystvorte), 1) indvendig mufte m. gevind tilsamling af rør; 2) faconmøtrik til stramning af trædeger til hjul.

Nippon [nīp:ɔn] el. *Nihon* [nīhɔn] (jap: solopgang), jap. navn på Japan.

'Nippur (nu *Niffur*) el. *Enlil-stad* (efter guden Enlil), sumerisk stad og rel. centr. i Midt-Babylonien. Enlil's tempel: Bjerg-huset, rummede et stort arkiv og bibl. med omkr. 54 000 lertavler. Amer. udgravn. 1888-1900.

niprøve. Et helt lat er deleligt med 9, dersom tallets tværsum, d. v. s. summen af dets cifre, er deleligt med 9.

nips (fr. *nippes* pynt), små pyntegenstande til opstilling på borde, hylder o. l.

niptid, laveste højvande og højeste lavvande, når månen er i første og sidste kvarter, mods. springtid.

NIRA ['naira], fork. f. National Industrial Recovery Act.

nir'vāna (sanskrit: udslukning), den højeste forlængelsestilstand inden for buddhismen, jægbevidsthedens ophør.

Nirva'po'n, kunstigt fremstillet opløsning af alkaloiderne fra opium, anv. som smertelind. middel.

Nis, da. mandnavn, sønderjysk form af Niels.

Nis [ni:ʃ], by i Jugoslavien SØ f. Beograd ved Morava; 51 000 indb. (1948). Vigtigt jernbanecentrum med nogen tekstil- o. a. industri. N er oldtidens *Natissus*.

'nisan, årets 1. måned i den jød. kalender (overtaget fra babylonerne), begynder omkr. 1. april. Påsken falder i n.

Niss, *Thorvald* (1842-1905), da. maler; friske marine og ofte stærkt stemningsbetonede efterårslandsaber.

'Nissan, 200 km l. sv. flod, fra NV Småland til Laholmsbukten.

nisse (vistnok af Niels) el. *gårdbo*; et overnaturligt væsen af størrelse som en mandsling, hvis sindelag både er fjendtligt, hjælpende og drillende, hvilket fremgår af de mange sagn knyttet til n.

Nissen, *Hans* (1788-1857), sønderjysk politiker. Gårdmand i Hammelev, fjendtlig mod slev.-høst. embedsstand. Form. for Slesv. Forening 1843-46.

Nissen, *Inglald* (f. 1896), no. psykolog og filosof. Har skrevet en række kulturfilos. og individualpsyk. bøger.

Nissen, *Mogens Jermiin* (f. 1906), da. forfatter. Debuterede 17 år gl. fra og med *Dråber i Dans* (1927) hævedt sig som en fin og forsikker lyriker; betydeligst *Cirken* (1942); satirisk evne i *Malurt og Mumme* (1943) og *Vers om Visse* (1947).

Nissen, *Nis* (1862-1947), sønderjysk politiker. Gårdmand ved Nordborg, Als, sekretær i Vælgerforeningen 1896-1910, nøje knyttet til H. P. Hanssen, 1899-1942 ledende for Nordborg Sparekasse.

Nissen, *Nis Christian* (f. 1878), sønderjysk politiker. Gårdmand i Viby, Als; 1908-18 preussisk landdagsmedlem, støttede H. P. Hanssen, Radikal folketingsm. 1924-26.

'Nisserelva, andet navn på Nidelva ?).

Nissl-legemer el. *Nissl-substans* (efter den ty. neurolog Franz N. (1860-1919)), korn i nervecellerne.

'Nissum Bredning, del af Limfjorden, ml. Tyborøn Kanal og Oddesund.

'Nissum Fjord, strandø S f. N. Bredning, ca. 77 km², adskilt fra Vesterhavet ved Bøvling Klit.

Niterói [nite'roí], hovedstad i staten Rio de Janeiro, Brasilien, over for byen R. de Janeiro. 125 000 indb. (1940).

nít'i'd (lat. *nítidus* skinnende), smuk, omhyggeligt udført (især om bøgers udstyr).

nít'jégo [nít'je'vó] (russ. egl.: íntet), skidt med det! lad gå!

nítning, samling m. nagler (nitter), der nittes koldt, v. større nagler varmt. n udføres som hånden el. maskin.

'nítón (lat. *nítens* skinnende), ældre navn for radiumemanation.

Nitouche, Frøken [nít'uš] (fr. *n'y touche* (*pas*) ikke røre!), operette af Florimond Hervé (1883, Kbh. 1884).

Nitra [nít'ra], ty. *Neutra*, 1) biflod til Váh fra Karpaterne; 2) slovak. by ved 1); 21 000 indb. (1930). Viraavl. Katolsk centrum.

nít'ra'g'i'n (*nít'ra* + lat. *ago* føre sammen), renkultur af kvælstofsamlende bakterier, der fremkalder knolddannelse på bælgplanternes rødder. n anv. i stor udstrækning til lucerne.

nít'raphotlampe [-'fo't-] (*nít'ra* kvælstof-fyldt + -phot), elektr. glødelampe, der drives med større strømstyrke end normalt. Den giver blændende lys og anv. ved indendørs fotografiering.

nít'ra't, salt af salpetersyre.

nít'ratsilke, fibre (tråde) fremst. af cellulosenitrat (kollodium) opløst i æter-alkohol; n fremst. ikke længere.

nít'té'ring (af *nít'ra*), 1) indførelse af radikalet -NO₂, nitrogruppen, i org. forbindelser. n foregår i reglen v. behandling af stoffet med salpetersyre, ofte under tilsetning af koncentreret svovlsyre. - 2) fejlagtig betegn. for nitridering.

nít'té'rd, forb. af et grundstof med kvælstof (alene).

nít'té'ring (af *nít'rid*) (fejlagtigt: *nít'té'ring*), overfladehærdning af stål ved glødning (ca. 525° C) i en ammoniakatmosfære, hvorved der dannes et tyndt, hårdt og slidfast lag af jernnitrid, som hindrer kastingner, revner og kornvækst i stålet.

nít'rifikation (*nít'rit* + -ficere gøre), salpeterdanneelse i jordbunden ved mikroorganismers hjælp. Denne proces kan ske i to trin: 1) omdannelse af ammoniak til nitrit v. hj. af nitritbakterier; 2) omdannelse af nitrit til nitrat ved nitratbakteriers hjælp. Processens omfang og hastighed afhænger af de fysiske og kemiske forhold i jorden. n har megen bet. for jordens frugtbarhed.

nít'tri'l, org. forb. med atomgruppen -CN. Kan fremstilles af den tilsv. halogenforb. Kan hydrolyseres til karbonsyre og ammoniak og reduceres til primær amin. Isomer med tilsvarende karbilyamin (isocyanid).

nít'trit, salt af salpetersyrling.

nít'ro- (lat. *nitrogenium* kvælstof), i kem. forb. betegn. for gruppen -NO₂; i enkelte forb., f. eks. n-cellulose, dog -NO₂.

'nít'robenzo'l [-s-], C₆H₅NO₂, gullig, ejendommeligt lugtende vædske, kp. 210,9°. Fremst. v. nitring af benzol. n anv. i stor mængde til fremst. af anilin. Lidt anv. som billig parfume m. m. n betegner også mirbanolic.

nít'rocellulose, nitratcellulose el. korrekt *cellulosenitrat*, fås af cellulose ved behandling med konc. salpetersyre og svovlsyre (esterificering), hvorved - afhængig af de anv. koncentrationer, temp. etc. - kan fås mono-, di- el. trinitrocellulose (cellulosenitrat). Det sidstnævnte har formelen $[C_6H_7O_2(NO_2)_3]_n$. Er alle C₆H₇O₂ grupperne inden for et molekyle omdannet til trinitroforb. bliver kvælstofindholdet - der benyttes som mål for omdannelsesgraden - 14,2%. I fabriksdrift nås dog ikke over 13,5%, da der indstiller sig en ligevægt ml. de 3 mulige nitrat'er. Ved forsk. behandl. kan cellulosemolekylets størrelse (polymerisationsgraden) ændres, således at man derved kan få n med forsk. viscositet i opl., medens kvælstofindholdet giver et vist mål for opløseligheden. n med ca. 12-13,5% kvælstof anv. til sprængstoffer, med ca. 10-12% (kollodium) til celluloid, lakker, film og skydebumuld.

nít'rocellulosekrudt, røgfrit krudt.

nít'roforbindelse, org. forb. indehol-

dende atomgruppen -NO₂, nitrogruppen. En n kan reduceres til en primær amin.

nít'rogénium (lat.), kvælstof.

'nít'roglyceri'n, C₃H₅(ONO)₃, el. *glycerylnitrat*, farve- og lugtlos, olieagtig vædske. Smp. 13°, vf. 1,6. Fremst. v. forsigtig reaktion ml. glycerin, salpetersyre og svovlsyre. Meget farligt sprængstof. n er først prakt. anv. som sprængstof af Nobel 1866, som opdagede, at n opsluger i infusoriejord (blandingen kaldes dynamit) relativt farefrit kunne forsendes og anv. som sprængstof. Jfr. sprængelatin og krudt. n er giftig og har med. anv. mod angina pectoris.

'nít'rokló'rofor'm, d. s. s. klorpikrin.

nít'ro'lit, et af gelatiniseret nitroglycerin, nitrobenzol og salpeter bestående sprængstof.

nít'roman'nit fremstilles v. esterificering af mannit med salpetersyre. Eksplosivt, giftigt. Med. anv. som nitroglycerin.

nít'ro'mé'ter, glaskor med måleinddeling til måling af luftmængde, specielt anv. til måling af kvælstofilter v. salpetersyreundersøgelser.

nít'ró'n, C₂₀H₁₅O₄, heterocyklisk org. base. Danner tungtopløseligt nitrat og anv. til påvisning af salpetersyre (nitrat'er).

Nítrophoska [-'foska] (*nitrogenium* + phosphor + kali), en blandingsgødning, der indeholder 15% kvælstof, 15% fosforsyre og 18% kali. N findes i en klorfri form, der finder god anv. i haver.

nít'roprú'si'dná'tríum, et rødt salt, der dannes ved indvirkning af salpetersyre på natriumferrocyanid. Har analytisk anv. ved påvisningen af sulfidioner, merkaptaner og acetone.

nít'trose, en kvælstofalteholdig svovlsyre, der forekommer som mellemprodukt ved fremstilling af svovlsyre efter blykammermetoden.

nít'troso- og nít'rofarvestoffer indeholder henh. de farvefremkaldende (kromofore) grupper NO og NO₂; nogle eksempler på n er naftolgrønt, naftolgul, valkebrunt.

nít'trosoforbindelser, org. forbindelser med atomgruppen -NO, nitrogruppen. n er oftest farvede og ejendommeligt lugtende stoffer.

nít'ro'sy'l, salpetersyrlingens radikal -NO, især anv. v. uorg. forb.

'nít'rotolu'o'l, CH₂C₆H₄NO₂, *nitrometylbenezol*. Tre isomere n eksisterer, o-, m- og p-n. Smig. benzol. o- og p-n dannes af toluol og salpetersyre. Kan alle reduceres til tilsv. toluidiner. Anv. især til fremst. af disse.

'nít'te (holl. *niet* íntet), lotterilod uden gevinst.

nít'te el. *nagle*, stift til saml. af pladeformede dele. n består af et rundt skaft og et hoved, sæthovedet. Det andet hoved, sluthovedet, dannes v. nítning, der udføres koldt v. n indtil 10 mm, varmt v. større n. n-hoveder er ofte halvrunde, men kan også være undersønkede. Rørn er hule. Sprængn nittes v. detonation af en sprængsats i det hule skaft.

nít'tetrækker el. *nagletrækker*, hult stempe, der drives ned over nitteskafet for at presse pladerne sammen for nítningen.

'Nít'ti, Francesco (f. 1868), ital. politiker og nationaløkonom. Opr. socialist, fra ca. 1900 borgerligt radikal; finansmin. 1917-19, førstemin. juni 1919-juni 1920. Tilhænger af international forståelse, mod nationalisternes grænsekraav, men magtesløs over for d'Annunzios besættelse af Fiume; inflationen fremkaldte arbejder-uop. N ikke kunne dæmpe. Kritiserede fredsslutningerne 1919-20. Antifascist. Vendte hjem fra landflygtighed ved Mussolinis fald, søgte 1947 forgæves at danne regering.

Nít'z [nít'u:æ] el. *Savage (Island)*, newzealandsk ø, Ø f. Tonga; 259 km²; 4250 indb. (1945).

nít'veau [-'vo] (fr.). 1) vandret plan, jævn-højde; i overført bet.: trin, standpunkt; 2) libelle.

nít'veaflader el. *ækvipotentiaflader*, fys.,

flader gnm. punkter af et felt, der har samme potential.

nít'veaufórdríngér, relative bevægelser ml. hav og land (transgressioner, regressioner, kontinentalbevægelser); anv. navnlig om de postglaciale n, som bl. a. i Skandinavien markeres af hævede strandlinjer.

nít'veaúskéríng, en krydsning af to færd-selsåer i samme plan.

Nít'velle [-'væll], *Robert Georges* (1856-1924), fr. general. Udmærkede sig ved Verdun 1916, afløste dec. s. å. Joffre som overgeneral, fjernet maj 1917 efter mislykket offensiv.

nít'vellemé't [-'mæ] (fr.). en højdemåling til bestemmelse af punkters højder (koter) over havets middelniveau. n kan

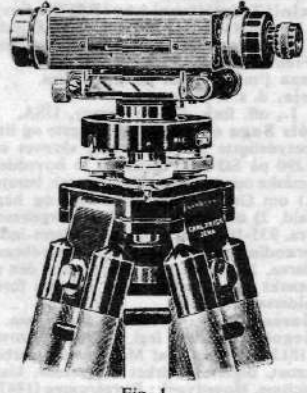

Fig. 1.

udføres med barometer (se højdemåling); nøjagtigheden er da ringe. Trigonometrisk n er højdebestemmelse ved vertikalvinkelmåling. I alm. foregår n v. hj. af vandrette sigter (geom. n); der benyttes et nivelleringsinstrument (fig. 1) og et stadie. Instrumentets hovedbestanddele

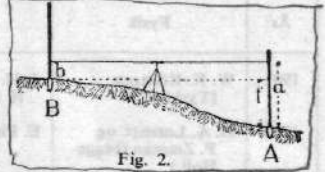

Fig. 2.

er en kikkert og en libelle, ved hvis hjælp kikkertens sigteplan kan stilles vandret. Opstillede nivelleringsinstrumentet således, at man kan sigte til stadiet, både når det er opstillet i A (fig. 2), og når det er opstillet i B, og træffer det vandrette sigte stadiet i A i højden a og stadiet i B i højden b, er højdeforskellen ml. A og B: $f = a - b$. Kender man eet punkts kote, vil man ved at bestemme højdeforskellen ml. punkterne to og to kunne bestemme ethvert punkts kote. n er et nødvendigt forarbejde for en række tekn. arbejder. Ved præcisionsarbejde med særlig fine instrumenter og under gunstige målebetingelser. Koterne angives i forh. til »dansk normal nul», som betegner den da. bestemmelse af havets middelniveau.

nít'velle're (fr.), udføre højdemåling; glatte, udjevne.

Níven [nívn], *David* (f. 1909), eng. filmskuespiller. Deb. på film 1935; charmerende spil bl. a. i »Stormfulde Højder» (1939), »Pollys Baby» (1939) og »En Sag om Liv el. Død» (1946).

Nívernaís [nívær'næ], 1) *Collines du N.*, skovklædt bjergryg i dept. Nièvre, Fr.; 2) tidl. centralfr. provins, sammenfaldende med det nuv. dept. Nièvre.

nít'vöse [ní'vo:z] (fr.: snemåned), den fr. revolutionskalenders 4. måned, slutn. af dec. - jan.

'Nít'vá, da. stationsby (kystbanen) N f. Hørsholm (Nordsjæll.); 524 indb. (1945). Teglværker.

Nít'vá'gá'r'd Malerisamling i Nivå Nord-sjæll., grl. af godsejer Johs. Hage, 1908

oprettet som selvejende stiftelse. Betydelig samling af ældre malerier, især nederl. og ital., samt da. fra 19. årh. Egen bygn. 1903.

nizām [ni'zɑ:m] (eng. [nai'zɑ:m]) (pers. *nizām* regent), titel på herskeren i Hyderabad, Indien.

Nizām [nezo:'mi:] (1141–1202), pers. digter, skrev romantisk-episke digte; *Iskandarnāma* (bogen om Alexander (d. St.)) bygger på æventyrlige forestillinger. *Hafi Paikar* (de 7 skønheder) beretter om sassanidekongen Bahram Gör (beg. af 5. årh.) og hans 7 favoritter. N er en af den pers. litt.s største stilister og en fremragende skildrer af elskoven.

Niznij Novgorod [ni'sni 'nɔvgorɔt] (russ. nedre nyby), til 1932 navn på byen (Gorkij, Sovj.).

Nizjni Ta'gil [ni'sni-], by i RSFSR, Sovj., i Ural NNV f. Sverdløvsok; 160 000 indb. (1939). Jernlejer, stor jernudsmeltning. Fremstilling af jernbancmateriel.

Nizza [ni'tisa], ital. navn på Nice.

niøje, d. s. s. lampret.

N. J., off. fork. f. New Jersey, USA.

Njāls Saga el. *Njála*, den længste og litt. betydeligste islændingesaga, skrevet ca. 1290 på SØ-Isl.; består af to hoveddele (måske opr. selvstændige sagaer): beretn. 1) om Gunnar på Hildarende og hans fald, 2) om hans ven Njāl þorgeirsson (ca. 935–1011) og hans slægt, deres inderbrænding og processen mod mordbrænderne. N har en hist. kerne, men den er stærkt litt. bearbejdet, fl. afsnit i forældersagaens stil.

Njassa, da.-ty. stavemåde for Nyasa.

Njegoš [-gɔš], *Petar* (egl. *Radivoj*) Petrović (1813–51), fyrste af Montenegro, serbokroat. digter, påvirket af vestureur, klassicisme. Hovedværk: *Bjergkransen* (1847).

Njemen, russ. navn på Nemunas i Litauen.

Njord, i nord. rel. en gud bl. vanerne, optaget bl. aserne, identisk el. beslægtet med gudinden Nerthus.

NKVD (russ. fork. f. *Narodnyj Komisar'iat 'Vnutrennij Del*), sovj. folkekommissariat f. indre anliggender, oprettet 1934, fortsættelsen af OGPU. 1946 navneændring til MVD (M = Ministerstvo).

NL, autom.-kændingsm. f. Holland (Nederland).

N. L., alm. fork. for Christian 5.s Norske Lov af 1687.

NLT (fork. f. eng. Night Letter Telegram), brevtelegram til Afrika og Amerika.

N. Mex., off. fork. for New Mexico, USA.

N. N. (lat. *nomen 'nescio* jeg ved ikke navnet), ubekendt person el. person, hvis navn man ikke vil nævne.

Nø, jap. lyrisk skuespil med mytisk, sagnhist. el. hist. emne. Handlingen fremstilles ved dans, mimik og sang el. talte ord med instrumentaledsagelse og er en slags primitiv opera.

No, i G. T. betegn. for Ægyptens hovedstad Theben (hos Ezekiel og Jeremias: Memfis).

No., tidl. anv. fork. for lat. *numero*: under nummeret, med nummeret. Nu: nr.

Noa, den overlevende af syndfloden, fra hvis 3 sønner Sem, Kam og Jafet hele menneskeslægten nedstammer. En fortælling lader N være den første vinaver (1. Mos. 9,20 ff.).

Noack, *Asrid* (f. 1889), da. billedhugger; medl. af »Grønningen« fra 1935. *Holteplænen* (Holte Gymnas.), *Statue of Anna Ancher* (Skagens Mus.).

Noack, *Carl Wulff* (f. 1885), da. biskop, præst for den da. menighed i Flensborg 1921, 1937 biskop i Haderslev.

Noailles [nwa:ʃ], *Anna-Élisabeth Brancovan*, grevinde af (1876–1933), fr. forfatterinde; regnes for Frankrigs betydeligste kvindelige lyriker, der i sine digtsamlinger som *Le cœur innombrable* (1901) bl. a. har givet udtryk for dyb naturfølelse.

nobel (lat. *nobilis* ædel), dannet, pæn; højsindet.

'nobel (lat. *nobilis* ædel), eng. guldmønt, præget første gang 1344. Den efterlignedes i Nederlandene. De i Danmark under kong Hans og Chr. 2. prægede n har kun navnet fælles med de eng.

Nobel [-bæl], *Alfred* (1833–96), sv. kemiker og opfinder. N voksede op i Rusl. og studerede i forsk. lande bl. a. USA.

Fandt 1863 en metode til fremst. af nitroglycerin i større stil, opfandt 1866 dynamit, 1875 sprængelatin, 1887 ballistit, et røgsvagt krudt. N oprettede dynamitfabrikker i en række lande og var økon. interesseret i a/b Bofors og i olieletterne ved Baku. På grundlag af et 1895 af N oprettet testamente blev Nobel-stiftelsen grl. **Nobel** [-'bæl], *Immanuel* (1801–72), sv. opfinder. Fra 1840–59 i St. Petersborg, hvor han med statsstøtte drev et værksted til fremst. af geværer og miner. Hans forsøg med fremst. af sprængstof fortsattes af hans søn A. N.

Nobel-stiftelsen, grl. 1895 af Alfred Nobel. Kapital opr. 30 mill. sv. kr., nu over 50 mill., af hvis renter der hvert år på stiftens dødsdag d. 10. 12. uddeles 5 prisbelønninger til mænd og kvinder, der har gjort sig fortjent inden for fysik, kemi, med.-fysiol., litt. ell. fredsagen. Fysik- og kemiprisen tildeles begge af Kungl. vetenskapsakademien, med.- og fysiol.-prisen af Karolinska institutet, litt.-prisen af Svenska akademien og fredsprisen af en komité, valgt af det no. storting. Prisen kan tildeles to el. fl. i forening for fælles arbejde: den har vekslet ml. 114 000 og 173 000 sv. kr. Da, nobelpristagere: Niels Finzen (med., 1903), Fr. Bajer (fredsprisen, 1908), Karl

Nobelpristagere 1901–48.

År	Fysik	Kemi	Medicin	Litteratur	Fredspris
1901	W. K. Röntgen (Tyskl.)	J. H. van't Hoff (f. i Holl.) (Tyskl.)	E. v. Behring (Tyskl.)	R. F. A. Sully-Prudhomme (Frankr.)	H. Dunant (Schweiz) og F. Passy (Frankr.)
1902	H. A. Lorentz og P. Zeeman (begge Holl.)	E. Fischer (Tyskl.)	R. Ross (Engl.)	T. Mommsen (Tyskl.)	É. Ducommun og C. A. Gobat (begge Schweiz)
1903	A. H. Becquerel og P. og M. Curie (alle Frankr.)	S. A. Arrhenius (Sverige)	N. Finsen (Danm.)	B. Bjørnson (Norge)	W. R. Cremer (Engl.)
1904	J. W. Strutt (Lord Rayleigh) (Engl.)	W. Ramsay (Engl.)	I. P. Pavlov (Rusl.)	F. Mistral (Frankr.) og J. Echegaray (Span.)	Institut de droit international (Gent)
1905	Ph. Lenard (Tyskl.)	A. v. Baeyer (Tyskl.)	R. Koch (Tyskl.)	H. Sienkiewicz (Polen)	B. v. Suttner (Østrig)
1906	J. J. Thomson (Engl.)	H. Moissan (Frankr.)	C. Golgi (Ital.) og S. Ramón y Cajal (Span.)	G. Carducci (Ital.)	T. Roosevelt (USA)
1907	A. A. Michelson (USA)	E. Buchner (Tyskl.)	C. L. A. Laveran (Frankr.)	R. Kipling (Engl.)	E. T. Moneta (Ital.) og L. Renault (Frankr.)
1908	G. Lippmann (Frankr.)	E. Rutherford (Engl.)	P. Ehrlich (Tyskl.) og I. Metjnikov (f. i Rusl.) (Frankr.)	R. C. Eucken (Tyskl.)	F. Bajer (Danm.) og K. P. Arnoldson (Sverige)
1909	G. Marconi (Ital.) og K. F. Braun (Tyskl.)	W. Ostwald (Tyskl.)	E. T. Kocher (Schweiz)	S. Lagerlöf (Sverige)	A. M. F. Bernaert (Belgien) og P. H. B. d'Estournelles de Constant (Frankr.)
1910	J. D. v. d. Waals (Holl.)	O. Wallach (Tyskl.)	A. Kossel (Tyskl.)	P. Heyse (Tyskl.)	Bureau international de la paix (Bern)
1911	W. Wien (Tyskl.)	M. Curie (f. i Polen) (Frankr.)	A. Gullstrand (Sverige)	M. Maeterlinck (Belgien)	T. M. C. Asser (Holl.) og A. H. Fried (Østrig)
1912	G. Dalén (Sverige)	V. Grignard og P. Sabatier (begge Frankr.)	A. Carrel (f. i Frankr.) (USA)	G. Hauptmann (Tyskl.)	E. Root (USA)
1913	H. Kamerlingh-Onnes (Holl.)	A. Werner (Schweiz)	C. Richet (Frankr.)	R. Tagore (Indien)	H. Lafontaine (Belgien)
1914	M. v. Laue (Tyskl.)	T. W. Richards (USA)	R. Bárány (Østrig)	henlagt	henlagt

Fortsættes sp. 3253.

År	Fysik	Kemi	Medicin	Litteratur	Fredspris
1915	W. H. og W. L. Bragg (Engl.) henlagt	R. Willstätter (Tyskl.) henlagt	henlagt	R. Rolland (Frankr.) V. v. Heidenstam (Sverige)	henlagt
1916			henlagt	K. Gjellerup og H. Pontoppidan (begge Danm.) henlagt	Comité international de la croix rouge (Genève) henlagt
1917	C. G. Barkla (Engl.)	henlagt	henlagt	C. Spitteler (Schweiz)	W. Wilson (USA)
1918	M. Planck (Tyskl.)	F. Haber (Tyskl.) henlagt	henlagt	K. Hamsun (Norge)	L. Bourgeois (Frankr.)
1919	J. Stark (Tyskl.)		J. Bordet (Belgien)	A. France (Frankr.)	H. Branting (Sverige) og C. L. Lange (Norge)
1920	C. É. Guillaume (Schweiz)	W. Nernst (Tyskl.)	A. Krogh (Danm.)	J. Benavente (Span.)	F. Nansen (Norge)
1921	A. Einstein (Tyskl.)	F. Soddy (Engl.)	henlagt	W. B. Yeats (Irland)	henlagt
1922	N. Bohr (Danm.)	F. W. Aston (Engl.)	A. V. Hill (Engl.) og O. Meyerhof (Tyskl.)	W. Reymont (Polen)	henlagt
1923	R. A. Millikan (USA)	F. Pregl (Østrig)	F. G. Banting og J. J. R. Macleod (Canada)	G. B. Shaw (Engl.)	A. Chamberlain (Engl.) og C. G. Dawes (USA)
1924	K. M. G. Siegbahn (Sverige)	henlagt	W. Einthoven (Holl.)	G. Deledda (Ital.)	A. Briand (Frankr.) og G. Stresemann (Tyskl.)
1925	J. Franck og G. Hertz (begge Tyskl.)	R. Zsigmondy (Østrig)	henlagt	H. Bergson (Frankr.)	F. Buisson (Frankr.) og L. Quidde (Tyskl.) henlagt
1926	J. Perrin (Frankr.)	T. Svedberg (Sverige)	J. Fibiger (Danm.)	S. Undset (Norge)	F. B. Kellogg (USA)
1927	A. H. Compton (USA) og C. T. R. Wilson (Engl.)	H. Wieland (Tyskl.)	J. Wagner-Jauregg (Østrig)	T. Mann (Tyskl.)	N. Söderblom (Sverige)
1928	O. W. Richardson (Engl.)	A. Windaus (Tyskl.)	C. Nicolle (Frankr.)	E. A. Karlfeldt (Sverige) (tildelt posthumt)	J. Addams og N. M. Butler (begge USA) henlagt
1929	L. V. de Broglie (Frankr.)	A. Harden (Engl.) og H. v. Euler-Chelpin (f. i Tyskl.) (Sverige)	C. Eijkman (Holl.) og F. G. Hopkins (Engl.)	J. Galsworthy (Engl.)	
1930	C. V. Råman (Indien)	H. Fischer (Tyskl.)	K. Landsteiner (f. i Østrig) (USA)	S. Lewis (USA)	
1931	henlagt	C. Bosch og F. Bergius (begge Tyskl.)	O. H. Warburg (Tyskl.)	E. A. Bunin (f. i Rusl.) (Frankr.)	N. Angell (Engl.) (tildelt 1934)
1932	W. Heisenberg (Tyskl.) (tildelt 1933)	I. Langmuir (USA)	C. S. Sherrington og E. D. Adrian (begge Engl.)	L. Pirandello (Ital.)	A. Henderson (Engl.)
1933	E. Schrödinger (Østr.) og P. A. M. Dirac (Engl.)	henlagt	T. H. Morgan (USA)	C. v. Ossietzky (Tyskl.) (tildelt 1936)	C. de Saavedra Lamas (Argentina)
1934	henlagt	H. C. Urey (USA)	G. H. Whipple, G. Minot og W. P. Murphy (alle USA)	R. Martin du Gard (Frankr.)	R. Cecil of Chelwood (Engl.)
1935	J. Chadwick (Engl.)	F. Joliot og I. Joliot-Curie (begge Frankr.)	H. Spemann (Tyskl.)	Pearl S. Buck (USA)	Det Internat. Nansen-Kontor, Genève henlagt
1936	V. Hess (Østrig) og C. D. Anderson (USA)	P. Debye (f. i Holl.) (Tyskl.; siden 1940 i USA)	O. Loewi (Østrig) og H. H. Dale (Engl.)	F. E. Sillanpää (Finl.)	
1937	C. J. Davison (USA) og G. P. Thomson (Engl.)	W. N. Haworth (Engl.) og P. Karrer (Schweiz)	A. Szent-Györgyi (Ungarn)		
1938	E. Fermi (Ital.)	R. Kuhn (Tyskl.) (tilkendt 1939)	C. Heymans (Belgien) (tilkendt 1939)		
1939	E. O. Lawrence (USA)	A. Butenandt (Tyskl.) og L. Ružička (f. i Jugoslavien) (Schweiz)	G. Domagk (Tyskl.)		
1940-42 inkl.	henlagt	henlagt	henlagt	henlagt	henlagt
1943	O. Stern (f. i Tyskland) (USA) (tildelt 1944)	G. Hevesy (f. i Ungarn) (Sverige) (tildelt 1944)	H. Dam (Danm.) og E. A. Doisy (USA) (tildelt 1944)	henlagt	henlagt
1944	I. I. Rabi (f. i Østrig (Galicien)) (USA)	O. Hahn (Tyskl.) (tildelt 1945)	J. Erlanger (USA) og H. S. Gasser (USA)	Johannes V. Jensen (Danm.)	Det Internat. Røde Kors, Genève (tildelt 1945)
1945	W. Pauli (f. i Østrig) (USA)	A. Virtanen (Finl.)	A. Fleming, E. B. Chain, H. W. Florey (alle Engl.)	Gabriela Mistral (Chile)	Cordell Hull (USA)
1946	Percy W. Bridgman (USA)	James B. Sumner, Wendell M. Stanley, John H. Northrop (alle USA)	Herman Joseph Muller (USA)	Hermann Hesse (Schweiz)	Emily Green Balch, John R. Mott (begge USA)
1947	Edward Appleton (Engl.)	Robert Robinson (Engl.)	Bernardo Alberto Houssay (Argent.) Carl F. Cori Gerty Cori (begge USA)	André Gide (Frankr.)	Kvækerne (Engl. og USA)
1948	P. M. S. Blackett (Engl.)	Arne Tiselius (Sverige)	Paul Müller (Schweiz)	T. S. Eliot (Engl.)	henlagt

'nonaggressionspagt, d. s. s. ikke-an-grebstraktat.

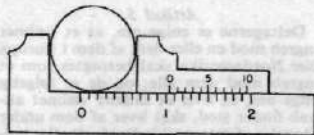
nonchalant [nɔnʃa'laŋ] (non- + lat. *calere* være varm, nære interesse for), skodesløs, overlegen. **nonchalance** [-'laŋsə], n væsen.

none (lat. *nonus* den niende), i den diatoni-ske skala den 9. tone fra grundtonen.

no'net (ital. *nonetto*, af lat. *nonus* den niende), et stykke kammermusik for 9 instrumenter.

non-figurativ kunst (lat. *figura* gen-stand), kunst, som ikke er knyttet til et genstandsmæssigt motiv; abstrakt kunst.

'nonius (latiniseret efter portugiseren Pedro Nunes (1492-1577)) (også kaldet *Vernier* (efter d. fr. maler Pierre V. (1580-

1637)), aflæsningsapparat til måling af brøkdelen af de mindste intervaldele på en målestok, kredes el. lign. Princippet er, at **n** inden for et område, der svarer til 9 af de mindste intervaller på målestokken, er delt i 10 lige store dele. Anbringes **n**-s ene endepunkt ved den søgte aflæsning, vil der et el. andet sted opstå koincidens (sammenfald) ml. **n**-s og målestokkens delstreger. Antallet af inter-valler på **n** indtil koincidensstedet angiver antallet af tiendedele af mindste intervaldeling. (På ill. aflæses 1,05).

'Nonius (ca. 300 e. Kr.), lat. grammatiker, forf. af et leksikon over forældede lat. ord.

'non'kombattan't (fr. ikke-kæmpende), person, der under en krig ikke er beret-tiget til at deltage i kamphandlingerne, selv om han hører til hærens mandskab, f. eks. sygepasser, feltpræst m. fl.

nonkonfor'mister (eng: de, som ikke samtykker), modstandere af den angli-kanske kirkeordning.

non liquet ['li:kvæt] (lat: det er ikke klart), jur., betegnede i den ældre romerret, at en sag ikke var tilstr. klarlagt til pådøm-melse.

nonne (lat. *nonna*, vist opr. barnesprog: bedstemor), kvinde, der s. m. ligesindede forsøger verden og lever et liv efter be-stemte regler. (Jfr. munkevæsen).

nonne, l) sommerfugl af spindernes fam. (*Lymantria 'monacha*), hvidlig, larven på forsk. træer, navnlig gran; optræder visse år i uhyre masser. Meget skadelig; i Danm. af mindre bet. 2) indisk væver-fugl (*'Munla atr'cipilla*), sorthovedet, rødbrun.

'Nonnos (omkr. 500 e. Kr.), ægypt-gr. digter. Skrev det mytol. digt *Dionysiaká* i formfuldendte heksametre, og efter om-vendelse til kristendommen en versificeret parafrase over Joh. Ev. *Metabole*.

'non 'olet (lat: (penge) lugter ikke), ken-des fra Cicero, men er berømt gnm. kejser Vespasian, som påbød skat på nød-tørtshuse.

nonpareille (da. [nonpa'ráil'] (fr. egl. mageløs), i bogtryk skriftstørrelse på 6 punkter.

'non plus 'ultra (lat: ikke udover dette), uovertruffen.

non 'possumus (lat: vi kan ikke), pavens svar på Henrik 8. af Engl.s skilsmisse-krav. Alm. udtryk for romerkirkens næg-telse af verdslige magters krav.

non 'scholæ sed 'vitæ 'discimus (lat: vi lærer ikke for skolen, men for livet), tillempt citat fra Senecas brev 106, 12.

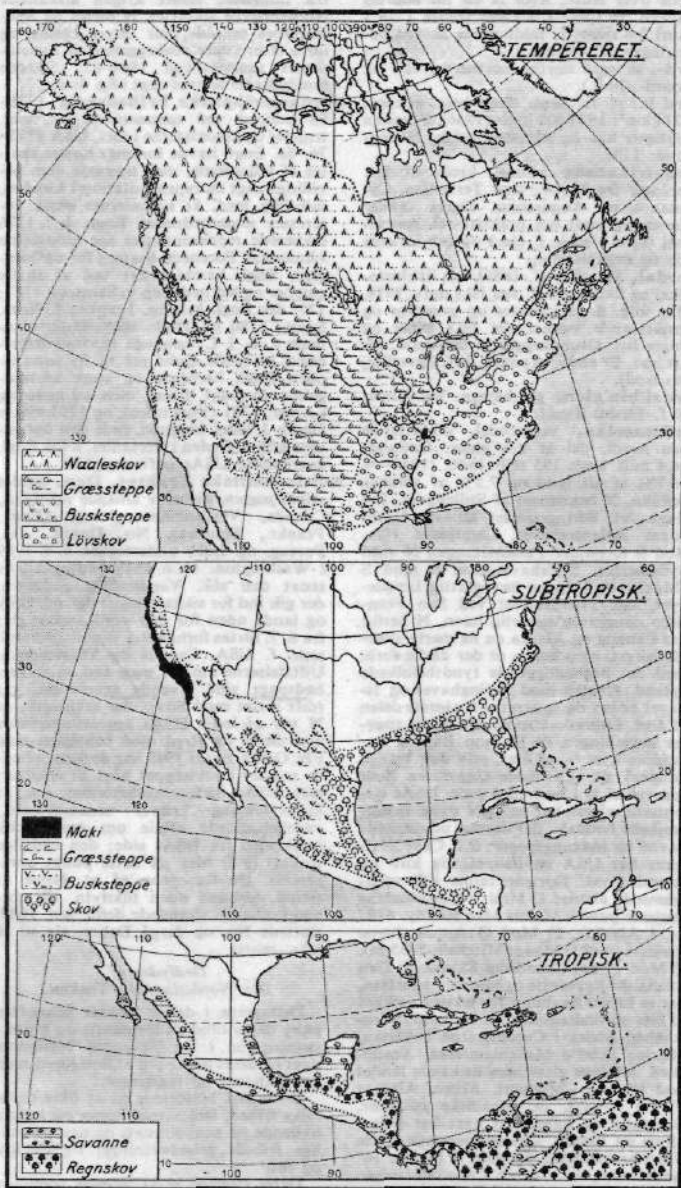
'non'sens (non- + lat. *sensus* mening), vrøvl, vås.

non 'sequitur [-'kvi:] (lat: følger ikke), betegn. på en logisk fejl bestående i, at der ingen folgerrelation er ml. præmisserne og den påståede konklusion.

'non-'stop (eng: uden ophør), som gen-tages el. fortsættes uden pauser el. af-brydelser (forestilling, Åyvnng o. a.).

non 'troppo (ital.), mus., ikke for meget (i det pågæld. tempo).

'Nonæ (lat. af *nonus* niende), den 8. dag for Idus i d. gl. rom. måned.

Maalestok 1:80 000 000

Udarbejdelse: J. Humlum

Nordamerika: plantegeografiske regioner. (Efter M. Vahl).

noolo'gi' (gr. *nóos* forstand + *-logi*), læren om fornuften og tankerne.

No'omi, Ruts svigermøder i Ruts Bog.

Noordbrabant [no:rt'bra:bant], prov. i sydl. Holl.; 4973 km²; 1 169 000 indb. (1946). Største delen af **N** hører til geest-området.

Noordholland [no:rt'hólant], holl. prov. ml. Nordsøen og IJselmeer; 2800 km²; 1 759 000 indb. (1946). **N** består af marsk med klitter langs Nordsøen.

Noordhollandske Kanaal [no:rt'hólant-sø ka'na:l], holl. navn på Nordhollandske Kanal.

Noordzee Kanaal [no:rtse: ka'na:l], holl. navn på Nordsøkanalen.

no'pa'lskjoldlus (nahuasprog *nopalli* en kaktusart), d. s. s. cochenille.

no'pning (flamsk *nappe* knude), fjernelse af knuder og urenheder under appret-eringen af vævede stoffer (i nopperiet).

no'p'pé (fr., af flamsk *nappe* knude), stof-fer vævet af **n**-garn el. andre effektgarn; artv. som sports- og kostumestof.

noppégarn, garn, der med mellemrum har fortykkede steder (wknuder).

nor (egl: snævring), mindre indskæring, der ved smal åbning er forbundet med havet, f. eks. Korsør Nor.

'Nora, sv. købstad (fra 1643), S-Västman-land, ved Norasjön; 3400 indb. (1949). Jernindustri.

Norberg [no:r'bærj], sv. industriby, N-Västmanland; 1300 indb. (1948). Jern-malmbyrning.

'Norbert (ca. 1085-1134), stifter af præ-monstratenserordenen, ærkebiskop af Magdeburg; helgen 1582.

Norby, Søren (d. 1530), da. admiral. Ud-mærkede sig i kong Hans' krige mod Lübeck og Sv., 1517 øverstkommand. for den da. flåde, lensmand på Gotland. Sogte at hævde Chr. 2.s magt efter 1522. Truet af Sv. bøjede **N** sig 1524 for Fred. 1., men søgte forb. m. Sturepartiet i Sv. og rejste 1524-25 oprør i Skåne; efter nyt forligsforsøg atter i kamp mod Lübeck og da. og sv. regering, slået 1526. Flyg-

tede over Rusl., hvor N en tid holdtes fangen, til Chr. 2. i Lier; trådte 1529 i Karl 5.s tjeneste, faldt næste år ved belejringen af Firenze.

nord-, se også north-, northern (eng.) og noord- (holl.).

Nord [no:ʀ], fr. dept. langs belg. grænse; 5774 km²; 1917 000 indb. (1946). Frankr.s vigtigste kul- og industriområde. Hovedstad: Lille.

nordafrikanske skole, kredes af lat. teologer fra N-Afr., især Tertullian, Cyprianus og Augustinus. Deres tanker drejer sig mest om praktisk-rel. spørgsmål (synd - nåde f. eks.) og om kirkenes idé og organisation.

'Nordal, *Sigurdur* (f. 1886), isl. litt.-historiker og filolog. Prof. ved Isl.s univ. 1918. Har udg. fl. isl. tekster og grundige og inspirerende værker om Isl.s ældre og yngre litt. Grundlægger af den mod. isl. litt.-hist. Er endv. skønlitt. forf. (noveller, skuespil).

Nordalbin'gien, gl. beteg. for landet N f. Elben, Tyskl.

Nordamerika, verdensdel, omfattende den nordl. del af det amer. fastland; 24,4 mill. km²; 195 mill. indb. (1943) = 16,7% af alt land og 7,5% af verdens befolkning. N begrænses af Stillehavet, Beringhavet, Beringstrædet, Ishavet, Nordhavet, Atlanterhavet, Caribiske Hav. Mod S forbinder Panamatangen N med Sydamerika. Stillehavskysten er mod S i México og USA en havnefattig længdekyst, kun tværbundet ved San Francisco danner en naturlig havn. N herfor har Canada og Alaska en havnerig skærgårdskyst, men herfra er der dårlig forbindelse med det bagvedliggende tyndbefolkede opland. Kysten mod Beringhavet og Ishavet er lav og spærrer af is største delen af året, Labradorstrømmens drivis spærrer indsejlingen til Hudson Bay og Labradors kyst 1/4 af året, selv den vigtige vandvej St. Lawrence-Canadiske Søer spærrer af is i henved 5 mdr. USAs Atlanterhavskyst har mod N dybe fjorde, senkede floddale, der danner udmærkede havne og indgangsporte; S f. Cape Hatteras har USA en havnefattig klit- og strandsøst. *Terrænet* falder i fl. velfærdige afsnit: 1) Mod V Cordillererne (højeste punkt: Mount Mac Kinley, 6187 m, i Alaska). 2) Mod Ø Appalacherne (højeste punkt: Mount Mitchell, 2485 m). 3) Mod N det Canadiske Skjold, 4) Den atlantiske kystslette og Mississippisletten, der er hævet havbund fra tertiær dækket af løss og flodsedimenter. Vulkanisk virksomhed findes i Cordillererne i Alaska, México samt i Mellemamerika, Vestindien. Istidens gletscher dækkede landet ned til Ohio-Missouri. *Klima*: Alaskas V- og N-kyst, de canadiske polare, Grønland og Labradors kyst har polar-klima og tundra. Det tempererede bælte S herfor strækker sig mod S til jan. 10° isothermen, d. v. s. til Cape Hatteras-Golfkysten-Californien. Den varme Kur-shio Strøm i forb. med vestl. vind giver Canadas V-kyst et mildt kystklima, hvorimod Golfstrømmen p. gr. af fralandsvind kun har ringe indflydelse på Ø-kysten, hvor der er fastlandsklima som i det indre af N. Det centrale og østl. område har kolde tørre nordvindene om vinteren og fugtige søvindinge om sommeren. (Hertil farvekort samt plantegeogr. kort sp. 3260-3261).

Nordamerikanske Borgerkrig 1861-65, krig ml. Nord- og Sydstatene i USA. Nordstaterne krævede toldbeskyttelse og gik mod slaveri, hvilket truede Sydstaternes plantageejere, der under disse forhold hævdede de enkelte staters ret til at udtræde af unionen. Da republikaneren Lincoln 1860 valgtes til USAs præsident, udtrådte South Carolina 1860, i forår 1861 de øvr. Sydstater og dannede Amerikas Konfødererede Stater. Den republ. reg., der foruden i Nordstaterne havde støtte i de fleste vestlige stater, bestred udmeldelsesretten og genoprettede i N unionen med våbenmagt. Sydstaterne havde dygtig militærførelse (Lee), men savnede industri, og Nordstaterne kunne med overlegne flådestyrker afskære dem

fra tilførsler; under krigen afskaffede Nordstaterne slaveriet. N førtes på Sydstaternes område, var uhyre blodig og førte efter svære odelæggelser til Sydstaternes sammenbrud 1864-65. Sikrede republikanerne overvægt i flg. årtier.

Nordamerikanske Frihedskrig 1776-83 udbrød ved sammenstød ml. eng. tropper og kolonisterne i nuv. USA 1775-76, da Engl. havde forlangt højere skatter af kolonierne, men nægtede dem bevillingsmagt og repræsentation i London, samtidig med, at koloniernes økon. interesser underordnedes Engl. 4. 7. 1776 erklærede repræsentanter for kolonierne »Amerikas Forenede Stater« for uafhængige. Engl. havde svært ved at skaffe tropper og led nederlag v. Saratoga 1777; 1777 fik Engl. krig m. Frankr., 1778 m. Span. 1780 m. Holl., mens Østersølandene s. å. i 1. væbnede neutralitetsforbund hævdede deres ret til fri søtransport. Engl. hævdede m. store anstrengelser sin magt til søs, men led nederlag i Amer. 1781 (Yorktown), og 1783 måtte Georg 3. ladet whigimn. ende den upopulære krig v. freden i Versailles, hvor Engl. anerkendte USAs uafhængighed.

Nordatlantiske Traktat, Den, kaldet *Atlantpagten*, defensiv alliance ml. USA, Canada, Vestunionens lande (Engl., Frankr., Benelux), No., Danm., Isl., Portug. og Ital., undertegnet 4. 4. 1949 i Washington. 11. 6. 1948 vedtog USAs senat den såk. *Vandenberg-resolution*, der gik ind for sikkerhedsaftaler ml. USA og lande uden for den vestl. halvkugle; fra 6. 7. førtes forhandl. i Washington ml. repr. f. USA, Canada og Vestunionen. *Udtalelserne* om, at man ved en sikkerhedsaftale ville afvende aggression, var rettet mod Sovj., der erklærede, at N var et led i USAs aggressionsplaner mod Sovj. og stred mod hensigten med FN. Omkr. nytår 1949 var de forhandlende magter i princippet nået til enighed; men USAs forfatningsbestemm. om, at krigserklæring kræver senatsbeslutn., vanskeliggjorde aftale om automatisk indskriden fra USAs side; den endelige traktat (§ 5) blev på dette punkt kompromis. Da forsøgene på at danne et skand. forbund uden tilknyt. til stormagtsalliance strandede defn. jan. 1949, sluttede No. og derpå Danm. sig til N febr.-marts.

Ordlyden af

Den Nordatlantiske Traktat.

Deltagerne i denne traktat bekræfter påny deres tillid til formålene og grund-sætningerne i De Forenede Nationers pagt og deres ønske om at leve i fred med alle nationer og regeringer.

De er fast besludte på at sikre deres folks frihed, fælles traditioner og kultur hvilende på demokratiet og den personlige friheds grundsetninger og på lov og ret.

Deres stræben er at fremme stabilitet og velfærd i det nordatlantiske område. De er besluttede på at forene deres kræfter til kollektivt forsvar og til bevarelse af fred og sikkerhed.

I overensstemmelse hermed er de blevet enige om nedenstående Nordatlantiske Traktat:

Artikel 1.

Deltagerne forpligter sig til som foreskrevet i De Forenede Nationers pagt at bilægge enhver international stridighed, i hvilken de måtte blive indblandet, ved fredelige midler på en sådan måde, at mellemfolkelig fred og sikkerhed såvel som retfærdigheden ikke bringes i fare, og til i deres mellemfolkelige forhold at afstå fra trusler eller magtanvendelse på nogen måde, som er uforenelig med De Forenede Nationers formål.

Artikel 2.

Deltagerne vil bidrage til den videre udvikling af fredelige og venskabelige mellemfolkelige forhold ved at styrke deres frie samfundsordninger, ved at hidføre en bedre forståelse af de grund-sætninger, som disse samfundsordninger hviler på, og ved at fremme almindelig stabilitet og velfærd. De vil søge at fjerne

uoverensstemmelser i deres internationale økonomiske politik og vil tilskynde til indbyrdes økonomisk samarbejde.

Artikel 3.

Med henblik på mere effektivt at virkeliggøre denne traktats formål vil deltagerne, hver for sig og i fællesskab, gennem stadi og effektiv selvhjælp og gensidig hjælp opretholde og udvikle deres individuelle og kollektive evne til at imødegå væbnet angreb.

Artikel 4.

Deltagerne vil rådføre sig med hinanden, nærsomhelst nogen af dem mener, at nogen af deltageres territoriale integritet, politiske uafhængighed eller sikkerhed er truet.

Artikel 5.

Deltagerne er enige om, at et væbnet angreb mod en eller flere af dem i Europa eller Nordamerika skal betragtes som et angreb mod dem alle; og de er følgende enige om, at hvis et sådant væbnet angreb finder sted, skal hver af dem under udøvelse af retten til individuelt eller kollektivt selvforsvar, som er anerkendt ved artikel 51 i De Forenede Nationers pagt, bistå den eller de således angrebne deltagerlande ved straks, hver for sig og i forståelse med de øvrige deltagerlande, at tage sådanne skridt, derunder anvendelse af væbnet magt, som hver af dem anser for nødvendige, for at genoprette og opretholde det nordatlantiske områdes sikkerhed.

Ethvert sådant væbnet angreb og alle som følge deraf truffene forholdsregler skal uophødelig indberettes til sikkerhedsrådet. Sådanne forholdsregler skal bringes til ophør, når sikkerhedsrådet har truffet de til genoprettelse og opretholdelse af den mellemfolkelige fred og sikkerhed fornødne forholdsregler.

Artikel 6.

Ved et væbnet angreb i artikel 5's forstand på en eller flere af deltagerne forstås et væbnet angreb på en hvilken som helst af deltagerens territorium i Europa eller Nordamerika, på Frankrigs algeriske departementer, på enhver af deltagerens besættelsesstyrker i Europa, på sådanne stater, som er underlagt nogen deltagers statsmyndighed i det nordatlantiske område nord for Krebssens Vendeckreds eller mod nogen af deltageres skibe eller flyvemaskiner, som befinder sig i dette område.

Artikel 7.

Denne traktat berører ikke og kan ikke fortolkes som på nogen måde berørende deltagerens rettigheder og forpligtelser i medfør af De Forenede Nationers pagt, for så vidt angår de deltagere, der er medlemmer af De Forenede Nationer, eller Sikkerhedsrådets primære ansvar for opretholdelsen af international fred og sikkerhed.

Artikel 8.

Hver af deltagerne erklærer, at ingen af de mellemfolkelige forpligtelser, som nu består mellem den og nogen anden af deltagerne eller nogen tredie stat, er i strid med denne traktats bestemmelser, og forpligter sig til ikke at indgå nogen mellemfolkelig forpligtelse, der er i strid med denne traktat.

Artikel 9.

Til overvejelse af spørgsmål vedrørende traktatens gennemførelse opretter deltagerne herved et råd, hvori hver af dem skal være repræsenteret. Rådet skal være således organiseret, at det til enhver tid ufortøvet kan træde sammen. Rådet skal oprette sådanne underinstitutioner, som måtte være nødvendige; det skal navnlig omgående nedsætte en forsvarskomite, som skal afgive indstilling om forholdsregler til gennemførelse af bestemmelserne i artiklerne 3 og 5.

Artikel 10.

Deltagerne kan ved enstemmig beslutning opfordre enhver anden europæisk stat, som er i stand til at fremme grund-sætningerne i denne traktat og bidrage til det nordatlantiske områdes sikkerhed, til at tiltræde denne traktat. Enhver stat, som modtager en sådan opfordring, kan

blive deltager i traktaten ved at deponere sit tiltrædelsesdokument hos Amerikas Forenede Staters regering. Amerikas Forenede Staters regering vil underrette enhver af deltagerne om deponering af ethvert sådant tiltrædelsesdokument.

Artikel 11.

Denne traktat skal ratificeres og dens bestemmelser gennemføres af deltagerne i overensstemmelse med den fremgangsmåde, deres respektive forfatninger foreskriver. Ratifikationsdokumenterne skal snarest muligt deponeres hos Amerikas Forenede Staters regering, som vil underrette samtlige øvrige underskrivere om hver enkelt deponering. Traktaten skal træde i kraft mellem de stater, som har ratificeret den, så snart ratifikationsdokumenterne fra et flertal af underskriverne, derunder Belgiens, Canadas, Frankrigs, Luxembourgs, Nederlændenes, Det Forenede Kongeriges og De Forenede Staters ratifikationer er blevet deponeret. I forhold til andre stater skal den træde i kraft på datoen for deponeringen af disses ratifikationsdokument.

Artikel 12.

Efter at traktaten har været i kraft i 10 år eller til enhver tid derefter, skal deltagerne, hvis nogen af dem fremsætter anmodning herom rådføre sig med hinanden med henblik på en revision af traktaten under hensyntagen til de faktorer, som på det tidspunkt har indflydelse på freden og sikkerheden i det nordatlantiske område, herunder udviklingen af verdensomfattende såvel som regionale ordninger i medfør af De Forenede Nationers pagt til opretholdelse af international fred og sikkerhed.

Artikel 13.

Efter at pagten har været i kraft i 20 år, kan ethvert deltagerland ophøre med at være deltager eet år efter, at det har opsagt traktaten ved meddelelse til Amerikas Forenede Staters regering, som vil underrette de andre deltagerlandes regering om deponeringen af hver enkelt opsigelse.

Artikel 14.

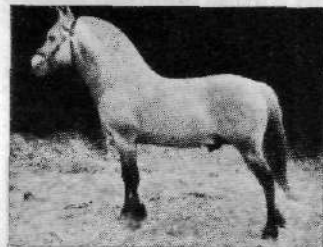
Nærværende overenskomst, hvis engelske og franske tekst har samme gyldighed, skal deponeres i den amerikanske regerings arkiver. Behørigt bekræftede genpartier deraf vil af nævnte regering blive sendt de andre underskrivende magters regeringer.

Til bekræftelse heraf har de nedenfor anførte befuldmægtigede underskrevet denne traktat.

Udfærdiget i Washington 4. april 1949.

Nordau (egl. *Südfeld*), Max (1849–1923), ty.-ung. forfatter; jøde. Skrev rejsebøger og kulturstudier og var s. m. Theodor Herzl grundlægger af zionismen.

nordbagge, den no. vestlandshest, lille, kraftig og hurtig no. hestrace; egner sig

både som træk- og kørehest. Der drives i de senere år i udstrakt grad avl med n i Danmark.

Nordbanen, jernbanen Kbh.–Helsingør over Hillerød; åbnet 1864.

Nordborg, flække på N-Als; 1152 indb. (1948). Slot, kendt fra 12. årh. Under sønderborgske linier 1564–1669. Slottet bygget 1678, senere fl. ombyg.; fra 1921 efterskole. 1920: 520 da. og 327 ty. stemmer; 1947: 510 da. og 43 ty. stemmer.

Nordbrabant, da. navn på prov. Noordbrabant.

Nordby, 1) købstadspræget landsby på Fane; 1816 indb. (1945). Navigations-

skole, havn. 2) landsby på N-Samsø; 480 indb. (1945).

Norddeutscher Lloyd [*ˈnɔrdɔytʃər ˈlɔyt*], før 2. Verdenskrig Tyskls. næststørste rederi, grl. 1857 i Bremen. Kæmpeskibene »Bremen« (bygget 1929) og »Europa« (bygget 1930) tilhørte N.

Norden, alm. betegn. for Danm., Sv., No., Finl. og Isl., der har meget tilfælles m. h. t. historie og kultur.

Norden, *Frederik Ludvig* (1709–42), da. søofficer og rejsende; foretog på opdrag af den da. regering 1737–38 en rejse til Ægypt., beskrevet i *Voyage en Égypte et en Nubie* (1750–55), et af det 18. årh.s banebrydende værker for ægypt. oldforskning.

Norden, Foreningen, stiftet på sv. initiativ 1919, har til formål at fremme kulturel og økon. forb. ml. de nord. lande. I Danm. afholder N nord. møder på Hindsgavl, fremdeles virkes gnm. udsendelse af bøger, af tidsskr. *Norden* (udg. siden 1941, 6 gange årlig), gnm. foredrag, skolerejser, studiekredsarb. m. v. Har centralledelse i hvert af de nord. lande; i Danm. er der lokalforeninger af N over hele landet, ca. 50 000 medl.

Nordenfjelske Norge [*ˈnoːdɛnˌfjɛlsk*], den del af Norge, der ligger N f. Dovre.

Nordenflycht [*ˈnoːdɛnflɪçt*], *Hedvig Charlotta* (1718–63), sv. forfatterinde. Skrev i oplysningstidens genrer, læredigt, epos, elegi; var midtpunkt i »Tankebyggarorden«s litt. gruppe. Hendes temperamentsfulde digt. og korrespondance afspejler brydningerne i tidens åndslev.

Nordenskiöld [*ˈnoːdɛnʃiöld*], *Adolf Erik* (1832–1901), sv. polarforsker, født i Helsingfors. Foretog 1864–73 en række eksped. til Spitsbergen og gennemførte 1878–79 som den første Nordostpassagen med skibet »Vegas«. Fandt og hjembragte store blokke af metallisk jern fra Disko (Grøn.). Skrev bl. a. *Vegas færd kring Asien och Europa 1–2* (1880–81).

Nordenskiöld [*ˈnoːdɛnʃiöld*], *Bengt* (f. 1891), sv. flyverofficer; chef for det sv. flyvevåben 1942.

Nordenskiöld [*ˈnoːdɛnʃiöld*], *Erland* (1877–1932), sv. etnograf, leder af Göteborgs museums etnogr. afd. 1913, prof. ved Göteborgs højskole 1924. Talrige rejser i S- og Ml.-Amer. N-s samlinger skaffede Göteborgs mus. en førerstilling bl. eur. museer inden for S-Amer.s etnogr. Vidensk. og populære arb.

Nordenskiöld Havet, andet navn på Laptjev Havet.

Nordenskiöld [*ˈnoːdɛnʃiöld*], *Otto* (1869–1928), sv. geolog og geograf. Ekspeditioner til Ildlandet og Patagonien, Klondike, Østgrønland og sydpolarlandene. Tair. vidensk. geol. og geogr. arbejder om de besøgte egne.

Nordensvan [*ˈnoːdɛnsvaːn*], *Georg* (1855–1932), sv. forfatter. Udg. romaner, noveller og grundlæggende værker om sv. teater- og kunsthst.

Nordentoft [*ˈnɔrdɛntɔft*], *Inger Merete* (f. 1903), da. pædagog. 1939–45 formand for Kbh.s Kommuneråderindeforening, Skoleinspektør i Kbh. (Katrinedals Skole) fra 1945. Fortaler for moderne skoletanker (bl. a. *Opdragelse til Demokrati* (1944)). Fra 1945 medl. af Folketinget (kommunist).

Nordentoft [*ˈnɔrdɛntɔft*], *Johannes* (1868–1948), da. præst, 1922–37 ved Garnisons Kirke i Kbh.; 1913–17 red. af »Hovedstadens«, ivrig deltager i kirk. debatter og i hovedstadens kirk. liv.

Norderney [*nɔrdərˈnɛi*], en af ty. Østfrisiske Øer; 24 km²; ca. 7000 indb. (1939). Søgt badested.

Norderøerne, da. navn på Norduroyar.

Nordfeld, hovedgård på Møn, oprettet 1774.

Nordfjord [*ˈnoːrɔfjɔːr*], 1) fjord på Norges V-kyst i Sogn og Fjordane, stærkt forgrenet, kendt for sin smukke natur; 2) landskabet omkring N. (Ill.).

Nordfrisiske Øer, de væsentl. af nordfriserne beboede øer ud for Sydsvlesvigs vestkyst: Sild, Fø, Amrum, Nordstrand, Pellworm og småøerne Halligerne.

'Nordfri'land', ty. *Nordfriesland* [*nɔrˈfriːslant*], marskandskab omfattende

Nordfjord. (Loenvatn).

vestkysten af Sydsvlesvig fra den da.-ty. grænse til Husum med tilhørende øer. Beboet af for en stor del friskskaltende friser.

Nordhagen [*ˈnoːrˌɰ*], *Olaf* (1883–1925), no. arkitekt, udd. i Kbh. (Nyrops elev) og Oslo; tilhørte den nat. retning, som sejrede efter 1900 og fik som prof. (fra 1913) stor indflydelse på den yngre generation. Ledede restaureringen af Trondheim domkirkes vestfront, men mødte skarp kritik. Mange offentlige bygninger.

Nordhausen [*ˈnɔrdhauzən*], ty. by i Thüringen; 43 000 indb. (1939). Tobaks- og maskinindustri. Ca. 30% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Nordhavet el. *Norskehavet* el. *Grønlands-havet*, havet ml. Norge og Grønland, forbinder Atlanterhavet og Ishavet, på sydgrænsen Wyville Thomson-ryggen med Island og Færøerne, i midten søn Jan Mayen.

Nordholland, da. navn på prov. Noordholland.

Nordhollandske Kanal, 78 km l. skibsfartskanal ml. Amsterdam og Den Helder (anlagt 1819–24).

Nordhordland [*ˈnoːrðɑrdlɑnː*], no. landskab; den nordl. del af Hordaland; 4144 km²; 110 000 indb. (1946).

nordihyrogua'aretsyre (NDGA), en naturlig antioksydant, der anv. som fødemiddeltilsætzning for at beskytte mod peroksydering (harskning osv.); udvindes af den søk. kreosotbusk, en stedsegrøn busk, »Larrea mexicana«.

Nord-Irland, eng. *Northern Ireland*, ofte kaldet *Ulster*, en i lokale spørgsmål autonom del af Storbritannien og Nord-Irland, bestående af 6 grevskaber af den tidl. prov. Ulster; 14 000 km²; 1 339 000 indb. (1947). Hovedstad: Belfast. – (*Terræn, geologi og klima* se Irland). 33% af bef. er rom-kat., 30% presbyterianere, 27% episkopale protestanter. – *Erhverv*. Vigtigste afgrøde er græs til hø; vigtigste kornart er havre (1945: 383 000 t). Husdyrbestand 1946: 913 000 stk. kvæg, 640 000 får, 313 000 svin, 19,8 mill. stk. fjærkræ. Vigtigste industriprod. læred og skibe. N leverer næsten hele Det For. Kongeriges eksport af læred. – *Forfatning*. For anligg. vedr. N-s særstyrer har parlamentet m. 2 kamre (Senat, Underhus) lovgivende magt. Udøvende magt: kgl. udnævnt guvernør, parlamentarisk ministerium. N sender 13 repr. til Underhus i London. Undernrigspolitik, militær, mønt, udenrigshdl. m. m. undtaget fra særstyret. – *Historie*. Det opr. irske land blev fra ca. 1600 gjort eng. og protestantisk ved omfattende indvandring og kolonisation. Irske home-rule krav vakte stærk modstand, og Aquithus home-rule forslag før 1. Verdenskrig mødtes m. trusel om væbnet modstand. Trods stærk protest fra Sinn Féin skiltes N 1920–22 fra Eire og fik nuvæ. status. Underhusvalg febr. 1949 gav det nationaliste parti, der ønsker sammenslutn. m. Eire, 101 000 stemmer (af 373 000).

Nordische Gesellschaft [*ˈnɔrdiʃə ɡəˈzɛlʃaft*], ty. kulturpolit. forening, grl. 1921; i forgrunden efter 1933 efter Arthur Rosenbergs retningssliner. Skulle underbygge tyskernes følelse af tilknyttn. t. det germanske nord; afholdt årlige møder i Lübeck, udg. *månedskriftet* »Der Norden«, søgte at arbejde f. Tysk. og nationalsocialismen i d. nord. lande.

Nordiska museet i Sthlm., righoldige kunsthst. samlinger med afd. for højerestand, almuen og etnografiske under-

søgelser; grl. 1873 af Artur Hazelius, som samlede, fortrinnsvis almuegenstande, i alle de nord. lande; siden 1880 i offentlig eje under navnet N. Monumental bygn. i nyrenæssancestil, opført 1901 af I. G. Clason. I tilknytning til N åbnedes 1891 frilandsmuseet Skansen.

nordisk arkæologi, læren om de nord. oldtidsfolk bygget på jordfunde oldsager, hovedsagelig fra grave og bopladser. Studiet af Nordens oldtid begynder rigtigt i 19. årh. efter nedsættelse af Kgl. Kommission til Oldsagers Opbevaring 22. 5. 1807, der skulle foretage indsamlngen og tilsynet med oldtidsminderne. Ved Chr. Thomsens tiltrædelse (1816) kom der fart i indsamlingerne. De faste vidensk. rammer skabtes af J. J. Worsaae og fortsattes af S. Müller og J. Brøgger. O. Montelius bragte sammenhæng ml. n. og Eur.s forhist. kulturer, medens H. Shtetelig og A. W. Brøgger bragte studiet ind på en stærkere kulturhist. linie.

Nordiska spelen ['spe:~], internat. vintersportsstævner, afholdes i Sthlm. hvert 4. år, første gang 1901. Forløber f. d. olympiske vinterlege.

Nordisk Astronomisk Tidsskrift, interskand., populært astron. tidsskrift, udg. siden 1916 af »Astronomisk Selskab«, Kbh.

Nordisk Cup [køp], interskandinavisk tennisturnering, stiftet 1920. Omfatter 4 single og 1 double.

Nordisk Familjebok, sv. konversationsleksikon, 1. udg. 1875-99, 3. udg. 1923-37 i 23 bd.

Nordisk Films Kompagni, da. filmselskab. Grl. 1906 af Ole Olsen, der gjorde selskabets isbjørne-mærke verdenskendt i årene omkring 1. Verdenskrig. Efter talefilmens naturligt begrænset sin virksomhed til det skand. marked, **nordisk filologi**, den videnskab, der behandler de nord. sprog og de i disse sprog skrevne værker. Egl. grundlægger er Rasmus Rask. Forløber Ole Worm, Høysgaard og Johan Ihr.

Nordisk Fjerfabrik, A/S, grl. 1901. Da. industri- og handelsforetagende; opr. hovedvirksomhed: forarb. af fjer og dun. Aktiekap. 5 mill. kr. Grl. 1942 Nordisk Kollegium.

Nordiske Fortidsminder, bogrække omhandlede større fund og undersøgelser, udg. siden 1890 af oldskrift-selskabet.

Nordisk Insulinlaboratorium, Genstofte, selvejende institution til insulinfremstilling m. m. (ledes af dr. med. H. C. Hagedorn). Overskuddet anv. til almen-nyttige vidensk. formål. Virksomheden begyndte 1923.

Nordiske Jordbrugsforskeres Forening (opr. 1918) har til formål gnm. udgivelse af et tidsskrift, *Nordisk Jordbrugsforskning*, oprettelse af sektioner for spec. fag og afholdelse af kongresser at fremme samarbejdet ml. jordbrugsforskere i Norden.

Nordiske Kabel- og Traadfabrikker, A/S, da. industrivirksomhed m. fabrikker i Kbh. og Middelfart, grl. 1898. Aktiekap. 22,5 mill. kr.; beskæftiger (1948) 2380 arb. og 472 funktionærer. Tilstuttede virksomheder: Nordisk Industri, Kolding, A/S og A/S Jerntraadspindriet, Varde.

nordisk klæde, d. s. s. baj.

Nordisk Kollegium, bolig i Kbh. for 135 mandl. nordiske studerende, grl. 1942 af A/S Nordisk Fjerfabrik.

nordisk kombination el. *klassisk kombination*, i skiport konkurrence i langrend og hop kombineret.

Nordisk Medicin, medicinsk ugeskrift, udg. fra 1939 i Sthlm., omfattende 8 indtil da selvstændige tidsskrifter fra Sv., No., Finl. og Danm.

Nordisk Missions-Tidsskrift, førende vidensk. tidsskrift inden for missionsvidensk., grl. 1890.

nordisk race, race under den europide racegruppe, lever i det nordl. Eur. Karakteristiske træk er betydelig højde, lys hud, lyst el. rødt hår, blå øjne og lang-el. middelskallethed. (III. se tavlen *Menneskeracer*).

nordisk religion og mytologi er opr. af samme art, som findes inden for de antikke kulturer. De nord. folks religion forelå opr. som lokale slægtskulte, og myterne (overleveret bl. a. i *Den Ældre Edda* og *Snorres Edda*) er genfortællinger af det oplevelsesindhold, der rummedes i slægternes kultiske drama. Hovedtræk er fig.: Der er to gudssosgrupper: aserne, der afspejler en kultform, der er ejendommelig for den opr. nord. kvægavlerkultur, et slagtofferdrama, det såkaldte blot, hvis hovedmotiv er gudens kamp med det onde i en drages skikkelse, udtrykt f. eks. i myterne om Thors kamp med Midgårdsormen og Sigurds kamp med Fafner. Den anden gruppe er vanerne, der afspejler en kultform, der er karakteristisk for en bondekulturs rel., der foregik ude på marken, plovens rel., erotisk betoned frugtbarhedsritualer, magi osv. En tredje gruppe, alferne, er af samme art som vanerne. Bondeelementet er indvandret fra SV, og der har været et opgør, afspejlet i myten om asernes og vanernes kamp. Som myten udtrykker, forenede de to elementer sig; n er en organisk forening af begge rel., men kvægkulturen beholdt det afgørende præg. Vikingetiden skabte nyt; ved erobrerhøjdingenes hoffer udvikledes en krigs- og helterel. med guder for våbenlykken, f. eks. den senere Odin o. a., samt indflydelser fra sydens kristne verdensbetragtning, afspejlet f. eks. i Ragnarokmyten. Denne overklasserel. faldt væk ved kristendommens komme, og opgøret stod med de gl. slægts- og bondekulte. Drikkelaget blev kristnet og tilknyttet messen, men forsvandt i tidens løb, medens bonderel. forblev uden for kirken, og dens efterklange har som folkelige bondeskikke, tilknyttet mark og skov, levet på landet helt ned til vor tid.

Nordisk Rytterstævne, afholdes hvert andet år siden 1921 skiftevis i Danm., Finl., No. og Sv.

nordisk sprog el. *skandinaviske sprog*, de næbeslegtede sprog af den germ. sprogklasse, som tales el. taltes i Danm., No. og Sv. og de derfra bebyggede lande i og uden for Eur. Sydgrænsen var de forhen ubeboede egne S for Dannevirke-linjen. Tidspunktet for den germ. befolknings ankomst til Norden kendes ikke; men fl. årh. f. Kr. har der boet germ. talende stammer i Norden. Sprogområdet er blevet udvidet til forsk. tider; af varig bet. har nordmændenes bebyggelse af Island og Færøerne og svenskerne af dele af Finland været. De ældste nord. sprogindsmærker er indskr. med de ældre runer (ca. 200-800). I det såkaldte urnord. tidsrum (200-800) har sproget i store træk været ens i de nord. lande. I slutn. af det urnord. tidsrum indtræder en lang række gennemgribende ændringer. Medens Danm., No. og Sv. fjerner sig fra grundsproget, bliver Isl. på en række vigtige punkter stående nær det opr. sprog.

Nordisk Sprogøgt, Dansk Forening til, stiftet 1941; arbejder for tilnærmelse ml. de nord. sprog.

Nordisk tidsskrift for vetenskap, konst och industri, grl. 1878, udg. af Letterstedtska föreningen, fra 1925 i samarb. med Foreningen Norden.

nordisk trosbevægelse, fællesnavn for ty. forsøg på at skabe en germansk rel. n. bunder i 19. årh.s romantik, fremmedes især af nazismen efter 1933; en hovedmand var Ludendorff; en anden J. W. Hauer. Mest kristendomsfjendsk var Alfred Rosenbergs nyhedsskab.

Nordkanalen, eng. *North Channel* ['nɑ:þ 'tʃæn], farvandet ml. N-Irland og Skotland, der forbinder Irske Hav med Atlanterhavet.

nordkaper (afledt af *Nordkapp*) (*Ba-laena glaciælis*), nordatlantisk rethval, lidt mindre end grønlandshvalen, i middelalderen genstand for baskernes hvalfangst. Ansås en tid for uddød, men forekommer stadig sparsomt.

Nordkapp ['no:r-], Norges nordligste for-

bjerg, på øen Magerøy, 71° 10' 21" n. br.; 307 m h. Lidt V for N ligger No.s nordligste punkt, den lave Knivskjellodden. (III.).

Nord-Kaukasus, det frugtbare slette-land N f. Kaukasus-bjergene.

Nordkyn ['no:xy:n] el. *Kinnarodden*, det eur. fastlands nordligste punkt, 71° 8' 1" n. br.

Nordland ['no:rlɑ:n], no. fylke ml. 65° og 68 $\frac{1}{2}$ ° n. br.; 38 145 km²; 215 000 indb. (1946). Lafoten og største delen af Vesterålen hører til N. Veludviklet Skærgård. Dybe fjorde, der nær næsten ind til den sv. grænse (Vestfjorden med Ofotfjord og Tysfjord, Folda, Saltfjord, Ranafjord). I fjordene udmunder korte, men vandrige elve (Saltelva, Ranelva, Vefnsa), der gennemstrømmer skovrige dale. Største se: Rosvatn; firnplateaut Svartisen. Fjeldtoppe: Sulitjelma (1914 m), Okstindene (1912 m); vigtigste pasveje over Kjølén er Ofotbanen. Landbruget er ret betydeligt i forh. til den nordl. beliggenhed. Fiskeri er vigtigste erhverv. Købstæder: Bodø og Narvik. - N anv. ofte som navn på hele N-Norge (fylkerne N, Troms og Finnmark).

Nordland, Regiment ['nordlɑ:n], ty. hvervet troppedfd. under 2. Verdenskrig. Oprettet 1940 som SS-standart; beregnet f. nordboere og for tyskere, der ikke var ty. statsborgere. No. quislingers forsøg på at skabe tilslutning til R gav ikke større resultat. 1941 del af SS-division Wiking, opløst s. å.

Nordlandet, da. for Severnaja Zemlja.

Nordlandsbanen ['no:rlɑ:n], den 697 km lange no. bane fra Hell på banen Trondheim-Storlien til Bodø over Grong-Mosjøen-Mo. Største stign. 18%, mindste kurveradius 300 m. Stræk. til Grong med sidebane til Namsos i drift siden 1938, stræk. Grong-Mo fuldført 1942; Mo-Bodø ventes fuldført 1951.

nordlandsbåd, no. bådtype; nedstammer fra vikingeskibene. Hovedsagelig robåd.

Nordlige Ishav, tidl. navn for Ishavet.

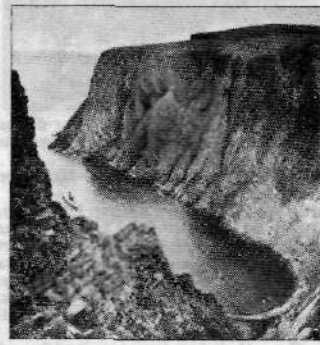
Nordlige Kalkalper, fællesbetegn. for Østalpernes nordl. kæder, der består af kalksten og dolomit.

Nordlige Søruete, sovj. betegn. for den af handelskibe benyttede NØ-passage, d. v. s. søvejen N om Asien langs Sibiriens nordkyst; første gang gennemsejlet 1878-79 af Nordenskiöld med »Vega«; uden overvintring første gang af isbryderen »Sibirjakov« 1932. Siden 1935 regelm. befaret i sommermånederne af fragtilskibes ledet af rapporter fra arktiske meteor. stationer og flyvemaskiner og hjulpet af isbrydere. Skibene henter især tommer fra skovene omkr. Jenisej, men desuden udnyttes ved skibenes hjælp forsk. mineraler o. l. (kul, olie, salt, guld) i N-Sibirien.

Nordlunde, C. Volmer (f. 1888), da. bogtrykker. Eget trykkeri 1927. Formand for Forening for Boghåndværk (1945). Forf. til *William Morris* (1944), *Bogskrifter og Bogtrykkere* (1945), *Typografisk ABC* (1946).

nordlys, polarlys på den nordl. halvkugle.

Nordmandsdalen, lavning i Fredensborg slotspark, hvor der 1765-84 opstilledes 69 sandstænder, af no., færøske og isl. bønder typer, i alm. kaldet »nordmænd«.

Nordkapp.

'deraf navnet. Fig. er hugget af J. G. Grund; de er mere kuriøse end kunstnerisk værdifulde.

Nordmandshage, flak ved Limfjordens østl. indløb.

Nordmann, Faldemar (f. 1872), da. geolog, undersøgelse over kvartære aflejringer, især bløddyr og pattedyrs optræden.

nordmannsgran (efter den russ. naturforsker Alex. von Nordmann (1803-66)) ('Abies nordmanniana), en art af ædelgran.

Nordmark ['nort-], ty. betegn. for da.-ty. grænsekampområde i Sønderjylland.

Nordmarka ['no:r-], et sørigt, skovklædt, lavt bjergland N og NV for Oslo. Søgt udfuglisset.

nordmar'kit, rødlig syenit med lidt kvarts fra Osloegnen.

Nordmøre ['no:rmø:re], no. landskab, omfattende største delen af Trollheimen; 6117 km²; 44 000 indb. (1946). I N ligger Kristiansund.

Nordnorge ['no:rnårgə], fællesbetegn. for fylkerne Nordland, Troms og Finnmark, kaldes ofte Nordland og Hålogaland.

'Nord-O'se'tien, ASSR i RSFSR, Sovj., på Kaukasus' N-skråning; 6200 km²; 329 000 indb. (1939), deraf 60% nordoseter. Hovedstad: Dzjadzjikau.

Nord'o'stbugt, stor vestgrøn. havbugt ml. Svartenhuk og Nugsuaq. Deler sig i Ø i 2 fjordkomplekser, Karratfjord i N og Umanakfjord i S.

Nord'o'strundingen, lavt, isdækket næs på Kronprins Christians Land, Grønlands østligste punkt, 81° 21' n. br., 11° 33' v. lgd.

Nord-Ostsee-Kanal ['nort'østze:-], ty. off. navn på Kielerkanalen.

nordpol, 1) *geogr.*, Jordens nordl. pol (se der); 2) *astron.* Himlens n er det skæringspunkt ml. himmelkuglen og verdensaksen (parallel med Jordens rotationsakse), der ses over horisonten på den nordl. jordhalvkugle; 3) *fys.*, den ende af en magnet, der peger mod N, når magneten ophænges drejligt.

nordpolarekspeditioner, ekspeditioner til Nordpolarlandene og Ishavet.

1. **Nordøstpassagen**. Første kendte ishavfarer er nordmanden Ottar fra Hålogaland, der i 9. årh. omsejlede Nordkap til Barents Hav. 1553 nåede Willoughby Hvide Hav og 1556 S. Burroughs en Vajgatj; 1594-97 fandt Barents Bjørnøya, Spitsbergen og Novaja Zemlja, 1607 Hudson Jan Mayen. Opgadelsen af Ishavets rigdom på hvaler gav anledning til de flg. årh.s bet. hvalfangster. 1648-52 omsejlede Dezhnev Asiens NØ-hjørne, 1728-30 og 1734-43 udforskede Vitus Bering største delen af Sibiriens arktiske kyst og opdagede syd-siden af Alaska og Aleuterne 1741. 1878-79 gennemsejlede Nordenskiöld med skibet »Vega« Nordøstpassagen for første Gang.

2. **Nordvestpassagen**. Giovanni Caboto opdagede 1497 Newfoundland, Labrador og Nova Scotia. M. Frobisher Baffins Land 1576. John Davis genopdagede Grønland 1585 og fandt Davis Strædet 1587. Henry Hudson opdagede Hudson Bay 1610. 1689 nåede A. Mackenzie over land det åbne Ishav. W. Scoresby korthogede 1822 Grønlands østkyst. 1778 sejlede James Cook fra Bering-strædet mod Ø langs Amerikas ishavskyst, 1818 nåede John Ross Smith Sound. James og John Ross påviste 1829-33 den magnetiske pol på Boothia Felix. 1845-47 nåede Franklin King William Land (NV f. Boothia Felix). 1850-54 opdagede Mac Clure Nordvestpassagen og gennemførte den fra V til Ø. 1903-06 gennemsejlede Roald Amundsen Nordvestpassagen fra Ø til V.

3. **Nordpolen**. 1827 nåede Parry fra Spitsbergen 82° 45'. 1876 nåede Markham 83° 20'. N f. Sibirien nåede Payer 1873 82° 5' br. 1893 drev Nansen med »Fram« fra De Nysibiriske Øer til 84°. 1895 forlod Nansen skibet og nåede 86° 14'. 1897 fandt Andréas mislykkede ballonferd sted. 1900 nåede U. Cagni 86° 31'. 1906 nåede Peary 87° 6' n. br. og endelig 6. 4. 1909 på slæderejse fra nordspidsen

Målestok 1:100.000.000 Udarbejdelse: J. Humlum
 A.E. Nordenskiöld 1878-79
 R. Amundsen 1903-06
 R.E. Peary 1909

Kort over Nordpolarlandene.

af Grant Land selve nordpolen. F. A. Cook angav at have nået nordpolen 21. 4. 1908. Bl. senere ekspeditioner Amundsens forsøg på drift over Polhavet 1922, Amundsens, Nobiles og Byrds flyvning 1926, Wilkins og Nobiles 1928, Eckeners 1931 og Papaninis isdrift 1937-38.

nordpolarlandene el. **arktiske lande**, de lande omkr. nordpolen, der har polar-klima, d. v. s. en middeltemp. for varmeste måned, der er mindre end 10°. Til n hører øerne i Ishavet og nordl. Rusl., Sibirien og Canada. Arktisk flora og dyreliv. n-s grænse mod nåleskovs-regionen falder ikke sammen med polar-kredsen. Opr. kun beboede af primitive jægere, fiskere og rensdyrnomader (lapper, samojeder m. fl.). Indvandrede hvide driverer jagt (pelsdyr), handel og minedrift (bl. a. kryolit på Grønland og kul på Spitsbergen).

nordpunkt, meridians skæringspunkt med horisonten under himlens nordpol.

Nordre-Rønner, småholme N f. Læsø; 0,14 km², hvoraf Spirholm 0,03 km²; 4 indb. (1945). Fyr.

Nordre-Røse, stenpulle i Drogden; 3,2 m vand. Fyr.

Nordre Strømfjord, ca. 180 km l., forenget fjord, der danner grænsen ml. Egedesminde og Holsteinsborg distrikt, V-Grøn. Landet omkr. dets indre del er vigtigt rensdyrdistrikt.

Nordrhein-Westfalen ['nortrain vøst-'fa:løn], ty. land i den brit. zone, dannet jan. 1947 ved sammenlutning af Westfalen, Lippe og den nordl. Rhinprovinc; 32 814 km²; 11,8 mill. indb. (1946). Hovedstad: Düsseldorf.

Nord-Rho'de'sia, eng. *Northern Rhodesia* ['nå:ðon rou'di:zia], brit. koloni i det indre SØ-Afr. N f. Zambezi; 751 920 km²; 1 729 000 indb. (1947), deraf 22 000 hvide. N er et plateau land i 800-1200 m højde. Klimaet er tropisk med sommerregn. vegetationen savanne og løvfældende skov, den indfødte befolkning bantunegre, der lever af agerbrug og kvægavl. Minedriften omfatter kobber

(196 000 ti 1947), zink, kobolt, vanadium, guld og sølv. Kul og jern er påvist. Hovedstaden Lusaka er en station på Rhodesiabanen. Klimaet egner sig ikke godt for eur. kolonisation.

Nordraak ['no:r-rå:k], *Rikard* (1842-66), no. komponist. Har haft stor indflydelse på Grieg og no. nat. tonekunst og er komp. til den no. nationalsang »Ja, vi elsker dette landet« (tekst af Bjørnson).

Nordschleswiger, *Der* ['nortfle:svig-], (ty: nordslesvigeren), ty.sproget ugeblad for det ty. mindretal i Sønderjylland, organ for det 1946 grl. »Bund deutscher Nordschleswiger«.

Nordschleswigsche Zeitung ['nortfle:svixð 'tsaitun] (ty: nordslesvigske tidende), organ for det ty. mindretal i Sønderjylland, udkom fra 1929 til 17. 8. 45, da N-s trykkeri ødelagdes v. bombeattentat. Polit. var N opr. højreorienteret og danskfjendtlig, fra 1933 nazist. Oplag før 9. 4. 1940 ca. 5-7000, i 1945, da N tillige var organ for de ty. soldater i Danm., 40 000.

Nordsjælland, halve på Sjælland, ml. Øresund, Kattegat og Roskilde Fjord.

Nordsjællands Elektricitets- og Sporvejs A/S, d. s. s. NESA.

Nordsjællands Landbrugsskole pr. Slangerup, oprettet 1913 under navnet *Slangerup Landbrugsskole*. I 1947 om-dannet til selvejende institution under navnet N.

Nordsjø ['no:rfsjø:], no. sø, Telemark, tæt NV f. Skien (60 km²).

Nordslesvig, den nordl. del af det tidl. hertugdømme Sønderjylland (Slesvig), fra Kongeåen sydpå omtr. til Flensborg-Tønder.

Nordstjerne, tidl. betegn. for den nordl. gruppe af de 13 opr. stater i USA (Pennsylvania, New York, New England-staterne) og for de stater, der oprettedes umiddelbart V for dem. I 19. årh. hovedstøtte for de republikanske parti, industripræget og med kræv om toldbeskyttelse; slog Sydstaterne i Nordamer. Borkerkrig 1861-65.

Nordstjernen, d. s. s. Polarstjernen.

nordstjärneorden [ˈno:stjɑ(r)no-], sv. orden for embedsmænd for vidensk. el. kunstn. fortjeneste. Stiftet 1748, 5 klasser.

Nordstrand (ty. [ˈnɔrt-ʃtrɑnt]), en af De Nordfrisiske Øer; 46 km²; 2600 indb. (1939). 1634 stærkt ødelagt af stormflod.

Nordström [ˈno:dstro:m], Johan (f. 1891), sv. prof. i idé- og lærdomshist. i Uppsala siden 1933. Studier i 17. årh.s åndshistorie.

Nordström [ˈno:dstro:m], Karl (1855–1923), sv. landskabsmaler og tegner; bl. de største inden for sv. naturalisme; Målarlandskaber og motiver fra Vestkysten, bl. a. fra N-s fødeø Tjörn.

Nordström [ˈno:dstro:m], Ludvig (1882–1942), sv. forfatter. Skrev lokalpatriotiske, tørt humoristiske noveller: *Fiskare* (1907), *Borgare* (1909), *Herrar* (1910), *Historier* (1926) om Norrlands forsk. miljøer. Erhvervede i efterkrigsårene en soc.-rel. tro på den industrielle udvikling, hvorunder individet opgår i samfundstotaliteten, der omsattes til kollektivromanerne: *Döde världar i samhällsrymden* (1920, da. *Den Lutherholmske Æra* s. å.), *Världsstaden* (1923).

Nordseen el. *Vesterhavet*, et randhav og overskyningshav ml. Storbrit. og NV-Eur. Kun mod N overstiger dybden 100 m; talr. banker; Dogger Banken (+13 m), Store og Lille Fiskebanke. Vandet er varmt og salt (3,3%) og fryser derfor aldrig til. Bunden består de fleste steder af sand, i dybere render af ler. Ebbe og flod stærkt varierende fra sted til sted, da en Kanalbølge interfererer med en flodbølge N om Skotland; ved Aberdeen er springfloden 3,5 m, ved Esbjerg 1,6 m, ved Tyboron 0,6 m. N er det mest trafikerede og det fiskerigeste hav i verden. Der fiskes især sild, kuller, torsk og rødspætte.

Nordsøfiskerikonventionen, traktat af 6. 5. 1882 ml. de til Nordsøen grænsende lande, undt. Sv. og No., om fiskeripoliti i Nordsøen.

Nordskanalen, holl. Noordzee Kanaal, 27 km l., 10 m d. og 60–100 m br. kanal fra Amsterdam til IJmuiden ved Nordsøen. Trafik i 1938: 4,99 mill. NRT.

Nordskonventionen, traktat af 23. 4. 1908 ml. Nordsømagterne om bevåring af status quo i Nordsøen. Bortfaldet ved krigen 1914–18.

Nordterritoriet, d. s. s. Northern Territory (Austr.).

Nordtiroler Alperne el. *Bayerske Alper*, Alpeparti i Nordl. Kalkalper på begge sider af Inn-dalen.

Nord-Trøndelag [ˈno:r ˈtrɔndalɑ:g, ˈtrɔn:ɑ-], no. fylke, N f. Trondhjem-fjorden; 22 427 km²; 105 000 indb. (1946). Fra Trondhjemsfjorden udgår i N de store dalførere Stjørdalen, Verdalen og Snåsavalden, nordligere ligger Namdalen. I dalbundene og langs fjordene findes ævne strækninger, der er dyrkede, på dalsiderne bet. skovstrækninger og langs den sv. grænse højfeld. Vigtige erhverv: fiskeri og landbrug. Merårerbanen og Nordlandsbanen går gennem N. Een købstad: Levanger.

Nordtyske Forbund, sammenslutning af de ty. lande N f. Main, dannet under preuss. ledelse 1866–67, 1871 omdannet t. ty. rige v. de sydtl. landes tilslutning.

Norduroy(gsjar) [ˈno:ɑ:rsɑ:], da. *Norderøerne*, den nordøstligste gruppe af Færøerne; omfatter Fugloy, Svinoy, Viðoy, Borðoy, Kunoy og Kallsøy; 240,8 km²; 3928 indb. (1945).

Nordwerk [ˈnɔrtvɛrk], under besættelsen ty. betegn. f. General Motors' fabrik, Kbh. 29. I. 1944 delvis ødelagt af frihedskæmpere (transformator og kraftanlæg).

Nordvestpassagen, søvejen N om Amer. til Stillehavet; gennemsejlet første gang af Rold Amundsen 1903–06 med »Gjøa«.

Nordøstersø'kana', andet navn på Kielerkanalen.

Nordøstpassagen, søvejen N om Eur.-Asien til Stillehavet; gennemsejlet første

gang af A. E. Nordenskiöld med »Vega« 1878–79. (Jfr. *nordpolar-ekspeditioner*).

Noreen [ˈno:ɛn], Adolf (1854–1925), sv. sprogforsker. Hører til de førende skikkelser inden for nord. filologi. *Altschwedische Grammatik* (1904), *Altisländische Grammatik* (4. udg. 1923), *Geschichte der nordischen Sprachen* (3. udg. 1913). Hovedværket er det ikke afsluttede *Vårt språk* 1–5 (1903–24).

Noreen [ˈno:ɛn], Erik (1890–1946), sv. sprogforsker. Har især beskæftiget sig med sv. dialekt, ordhist. og oldn. sprog og litt.hist. (Eddadigte). Fra 1926 er den udmærkede fremstilling *Den norsk-isländska poesien*.

Norefallene, no. vandfald, Buskerud, dannes af Numedalslægen og udnyttes i Nore kraftværk (144 000 HK).

Noreg [ˈnɔ:ɛg], det nyno. off. navn på Norge.

Noreia, hovedstad i Noricum, hvor cimbrerne 113 f. Kr. slog romerne under Carbo.

Norfolk [ˈnɔ:ɛk], grevskab i Ø-Engl.; 5322 km²; 518 000 indb. (1948). Landbrugsdistrikt. Hovedstad: Norwich.

Norfolk [ˈnɔ:ɛk], industri- og havneby i Virginia, USA, ved indløbet til Chesapeake Bay; sammenbygget med Portsmouth; 144 000 indb. (1940). Flådestation.

Norfolk [ˈnɔ:ɛk], austr. ø (territorium) i Stillehavet ml. New Zealand og Ny Caledonien; 34½ km²; 733 indb. (1944), delvis overført fra Pitcairn. Kaldet Stillehavets Madeira p. gr. af klimaet.

Norge (no. [ˈnɔ:ɛg]), kongerige i N.-Eur., omfatter den vestl. del af den skand. halvø Svalbard (d. v. s. Spitsbergen og Bjørnøya), Jan Mayen, Peter I's øy og Atlanterhavsektoren i Antarktis. I det flg. behandles kun den skand. del, som begrænses af Skagerrak, Vesterhavet, Nordhavet Barents Hav, Sovj. Finland og Sverige; 324 250 km²; 3 198 000 indb. (1948). Største byer: Oslo (hovedstad), Bergen, Trondheim, Stavanger. *Belgøghed* og *Udstrækning*. Det nordligste punkt er Knivskjeloddet på Magerøy, 71° 11' 8" n. br., det sydligste øen Kråga nær Mandal, 57° 57' 31" n. br., det østligste Hornøya nær Vardø, 31° 10' 4" ø. lgd., det vestligste Steinøya ved Utvær uden for Sognefjordens munding, 4° 30' 13" ø. lgd. Det nordligste og sydligste punkt på fastlandet er Nordkyn, 71° 8' 1" n. br. og Lindesnes, 57° 58' 43" n. br.; ml. disse er luftlinien 1752 km. Fastlandets kystlinje er uden hensyn til bugter og fjorde 3400 km; med indskæringerne ca. 20 000 km. Af øer ved kysten findes ca. 150 000, heraf 2256 beboede (1930: 407 000 indb.). Landgrænsens længde er 2570 km. *Kyster*. Langs V-kysten findes ml. havet og det høje fjeldland et lavland, strandfladen, der for det meste ikke overstiger 30–40 m. Ved Vesterhavet og Skagerrak sænker havbunden sig fra ca. 100 m dybde brat ned i Den Norske Rende, der er en gravsnækning i fladsøen. Lange, smalle, stærkt forgrenede fjorde skærer sig fra fladsøen ind gnm. strandfladen og dybt ind i fjeldplateaet. Flertallet af fjordene er tertiære floddiale, uddybede af istidens gletschere, og hvis bund nu ligger lavere end havfladen. De har et karakteristisk vinklet forløb, stejle sider, hvorover der ofte styrter sig vandfald, og er meget dybe. Sognefjorden således 1244 m. N-s kyster er rige på fortrinlige ankerpladser, men havnene savner de fleste steder opland.

Kort: 1) hosstående farvekort Nord-europa; 2) kortet Sydskindanavien under Sverige.

Geolgi. N hører til det fennoskandiske resistensområde. Grundfjeldet træder frem Ø f. Oslofjorden, ved Bergen-Trondheim og i S-Finnmark. I de nordlige dele af Østerdalen og Gudbrandsdalen samt i Øst-Finnmark består dybgrunden af sparagmit-sandsten. I kambrium trængte havet ind over det meste af landet, og grundfjeldet dækkedes af en række marine, kambrø-siluriske sedimente. I slutn. af silur og beg. af devon blev ved den kaledoniske foldning kam-

brø-siluriske dannelser lagt i vældige folder. Eruptiver med malm trængte op gennem de nedfoldede partier; hertil hører bl. a. N-s store svovlkisforekomster; f.eks. Sulitjelma, Grong, Løkken m.fl. Den dannede foldekæde blev i den flg. tid nedbrudt til nepelan. I devon var N land. Fra perm findes i Oslofjeldet sandsten og lerskifer med planterester og store mængder eruptiver, bl. a. rombeperfor og larvikit, fl. steder med mindre malmmængder, bl. a. sølv i Kongsberg. Fra trias og det meste af jura findes ingen aflejringer; N har i disse tider sandsynligvis været land. I tertiærtiden foregik betydelige jordskorpebevægelser, hvorved hovedtrækkene i de nuv. terrenforhold dannedes. I istiden dækkede indlandsisen landet. Plantedele i tertiøerne viser lign. ændringer i klimaet efter istiden som i Danmark. Granen indvandrede sent, til Osloegnen sål. først i subatlantisk tid.

Terræn. Som følge af den geol. udv. fremtræder N som et fjeldplateau, hvis højeste dele ligger i den kaledoniske foldningszone fra Ryfylke i SV til V-Finnmark i N; fjeldpartierne er praktisk talt over hele denne strækning over 1000 m. Elvene har ofte eroderet sig så langt bagud, at vandskellet ligger et godt stykke Ø f. fjeldplateaets højdeakse. -På Lofoten når fjeldplateauet ud på øerne, der i istiden ikke var helt isdækkede og derfor mange steder har alpekarakter. I Finnmark er fjeldplateaet 500–1000 m.h., i Kjøløn ret ujævnt med adsk. høje toppe og i Trondelagen, S f. Trondhjemsfjorden, ligger Trollheimen, Dovrefjell og Rondane. Længere mod S sammenfattes fjeldplateaets enkelte dele under navnet Langfjellene, med Galdhøpiggen (2468 m, N-s højeste punkt). Østtiden er furet af dybe dale; Østerdalen, Gudbrandsdalen, Valdres, Hallingdal og Numedal. Egnene omkr. Oslo og Sorlandets kystegne har det meste og bedste af landets dyrkelige jord og er tættest befolket. Største søer er Mjøsa, Femund og Røsvatn. De største firnplateauer er Jostedalbreen, Svartisen, Fjofoggen og Hardangerjøkulen.

Klima. Klimaet er tempereret. Langs V-kysten løber den varme Golfstrøm, og vinde herfra påvirker derfor klimaet, så vinteren bliver overordentlig mild og havet langs hele kysten åbent. Den årlige nedbør er størst ved V-kysten. Ved fjeldplateaets højdeakse er den omkr. 100 cm, stedvis i Østerdalen og omliggende egne under 40 cm og i S-Finnmark det samme. Snegrænsen ligger ved den sydl. del af V-kysten ved 800 m, ved den nordl. del ved 600 og i indlandet, som følge af mindre nedbør og større somrervarme, ved 1400–1800 m.

Vegetation. Næsten 3/4 af N-s areal ligger over skovgrænsen og er dækket af plekret, mose, fjeldhede og øverst oppe fjeldmark. Skovgrænsen ligger ved 60° n. br. i en højde af 600 m mod V og 1100 m mod Ø, ved 70° ved hhv. 300 m og 600 m. Nåleskovsbæltet har sin største udbredelse i det østfjelske N. I det sydlige lavland og de nedre dele af dalførerne findes en del løvtræer iblandet nåleskoven el. dannede mindre skove. Store strækninger, især i skovene, er mose.

Dyreverden. Alm. udbredt er ræv, løk, brud, snehare, markmus, husmus, brun rotte, spidsmus og mange fugle. I skovene elsdyr, egern, skovmår (sjældnere er los og bjørn), mejser, dompapp, sissen, korsnæb, tjur, hjerpe m. fl. På højfeldet lemning, fjeldræv (sjældnere vildren, jærv), fjeldryppe, snespurv, hjejle, fjeldlærke m. fl. Ved kysterne, især mod N, er fuglelivet og havfaunene meget rig.

Befolkning. Nordmændene hører til den nordiske race. I det sydvestl. N findes dog et kortskalet element, der måske hidrører fra landets ældste befolkning, og i det nordligste N findes lapper (no. samer) og et i 17.–19. årh. indvandret, sandsynligvis finsk folkeelement kvæner. Folketætheden var 1946 9,7 indb. pr. km², og N er efter Island og Finland det

Harald Hårfagers kongeat.

Harald 1. Hårfager 872-ca. 930					
Erik 1. Blødekse ca. 930-35	Olav	Bjørn	Håkon 1. Adelsteinsfostre 935-61		
Harald 2. Gråfell 961-70	Tryggve underkonge i Viken	Gudrød			
	Olav 1. Trygvason 995-1000	Harald Grenske underkonge i Vestfold			
	Olav 2. d. Hellige 1016-30				
	Magnus 1. d. Gode 1035-47	Harald 3. Hårderåde 1047-66			
	Olav 3. Kyrre 1066-93	Magnus 2. 1066-69			
	Magnus 3. Barfod 1093-1103	Håkon (2.) 1093-95			
Øystein 1. 1103-23	Sigurd 1. Jorsalfarer 1103-30	Olav 4. 1103-15	Sigurd 2. Slembe 1136-39		
Datter	Magnus 4. d. Blinde 1130-39	Harald 4. Gille 1130-36			
Magnus 5. Erlingsøn 1161-84	Øystein 2. 1142-57	Sigurd 2. Munn 1137-55	Inge 1. Krogryg 1136-61		
Inge 2. 1196-1203	Erling Steinvegg 1203-07	Øystein 3. Møyla 1174-77	Håkon (2.) Herdebreð 1157-62	Sigurd 3. 1162	Sverre 1177-1202
	Sigurd 4. Ribbung 1219-26		Håkon 3. 1202-04	Datter	
			Guttorm 1204	Inge 3. Bårdson 1204-17	
				Håkon 4. 1217-63	
				Magnus 6. Lagabøter 1263-80	
			Erik 2. Præstehader 1280-99	Håkon 5. 1299-1319	

tyndest befolkede land i Eur. De tættest beboede områder findes omkr. Oslofjorden, S- og SØ-siden af Trondheimsfjorden og pletvis langs kysterne og fjordene. Af indlandet er kun enen omkr. Mjøsa tættere bebygget. Af befolkn. boede 1946 28% i byer. Egl. landsbyer findes ikke. *Våben.* Rødt skjold med en oprejst kronet guldløve holdende en økse i forpoterne. Kendt fra ca. 1280.

Mønt. 1 krone = 100 øre. *Mål og vægt.* Metersystemet.

Erhverv. 1930 levede 29,9% af befolkningen af land- og skovbrug, 7% af fiskeri og hvalfangst, 27,6% af industri, 10,1% af handel og 9,6% af samferdsel. - *Landbrugsarealet* androg 1946 10 395 km² el. 3,4% af N-s landareal. 2901 km² var vedvarende græs og 7493 km² dyrket jord. Af hvede må 4/5 af forbruget indføres, af rug 11/12, af byg og havre kun lidt. Af sukker indføres hele forbruget. Landejendommene er meget små (1939 havde 55% under 2 ha hver, 43% 2-20 ha og 2% over 20 ha), men ofte med forh. bet. skovstrækninger og græsningsarealer i fjeldene. Kvægavlen er bet. (sæterdriften er i tilbagegang). Antallet af husdyr var 1947: 225 000 heste, 1 225 000 stk. hornkvæg, 259 000 svin, 1 698 000 får, 249 000 geder, 3 438 000 stk. (voksne) fjerkræ og 130 000 rener. Pelsdyravlen omfattede 1946 bl. a. 217 000 sølvræve. - *Skovbrug.* 74 995 km² el. 24,2% af N-s landareal er produktiv skov, overvejende i det østafjelske N. Skovens forråd af træ er beregnet til 323 mill. m³ og den årl. tilvækst til 10,5 mill. m³. Glomma og

Dramselva har størst betydning for tømmerflådningen. - *Fiskeriet* er det bærende erhverv for det meste af vestlandet og N-N. 1943 havde 75 600 fiskeri som hovederhverv og 38 465 som bierhverv. Fiskeudbyttet androg 1947 1 058 700 t til en værdi af 296 mill. kr., ekskl. hjemmefiskeriet langs hele kysten. Efter værdi er torskefiskeriet vigtigst. Det foregår ved Lofoten fra jan. til april, hvor der samles 20-30 000 fiskere, ved Finnmarkskysten (fra apr. til midsommeren) og ved Isl., Grønl., Spitsbergen og Bjørnøya. Torsken saltet og tilberedes senere til klippisk og stokfisk. Sildefiskeriet foregår langs hele kysten; det meste af fangsten går til sildeolie- og sildemølsfabrikkerne. - *Hvalfangst.* N havde 1947 91 hvalbåde, 9 flydende kogeerier og 1 landstation. Fangsten androg 12 530 hvaler. - *Minedrift.* Malmudvindingen 1943 omfattede jernmalm (især Kirkenes) 8,8 mill. kr., svovlkis (Sulitjelma, Røros, Løkken m.fl.) 23,3 mill. kr., kobbermalm 9,4 mill. kr., molybdænglans 4,2 mill. kr., nikkelmalm 1,5 mill. kr., zink- og blymalm 1,4 mill. kr. og sølv og sølv malm (Kongsberg) 0,7 mill. kr. - *Industrien* er især baseret på vandkraften og skovbrugets og fiskeriets råstoffer. Af den samlede vandkraft ved mindste vandføring (12,5 mill. HK) var i 1945 2,0 mill. HK udbygget (den udnyttede kraft er noget større; 1942 3,0 mill. HK). De vigtigste industrier er metal-, træ-, nærings- og nydelsesmiddel- og papirindustrien. - *Handel.* 1947 androg eksporten 1812 mill. kr., importen 3816 mill. kr. For betalings-

balancen spiller skibsfartens indtægter en stor rolle. *Vigt. eksportvarer:* Trævarer, cellulose og papir (ca. 80% af værdien), fisk (ca. 1/4), hvalolie (ca. 1/4), kobber og bly (ca. 1/4). *Vigt. importvarer:* Kul og brændselolie, maskiner, korn, sukker. 1947 var Storbrit., USA, Sv. og Danmark de vigt. handelsforbind. - *Samferdsel.* Handelsflåden (skibe over 25 BRT) bestod 1947 af 4758 skibe på tils. 4,1 mill. BRT. No. skibes indtjente bruttofragt i udenrigsfart androg 1947 1400 mill. kr. Jernbanenettet var 1946: 4400 km, hvoraf 696 km havde elektr. drift. Langt det vigtigste jernbaneknudepunkt er Oslo og de vigt. baner er hovedbanen, Bergensbanen, Vestbanen, Sørlandsbanen, Nordlandsbanen og Ofotbanen. Landevejenes længde var 1944 44 062 km. Adskillige flyveruter.

Forfatning. N-s forfatning indeholdes i grundloven af 17. maj 1814 (Eidsvollforfatn.) m. ændringer, senest af 25. 6. 1935. Regeringsformen er indskrænket monarkisk. Kongemagten er arvelig; den udøvende magt er hos kongen; den lovgivende hos folket, der udøver den gennem Stortinget; den dømmende myndighed er hos domstolene. *Arvefølgen* er agnatisk, således at kun mand af mand, født i lovligt ægteskab kan arve. If. grl. vælger kongen selv sit råd, men siden 1884 har regeringerne været parlamentariske. Kongen skal stadfæste de af Stortinget vedtagne love, men er en lov vedtaget uforandret af 3 Storting, fremgæet af 3 forsk. valg, får den lovskræft trods manglende stadfæstelse. Grl.sæ-

dringer kræver kvalificeret majoritet i Stortinget efter afholdelse af valg og behøver ikke kongens stadfæstelse. — *Stortinget* består af Lagtinget og Odelstinget. Mænd og kvinder, der er fyldt 23 år, har valgret. Stortinget har 150 medl., af hvilke 38, der vælges af det samlede Storting, udgør Lagtinget, resten Odelstinget. Alle love skal først forelægges i Odelstinget. Har Lagtinget to gange nægтет at vedtage et af Odelstinget vedtagne lovforslag, træder det samlede Storting sammen, og der kræves da $\frac{2}{3}$ majoritet til forslagens vedtagelse. Stortinget har tillige den bevillende myndighed og fører en alm. kontrol med hele statsstyrelsen. — *Riksretten*, bestående af Høyesteret og Lagtingets medl. påkender sager, der af Odelstinget anlægges mod statsrådets, Høyesterets el. Stortingets medl. for strafbart forhold. Ved udsydelse og lodtrækning nedbringes antallet af dommere til 10–15. — *De alm. domstole* er i første instans herredsretterne og byretterne (i alt ca. 100). Lagmannsretterne dommer i civile sager i første instans, i straffesager kun i anden instans. Høyesteret består udelukkende af jur. udnævnte dommere, derimod medvirker i vid udstrækning lægdommere i underinstanser.

Forvaltning. Centralforvaltningen foregår gnm. departementerne (sv. t. da. ministerier), den lokale forvaltning gnm. 18 fylker. Under fylkesmændene sorteres ca. 50 politimestre, der under sig har i alt ca. 500 lensmænd. I gejstlig henseende er landet indd. i 8 bispedømmer, omf. i alt ca. 100 provstier og 1000 sogne. Den kommunale forvaltning sker gnm. ca. 700 herredskommuner og bykommuner med folkevalgte medl. Herrederne i et fylke udgør tils. en fylkeskommune med et fylkesting, best. af ordførerne i herredskommunerne. — *Lovgivning.* I den ældre middelalder var N inddelt i en række mindre retsområder, der dog tidligt sluttede sig sammen til 4 større lagdømmer. Allerede 1274 tilvebragtes retsenhed i hele N. Den af Christian 5. 1687 udstedte Norske Lov var dog kun i begrænset omfang præget af ældre no. ret, idet den i det hele byggede på Danske Lov af 1683. Efter adskillelsen fra Danmark 1814 foregik der en ret gennemgribende omdannelse af den nedavede ret. I 20. årh. har det nord. samarb. inden for lovgivningen på ny bidraget til at nærme no. ret til da. og sv.

N fik selvstændigt flag 1821.

Hær og flåde. Alm. værnepligt fra 19. til 44. leveår (under krig dog 18–54). Værnets forhold efter 2. Verdenskrig er 1947 ikke ordnet, men første udnævnelse varighed er sat til 12 mdr., hvoraf 6 af tjenes ved besættelsesstyrken i Tyskland.

Kirken. Statskirken hviler på den no. kirkeordnans af 1607 og Norske Lov (1687). Grl. af 1814 fastslår den ev.-luth. kirke som statskirke, men indfører religionsfrihed. Der er 8 bispedømmer (Oslo, Hamar, Agder, Stavanger, Bjergvin, Nidaros, Hålogaland, Drammen). Præsterne lønnes dels af stat, dels af kommune. Siden 1920 fungerer menighedsråd med begrænset myndighed. Siden 1934 er bispemødet en repræsentativ forsamling, 97% tilhører statskirken; der findes en mængde ganske små samfund og enkelte luth. frimenigheder, ca. 3000 rom. kat. 1% står uden for alle kirker. Den no. kirke har i 20. årh. været splattet af en hård kamp ml. ortodoks og liberal teol. (oprettelsen af menighedsfakultetet 1908). Siden 1940 stod den enig og meget fast mod nazismen, først ledet af biskop Berggrav, siden af en hemmelig kirkeledelse. Efter 1945 arbejdes på en kirkeforfatn. — *Skolevæsen.* Undervisningspligt fra 7. (8.) til 14. år. Enhedsskole: Al videregående undervisning hviler på den fælles 7-årige folkeskole. Ca. 70% tager videregående udd. Den højere skole omfatter 3-årig realsk. og 5-årigt gymnasium, som har de 2 første år fælles. Univ. i Oslo (4200 studenter i 1939), grl. 1811, og i Bergen, grl. 1948.

Historie. Konger: Harald Hårfager — ca. 930, Erik Blodekne — 935, Håkon 1. Adelsinsfosre — 961, Harald Gråfell — 970, (Håkon Jarl — 995), Olav Trygvason — 1000, Olav den Hellige 1016–30, Svend Alfifason — 1035, Magnus den Gode — 1047, Harald Hårderåde — 1066, Olav Kyrre — 1093, Magnus Barfod — 1103, Olav — 1115 og Øystein — 1123 og Sigurd Jorsalfarer — 1130, kongsemnestrid 1130–1177, Sverre — 1202, Håkon 3. — 1204, ny kongsemnestrid — 1217, Håkon 4. — 1263, Magnus Lagabøter — 1280, Erik Præstehader — 1299, Håkon 5. — 1319, Magnus Smek — 1355, Håkon 6. — 1380, som Danmark. 1380–1814, som Sv. 1814–1905, Håkon 7. fra 1905. (Se også oversigten sp. 3277–79).

N-s historie begynder med Harald Hårfagers samling af småkongedømmerne ca. 872, men endnu varede det lang tid, før et virkeligt rigsstyre trængte igennem. Da konger forsøgte lige til Valdemar den Store at få fast fod i N., navnlig i Viken, men det herredømme konger som Harald Blåtand, Svend Tveskæg og Knud den Store fra tid til anden opnåede, støttet til indfødte jarler, blev kun kortvarigt. Kristendommen sejrede efter langvarige brydninger under Olav den Hellige, kirken stod først under Bremen, 1103–52 under Lund, fra da af under en særlig no. ærkebisp i Nidaros. Kongemagtens forhold til de stridbare og uafhængige storbønder, der langsomt udviklede sig til en adel, var ofte spændt, og under kongsemnekampene 1130–1240 så det ofte ud til, at kongerne skulle blive dukker i de forskellige partiers hænder. Kampene ryddede op i stormændenes kredse, og stærke konger som Sverre og Håkon 4. forstod at sætte dem på plads og udvikle et kraftigt kongedømme. Håkon 4. vandt Isf. og Grønl. og gennemførte arvekongedømmet ved lov 1260. Han og sønnen Magnus Lagabøter moderniserede forvaltningen og udviklede et effektivere centralstyre. 1274–76 udarbejdedes en fælles lovbog. I denne tid vandt også de tyske købmænd indpas, især i Bergen, og fik vigtige privilegier, skønt kongerne forsøgte at bremse deres ekspansion. Fra 1380 fik N fælles konger med Danmark, men regeringens sæde i Danmark og den no. adels stærke tilbagegang medførte, at N fra et sideordnet rige efterhånden blev en provins af Danmark.

Efter mislykkede bonderejninger og forsøg på no. selvhævdelse fra aristokrati og kirke (Vincens Lunge; ærkebiskop Olav Engelbrektsen 1531–32 og under Grevens Fejde) krævede da. rigsråd i Chr. 3.s håndfæstn. 1536, at N skulle indlemmes i Danmark, som provins. N-s rigsråd ophævedes, da aristokrati besatte lensmandsstillingerne; Reformationen, der langsomt sejrede i 16. årh., gav da. kulturpåvirkning; men trods nogen ensretning bevarede N egen rets- og kirkeordn., og almuekulturen forblev no. I 16.–17. årh. mindskedes hanseaternes handelsoverlegenhed gradvis, stærk tømmereksport til Holl. og Engl. gav velstand til borgere og bønder; Christian 4. støttede fremvoksende bjergværksdrift. Hannibal Sehested søgte som no. statholder 1642–51 at skabe særnorsk centralforvaltning og stærkere hær; N hævdede sig under da.-sv. krige, men måtte afstå Jämtland-Härjedalen 1645, Bohus Len 1658, hvorimod Sv.s delingsforsøg krydsedes ved generobring af det 1658 afståede Trondheim len (fastslået 1660). Enevælden gennemførtes 1660–61 uden modstand; ønsker om no. særforvaltning forblev uopfyldt. N led adskilligt under St. Nord. Krig 1709–20, men især i 18. årh. kom træeksport og storhandel i fremgang; engelskorieretret handelsstand udviklede no. patriotisme m. krav om egen bank, univ. og ekon. uafhængighed. 1735–88 søgte reg. at forbyde import af fremmed korn til Syd Norge. De mange selvejerbønder viste åben uvilje mod embedsstanden, men forblev trods ubøvelser loyale mod kongehuset.

Krigen m. Engl. 1807–14 nødvendigjorde særlig no. regeringskommission;

kornmangel og handelens tab førte til utilfredshed m. forbind. m. Danmark. 14. 1. 1814 afstod Frederik 6. ved Kielfreden N til d. sv. kong. Nordmændene anerkendte hans ret til at opgive N, men ikke afståelse til Sv.; statholderen Christian Frederik sluttede sig til d. nationale rejning; efter forhandlinger paa Eidsvoll gennemførtes 17. 5. 1814 fri forfatn., Christian Frederik blev Konge af N. Den sv. kronprins Karl Johan (Bernadotte) ønskede hurtigt og fredelig ordn., og efter kort krig endes N og Sv. i Moss om union: Christian Frederik abdicerede, men d. sv. konge godkendte Eidsvollgrundloven med lidet indgribende ændringer som flg. af unionen. N og Sv. fik konger og udenrigsstyre fælles.

Det ved Eidsvollgrundloven indførte no. storting beherskedes af embedsstanden, der trods et par kriser og Karl Johans forsøg på grundlovsændr. hævdede N-s selvstændige stilling i unionen; efter 1836 (Wedel-Jarlsberg statholder) standsede unionskonflikterne. Fremvoksende bondeparti (krav om lokalt selvstyre, sparsommelighed) stod over for borgerligt-liberalt »Intelligensparti«, det sidste ledende (Fr. Stang, Schweigaard). Konflikt m. Sv. ang. ophævelse af statholderposten ca. 1860 endtes med postens ophævelse 1873. Særlig efter 1850ernes opsving blev N fremtrædende skibsfarternation. Ved sammenknytning ml. unge liberale og demokratiske bondegrupper skabte Johan Sverdrup efter 1850 stærkt Venstreparti, krævede demokrati og parlamentarisme; tvang 1884 Høje bort og dannede N-s første Venstregr., der hurtigt kom i vanskeligheder; efter 1889 skiftende Høje- og Venstremin. Venstre blev stadig mere fjendtligt mod unionen, mens Høje søgte at bevare den, ligesom Høje søgte at hævde tilvandt skriftsprog mod Vestres forkærlighed for landsmålet. N rejste krav om eget udenrigsstyre og særlig konsultatsvæsen (skibs-fartsinteresser); no.-sv. ekon. interesser gik mod hinanden (no. frihandel, sv. protektionisme; N knyttet til Engl., Sv. til Tyskl.). Da Oscar 2. 1905 nægtede at sanktionere lov om særligt no. konsultatsvæsen, afsløg min. Michelsen at tage ansvaret for nægtelsen, og da Oscar 2. ikke var i stand til at danne parlamentarisk reg. på sit standpunkt, vedtog Stortinget unionens opløsning 7. 6. Efter sv. ønske bekræftedes opløsningen v. no. folkeafstemning m. overvældende flertal; efter krise og spændte forhdl. skiltes rigerne fredeligt ved Karlstadkonventionen sept. 1905. Da prins Carl valgtes til konge som Håkon 7. (Folkeafstemm. viste 21% for republik).

Siden 1905. Ministerier: Michelsen (V, koalition) 1905–07, Løvland (V, koal.) –08, Gunnar Knudsen (V) –10, Konow (H) –12, Bratlie (H) –13, Knudsen –20, Halvorsen (H) –21, Blehr (V) –23, Halvorsen 1923, Berge (H) –24, Mowinckel (V) –26, Lykke (H) –27, Hornsrud (Arb.) –28, Mowinckel –31, Kolstad (Bondep.) –32, Hundseid (Bondep.) –33, Mowinckel –35, Nygårds vold (Arb.) –45 (fra 1940 koal.), fra 1945 Gerhardsen (Arb.; koal. til okt. 45).

Økon. fremgang skabte industri og efterh. soc. dem. arbejderklasse. Venstre gik under Gunnar Knudsen (statsmin. 1908–10, 1913–20) ind for statskontrol m. udenl. kapitalinvestering (fosserne), forbedret sociallovgivn., og med gradvis øget valgret fik Arbejderpartiet magt paa Stortinget. Krigen efter 1914 lagde hårdt pres på no. skibsfart trods forståelse m. Engl. og under varemangel og voksende social uro sluttede Arbejderpartiet sig til 3. Internationale. 1925 fik N suverænitæt over Spitsbergen. I 1920erne skiftede Høje- og Venstre-regeringer. Økon. krise ramte N hårdt, ligeledes deflation og prisfald efter 1925 (som Danmark). Venstre under Mowinckel svækkedes ved dannelse af Bondelaget 1922, mens Arbejderpartiets hovedmasse endes om brud m. 3. Internationale 1923 og voksede stærkt. Efter

Mowinckel 1928–31 kom Bondepartimenter (Kolstad, Hundseid) 1931–33, atter Mowinckel 1933–35, hvorpå Arbejdsparti tog magten; ministeriet Nygårds vold 1935–45, der i forståelse m. Bondepartiet gennemførte landbrugsregulering og øget arbejdsløshedsunderstøttelse.

Krigsudbruddet 1939 udsatte N for rk. neutralitetskrænkelser fra begge sider. 9. 4. 1940 overfaldt Tysk. N (forudgående aftaler ml. Hitler og Quisling, ty. marines ønske om ubådshaser med Engl.). Trods hurtig ty. fremrykning erklærede reg. 10. 4. at ville fortsætte modstanden, men eng.-fr. hjælp viste sig utilstrækkelig, og efter katastroferne på vestfronten i maj rømmede de allierede tropper juni 1940 de sidste punkter i N. Konge og reg. tog ophold i London. Ty. rigskommissær Terboven tog magten, undergravede forsøg på no. administrationsråd af ledende embedsmænd og forkastede Stortingets forligsforsøg; udnævnte 25. 9. 1940 no. »rigsråd«, hvor Quislings partifæller fra »Nasjonal Samling« var i flertal. »NS« opnåede ikke større tilslutning; Quisling blev jan. 1942 ministerpræsident, men havde folket mod sig og konflikt m. ty. ledelse, både militæret og Terboven. No. højestere (Paal Berg), kirken (Berggrav), skolen m. v. gik imod tvangsstyret, der forgæves søgte at kue modstanden ved koncentrationslejre, gidselhenrettelser, jødeforfølgelser, deportation af no. studenter; fra 1944 satte hjemmefronten ind med omfattende sabotage; efterår 1944 rømmede ty. tropper Finnmarken med tvangsevakuering og total odelægelse af landet. 7. 5. 1945 meddeltes de ty. troppers kapitulation. No. Londonregering, der efter evns havde støttet de Allierede (no. handelsflåde, no. militærstyrker), vendte hjem; juni 1945 afløstes min. Nygårds vold af samlingsreg. under Arbejderpartiets leder Gerhardsen. Stortingssvalg okt. 1945 gav Arbejderpartiet absolut flertal, fremgang for kommunister og et »Kristeligt Folkeparti«. Gerhardsen dannede rent soc.-dem. reg. Sept. 1945 havde Sovj. rømmet Nordnorge. Under den voksende stormagtskonflikt 1947–48 viste N orientering mod vest. Under no.-sv.-da. forh. 1948–49 afviste N (udenrigsmin. Halvard Lange) isoleret skandinavisk forbund som ufyldstgørende. Efter Langes forhandl. i USA og Engl. vedtog Stortinget 23. 3. 1949 tilslutning til Nordatlantiske Traktat.

norgesalpet (kalciumnitrat) var en i Norge efter O. K. B. Birkeland og S. Eydnes metode fremstillet kvælstofgødning (13% kvælstof). Den første fabrik byggedes i Rjukan i 1903. Efter 1929 er man også i Norge gået over til fremstille kalksalpetre med 15½% kvælstof efter den såkaldte Haber-Bosch-metode (syntetisk ammoniak, der iltes til salpetersyre og neutraliseres med kalk).

Norges bank, den no. centralbank; grl. i Trondheim 1816 som privat a/s. Aktiekap. 1948: 35 mill. kr. Siden 1897 hovedsæde i Oslo. N-s styre er tillagt et repræsentantskab valgt af Stortinget.

Norges geografiske opmåling, en civil institution under forsvarsdept. i No.; oprettet 1773, udfører arbejder vedr. landets kortværker.

Norges handels- og sjøfartstidende, en civil institution under forsvarsdept. i No.; oprettet 1773, udfører arbejder vedr. landets kortværker.

Norges hypotekbank, Kongeriget, no. statsinstitution, grl. v. lov 1851, yder lån mod pant i fast ejendom, især landbrug.

Norges landbrugs-skole i Ås herred, 32 km fra Oslo. Oprettet som »Den høiere landbrugs-skole i Ås« 1854, beg. undervisningen 1859. Omdannet til vidensk. højskole i 1897. N har 5 afdelinger: havebrug, jordbrug, mejeri, skovbrug og udskifning. Betingelse for optagelse er mindst 2 års praksis, bestået artium el. realskoleeksamen i ty. og eng. el. eksamen for højskolens forberedelseskursus el. anden attesteret foruddannelse.

Noricum, rom. provins S f. Donau og Ø f. Inn.

No'riisk [nå-], by i RSFSR, Sovj., beligg. i Sibirien, Ø f. nedre Jenisej. Bet. kul-, nikkel-, kobber-, bly- og zinkminer. Jernbane til havnen Dudinka ved Jenisej.

No'riske Alper, Alpeparti i Østalperne, Østrig, ml. Niedere Tauern og Karavanerne.

No'rit, aktive kul fremst. i Holl. af trækul el. tørv ved behandl. af de glødede kul (koks) med vanddamp; anv. som affarvningmiddel (bl. a. i sukkerindustrien); **no'rit** (af Norge), gabbro, hvis pyroxen overvejende er hypersthen.

Norlev, Christian (1883–1946), da. præst og politiker; opr. snedker, siden bymisionær. 1922 præst. 1943 folketingsm. (retsstatspartiet). Frugtbar forfatter.

Norlind [-lind], Ernst (f. 1877), sv. maler og grafiker; skildr. af skånsk natur og fugleliv.

Norlind [-lind], Tobias (f. 1879), sv. musikhistoriker. Har bl. a. skrevet *Svensk musikhistoria* (1901 og 1918).

norm (lat. *norma* vinkelmål; regel), rettesnor, mønster; *psyk.*, præstation, der kræves ved en psyk. el. psykotekn. prøve for at bestå denne med en vis karakter.

norma'l (af *norm*), mønstergyldig, gennemsnitlig, tilregnelig. — n el. *monstertype* for mål og vægt (eng. *standard*; fr. *étalon*) er en målestok, et rummål el. et vægtlod, som angiver norm for lovbestemt mål og vægt. Der findes brugs-, kontrol- og hoved-n samt rigsprototyper og deres kopier. — *kem.* (fork. n-), a) betegn. for en opløsnings normalitet, eks. 0,5n, 2n. b) Foran navnet på en alifatisk forb. betegner n, at molekylets atomer i så høj grad som muligt er ordnet i en uforrenet kæde. — *mat.*, en ret linie kaldes n til en kurve (flade), dersom den står vinkelret på kurvens tangent (fladens tangentplan) i røringpunktet.

normalarbejdsdag, v. lovel. generel overenskomst fastlagt længe for arbejdsdagen (f. eks. ottetimersdag, som efter 1. Verdenskrig gennemførtes i en række lande).

normalbarometer (*normaltermometer*), særlig nøjagtig udførte instrumenter, beregnet til findlinger, og navnlig til justering af alm. brugte instrumenter.

normalbelysning, den belysning et fot. negativ skal have for at sværtningerne alle er på den refinede del af *sværtningskurven*.

normalbidrag, den del af et børnebidrag, som den berettigede kan forlange (forskudsvis udbetalt af det offentl.).

normalbudget, overslag en gang for alle over statens ordinære indtægter og udgifter, således at kun de ekstraord. beviges i hvert finansår. Anv. i Danm. 1841–47 og delvis 1855–66.

normalelement, galvanisk element med meget konstant spænding til brug ved elektr. målinger, Især anv. Westons n, der har kviksølv og cadmium som elektroder i en cadmiumsulfatopløsning, og hvis elektromotoriske kraft er 1,0183 volt.

normalfilm, d. s. s. kinofilm.

normal fordeling, statistisk betegn. for, at hyppighederne af de forsk. værdier, som en række jagtagelser antager, følger en bestemt af den fr. mat. Laplace og den ty. mat. Gauss opdaget lovmæssighed. Teorien for n er af fundamental bet. for den mod. mat. statistik.

normal'se're, gøre ensartet efter en norm. **normal'te't**, *kem.* En opløsning, som indeholder a gramækvivalenter af et stof pr. l, siges at være a normal (a n) el. at have a n.

normallyls, den internat. vedtagne, fra 1948 gældende lysstyrkeenhed. Enheden er lig med 1,09 Hefnerlyls og er fastlagt ved, at 1 cm² af en absolut sort flade, der holdes ved temp. 1773°C (platinis smp.), har lysstyrken 60 normallyls.

normalmeteren, den internat. prototype for meteren af platin-iridium, der opbevares i Paris og danner grundlaget for de forsk. landes rigsprototyper.

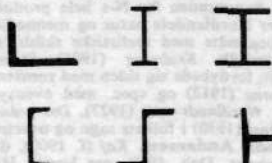
normalmodstand, en nøjagtig afpasset og justeret modstand til brug ved elektr. præcisionsmålinger.

normalopløsning, opløsning af en best. normalitet.

normalplan, *mat.* En plan kaldes n til en kurve i rummet, dersom den står vinkelret på kurvens tangent i røringpunktet.

normalpotential, den spænding, som et metal får i forh. til brint, når det anv. som elektrode i et element, hvor den anden elektrode er brint.

normalprofiler, standardiserede tvær-

snitsformer af valset jern. (I-jern, vinkeljern m. m.).

normal-prøvelegemer, legemer med normeret form el. sammensætning el. normerede mål, der bruges til prøvning af et materiales egenskaber.

normalrumfang, rumfanget af et gram-molekyle af en luftart ved 0°C og 760 mm tryk, der er ens for alle luftarter og lig med 22,4 l.

normalsand, sand, der har normerede egenskaber og bruges til cementprøvnng.

normalside, den sidestørrelse, der lægges til grund ved beregning af f. eks. eksamenspensum og oversætterhonorar. I den da. skole er en normalst. til 1300 bogstaver. Da. Oversættelsesforbund regner en n = 1800 typeenheder (d.v.s. bogstaver, tegn og mellemrum).

normalskov betegner den værdi, en foreliggende skov kan antages at have ved alm. god drift og med alm. gode veje, grøfter m. m. samt med den arealfordeling til træarter, som forefindes, men for hver træart med jævn fordeling af alle aldre. Begrebet n er grundlaget for skovens grundværdibeskatning.

normalspor, jernbanespor med en sporvidde på 1,435 m.

normaltemperatur, normallufttryk, normalnedbør osv., gennemsnitsværdier for de nævnte elementer; d. s. s. middellufttryk, -temperatur o. a.

normaltermometer, se normalbarometer.

normaltid, d. s. s. *zonetid*.

normaltone, tonen a', efter hvilken instrumenterne i et orkester stemmes (jfr. kammertone).

normal undertøj, ulden underbeklædning, også kaldet *Jagers normal* efter ty. læge G. Jäger (1832–1916), som hævdede at man af sundhedsmæssige grunde burde bære uld nærmest kroppen.

normalvægt for guldmønter er den ved lov fastsatte vægt, n for da. 20- og 10-kronestykker er henh. 8,9606 og 4,4803 g.

'Norman, Ludvig (1831–85), sv. komponist, har komp. 3 symfonier, 4 ouverturer, kammermusik, kantater m. v. En af Sv.s bet. romantiske musikbevælgere.

Norman [nå:møn], *Montagu* Collet (f. 1871), chefdirektør for Bank of England 1920–44.

Normandie [norma'di], fr. kæmpedamper, 83 423 BRT; søsat 1933, jomfrufrejse 1935, fart 28,5 knob. Brændt febr. 1942 ved ty. sabotage i New York. Ophugget 1947.

Norman'di'et, fr. *Normandie* [norma'di], nordvestfr. landskab omfattende Cotentin-halvøen og landet på begge sider af Seine-mundingen; 32 628 km²; 2,3 mill. indb. (1946). Hovedby: Rouen. 911 erobret af nord. vikinger under Rollo, hvis slægt (Rollo = Robert 1. -927, Vilhelm 1. Langsværd -946, Rikard 1. -996, Rikard 2. -1026, Rikard 3. -1028, Roberter 2. -1035, Vilhelm 2. Erobreren -1087, Robert 3. -1106, Henrik 1. -1135) hævdede stor magt som hertuger af N og (fra 1066) konger af Engl. Inddraget under fr. krone 1204. Ødelægges v. allierede luftangreb under 2. Verdenskrig, især fra 6. 6. 1944, da eng.-amer. invasion beg. i N.

Norman-Hansen, Carl Martin (1861–1947), da. øjenlæge og forfatter. Bl. a. i

Stærstikkerens Ungdom (1931) skildret sit bevægede rejselev; desuden mærkes Grønlandsskildr. *De Glade Smils Boplads* (1909).

Normann, Jacob Christian (f. 1877), da. dramaturg. *Holberg på Teatret* (1919) og artikelsamlingen *Teatret* (1939) viser lærdom og smag. 1929 censor ved privatteatrene.

Normann, Regine (f. 1867), no. forfatterinde. Baggrunden for N-s hele produktion er Nordlandets natur og menneskeliv; begyndte med realistiske skildr. af småkårsfolk *Krabvaag* (1905) *Stængt* (1908); fordybede sig siden med romanen *Dengang* (1912) og spec. med eventyrsaml. *Nordlands natt* (1927), *Det gråner mot host* (1930) i folkets sagn og overtro.

Normann Andersen, Kaj (f. 1900), da. komponist. Deb. 1918 som komp. Har skrevet musik til adsk. skuespil bl. a. Kjell Abels »Silkeborg« (1945), revyer og tonefilm.

nor'man'ner (egl. mænd fra nord), de fra Skandinaviens udgåede vikingeskarer i 9.-11. årh. n-togene tog 3 retninger: 1) De norske n-tog, der førte til opdagelsen og koloniseringen af Isl. og Grøn. og koloniseringen af Færøerne, Sjetlandsøerne, Orkney Øerne, Hebriderne og Man; og oprettelsen af fl. n-riger på Irl., vigtigst kongeriget om Dublin (852-1014). 2) De danske-norske n-tog mod V og SV-Europa; i Engl. erobredes og koloniseredes her den centrale del af Ø-Engl. som *Danelag* efter *Tolvårskrigen* 866-78, idet dog n her efter nederlaget ved Brunanburh 937 måtte underkaste sig de angelsaksiske kongers overhøjhed. Fra 980 beg. dog nye n-tog mod Engl., som efter omskiftelser 1013 førte til Svend Tveskærs erobring af landet, hvorefter da. konger herskede i Engl. til 1042. Mislykkede forsøg på tilbageerobring fandt sted 1066 (Harald Hårderåde) og 1069 (Asbjørn, broder til Svend Estridsen) og endnu 1086 blev Knud d. Hellige dræbt under planlægelse af et n-tog til Engl. Over for frankerne led n 891 nederlag ved Leuven, og kun Rollos erhvervelse af Normandiet 911 fik varigere bet. n fra Normandiet satte sig fra 1029 fast i S-Italien, hvor de fordevr byzantinerne og araberne og 1130 oprettede et kongerige, der omfattede S-Ital. og Sicilien, hvis sidste n-konge, Vilhelm 2., døde 1189. Ligeledes udgik Vilhelm Erobrerens indtagelse af Engl. 1066 fra n i Normandiet; hans mandl. efterkommere regerede til 1135. De egl. da.-no. n-tog havde i øvrigt allerede i 859-61 ført n til middelhavet, hvor de uden varige resultater plyndrede i Spanien, S-Frankrig og Italien. - 3) De svenske n-tog mod Ø beg. med Ruriks oprettelse af Varægeriget i Novgorod 862, hvorfra de underlagde sig største delen af Rusland. Fra Rusl. nåede de sv. n også til Byzans, som fl. gange blev angrebet, mens andre varøger snart gik i byzantinsk tjeneste. I Rusl. regerede Ruriks efterkommere til 1598. Kolonisationen i Irl., Engl., Normandiet, S-Ital. og Rusl. mistede dog ret hurtigt sin nordiske karakter, og n assimileredes overalt med den indfødte befolkning.

Normanniske Øer, d. s. s. Kanaløerne.

normati'v (af *norm*), som tjener til rettsnorm.

normativsystem, ordning af et retsforhold ved en række i lovgivningen, fastsatte detaljerede regler. Betegner undertiden modsetningen til publicitetsprincippet.

norm'e're, anordne, fastsætte som norm (især m. h. t. antal stillinger og lønning).

normeringslov, årlig lov om antallet og fordeling af stats tjenestemandstillinger.

normo'blast (lat. *norma* regel, *norm* + gr. *blástema* spire), forstadium til rødt blodlegeme.

normalt, 1) *tekn.*, standardiserede forholdstal for maskiners ydelse, omløbstal, dimensioner, materialdimensioner, tolerancer og andre tekn. størrelser. n danner kvotientrækker m. kvotienterne

$$\sqrt[4]{10} \approx 1,06, \quad \sqrt[20]{10} \approx 1,12, \quad \sqrt[10]{10} \approx 1,26$$

$$\text{og } \sqrt[5]{10} \approx 1,58. \text{ (bygningstekn. se modul).}$$

2) *økon.*, forholdstal vedr. en virksomheds el. en gruppe virksomheders drift og finansielle stilling. n er således sammensat, at det udsiger noget om virksomhedens (-gruppens) økon. forh. n har især bet. til smlg. ml. forsk. virksomheder.

Norn [nør'n], *Viggo* (f. 1879), da. arkitekt. Fra 1921 kgl. bygningsinspektør for det sydl. Jylland. Har bl. a. opf. *Statsskolerne i Esbjerg* (1938-39) og *Horsens* (1939-40), *Sygehuse*, post-, telegraf- og forsamlingsbygninger, villaer osv. Har endv. genopf. *tårnet på Koldinghus* (1933-34) og restaureret fl. kirker.

Nornegæst, nord. sagnhelt, hvis vugge nornerne gæstede.

norner, i nord. rel. de tre skæbnegudinder Urd, Verdandi og Skuld. n-s dom er værslerne ved blotet.

Norrbottnen, sv. landskab, ml. Västerbotten, Lappland og finske grænse; 27 722 km², 164 000 indb. (1946). Längs Bottniska viken veludviklet skærgård, inden for dette et skovrigt kystland. Mod N et lavt bjergland. Elve: Torne-, Kalix-, Lule- og Pite älv.

Norrbottnens län, sv. län, omfatter Norrbotten og den del af Lappland, der ligger V herfor; 105 544 km²; 232 000 indb. (1948), heraf ca. 4500 lapper og 33 000 finner. Land- og skovbrug (1% agerland, 39% skov). Betydelig minedrift (Kiruna og Gällivare) og trævareindustri.

Norrie, *Anna*, se Petterson Norrie. *Anna Norrie* [nørri], *Charlotte* (1855-1940), da. kvindesagsforkæmper, virksom v. stiftelsen af Dansk Sygeplejeråd og en række kvindeorganisationer.

Norrie [nørri], *Olivia*, f. Jørgensen (1869-1945), da. skuespillerinde. 1879 på Det Kgl. Teaters balletskole, deb. 1885 som Puk, 1891-95 v. Folketeatret, 1895 til Dagmar-teatret og siden (til 1930) v. forsk. privatscener. I radioen kendt fra »Familien Hansen«. 1909 g. m. W. N.

Norrie [nørri], *William* (1866-1946), da. teaterdirektør og forfatter. 1897-1904 økon. inspektør v. Dagmar-teatret, 1902-04 tillige v. Casino, 1911-20 v. Det Ny Teater; 1922 økon. dir., 1924-30 adm. dir. v. Det Kgl. Teater. Forf. til fl. dram. arb. samt erindringerne *En Ung Mand fra Firserne* (1931).

Norris, *Frank* (1870-1902), amer. forfatter til de to kritisk-naturalistiske romaner om amer. industrialisme: *The Octopus* (1901), da. *Polypen* (1907), *The Pit* (1903), da. *Malstrømmen* (1909).

Norrköping [nør'kø:pm], sv. købstad (fra 1384), Östergötland, ved Bråviken; 83 000 indb. (1949). Mægtig tekstil- og beklædningsindustri, endv. kunstbomuld og cellofan; landbrugsmaskiner, papir, levnedsmidler. Handel, søfart. Militerflyveplads.

Norrländ, den nordligste af Sv.s 3 hoveddele, omfatter landskaberne Lappland, Norrbotten, Västerbotten, Ångermanland, Jämtland, Härjedalen, Medelpad, Hälsingland og Gästrikland; 260 857 km²; 1 154 000 indb. (1946).

Norrländsfrågan (sv. *fråga* spørgsmål), de problemer, der rejste sig v. kapitalistisk ekspansion efter ca. 1880 i Norrländs skov- og malmområder. Efter erklæring fra Norrländskommision gennemførtes fra 1906 særlovgivn. til beskyttelse af tidligere jordejere, af skovbestanden, ang. vandfaldsnyttelse og social for-sørg.

Norrström [nør'strø:m], Mälarens udløb forbi Sthlm. til Östersøen, 900 m l., 240 m br.

Norr'tälje, sv. købstad (fra 1622), SÖ-Upland, ved N-åens mundning i N-viken; 6400 indb. (1948). Industri, badest, flyveplads.

norre'n (genoptaget fra oldn. i 19. årh.), nord., no., som stammer fra el. hører hjemme i (det gl.) No. el. de derfra koloniserede egne (Isl., Færøerne osv.).

Norsk, *Frans* (f. 1890), da. læge. 1937 chef for Øre-, Næse- og Halsafd. på Fr.berg Hospital, siden 1941 overlæge.

Norsk Aero Klubb (fork. *NAK*), no. sports- og privatflyvnings hovedorganisation, enerepr. i No. for Fédération Aéronautique Internationale.

Norsk Folkemuseum, righoldige kul-

turhist. saml. samt frilandsmuseum på Bygdøy ved Oslo, stiftet 1894 på initiativ af Hans Aall, museets nidkære leder indtil sin død 1946; siden 1902 på den nuv. plads, hvor det har udviklet sig til No.s største museum.

Norskehavet, no. navn på Nordhavet.

Norsk Hydro-Elektrisk Kvelstoffaktieselskap, No.s største industrikoncern, grl. 1905 af S. Eyde ved Notodden i Telemark til fremstilling af godnings-salpeter efter Birkeland-Eyde-metoden. N ejer vandkraftværket ved Rjukan (anlagt 1911) samt Rjukan, Notodden og Eidanger salpeterfabrik. I 1949 tages Glomfjord salpeterfabrik i drift. 1927 indledtes et samarbejd med I. G. Farben-industrie til fremstilling af salpeter efter Haber-Bosch-metoden. Foruden salpeter fremstilles ammoniak, A.I.V.-vædske, tungt vand, ædelgas, soda, kulsyre, imprægneringsmidler osv. Aktiekap. 1948: 156 450 060 kr.; antal arb. og funkt. ca. 4200 i selve produktionen, ca. 2000 i byggearb. m. m. Prod. 1947/48: 700 000 t kvelstoffprodukter. Fabrikkerne, som tyskerne under besættelsen havde udvidet bet., bombedes af de Allierede 24. 7. og 16. 11. 1943 og ødelagdes yderligere ved sabotager 1943-44, tungtvandsan-lægget på Memork således 28. 2. 1943. Værkerne er helt genopbygget.

Norske Intelligenssedler, ældste no. avis, grl. 1763, dagblad 1830, opgået i »Verdens Gang« 1920.

norsk kunst. *Bygningskunsten* afspejler i sin hist. udvikling No.s handelsmæssige og polit. hist.; i middelalderen udvikledes en særpræget n af impulser modtaget fra Engl., i den nyere tid dominerede kontinental indflydelse i da. og sv. formidling. - Middelalder. De ældste no. kirketyper var enskibede, irskpåvirkede træbyggn. (Urnes stavkirke), konstruktionsmæssigt baseret på ældre no. byggeskik, af hvis værker (sagaernes kongshaller) i øvr. intet er bevaret. Anv. af sten som bygn.materiale beg. først omkr. 1100 og fører i 12. årh. til rig og differentieret kirkearkit. inden for den herskende, normannisk-romanske stilretning; basilikaformen dominerer (især øst- og sønden-fjeldsk), materialerne er kalk- og klæbersten (domkirkerne i Hamar, Stavanger og Trondheim, Mariakirken i Bergen). Gotisk overgangsstil kan iagttages fra slutn. af 12. og op igennem 13. årh. og har især præget udvidelsen og ombyggn. (koret i Trondheim domk.). - I samme tidsrum, hvor hovedværkerne inden for stenarkit. rejses, opføres også flertallet af stavkirkerne; 23 er i det væsentlige bevarede. De ældste typer kopierer i stil og konstruktion de basilikale stenkirker, men allerede fra slutn. af 12. årh. gør national tradition sig gældende i stil og teknik; krydsafstivningen indføres, søjlekapitæler erstattes af fantastiske masker, portalomfatninger og tagkammer dekoreres med skåren ornamentik; det anv. materiale er altid fed, tætvokset fyr (kirkerne i Borgund, Heddal, Hurum, Lomen, Reinli, Nore og Uvdal). Gotisk stil ytrer sig kun sporadisk i profilering og buerform. Opførelse af stavkirker vedvarer indtil 16. årh. - Bl. bet. verdslige byggn. i middelalderen må nævnes arkebispesgården i Trondheim, Håkonshallen i Bergen og Akershus i Oslo. - Nyere tid. Fra middelalderens slutn. og indtil ca. 1700 er n sparsom, præget af landets fattigdom; renæssancestil kan iagttages i Rosenkrantz-tårnet (1560erne) og i herregården Austrålt (1560erne), barok i herregården Rosendal (1660erne); det økon. opsving i 18. årh. stimulerede byggevirksomheden, og rokokoen får i No. vidt udbredelse, også uden for byerne (Kongsberg kirke (1740-65), stiftsgården i Trondheim (1774-78)). - Efter adskillelse fra Danmark 1814 opstod behov for officielle byggn., som bl. a. opførtes af klassicister som J. G. Löser (1777-1829), H. D. F. Linstow (1787-1851) og Chr. H. Grosch (1801-65). I 19. årh.s sidste halvdel og fortsat i 20. årh. har no. arkit. søgt fornyelse i middelalderens no. træarkit.; bevægelsens tidligste repr. var

Holm Munthe (1848-98), A. Arneberg (f. 1882), M. Poullsson (f. 1881) og O. Landmark (f. 1885).

Billedskabende evne udfolder sig tidligt, i vikingetidens dyrcornamentik, stavkirkenes træskærerarbejde og senere »romemaling« og billedvævning, men først i 19. årh. skabtes en national *malekunst* v. I. C. Dahl og hans elever, T. Fearnley og P. Balke; fra ca. 1840 var no. malerkunst under indflydelse af Düsseldorf-skolen (folkelivsmaleren A. Tidemand, H. Gude m. fl.). Særprægede romantikere er A. Cappelen og L. Hertervig. Senere søgte malerne München og dyrkede historiemaleriet (Eilif Petersen) og et realistisk figurmaleri, hvor indflydelse fra fr. kunst gjorde sig gældende. Gennembruddets største navne er C. Krogh og E. Munch; endv. F. Thaulow, E. Werenskiold, Harriet Backer samt G. Munthe, H. Egedius, H. Sohlberg og Th. Erichsen, der, ligesom L. Karsten, var udråbt for kolorist. Bl. nutidens førende no. malere er H. Sørensen, A. Rolfsen, P. Krogh, A. Revold og J. Heiberg; fl. af dem har ligesom Munch skabt betydningsfuldt monumentalmaleri. — *Skulpturen* var længe ret klassicistisk, repr. ved navne som J. Middelthun og B. Bergslien (Karl Johan i Oslo), mod hvem S. Sinding og G. Vigeland (»fontænen«, Oslo) reagerede.

norsk litteratur. Storhedstidens litt. hovedværker er skjaldekvad fra 9. og 10. årh., rel. legender, overs. (Eufemiaviserne) og pædagogiske værker (Kongespejlet) fra 12. og 13. årh. Fra unionstidens beg. indtil den polit. adskillelse fra Danmark falder no. og da. litt. sammen i henseende til periodeinddeling og karakteristika. Den gængs kulturelle selvstændighed er vigtigste forudsætning for den romantiske bevægelse (1820-50), hvis særkende er fremhævelsen af det nat., særlig i sprog, hist. og åndsliv (Wergeland); i opposition herfor stod den eur., spec. da. orienterede gruppe omkr. Welhaven. Internat. bet. når no. litt. i årh.s sidste trediedel med de store realistiske forf. skaber (Ibsen, Bjørnson, Lie, Kielland); samtidig grundlægges landsmålslitt. (Vinje, Garborg); den fastholder romantikkens nat. linie både i henseende til sprog og motivvalg (almueliv) og er i stadig vækst. En polit. kløvnings inden for rigsmålsdigt. præger ml.krigsårene (konservativ-kommunistisk); under besættelsen dannes en fælles litt. front, hvis hovedrepr. er lyrikerne A. Øverland og N. L. Grieg.

Norske Lov (fork. N. L.), af Chr. 5. 1687 udstedt lovbog for No., der i det hele er udarb. på grundlag af Danske Lov fra 1683.

Norske Luftfartselskab A/S, Det (fork. DNL), No.s nat. luftfartselskab, grl. 1933; statsubventioneret. Reorganiseret efter krigen. Parthaver i Scandinavian Airlines System.

norsk musik. Den selvstændige no. musik indledtes i 1820'erne af W. Thrane med syngespillet »Fjeldeventyret«. Den store skat af folkeviser, der blev indsamlet af L. Lindeman, dannede grundlaget for rejsningen af den nat. tonekunst. Violinisten Ole Bull var en af de første, hos hvem den no. tone klunger fuldt og rent. Fra romancetemp. Halfdan Kjørulf går linien over Rikard Nordraak til Edv. Grieg. Nordraak skrev nationalmelodien »Ja vi elsker«. Grieg, som er det store internat. navn i no. musik, var nyromantikens grundlægger i No. Samtidig med ham levede Johan Svendsen, der fra 1883 boede i Kbh. Ved siden af dem står den meget yngre Chr. Sinding. Andre bet. navne fra tiden omkr. årh.skitet er Johan Selmer, Agathe Backer-Grøndahl (1847-1907), Ole Olsen (1850-1927), Johan Halvorsen og Eyvind Alnæs (1872-1932). Noget yngre er Halfdan Cleve (f. 1879), atonalisten Fartein Valen (f. 1887) og Arne Eggen. Betydeligst bl. de nulevende er Harald Sæverud, der med sine slatter har bragt fornyelse i den no. tonekunst.

Norske Rende, gravsænkning i Vesterhavet og Skagerrak ledsagende den no.

kyst, 40-100 km br., 300-700 m dyb; fra Lindesnes og mod Ø tillægger dybden indtil 700 m, aftager derefter igen.

Norske Selskab, norsk litt. klub i Kbh.; stiftet 1772, opløst 1818. Forsvarede den fr.-lat. smag mod Ewalds ty. *Udgav Poet. Saml.* (1775, 1783, 1793). Kendte medl. var J. H. Wessel, C. Fasting, P. H. Frimann, J. Vibe.

norsk sprog. De ældste sprogindesmærker i No. er en del urnord. indskr. (over 50) på stene osv. i tiden ca. 200-800; indskr. fra vikingetiden (ca. 800-1050) er med yngre runer. På denne tid blev det no. sprogområde stærkt udvidet ved den no. udvandring til Island, Færøerne, Grønland og dele af Skotland og Irland; i irsk er mange af de nord. låneord no. Det lat. alfabet kom til No. med kristend. og blev brugt til optegnelser på modersmålet omkr. 1050; men de ældste no. og isl. håndskr. er fra 2. halvdel af 12. årh., der er breve og dokumenter (diplomer), en del lovhåndskr., skr. af rel. og hist. indhold og en del overs. litt. samt »Kongespejlet«. No. og isl. (vestnord.) skiller sig på nogle punkter fra sv. og da. (østnord.). Fra 13. årh. blev den nederty. indflydelse stærk. Lige fra første tid er der i No. to hoveddialekter: øst- og vestno. Østno. på det eng. Østland og i Trøndelag; vestno. på Vestlandet og i udbygderne i V. Fra ca. 1350-1525 fjernede en lang række ændringer mere og mere no. fra isl. I mange østno. mål blev de gl. tvetydige forenklede. Da indflydelse blev stærk fra midten af 15. årh. og den voksede ved reformationen 1536: kirke- og skolesproget blev da. Reformationstidens da. blev det mønster, som også nordmændene fulgte, da der efter 1550 opstod en selvstændig no. litt. I 2. halvdel af 18. årh. begyndte interessen for no. sprog at vokse, og i daglig tale har den hjemlige dialekt været enerådende; men omkr. 1800 steg det da. sprogs indflydelse atter. Med Henrik Wergeland indtrådte en strømning, han optog no. sprogelementer og forsvarede sprogets fornskning. Det nat. gennembrud i 1840'erne førte også til et sprogligt gennembrud: Asbjørnsens og Moes genfortælling af folkeeventyrene gav grundlaget for den ny no. prosa. Samtidig begyndte overlærer Knud Knudsen (1812-95) sit arbejde for fornskning på alle områder (ordforrådet), og han har stor andel i at norskheden er kommet til sin ret i skriftsproget. Hans linie blev fulgt af Bjørnson. Med I. Aasens værker *Det norske Folkesprogs Grammatik* og *Norsk Ordbog* opstod en hel ny bevægelse, målstrævet. Sproget i Aasens værker, der blev kaldt landsmålet, var bygget op på de vestlandske dialekter. I tidens løb gjorde de øst- og nordnordnorske dialekter sig også gældende i landsmålet, som 1889 blev tvunget undervisningsfag på skoleseminarierne. Landsmålet vandt mere og mere frem, men det skete under stadig kamp. Der dannedes mange mållag, som 1906 sammensluttedes i »Norges Mållag«. Fra 1900 dannede modstanderne »Riksmålföreninger« til værn herimod. I 1917 blev ved en retskrivningsreform fastsat fælles stavemåde for enslydende ord i »riksmål« og »landsmål«. Yderligere tilnærmelse fandt sted i 1938. I politik har landsmål spillet en rolle, idet Venstre fra 1906 har optaget målstrævernes vigtigste krav på sit program. Bondepartiet og Arbejderpartiet er stemt for samarbejde. Nynorsk er en fortsættelse af landsmålet, Bokmål af riksmålet.

norske Tysklandsbrigader, no. besættelsesstyrker i Tysk. efter 2. Verdenskrig. Febr. 1947-nov. 1948 stationeret i Harz-området; nov. 1948 flyttet til Schleswig-Holstein (byerne Flensborg, Husum, Slesvig, Rendsborg, Itzehoe og Neumünster); hovedkvarter i byen Slesvig.

Norsk telegramsbyrå, stiftet 1867 som privat selskab, aktierne ejes nu af no. aviser. Kontorer i Sthlm. og New York.

Norske Veritas (lat. *veritas* sandhed), klassifikationselskab i Oslo, grl. 1864.

No's minde, udskibningssted ved N-Fjord S f. Århus.

Nors Sø, NV f. Tisted; 3,6 km²; gravet rende (Nors Å) til Vesterhavet.

Norstedt & Sønner, P. A. [no: (r)støt å 'sø:nar], sv. forlag og bogtrykkeri i Sthlm., grl. 1823, fra 1879 a.s. Et af Sv.s betydeligste forlag med skolebøger og vidensk. værker som speciale.

Norström [no: (r)strø:m], *Vitalis* (1856-1916), sv. filosof. Hævdede bl. a. i *Religion och tanke* (1912) en personlighedsfilosofi, hvori livstro var et grundmotiv.

North [nå:þ], *Frederick*, Lord (1732-92), brit. politiker. Georg 3.s ven, torierens fører. 1770-82 premiermin. N-s indrømmelser hindrede ikke den nordamer. frihedskrig. 1783 i koalitionsmin. m. Fox.

Northampton [nå:þåm(p)ton], by i S-Engl., NV f. London; 104 000 indb. (1948). Trafikknudepunkt. Store tekstils-fabrikker. Rester fra romertiden. Omkr. N brydes jernmalm.

Northamptonshire [nå:þåm(p)tonʃiə], grevskab i S-Engl.; 2584 km²; 414 000 indb. (1948). Den nordøstl. del kaldes Soke of Peterborough.

North Carolina, se Carolina, North.

Northcliffe [nå:þkɫɪf], *Alfred Harmsworth*, Viscount (1865-1922), eng. blad-udgiver, 1894 ejer af »Evening News«; grl. 1896 »Daily Mail«, 1903 »Daily Mirror«; 1908 ejer af »Times«, fra 1912 tillige red. Fortaler for antity. politik; fremtrædende under 1. Verdenskrig, da han agiterede for kraftig krigsførelse.

North Dakota, se Dakota, North.

North Downs [nå:þ 'daunz], kalkryg i S-Engl.; ender ved Dover.

Northern Ireland [nå:ðən 'aɪələnd], eng. navn på Nord-Irland.

Northern Pacific-Railway [nårðərn pə'sɪfɪk 'reɪlweɪ] (eng: nordlige stillehavsbanen), jernbaneselskab i den nordl. del af USA, forbinde egnen ved De Store Seer (Chicago, Duluth) med Stillehavs-kysten (Portland, Seattle, Vancouver). Strækningslængde 10 815 km.

Northern Rhodesia, off. eng. navn på Nord Rhodesia.

Northern Territory [nå:ðən 'tɛrɪtɔ:ri] (*Nordterritoriet*), midterste, nordligste del af Austr.; står direkte under forbundsreg.; 1 355 400 km²; 11 000 hvide indb. og 15 000 indfødte (1947). Guldproduktion, kvægavl, perleferskeri.

Northolt [nå:þoult], flyveplads 16 km V f. London City. Herfra betjenes bl. a. ruterne til Skandinavien.

North Riding [nå:þ'raɪdɪŋ], del af eng. grevskab Yorkshire.

Northrop [nårþrɒp], *John Howard* (f. 1891), amer. biokemiker. Siden 1916 knyttet til Rockefeller Institutet i Princeton. Fik 1946 s. m. W. M. Stanley nobelprisen i kemi for deres indsats ved renfremstillingen af enzymer og virusproteiner.

North Shields [nå:þ'ʃɪldz], del af den eng. by Tyne-mouth.

Northumberland [nå:þåmbələnd], grevskab i NØ-Engl.; 5227 km²; 792 000 indb. (1948). Omkr. Tyne store kulleger. Hovedstad: Newcastle. — Fra 6.-7. årh. angelsaksisk kongerige, i 9.-10. årh. behersket af nord. vikingekonger, bl. a. Erik Blodøse. 938 under Engl. i middelalderen hyppige adelsrejsninger (slægten Percy, jarler af N).

Northumberland [nå:þåmbələnd], angelsaksisk kongerige, opstået 588 af smårigerne Deira og Bernicia, erobret af Egbert 829.

Northumberland [nå:þåmbələnd], eng. jarler af slægten *Percy*, der 1066 fulgte Vilhelm Erobreren til Engl. Kendtest er 1. jarl, Henry (1342-1408), der s. m. sønnen Henry, kaldet Hotspur (1364-1403) hjalp Henrik 4. på tronen 1399 (mod Rikard 2.), men senere mistede livet ved oprør (jfr. Shakespeare: Henrik 4.). — 7. jarl, Thomas, henrettet 1572 for deltagelse i kat. sammensværgelse mod Elisabeth. — 9. jarl, Henry (d. 1632), sad fængslet i 15 år for deltagelse i krudtsammensværgelsen. — 10. jarl, Algernon (d. 1668), støttede parlamentet mod Karl 1., men gik siden over til Karl 2. Mandslinien uddøde 1670, men titlen fortsatte på spindesiden.

Northumberland [no:'hæmbələnd], *John Dudley*, hertug af N, Earl of *Warwick* (ca. 1502-53), eng. politiker. Styrkede Somerset, ledende 1552-53. Henrettet efter forsøg på at ophøje sin svigerdatter Jane Grey til dronning.

North West Frontier Province ['nɑ:ʃ'wæst 'frɒntjə 'prɔ:vins] (eng. nordvestl. grænseprov.), prov. i Pakistan ved Afghanistanens Ø-grænse; med fyrstestater 102 200 km²; 5 416 000 indb. (1941). Hovedstad: Peshāwar.

Northwest Territories [nɑ:ʃ'wæst 'tɛrɪtɔ:z], Canadas nordligste, tyndbefolkede egne; 3 391 945 km² = 35,4% af Canadas areal, 12 000 indb. (1941) = 0,1% af Canadas befolkning. Admin. deles N i Franklin, Keewatin og Mackenzie territorierne.

norværgisme, no. udtryksmåde, spec. når en sådan anv. hos danskskrivende norskfødte forfatterne.

Norwich ['nɔ:ri:tʃ], hovedby i Norfolk, Ø-Engl.; 118 000 indb. (1948). N har forsk. mindre industrier, navnlig i tilknytning til landbruget. Tidl. vigtig tekstilby. Domkirke (grl. 1096). Svære skader under 2. Verdenskrig, bl. a. april 1942.

Norv'inn, *William Johannes* (1878-1940), da. videnskabsmand. Prof. i klassisk filologi v. Kbh.s Univ. 1925-40. I N-s antikke produktion er arb. inden for antikfilos. og hist. og da. (videnskabs-) hist. særlig fremtrædende. *Olympiodorus fra Aleksandria* (1915), *Sokrates* (1933); *Kbh.s Univ. i Middelalderen* (1929), *Kbh.s Univ. i Reformationsens og Orthodoxens Tidsalder* (1937-40). (Portr. sp. 3296).

nose'a'n (efter den ty. geolog K. W. *Nose*), *Na₂SO₄*, *6NaAlSi₃O₁₀*, gråt el. blåt regneret mineral, der forekommer underordnet i nefelinhold. eruptiver.

Noske ['nos:], *Gustav* (1868-1946), ty. socialdemokrat. Genoprettede ordenen i Kiel efter rejsningen nov. 1918, krigsmin. dec. 1918-marts 1920, slog kommunisterne ned, men faldt, fordi han forlod Berlin ved Kapp-kuppet. Overpræsident i Hannover 1920-33; i koncentrationslejr 1944-45.

'noso- (gr. *nōstos* sygdom), sygdoms-.

nostal'gi (gr. *nōstos* hjemreise + 'algi), hjemme.

Nostra'damus (*Michel de Notredame*), fr. læge og astrolog (1503-66), livlæge hos Karl 9. Bekendt for mirakelkure og spådomme, der var så dunkelt affattet, at de altid kunne passe.

not [no:'t] (nty. beslægtet med oldhøjty. (*h)nuo(a)* fuge), fordybning til optagelse af et tilsv. fremspring (fjeder) v. sammenføjning af brædder o. l. I søv. og mil. anv. betegn. notgang og not svarende til n og fjeder; no te, sammenføje v. hj. af en f. **'nota** (lat. læg mærke til), regning, følge-sæddel.

no'ta'belforsamling (fr. *notable* betydelig, anset), forsamling af ansete mænd, udvalgt af regeringen til drøftelse af offentl. anliggender. Sammenkaldtes ret hyppigt i Frankr. indtil 1626 og atter 1787-88. I Danm. sammenkaldtes 1851 en n i Flensborg for at drøfte Sønderjyllands stilling i riget, men den førte ikke til enighed.

nota'bene (lat. *nota bene* mærk vel) (fork. NB), fremhævede, kritisk el. advarende tegn, brugt bl. a. som anmærkning el. anbefalingskrivelse: vel at mærke.

notabil'te't (lat. *notabilis* bemærkelsesværdig), fremragende person.

no'tar'el no'tari'us 'publicus (lat. *notarius* hurtigskriver, *publicus* offentlig), offentlig beskikket person, der bistår v. visse akter af særlig retlig bet. f. eks. oprettelse af testamenter, foretagelse af vekselsprotest. I Kbh. en særlig tjenestemand, uden for Kbh. underrettsdommeren.

no'ta't (lat. *notatum* bemærket), optegnelse, anmærkning.

nota'ti'n, et enzym, der forekommer i visse skimmelsvampe, bl. a. hos *Penicillium notatum*, der også udskiller penicillin i sit voksestadium. n har stærk væksthemnende virkning over for bakterier, antagelig som følge af dets evne til at bevirke en brintoverilddannelse.

notching ['nɔ:tʃɪŋ] (eng. *notch* indsnit), søv., u-formede udskæringer i kanten af en plade el. lign., der skal svejses til en anden, så svejse sømmen bliver så kort som mulig.

note, skrivelse fra en udenrigsminister til en fremmed gesandt el. omv. Kan være holdt i 1. person og underskrevet el. i 3. person og uunderskrevet (verbalnote).

Notec ['nɔ:tetj], ty. *Netze*, 366 km l. biflod til Odraz (Oders) biflod Warta i Polen; indgår i den sejlbare forb. Odra-Wisla.

no'te're (lat. *notare*), sætte i noter; optegne, bogføre; debitere; give påtegning; fastsætte dagspris el. -kurs; ansætte pris.

no'te'ring, optegnelse; 1) i bogholderi: indførsel i bøgerne. 2) n af massegeds-breve (obligationer): indførsel af ejerens navn i det udstedende instituts bøger, hvorved ejeren i vidt omfang er beskyttet mod ulovlige dispositioner over papiret. 3) n af check: påtegning af checken gnm. trassatbanken, som derved forpligter sig til at indløse den, når den lovligt præsenteres til betaling. 4) på behørig måde fastsat prisangivelse, der udtrykker, til hvilke priser varer, værdipapirer, fremmed valuta etc. er omsat på en bestemt børs, et marked el. l. 5) enkelte virksomheders uforbindende pristilbud.

Noteringen, særlig tjeneste ved telefoncentraler for notering og senere opkald af optagne numre.

Notihn [no:'ti:n], *Torsien* (f. 1884), sv. embedsmand. Jurist, 1922-28 medl. af Førstekammeret (soc. dem.), konsultativ statsråd 1920, 1921-23, 1932-33, justitsmin. 1924-26. Fra 1933 overstatholder i Sthlm. Formand f. sv. forening Norden.

notifikation, underretning; 1) handling, hvorved noget of. bringes til en fremmed regerings kundskab (notificeres); 2) den meddelelse om en veksels forrevisning el. protest, som vekseldriveren inden for en vis frist skal give sin formand.

notificere [-'se:'rɔ] (lat. *notus* bekendt + *-ficere* gøre), meddele ved notifikation.

Notke ['nɔ:t-], *Bernt* (ca. 1440-ca. 1509), ty.-da. billedhugger. Blev 1467 mester i

Bernt Notke: Karl 8. Knutsson.

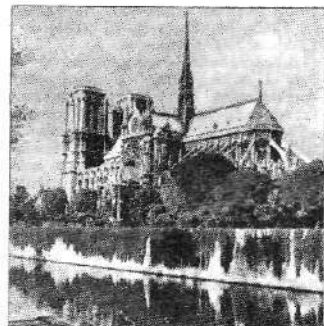
Lübeck, virkede fra ca. 1484 i Sv. Hans hovedværk er altertavlen i *Arhus domkirke* (1479) og *St. Görans och draken* (ca. 1489) i Storkyrkan, Sthlm.

Notodden [no:'tɔ:dɛ:n], no. købstad (fra 1913), Telemark, 44 km NV f. Skien; 6000 indb. (1946). Norsk hydros fabriker udnytter de nærliggende vandfald.

no'to'risk (lat. *notus* bekendt), vitterligt, alm. bekendt.

not out [nɔ:t aʊt] (eng. ikke ude) er i cricket den gærdespiller, som må forlade gærdet, fordi alle hans medspillere er ude.

Notre-Dame [no'tra:'dam] (fr. Vor Frue), kirke i Paris, grl. 1163, et af fr. ungottotiks skønneste monumenter, senere i gotikken ændret gang på gang, uden at helheden gik tabt. Koret var færdigt 1177, skibet 1208, facaden, m. dens to, 69 m h., men aldrig fuldt udbyggede tårne, omkr. 1235-40. Portalerne og kapellerne ml. de ydre sideskibes stræbekkeler er yngre. Kirken - 5-skibet, m. tværskib og polygonal korslutning - hører ikke til de allerstørste (ca. 130 m l.), men proportionerne er for-

trinlige og den skulpturelle udsmykning god. Restaureret 1845 og senere.

Nottingham ['nɔ:tɪŋgəm], by i Midt-Engl. ved Trents øvre løb; 297 000 indb. (1948). Vigtig tekstilindustri, hvis speciale er kniplinger og strømper af silke og kunstsilke. Desuden ild- og bomuldsindustri og fabrikation af cykler, maskiner, læder- og tobaksvarer. Universitet indviet 1949. Svære skader under 2. Verdenskrig.

Nottinghamshire ['nɔ:tɪŋgəmʃɪə], grevskab i Midt-Engl.; 2185 km²; 815 000 indb. (1948).

not'turno, ital. for nocturne.

nougat ['nu:ɡɑ] (fr. af lat. *nux* nød), 1) hård n. nødder el. mandler opvarmet m. sukker til karamellisering; 2) blød n. blød masse af opvarmede maledes nødder iblandet sukker og chokolade; 3) fransk n. hvid konfekt, der indeholder honning og i reglen kandiserede frugter.

Nouméa [nume:'a], Ny Caledoniens hovedstad; 11 000 indb. (1946).

noumenon ['nu:menɔ:n] (gr. det tænkte), tankening, mods. sansetning.

Nouvelle-Amsterdam [nu:'væl amstɛr-'dam], ubeboet fr. ø i Ind. Ocean.

Nouvelle-Calédonie [nu:'væl kale'dɔ:ni], fr. navn på Ny Caledonien.

Nouvelle Revue Française [nu:'væl rø-'vy fra:'sø:z] (fr. nyt fr. tidsskrift), fr. litt. tidsskr. fra 1909.

nov- (lat. *novus* ny), ny-.

'nova (lat. ny (stjerne)) kaldes en fiks-stjerne, der pludselig blusser op til lysstyrke, større end dens normale for derefter, meget langsomt, at aftage til den opr. lysstyrke. Et n-udbrud skyldes en eksplosionsagtig udvidelse af den påg. stjernes ydre lag. I løbet af få dage vokser diameteren til det hundredobbelte el. mere. Energiudstrålingen er i lysmaksimum omtr. 100 000 gange solens. En ydre skal udskiller sig fra stjernen og omgiver derefter denne i adskillige år for til sidst at forsvinde ved stadig fortsat udvidelse ud i det omgivende rum. n-udbrud forekommer sandsynligvis kun i en særlig klasse stjerner (sjældne), som er instabile og gennemgår udbrud med mellemrum fra mindre end 100 år op til måske en million år. Kendte n-er fra indeværende årh. er N Persei 1901 og N Aquilæ 1918, der begge i lysmaks. overgik Capella i lysstyrke, om end de ikke nåede Sirius.

I mælkevejssystemet finder der sandsynligvis årlig ca. 100 n-udbrud sted, men kun en ringe brokdel af disse bemærkes. Super-n har i lysmaksimet en energiudstråling ca. 1000 gange større end normale n, el. ca. 100 mill. gange solens. Fænomenets årsag er endnu ukendt. Super-n er langt sjældnere end normale n. Tyge Brahes n i Cassiopeia (1572) var en super-n.

Nova'do'n murværk, murværk med 1 cm hølspånsplader i liggefugerne i st. f. mørtel. Østrigsk opfindelse.

Nova Gôa [nová'goá], hovedstad i den portug. koloni Goa i Forindien; 12 000 indb. (1940).

'Novaja Zem'lja [zem-], to øer i Ishavet N f. Ural, som de fortsætter mod N; 81 000 km². Polarklima; tundra.

Novák ['nova:k], *Arne* (1880-1940), čech. litt.historiker; har især beskæftiget sig med udforskningen af den nyere tids čech. litt.

Novák [no'va:k], *Vítězslav* (f. 1870), čech. komponist til operær, balletter, symfoniske værker m. v.

No'valis, pseud. f. *Friedrich von Hardenberg* (1772-1801), ty. forfatter. Forhelligede som romantiker middelalderen i romanen *Heinrich von Ofterdingen* (1802) og tilbad natten og døden, *Hymnen an die Nacht* (1799). (Portræt).

No'vara (lat. *No'varia*), ital. by i Piemonte, 50 km V f. Milano; 63 000 indb. (1936). Bet. industri: silke, jern og trykkerier (landkort). Ved N slog Østr. 1849 Karl Albert af Sardinien.

Novarro [no'varo], *Ramon* (f. 1899), amer. filmskuespiller. Deb. 1921, til omkr. 1930 en feteter filmhelt.

Nova Scotia [no'va:'sko:ʃə], canadisk forbundsstat (province); 54 564 km² = 0,6% af Canadas areal med 578 000 indb. = 5% af Canadas befolkning, heraf 445 000 af brit. og 66 000 af fr. afstamning. Hovedstad: Halifax. N omfatter halvøen N og Cape Breton Island. Lavde, indtil 500 m h. bjergrygge, udløbere fra Appalachianerne, gennemstrøyer N fra SV til NØ. Atlanterhavskysten er en fjord- og skærgårdskyst med gode, isfri havne til baser for fiskeriet efter torsk, hummer, sild, østers. Kysten mod Fundy Bay er lav med store markenge. 68% er skovdækket; 24,3% er dyrket. Der avles havre, kartoffer, turnips, hør og mange madplanter. Canadas største kulbrydning ved Sydney. Desuden har N skibsbygning, fiskekonservesindustri, søvæveri og papirfabrikker.

Novati'an (3. årh.), lat. teolog. Efter kristenforfølgelsen under Decius indtog han et strengt standpunkt over for de frafaldne; dette førte til skisma og dannelse af en novatiansk kirke, der holdt sig til 7. årh.

novation (lat. *novare* forny), *jur.*, fornyelse af et skyldforhold ved aftale med kreditor.

no'velle (ital. *novella*, egl.: nyhed), kort fortælling; genres første mester er ital. Boccaccio (11 Decamerone, ca. 1350).

no'velle (lat. *novellæ* leges, nye love), *jur.*, ny lov, navnlig om de af Justinian udstedte love, der er samlet i et særligt afsnit af Corpus juris.

Novell'ino, II, d. s. s. Cento novelle antiche.

Novello [no'vælo], *Ivor* (f. 1893), eng. skuespiller og teatermand. Har især gjort lykke i mus. komedier og operetter, ofte skrevet, komp. og iscenesat af ham selv; har også filmet.

no'vem'ber (lat. *novem* ni; 9. måned i d. rom. kalender), 30 dage, i vor kalender årets 11. måned. Da navn *slugtæmned.* — *Metæor.* den sidste efterårsnedbør. Middelt. i Danm. gnstl. 3-5°. Frost indtræffer normalt overalt. De laveste iagttagne temp. 7-8° frost, de højeste 13-16°. Middeldnør 45-75 mm, størst i landets vestl. egne. Nedbørsdagens gnstl. antal er 12-18.

Novemberforbryderne, ty. nationalister udtryk for de ty. kreds, der 1918 rejste modstand mod kejserdommet og mod krigens fortsættelse (våbenstilland nov. 1918) og derved efter nationalisterens mening forrædt Ty. og forvoldte nederlag. Dels vendt mod arbejderbevægelsens ledere, dels mod Erzberger og Groener.

Novemberforfatningen, fællesforfatn. for Danm. og Sønderjylland, gennemført af Hall, underskrevet af Chr. 9. 18. 11. 1863. Folketing valgt v. alm. valgret; Landsting kongevalgt og censusvalgt. N-s sammenknytn. af Danm. og Sønderjylland var brud på aftalerne 1851-52 og blev Bismarcks påskud for krigen 1864. Ophævedes ved grundloven 28. 7. 1866.

Novemberrevolutionen, den bolsjeviske revolution i Rusl. 7. nov. 1917 (efter daværende russ. tidsregning. 25. okt.); derfor i alm. kaldet *Oktoberrevolutionen*.

novembertraktaterne 1855, sv.-no. aftale m. Engl.-Frankr. under Krimkrigen: Sv.-No. lovede mod løfte om støtte ikke at afstå territorium til Rusl. el. give Rusl. rettigheder på deres territorium.

Noverre [no'vær:re], *Jean Georges* (1727-1810), fr. balletreformatør. Danser, ballet-

William Norvin.

Novalis.

mester og koreograf ved en række eur. scener. Udtrokket i *Lettres sur la Danse et les Ballets* (1780) banebrydende teorier om dansens forhold til naturen og de mimisk-dram. krav til balletten som kunst.

Nové Zámky [no'vø:'zɑ:mkɪ], ty. *Neuhäusel*, slovak. by ved Nitra; 23 000 indb. (1930). Jernbaneknudepunkt, landbrugsindustri. Ung. 1938-45.

Novgorod [no'vgorot], by i RSFSR, Sovj., SSØ f. Leningrad, ved Volhovs udløb fra Ilmen-søen; ca. 40 000 indb., mange gl. kirker, borg (Kreml) fra 12. årh. — N (nord. *Holmgård*) vari vikingetiden støttepunkt f. sv. fyrster, fra 13. årh. selvstændig republik m. blomstrende hanseatehandel. 1478 indtaget og hærgnet af Ivan 3., siden russ. handelsby. Besat af tyskerne aug. 1941-20. 1. 1944. Næsten helt ødelagt.

novi'al (*nov-* + international auxiliary (eng: hjælpe-) language (eng: sprog)), et af Otto Jespersen konstrueret hjælpe-sprog.

novice [-'vi:sə] (fr., af lat. *novus* ny), den, der forbereder sig til optagelse i kloster.

Novi'form, vismutholdigt antiseptisk stof.

Novi'lara, nekropol i Picenum i det østl. Mt.-Ital., 7 km fra Pesaro. Ejendommelige gravsteder m. primitive billeder og indskrifter (alfabetet beslægtet m. etruskisk). 5. årh. f. Kr.

Novi Pazar [no'vi:'pazɑ:r], by i S-Jugoslavien S f. Beograd; ca. 10 000 indb. Tyrk. til 1912 under navnet Yenipa'zar.

Novi Sad [no'vi:'sa:d], ty. *Neusatz*, ung. *Újvidék*, by i NØ-Jugoslavien, hovedstad i Vojvodina, ved Donau, NV f. Beograd; 77 000 indb. (1948). Jernbanecentrum med handel og alsidig industri.

nov'vit, et brisant sprængstof bestående af trinitrotoluol og heksanitridofenylamin.

'novo-, forstavelse i (sted)navne; 1) (lat. *novus* ny), ny-; 2) (russ., af *novij* ny) ny- (hunkønsform: 'no'va:ja; intetkønsform: 'no'voje).

Novoca'ln (Bayer), middel til lokalbedøvelse, d. s. s. prokain.

'Novo-Kuz'netsk [-kuz'njætsk], til 1932 navn på Stalinsk. Navrt.

novolak, et bakelit nærtstående formstof dannet ved kondensering af fenol og formaldehyd i nærværelse af syrer. n er termoplastisk, men bliver hærden ved tils. af heksametylentetramin og anv. således i hurtigpressemasser.

'Novo-Niko'lajevsk [-jæfsk], til 1926 navn på Novosibirsk, Sovj.

Novoros'sijsk [navaras-], haveby i RSFSR, Sovj., ved Sorte havet og V-Kaukasus; 95 000 indb. (1939). Cementindustri; bane over Kaukasus til kornene N f. bjergkæden. Olieledning fra Groznyj og Majkop. Besat af tyskerne 6. 9. 1942-17. 9. 1943.

Novosi'birsk [nava-], til 1926 *Novonikolajevsk*, by i RSFSR, Sovj., i Sibirien,

Novosibirsk, Krasnyj Prospekt.

hvor Den Transsibiriske Bane krydser Ob; 406 000 indb. (1939). Udgangspunkt for Turksib-banen; stor flodhavn; Sibiriens største industriby (bl. a. konserver, mel, maskiner, tekstiler). Univ. — Grl. 1896. **Novosi'birskje Ostrova** [-astr'i'vø], russ. navn på De Nysibiriske Øer.

Novo'tex, hårdt, elastisk stof (formstof) fremstillet af bomulds- el. cellulidsvæv ved at gennemtrænge det med kunstharpiks og forme det ved højt tryk og høj temp. Ved en særlig efterbehandling hindres massen i at spaltes el. blive blød og formbar ved senere opvarmning. N leveres i rør, plader el. blokke med forsk. form og bruges bl. a. til lejer, f. eks. i stålvalsereværker og til tandhjul.

Novotjer'kassk [navatjer-], by i RSFSR, Sovj., nær Don, NØ f. Rostov; 81 000 indb. (1939); industri.

'Novrup, *Johs.* (f. 1904), da. pædagog. Fra 1942 statskonsulent for ungdomsundervisningen.

'novus (lat.), ny.

Novy Chorzów [nov'i'ʃɔzɔw] (ofte kaldet *Chorzów*), by i Śląsk i SV-Polen NV f. Katowice, dannet 1934 ved sammenlutning af Chorzów, Królewska Huta og Hajduki Nowe; 103 000 indb. (1946). Kulmineby med stor jernudsmeltning og jern-, glas-, cement-o. a. industri.

novæ (lat.), nye stjerner, se nova.

Np, kem. tegn for neptunium.

NRT, fork. f. netto register ton.

NS, fork. f. Quislings parti Naton Samling.

NSDAP, fork. f. Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

Nt, kem. tegn for niton.

N.T., fork. f. Ny Testament.

N.T.B., fork. for Norsk telegrambyrå.

nuance [ny'ɑnsə] (fr., af *nue* sky, p. gr. af skyers fine farveovergange), afskjning, fin overgang, særlig i farve.

'Nu'bien, en ret ubestemt del af NØ-Afr., omfattende Nildalen ml. Aswān og Khar-toum samt de omliggende egne. I oldtiden var N et bet. kulturområde i livlig handelsforbindelse m. Ægypten.

nubil'it'et (lat. *nubilis* gylptferdig), *jur.*, opnåelse af ægteskabsalderen (21 år for mænd, 18 år for kvinder, med mindre kgl. bevilling til tidligere indgåelse af ægteskab foreligger).

'nucleus (lat: kerne), 1) kerne i de enkelte celler; 2) ganglion, ophobning af grå substans i hjernens indre, dels som kerne for de enkelte hjernenerver, dels som større hjernensnit, der regulerer bevægelser el. sanspærvirkninger. (Jfr. nuklein og folg. stikord).

nud(i)- (lat. *nudus* nøgen), nogen-.

nu'dist (lat. *nudus* nøgen), tilhører af nu'disme (nøgenkultur); nu'di't'et, nøghed.

nudier [nu'di-] (ty.), en slags, ofte båndelformet, makaroni.

Nuevo Laredo [nue'βo la'ræðo], mexicansk by ved Rio Grande del Norte overfor Laredo i Texas; 29 000 indb.

Nuffield [nʌfi:ld], Lorr, siden 1929 adelsnavn for W. R. Morris.

Nügssuaq [nou's:uaq], vestgrøn. halvø

Nügssuaq. Basaltfjælde.

ml. Vaigat og Umanaq fjord. Består af høje basaltfjælde. Under basalten kulforende lag fra kridt og tertiær. (Ill. se end v. tavlen Grønland I).

Nügssuaq-ekspeditionerne, to geol. ekspeditioner til Vestgrønland 1938 og 39, ledet af A. Rosenkrantz med da. geologer som deltagere. Der udførtes vidensk. geol. undersøgelser af såvel forsteninger som sedimenter og eruptiver på Nüg-

suag, Disko, Svartenhuk og nærliggende egne.

nukle'i'n (lat. *nucleus* kerne) el. **nukle'i'n-stoffer**, ældre betegn. for nukleoproteiner og fosfolobuliner.

nukle'i'syrer, org. syrer af ikke helt kendt konstitution. Indeholder kvælstof og fosfor, men ikke svovl. Forekommer som bestanddel af nukleoproteiner.

'nukleobumi'ner (lat. *nucleus* kerne + *albumin*), gl. betegn. for fosfolobuliner (en art proteinstoffer).

nukle'o'ler (lat. *nucleolus* lille kerne), kern-elegemer, d. v. s. blæreformede strukturer i cellekernen.

nukle'o'ner, fællesbetegn. for atomkernerens bestanddele, protoner og neutroner.

nukleoprote'i'ner el. **nukleoprote'ider** (lat. *nucleus* + *protein*), forb. af egl. proteinstoffer og nukleinsyrer. **n** udgør en væs. del af organismernes cellekerner. Kompl. ceret og variabel sammensætning.

Nuku'hiva, den største af Marquesas Øerne, 1185 m h.; 482 km².

nul (lat. *nullus* ingen), tal bestemt ved den egenskab, at det lagt til et andet tal lader dette uforandret. **n** adskiller de negative og de positive tal. **n** kan regne med **n** som med andre tal, når divisionen med **n**, der er meningsløs, undtages.

'nulla poena 'sine lege [-'lɔ:na:] (lat.: ingen straf uden lov), en fra oplysnings-tiden hidrørende maksime, vendt mod den dagældende retsorden, hvorefter dommerne kunne behandle og straffe forhold som forbrydelser, der ikke i lovgivningen var betegnet som sådanne.

nulleder, en ledning i et elektr. lednings-net, som har samme potential som jorden.

nulli- (lat. *nullus* ingen), inter-.

nullificere [-'i'se-] (*nulli-* + lat. *-ficare* gøre), annullere.

nulli'te't (lat. *nullus* ingen), ugylighed; ubetydelig ting el. person.

num' meridian, først meridian (*sov.*), **n** altid meridianen gm. Greenwich observatoriet i London.

nulpunkt for temperaturskalaen (Celsius og reaumur) er vandets frysepunkt. Ved Fahrenheit-skalaen ligger **n** 32° F under vandets frysepunkt. Det absolutte nulpunkt er den lavest mulige temp., ved hvilken molekylbevægelsen er ophørt; det er -273° C.

'Numa Pom'pilius, Roms 2. konge, ordnede if. sagnet religionen.

Num'm'a l., bedøvelsesmiddel til indsprøjtning i blodbanen, navnlig anv. ved fødsler.

Num'mantia, sp. oldtidsby, der først overgav sig til Rom 133 f. Kr. efter 10 års belejring.

Numea, d. s. s. Nouméa.

Numedal [nom:'æ:dal], no. dalføre i Tele-mærk, fra Hardangervidda til Kongsberg gennemstrømmet af Numedalslågen. Øvre del er en snævrer fjeldslæ, den nedre del bredere og skovrig. Gm. **n** fører Numedalslågen (93 km) fra Kongsberg til Rødberg (i Øvre N).

Numedalslågen [nom:'æ:dal'slåg:en], 330 km l. no. elv, udspringer på Hardangervidda, danner Norefalleene, gennemstrømmer Numedal og udmunder gm. Larviksfjorden i Skagerrak.

'numen (lat.), *i rom. rel. betegn. for det i en genstand beroende guddommelige liv, der giver vedk. ting form og væsen, f. eks. træer, sten, vandløb osv., uden at dette væsen opfattes som personificeret gud-dom.*

nume'ra'lia (nylat., af lat. *numerus* tal), talord. På da. findes to slags: *cardinalia* (mængdetal) (en, to, tre...) og *ordinalia* (ordenstal) (første, anden, tredje...).

'Numeri, »tallenes«, lat. navn på 4. Mose-bog, som indeholder en folketælling.

nume'risk (lat. *numerus*, tal, antal), tal-mæssig.

numerisk værdi af et reelt tal *a* betegnes [*a*] og er for *a* positiv tallet *a* selv og for *a* negativ det modsatte (positive) tal *-a*, med andre ord det positive af de to tal *a* og *-a*.

'num'ris (lat: tal, antal), *gramm.*, tal, *gramm.* kategori, der omfatter to former: ental (singularis) og flertal (pluralis) samt i nogle sprog total (dualis).

'numerus 'clausus (lat.: lukket tal), be-

tegn. for at kun et begrænset antal har adgang til embedseksamenstudium, f. eks. ved Polyteknisk Læreanstalt.

Nu'm'idien, kongerige i Østgalier, opr. vasal af Karthago, fra 201 f. Kr. af Rom. Efter Masinissa fulgte 149 bl. a. Micipsa, 118 Adherbal, Hiempsal og Jugurtha. Rom førte 111-105 krig med Jugurtha, og efter at Jubal 46 f. Kr. var blevet slået af Cæsar, blev **N** rom. provins.

numi'no's (lat. *numen* guddomsmagt), en af R. Otto dannet betegn. for det ære-rygtindgydende hellige.

numisma'tik (lat. *numisma* mønt, af gr. *nomisma* skik og brug; gangbar mønt), møntkundskab, videnskaben om gamle mønter; en af arkæologiens og historiens hjælpevidenskaber. **n** beg. under renesansen i Ital., hvor man især interesserede sig for mønterne fra de romerske kejserer. I Danmark fandtes den første møntsamlings i Frederik 3.s kunstkammer (grundlagt for den nuv. Kgl. Mont- og Medaillesamling i Nationalmuseet). Bl. da. numisma-tikere må nævnes P. O. Brøndsted (1780-1842), C. J. Thomsen (1788-1865), Ludvig Müller (1809-91), P. Hauberg (1844-1928), J. Wiicke (f. 1875) og G. Galster. En afgørende rolle for den da. **n** spiller møntfundene, som i Danmark er danefæ og skal afleveres til samlingen i Nationalmuseet.

nummerskive, en på automatisk telefon-apparater anbragt drejelig skive for valg af telefonnumre.

nummu'litter (lat. *nummus* mønt + *-litter*), linse- til skiveformede foraminiferer med

Nummulitiskaller, t. h. og t. v. set udvendig, i midten gennemskårne i kalksten (1/2 stor.).

talr. kamre ordnede i spiralvindinger. Diameter oftest et par cm. Forekommer bjergartsdannende i nedre tertiære kalkk.

'nunatak (grønl. *nuna* land + *-tak* hørende til), fjeldpartier, der rager op over indlandsisens overflade.

Nuneaton [nū'ni:tən], by i Midt-Engl. ØNØ f. Birmingham. 33 000 indb. (1948). Kul-miner, tekstil- og metalindustri.

Núñez de Arce ['nuñeθ dæ 'arβe], Gaspar (1834-1903), sp. digter; alvorlig, idealistisk poet.

'nun'tius (lat.: sendebud), pavelig gesandt; repræsenterer pavestolen og Vatikanstaten i udlandet i såvel kirk. som polit. henseende. *Den stedlige n er doyen for det diplomatiske korps. n kendes fra Innocens 3.s tid, men fik særl. bet. som led i den modreformatoriske kamp. Nuntia'tu'r*, paveligt gesandtskab.

Nuoro ['nuoro], ital. by på mellemste Sardinien; 12 000 indb. (1936).

nu'ragh, forhist. bygningstype (borg) på Sardinien, keglestub-formet og m. 2-3 rum over hinanden, forbundne v. vindeltårne. Undertiden er **n** udvidet m. tilbyggede kamre, ringmur og tårne. Til-

Nuragh ved Torralba, Sardinien.

hører Sardinienens bronzealder (2. årtus.-7. årt. f. Kr.), kaldet *n*-kulturen.

Nu'reddin (arab. *Nūr-ud-dīn*), sultan i Syrien 1146-74, slog 1147 korsfarerne, erobrede Antiokia og (1154) Damaskus.

'Nurmi, Paavo (f. 1897), fi. løber; fik ialt godkendt 20 verdensrekorder over strækninger fra 1500 m til 20 km og vandt 10 olympiske guldmedailler.

nurse [nɔ:rs] (eng., af lat. *nutrix* amme), barneføde, barneplejerke.

nus [nu's] (gr.: tænkeevne), den guddommelige verdensform.

Nusić [nu'fi:ŋj], *Branislav* (1864-1938), serbokroat. realist. novellist og dramatikeren med hist.-patriot. og social tematik.

Nut, ægypt. himmelgudinde, i teol. systemer Gebs hustru.

'nutatlon (lat. *nutare* bevæge sig frem og tilbage), *astron.*, lille perifer drejning i retning af Jordens rotationsakse; jfr. præcession.

nutid, grammatisk tid, d. s. s. præsens.

'nutria (sp.: odder), pelsvæk af bæverrotte el. sumpbæver.

Nutzhorn ['nutsho:rn], *Heinrich von* (1833-1925), da. holskolelærer og komponist. 1865-1921 knyttet til Askov. Skrev det hist. arbejde *Den Dansk-Luther-ske Menigheds Salmesang, dens Ord og Toner 1-2* (1909-18).

Ny..., *geogr.*, se også *New...* (ty.), *New...* (eng.), *Nieuw...* (holl.), *Nouvelle...* (fr.), *Nov...* (nove...), *Novo...* (russ. o. a. sprog).

ny, astron., den tiltagende måne.

N.Y., off. fork. for staten New York, USA.

Nya Dagligt 'Allehanda ['dɑ:g-lit], sv. dagblad, udkom 1859-1944. Udpræget kons. Oplag 1944: 50 000.

Nyasaland ['njaslɑnd, 'nai'as-], brit. protektorat i SØ-Afrika. V og S f. Nyasasøen; 96 800 km², 2 mill. indb. (1945). Klimaet er tropisk, plantevæksten savanne og regskov. Eksporterer tobak, te, kaffe og bomuld. Hovedstad: Zomba; vigtigste by: Blantyre.

Nyasa-søen, eng. *Lake Nyasa* [læk 'njæsə, 'nai'asə] (*Njassa*), i den sydl. del af Den Østaf. Gravsænking; 570 km l., ca. 60 km br., 26 500 km³, afvandes til Zambezi. Opdaget af Livingston 1859.

Nya skolan, betegn. for den romantiske bevægelse i Sv. (omfattende fosforister og Götiska förbundet) i modsætning t. de akad. digtere (Gamla skolan).

nyāya ['nɔ:jɑ] (sanskrit: logik), ind. rel. filosofi, udbygning af vaishika-filosofien som en formel logik på 16 logiske kategorier og en atomlære.

Nybabylonske Rige, betegn. for Babylonien i renessanceperioden i 6. årh. f. Kr.

Nyblom ['ny:blom], *Helena* (1843-1926), da.-sv. forfatterinde; g. m. prof. i æstetik v. univ. i Uppsala Carl N. Nyblom (1832-1907). Skrev digte, noveller og litt. hist. afh.

Ny'boder, bydel nær Østerbro, Kbh. Lave,

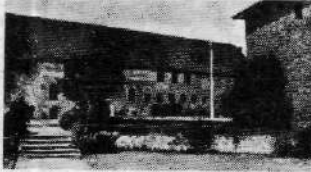
Den eneste bevarede lunge af Christian 4.s Nyboder.

gule rækkehuse, opførelse beg. 1631 (Holm 4.), udvidet i 18. årh. Beboet af Holmens folk; i 19. årh. delvis ombygget, en del nedrevne i 1850erne og 1880erne.

Nyborg, da. købstad på Østfyn, inderst i N Fjord; 10 239 indb. (1948).

Rester af fæstningsvolden og af N slot (12. årh., store dele fra 16. årh.). Kirke (14. årh.). Statsfængsel, døvsomme-skole, missionskurstedet N Strand, sanatorium. Korsbrødegården, Mads Lerckes Gård med N Museum. Industri: jernvarer, maskiner m. m. Tank-anlæg. Havn. Færgefart til Korsør. Endepunkt for den fynske tværbane, udgangspunkt for N-Ringe-Fåborg og N-Svendborg banen. Opvokset (12. årh.) omkr.

slottet, ældste kendte privilegie fra 1292. I middelalderen hypp. danehof i N; 1282 underskrev Erik 5. Glipping i N Danms.

Nyborg slot.

første håndfæstning. Ved N slog da.-po.-brandenb. hær 14. 11. 1659 svenskerne under Stenbock.

Nyborg, Statsfængslet 1, oprettet ved lov af 13. 5. 1911, taget i brug 1913. Any. til mænd under 30 år, der for 1. el. 2. gang skal udstå straf af fængsel. Normal fangekapacitet: 450 fanger.

Ny Britannien, d. s. s. New Britain. **Nybro**, sv. købstad (fra 1932), SØ-Smålånd; 6600 indb. (1949). Jernbaneknudepunkt. Kuranstalt.

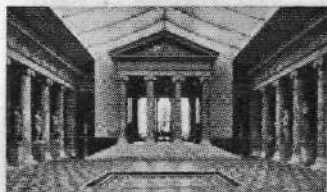
Nybølle, Hans Cl. (1885-1947), da. statistiker, ansat i Det Stat. Dept. 1910-36, prof. ved Kbh.s Univ. 1936.

Nyblø Nor, indskæring fra Flensborg Fjord Ø f. Gråsten: forbundet med Flensborg Fjord gnm. Egersund.

Ny-Caledonien, fr. *Nouvelle-Calédonie*, fr. ø i Stillehavet Ø f. Austr., med småere 19 833 km²; 61 000 indb. (1947), hvoraf 30 000 mela- og polynesiere, 18 500 eur. og resten plantagearbejdere fra SØ-Asien. Hovedstad: Nouméa. Bjergrig, består af foldede arkaiske og mesozoiske sedimenter med malmrige eruptiver. Sænkede flodmundinger og et voldrev langs kysten tyder på en ung senkning. Trop. klima, Ø-siden helårsregn, det øvrige sommerregn; henh. regnskov og savanne. *Erhverv*. Mod Ø dyrkes kaffe, kokos, bomuld, maniok, o. a. På savannerne kvægavl. *Minerdriften* leverer bl. a. krom, kobolt, jern, mangan og især nikkel. Mineral- og landbrugsindustri. Import af kul og fødevarer, eksport af kødkonserver, nikkel, kaffe og kopra. Reglm. skibsforb. med Sydney. 30 km jernbane. Opdaget af Cook 1774; annekteret af Fr. 1853.

Ny Carlsbergfondet, stiftet 1902 af brygger Carl Jacobsen og hustru, underlagt Carlsbergfondet, men med selvstændig direktion og virksomhed adskilt fra dette. Formål: at virke for kunstens fremme. Understøtter med betydelige midler da. museers indkøb (især glyptoteket), kunstnerisk udsmykn. af bygninger og parker, udgravn., kunsth. publikationer m. m. Kapital: ca. 18 mill. kr. (1948).

Ny Carlsberg Glyptotek i Kbh., kunstsamling med væsentlig kun originale billedhuggerværker, dels nyere, især da. fra tiden efter Thorvaldsen og fr. fra efter 19. årh.s midte, dels en meget stor

Ny Carlsberg Glyptotek. Festsalen.

samling af græsk, romersk, ægyptisk, palmyrensk og etruskisk antikkulptur. Endv. en lille, men meget værdifuld samling af da. og fr. malerier. Så godt som hele det store museum er samlet af brygger Carl Jacobsen; grl. 1882, ved gavebrev af 1888 og 1899 skænket til offentligheden som en selvejende institution. Todelt bygningkompleks, opført 1890-1906 af hhv. V. Dahlerup og H. Kampmann, åbnet 1897, antikkamlingen 1906.

Ny-Castilien, sp. *Castilla la Nueva*

[ka'stilja la 'nwæða], det sydl. af Spaniens gl. hovedlandskaber (provinserne Ciudad Real, Cuenca, Guadalajara, Madrid og Toledo); 72 347 km², 3 129 000 indb. (1940). N er en af Tajo og Guadiana afvandet højslette, mod V godt opdyrket med hvede, vin m. m., mod Ø tørre stepper med stort fårehold. N har nogen produktion af kul, jern- og blymalm, samt næsten hele landets kviksølvproduktion ved Almadén. Forenedes med Gammel-Castilien 1085.

'nyckelharpa (sv.), se nøgleharpe. **nyctalopi** ['pi], gr. natsyn, i ældre skrifter ofte forvekslet med natteblindhed (hemeralopi).

Ny Dag [-dag], sv. dagblad (kommunistisk), grl. 1930. Oplag 1944: 38 000.

Nydams-fundet, offerfund fra y. rom. tid fra N. Mose, Sundevad, udgravet 1859-63. I to både, heraf een bevaret, fandtes talrige våben og smykker (nu i Kiel).

nydelsesmidler, stoffer, der påvirker smags- og lugtesansen. Nogle n virker desuden opkvikkende på almenbefindendet, i mods. til rusgiftene, der hyppigt er uden lugt og smag, og som virker bedøvende på storhjernen. n-s næringsværdi er ofte nul, en undtagelse danner alkohol med varmeværdien 7 kcal/g. Ved at fremkalde reflektorisk sekretion af spytt, mavesaft og andre fordøjelsesvædske er mange n gavnlige for fordøjelsen. Til n hører kaffe, te, tobak, krydderier og kogsalt. Alkohol henregnes efter konsumets størrelse snart til n, snart til rusgift.

Nyboe ['nybo'], Marius Jb (1867-1947), da. ingeniør; har beskæftiget sig med mose- og deres udyntelse; interesseret i grønl. forhold og direktør for Grønl. Minerdrift A/S.

Nyboe ['nybo'], Poul Friis (1869-1929), da. maler, elev af Zahrtmann; interiører m. fig., ofte i lampelys.

nye lys, d. s. s. normallys.

Ny England, da. navn på New England.

nyere kridt, *geol.*, i Danm. anv. betegn. for danien.

Nyere Tid, *Den*, i hist. perioden efter middelalderen. Skellet sættes alm. ca. 1500 (højrenæssancen, Reformationen, opdagelserne og deres politisk-økonomiske følger).

Nyerup ['ny-'], Rasmus (1759-1829), da. biblioteksmand og litteraturhistoriker. Prof. i litt.hist. og chef ved univ.bibl. Medudg. af en samling folkeviser 1812-14 og senere viser 1821; s. m. Rahbek forf. en *Da. Litt.hist.* (1800-28); *Alm. Morskabslæsning* (1816), om menigmands litt. gnm. tiderne.

ny stjerne, da. betegn. for nova.

nye verden, Amerika (undertiden også Australien), mods. gl. verden.

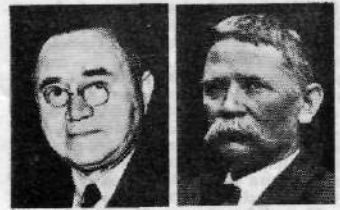
Ný félagsrit ['ni: 'fje:la'sret] (isl) nye samfundsskrifter), isl. tidsskrift for lit. og politik, udg. i Kbh. 1841-73, senere fortsat under navnet »Andvaris. I N fremlagde Jón Sigurðsson 1847 isl. polit. program.

nyfinnend (*Neopterygii*), underklasse af benfiske; een stråle til hver strålebærer. Hertil næsten alle nutidens benfiske.

nygotik, betegn. for genoptagelse af got. stilformer ca. 1820-30 i ark. og dekorationskunst, især kendt fra Engl.

Nygren, Anders (f. 1890), sv. teolog; 1924 prof. i systematisk teologi i Lund, en af nutidens mest kendte systematiske teologer, som især har givet sig af med at efterspore de rel. og etiske motiver, som ligger bag de overleverede teol. udtryk. Særlig berømt er *Den kristna kärlekstanken genom tiderna* (1930-36); desuden *Filosofi och motfyrkning* (1940).

Ny Guinea [gi'ne:a], eng. *New Guinea*, holl. *Nieuw Guinee*, jordens næststørste ø; 814 000 km²; ca. 1,2 mill. indb. N-s vestl. del er holl. (lidet kendt; admin. s. m. Molukkerne; 397 500 km²; ca. 400 000 indb.); den østl. del admin. af Austr. (territoriet *Papua* mod SØ 235 400 km²; ca. 300 000 indb.; formynderkabsområdet Nordøst 180 500 km²; ca. 450 000 indb.) *Terræn*. N er skilt fra Austr.s N-punkt ved Torres-strædet,

J. Nygaardsvold. Martin Nyrop.

225 km br. (Kort se Australien). NV-halveu stærkt indskåret, afskæres af Geelvink Bugten. NØ-kysten en stejl klippekyst med koraller og vulkaner. Mod S sandstrand med mangrover. Gnm. midten en 5000 m h. bjergkæde, der over Papuahalveu og Louisiade Øerne fortsætter til Ny Caledonien. Den indeholder bl. a. olielag fra tertiær. Langs N-kysten en 4000 m h. kæde, ml. kæderne frugtbar, skovrigt lavland, afvandet af den sejlbare Sepik. Sumplandet i S afvandes af Digoel og Fly, der munder i Papuabugten. *Klima*. Temp. trop. (25-28°). Maj-nov. hersker SØ-passet, dec.-apr. NV-monsun, trop. orkaner alm., nedbør rigelig, i SØ dog kort tørtid, henh. regnskov og savanne. Dyreverdenen austr. præget. *Befolk.* I det indre lever pygmæer, øvrige befolkning en blanding af mela- og indonesier, kaldet papuaer. Der er nogle få tus. europæere. *Erhverv*. Det dyrkede areal i Papua var 1940 25 745 km², i formynderkabsområdet 110 546 km²; Holl. N udyntedes ikke. Fra Papua eksporteres især gummi og guld, fra formynderkabsområdet overvejende guld. Eur. har planter og kokos, sukkerrør, gummi o. a. Bag bjergene ved Huon Bugten ligger Wau guldvekt, hvorfra gullet føres bort med flyfletmaskine. *N* er kortlagt af Tasman og Cook. 1828 overtog Holl. vestdelen. Østleden deltes 1884 ml. Tyskl. og Engl. Det ty. område blev efter I. Verdenskrig austr. mandat, 1946 formynderkabsområde. 1942 erobrede jap. holl. N og det meste af Brit. N, undt. sydøstl. del; sept. 1943 måtte jap. rømme Salamaua og Lae, 1944 fl. støttepunkter på nordkysten. Jap. kapitulation sept. 1945.

Nygaard, Axel (f. 1877), da. tegner; medarb. v. Politiken; bogillustrationer og plakatkunst.

Nygaard, Fredrik (f. 1897), da. forfatter. Vakte 1918-20 opmærksomhed som ekspresionistisk lyriker, *Opbrud* m. fl. saml.; kendelig modning indtrådte i *Undervejs* (1917) og *Besøgtil* (1944). Versromanen *Jernet Syg* (1932) og nogle hist. prosaromaner viser et mindre sikkert greb på store opgaver.

Nygaard, Georg (1871-1942), da. forfatter og journalist. Foruden fl. biografier bl. a. ikonografien *Ewald-Pottræter* (1919) og *H. C. Andersen og Kbh.* (1938).

Nygaard, Jakob Bech, se Bech Nygaard. **Nygaard** [-gã:r], Olav (1884-1924), no. forfatter. Fire digtsaml. på landsmål; betydeligst er den vemodige refleksionslyrik i *Ved vebande* (ved helligdommens grænse), som N skrev som en dødsmerket mand.

Nygaard, Vilhelm (1872-1936), da. fagforeningsmand. Tobaksarbejder, 1919 sekr., 1928-36 formand i Samv. Fagforb. Folketingsmand 1928-36.

Nygaardsvold ['ny:gã:rsvã:l], *Johan* (f. 1879), no. politiker. Opr. savværksarb., stortingsm. fra 1916, 1928 medl. af min. Hornsrud; i 1930'erne ledende under mere moderat strømning i Arbejderpartiet, 1935-45 no. statsmin. Fastholdt 1938 neutralitet som no. hovedopgave udadtil. Tilbød 9. 4. 1940 Stortinget afgang, men fortsatte på Hambros opfordr. som leder af samlingsreg. Afviste 10. 4. 1940 samarbeid. m. Quisling, og fastholdt modstand mod Tyskl.; 7. 6. 1940 til London, hvor N fastholdt, at hans ministerium var No.s eneste lovlige reg.; kritisk af min. som ansvarlig for 9. 4. 1940 besvarede N 1944 m. løfte om afgang efter befrielsen. Vendte hjem 31. 5. 1945, demissionerede

16.6. Undersøgelseskommiss. vedr. 9. apr. kritiserede 1945 N-s ledelse af regeringen, hvorpå N rejste ønske om rigsretssag. (Portræt sp. 3303).

Ny Han'nover, d. s. s. Lavongai.
nyhebraisk, det sprog, som opstod og anv. af de lærde i Mishna (afsluttet omkr. 200 e. Kr.) og anden senere jød. litt., efter at hebr. havde udspillet sin rolle som talesprog. På N foreligger en omfangsrig litt. fra middelalderen og den nyere tid. I Israel er n det officielle sprog.

Ny He'bride'rne, eng. *New Hebrides*, fr. *Nouvelles-Hébrides* [nyvælsze'brid], melanesisk øgruppe omkr. 15° s. br., ca. 14 000 km²; ca. 45 000 indb., deraf ca. 1000 eur. Bygget af vulkanske produkter og havde korallrev. Trop. klima. Pas-saten blæser apr.-okt. Sommerregn. Skovklædt. Ingen vilde pattedyr. De indfødte melanesiere dyrer majs, kaffe, bomuld, vanille og især kokos. Fra 1887 under eng.-fr. overhøjhed. 1906 condominium.

nyhegelianisme, moderne hegelsk præget filos. retning, som især har blomstret i Engl. og Ital.

Ny Herrnhut, første herrnhuttske missionstation i Grønland, grl. 1733 tæt uden for Godthåb, hvortil beboerne flyttede efter missioneringens ophør.

Ny-Holland, gl. navn for Austr., der op-dagedes af Holl. 1605.

Nyholm, Carthon Valdemar (1829-1912), da. politiker. Hejesteretsassessor fra 1881, justitiarius s. st. 1907-09. Nat.lib. folketingsmand 1864-72, 1884-87; modstander af provisoriepolitikken, ansat i moderate Højrekræde, søgte for-gæves mægling.

nyhumanismen, en i ty. åndshist. ikke skarpt afgrænset bevægelse, en fornyelse af den klassiske dannelsesidé, forberedt ved Shaftesbury, Winckelmann o. a., kulminerende i Goethetiden (Wilhelm von Humboldt), senere trængt tilbage af naturvidenskaberne og bekæmpet af ty. nationalisme.

Nyregyháza ['nji:rædsɑ:zə], ung. by N f. Debrecen; 59 000 indb. (1941). Mølle-, maskin- og cementindustri.

Ny Irland, da. navn på New Ireland.

nykantianisme, forsk. nyere (navnl. ty.) filos. retninger, der som reaktion mod romantikken ville forny kantianismen.

Ny'karleby, fl. *Uusikaarlepyy*, fl. købstad (fra 1620) v. Bottniske Bugt, NØ f. Vaasa; 1042 overv. svenskatalende indb. (1947).

nyklassicisme (i Danm. alm. *klassicisme*), fællesbetegn. for Louis Seize- og empire-stilen, der fremkom som reaktion mod rokokoen. Udgravningerne af Pompeji og Herculaneum 1748 gav stødet til n, men den inspirerede også af den ital. højrenæssances tilpasning af antikke former og fra ca. 1800 endv. af oldægypt. kunst. N arbejdede mods. rokokoen m. monumental enkelthed, symmetri og lovbinden harmoni; typisk for Louis Seize er f. eks. Gabriels Petit Trianon og for empire Madeleine-kirken i Paris.

I Danm. repr. Harsdorff og C. F. Hansen n. (Ill.).

nyktal'gi' (*nykt(o) - + -algi*), smerter, som optræder om natten.

nykt(o)- (gr. *nyktos*, gen. *nyktós* nat), natte.

Nykøbing (F), da. købstad på Falster v. Guldborgsund; 16 637 indb.

(1948) (1945 med førstærder 17 290). Kirke (ca. 1500) med gråbrødrekløsterets vesttøj.

N Hospital (opr. et hellig-åndshus). Fl. bindingsværks-huse, bl. a. Tsar Peters Hus. Industri (sukker, tobak m. m.). Havn. Station på Kbh.-Gedser, Stubbekøbing-N-Nysted- og N-Nakskov Banen. 2 broer til Lolland. Opvokset i Valdemarstiden omkr. en borg. Ældste privilegier kendes ikke.

Nykøbing Falster. Tsar Peters Hus.

Åf gl. kongeslot kun enkelte rester efter nedbrydn. fra 1767.

Nykøbing (M), da. købstad på Mors ved Salling Sund; 8954 indb.

(1948). Morslands hist. museum (Dueholm Kloster). Industri (jernvarer, tekstil m. m.). Færgeforb. med Salling (Glyngøre). Kendes fra 13. årh.; knyttet til det ca. 1370 oprettede johanniterkloster Dueholm Kloster.

Nykøbing (S), da. købstad i Odsherred (NV-Sjæll.); 4323 indb. (1948).

Kirke (ca. 1200). Sindsyge-hospital (900 senge), Odsherreds Folkemuseum. Industri. Havn. Endepunkt for Holbæk-N banen. Ældste privilegier kendes ikke (bekræftede 1443).

Nykøbing Bugt, vestl. arm af Isefjord (NV-Sjæll.).

Nyköping ['ny:çø:pin], sv. købstad, SØ-Södermanland, hovedstad i Södermanlands län, nær Nyköpingsåns ud-løb i Österseen; 18 000 indb. (1949).

St. Nikolai kyrka (grl. før 1200); Allhel-gonakyrkan (17. årh.); ruiner af borgen Nyköpingshus (13. årh.); Länsmuseum. Møbel-, tekstil- og elektrotekn. industri. Gl. markedsplads, formentl. købstad fra 13. årh.

Nyköpings gästabad ['jæstæbju:d], den sv. kong Birgers drab på sine brødre Erik og Valdemar i N. 1318.

Nylant, sv. navn på Uusimaa, Finl.

nylatin, latinen fra renæssancen til vore dage. Anv. særlig i vidensk. terminologi

til dannelse af nye ord, hvis komponenter er af gr. el. lat. oprindelse.

Nylon ['nailon] (først fremstillet af den amer. kemiker W. H. Carothers (1896-1937)), ud fra simple org. dikarbonsyrer og diaminer ved kondensasjon og poly-merisation syntetisk fremstillede prote-inagtige forbindelser (polyamider), der i smeltet tilstand kan trykkes ud gnm. fine åbninger til kontinuerlige taver (filamenter), hvis egenskaber forbedres ved koldstrækning el. formes ved støbning osv. som andre formstoffer. N-fila-menter er overordentligt stærke, elastiske og kem. modstandsdygtige. Anv. til strømper, fint undertøj, stræklærred i autotek, fiskenet, faldskærmsnøre; tyk-kere filamenter til tandbørster, sigtedug m. m. N kan farves m. lign. farvestoffer som acetatsilke.

Nylund ['ny:lünd], *Felix* (f. 1878), fl. bil-ledhugger; udd. på akad., Kbh.; har ud-ført buste, bl. a. af E. Hannover m. m.

nylys, d. s. s. normallys.

ny-malthusianisme, liberalt betonet bevægelse, der i tilknyt. til Malthus' overbefolknings-teori tilstræber at løse en række samfundsproblemer gnm. ra-tionel børnebegrænsning v. hj. af be-frugtningshindrende midler.

Nyman ['ny:~], *Alf* (f. 1884), sv. filosof og psykolog. Forf. af mange skrifter, bl. a. *Rumsanalogierna inom logiken* (1926) og *Nya vägar inom psykologin* (1934).

ny'm'faion (gr.), nymfeheligtidom, ofte an-lagt ved en kilde.

ny'mfer (gr. *ny'mfē* brud, ung kvinde), 1) i de klassiske kulturers mytol. unge kvindelige, yndefulde og dansende, gud-dommelige væsener, oftest i de størreuddommelses følge. Denne forestilling af n beror dels på mytisk fremstilling af unge piger som rollehavende i det kul-tiske drama, dels på forestillingen om naturguddomme, der lever i søer, kilder og traer. 2) (*ny'mfe*), sidste larve-stadium hos insekter m. ufuldstændig forvandling.

ny'mfoma'ni' (gr. *ny'mfē* brud + *-man'i*), sygelig forøget kendskrift hos kvinder.

Nyminde'gab, Ringkøbing Fjords tidlige urdløb.

Nymphenburg ['nymfənburk], nordvestl. bydel i München, slot (1663-1728). Por-celænsfabrikation (fra 1761), væsentlig i rokokostil.

ny'norsk, *sproghist.*, 1) no. sprog efter re-formationen (mods. gammelnorsk); 2) den officielle landsmålsform (mods. bokmål).

Nynäs'havn, sv. købstad (fra 1946) ved Österseen, S f. Stockholm; 7400 indb. (1948). Planteforædlingscentral. Kursted.

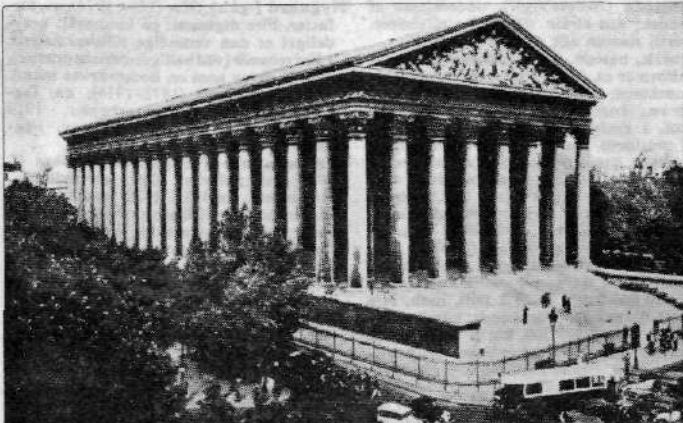
Nyon ['njø], schw. by ved Genève Søen, N f. Genève; 5300 indb. (1941). På kon-ferencen i N sept. 1938 enedes Engl., Fr. m. fl. stater om effektive indgreb mod 'ukendte undervandsbåde', der under Sp. Borgerkrig havde sænket skibe i Mid-delhavet. Ital. og Tyskl. deltog ikke, men Mussolini bjædede sig, gik m. i kontrollen og indstillede overfaldene.

Nyord ['nyø'r], da. ø, skilt fra Møn ved Ulvshale Løb; 5 km²; 207 indb. (1945).

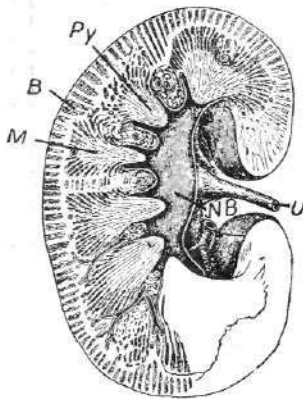
nyplatonisme, mystisk præget genop-livelse af Platons filos., som skete fra ca. 200 e. Kr., if. hvilken verden er en ud-strømning (emanation) af den øverste idé (det ene, gud), med hvilken mennesket forenes i ekstase.

nyppthagoræisme, retning i gl. gr. filo-sofi, der omkr. 100 e. Kr. søgte at forene den ældre pythagoræiske lære med platoniske, stoiske og kristne tanker.

nyre (*ren*), kirtel hos hvirveldyr med den opgave at udskille urinen. Mennesket har to n, en højre og en venstre, der ligger bagtil i underlivshulen foran de nederste ribben. Den enkelte n er bønneformet, ca. 12 cm lang, 6 cm bred og 3 cm dyb og vejer 150-200 g. Farven er brunrød. På den side, der vender imod legemets midtlinie, findes en indbugtning, hvor blodkarrene går ind i n, og n-bækkenet (nyrens hulhed) kommer til syne. N be-står af 2 forsk. slags væv: marven og barken. Marven er ordnet i pyramidefor-mationer med spidserne af pyramidene vendende ind mod n-bækkenet, mens

Nyklassicisme. Madeleine-kirken i Paris.

Snit gnm. menneskets højre nyre.
Py: pyramiderne, B: bark, M: marv,
NB: nyrebækken, U: urinleder.

barken danner en kappe uden om disse. I barken findes de små Malpighi'ske legemer, hvor urinen dannes og herfra ledes den gnm. bagede kanalsystemer til spidsen af pyramiderne, hvor den tømmes ud i nyrebækkenet.

nyrealisme, en moderne amer. filos. retning, if. hvilken genstandene opfattes netop som de er.

nyrebetændelse (nephritis), den brightske syge, opkaldt efter Richard Bright, der i 1827 påviste forb. ml. æggehvideudskillelse i urinen (proteinuri), vattersot og sygelige forandringer i nyrerne. Lidelsen antages fremkommet på allergisk basis, vistnok oftest fremkaldt af streptokokker, og den viser sig ved lændesmerter, feber, ildebefindende, kvalme, blod og æggehvide i urinen samt blodtryksforhøjelse.

nyreblødning, symptom ved flere nyrelidelser, viser sig ved blodindhold i urinen. Ved n. bor læge straks søges for at få den til grund liggende nyresygdom behandlet.

nyrebækkenbetændelse (pyelitis), oftest forårsaget af colibacille. Betændelsen kan brede sig til selve nyrevævet el. til blæren. Symptomerne er høj feber, smerter og ømhed over lænden, evt. hyppig og smertefuld vandladning. Behandling med sulfonamider el. stoffer, som gør urinen stærkt sur.

nyreformet, bot., kaldes et blad med større bredde end længde og med et afrundet indsnit ved grunden.

nyregrus og nyresten (nephrolithiasis), stendannelser af forsk. størrelse i nyren, særlig i nyrebækkenet m. ukendt årsag. Symptomerne er smerter i nyreregionen og blod i urinen. Hvis mindre sten passerer ned i urinlederen, kommer der anfall af voldsomme smerter, 'nyrekolik'. Nyresten kan give anledning til betændelse og materiedannelse (pyonefrose). Mindre sten kan afgå af sig selv - større bør fjernes ved operation.

nyrekolik, anfall af stærke smerter i lænden strålende om fra hoften ned mod lysken. De forårsages af sten, der vandrer gnm. urinlederne. Kan undertiden give anledning til forvælsning med smerter ved blindtarmsbetændelse.

nyrekræft, ondartet svulst i nyren, forekommer som metastase fra andre kræftsvulster. Desuden optræder en særlig kræftform, hypernephrom (gr. hyper knover + nefros nyre), fortrinvis hos ældre. Symptomerne er især blod i urinen, smerter og udfyldning i nyregrænen.

Nyrén [-'re:n], Magnus (1837-1921), sv.-russ. astronom, har udført betydningsfulde arb. på astrometriens område.

nyresten, se nyregrus og nyresten.

Nürnberg ['nyrn-], ty. by i Bayern; 322 000 indb. (1947; 431 000 i 1939). Den gl. bydel (Altstadt) havde talr. middelalderlige huse, ringmure og tårne. Stor industri, fabrikation af maskiner, legetøj, blyanter, glas m. m. Bet. handel med landbrugs- og industrivarer. Vigtigt

trafikknudepunkt. - *Historie*. I middelalderen rigsstad, førende handels- og metalindustri, støttet til handelsvejene fra Ital. nordefter. I tilbagegang fra ca. 1600, indlemmet i Bayern 1806, i fremgang som industriby i 19. årh. Betraget med ærbødighed af nationalsocialismen, regelm. anv. til partimøder og store demonstrationer. Ca. 60% ødelagt ved allierede bombeangreb under 2. Verdenskrig.

Nürnberg-domstolen, en ved øverenskomst af 8. 8. 1945 ml. Storbrit., USA, Frankrig og Sovj. oprettet militærdomstol til pådømmelse af de eur. aksemagters store krigsforbrydere. Bestod af et medlem og en suppleant for hver af signatarmagterne med englænderen Lord Justice Geoffrey Lawrence som formand. Efter mundtl. retsforhandlinger fra 20. 11. 1945 til 31. 8. 1946, hvorunder de tiltalte havde lejlighed til selv og ved ty. sagførere at forsvare sig, afsagdes dom den 30. 9. og 1. 10. 1946. Ribbentrop, Keitel, Kaltenbrunner, Rosenberg, Frank, Frick, Streicher, Sauckel, Jodl, Seyss-Inquart og Bormann (fraværende) dømdes til døden ved hængning, Hess, Funk og Raeder idømtes livsvarigt fængsel, v. Schirach og Speer 20 års, v. Neurath 15 års og Dönitz 10 års fængsel, medens Schacht, Papen og Fritzsche frikendtes. Anklagen omfattede forbrydelser mod freden (ulovlig angrebskrig), egl. krigsforbrydelser (krænkelser af liv og ejendom, der ikke dækkedes af krigens ret), forbrydelser mod menneske(lig)heden (raceforfølgelser, deportation o. l.) samt deltagelse i fælles plan til udførelse af disse forbrydelser. En række andre fremtrædende tyskere (industrifolk, læger m. m.), der dog ikke hørte til nazismens inderkreds, blev senere for en rent amer. militærdomstol i Nürnberg tiltalt for lign. forbrydelser.

nürnbergergrønt, en livlig grøn malerfarve, der består af kromoksydhydratgrønt, kromgul el. zinkgul og tungspat. Holder sig godt i lyset.

nürnbergerrødt, en rødbrun mineralfarve, der består af engelskrødt el. af brændt okker, særlig en rød bolus, der findes ml. Nürnberg og Bayreuth.

nürnbergerviolet, d. s. s. manganviolet.

Nürnberg-lovene, nationalsocialistiske love, besluttet på partidag i Nürnberg 1935. Bestemte bl. a. jødernes stilling i Tyskl., særlig m. forbud mod ægteskaber ml. jøder og 'arier' »til beskyttelse af ty. blod og ty. ære«.

Nürnberg-æg, betegn. for de ældste lommeure, opfundet o. 1500 af Peter Henlein i Nürnberg; opkaldt efter deres form.

nyromantik, flertydig betegn., undertiden (f. eks. i Sv.) brugt om den i beg. af 19. årh. frembydende filos. og litt. retning, som ellers sædvl. kaldes romantikken, undertiden (således ofte i Danm.) brugt om den poetiske renaissance i 1890'erne.

Ny'rop, Børge (f. 1881), da. maler; landskaber og figurbill.

Ny'rop, Camillus (1843-1918), da. industrihistoriker. Hans store litt. produktion har sin betydning især som kildestof for senere forskning.

Ny'rop, Johan E. (f. 1892), da. kemiingeniør, opfandt Niro-tøringsmetoden (fostøvningstørring); mange anlæg i ind- og udland bl. a. til tørring af sæbe, mælk, blodalbumin, diæt. prod. m. m.

Ny'rop, Kristoffer (1858-1931), da. romanist, prof. i Kbh. 1894-1928. Bidraget meget til at vække interessen for de romanske sprog i Danm. Hovedværk: *Grammaire historique de la langue française* 1-6 (1899-1930).

Ny'rop, Martin (1849-1921), da. arkitekt, professor. Fornyede ved sin personlige indsats den Herholdt'ske retning og søgte ved benyttelse af farver, materiale og enkeltheder at fortælle om bygn.s indhold og brug. Genembrud 1888 med bygn. til d. nord. udst. i Kbh., der blev forbilledlig for udførelsen af træmateriale. Herefter fulgte *landsarkivet*, Kbh., og 1892-1905 hovedværket *Kbh.s nye rådhus*, som i vide kredse (også uden for

landets grænser) fremkaldte øget interesse for bygningskunsten. Blandt N.s øvrige arbejder er *Eliaskirken* (1905-08) og *Bispebjerg hospital* i pavillonssystem (med alt inventar) (1906-13 og 1916-18). (Portræt sp. 3303).

Nysa ['nisa], polsk navn på floderne og byen Neisse.

nysen, eksplosionsagtig pludselig udånding gnm. næsen. Opstår ved irritation af næseslimhinden (katarr, høsne, fremmedlegemer m. m.). Hos små børn kan pludselig lypsværkning fremkalde nysen.

nysepulver, pulver, der fremkalder nysen (tidl. brugt som lægemiddel); indeholder oftest ipecacuanha og veratrin.

nyserod, bot., d. s. s. Helleborus.

Nysibiriske Øer, russ. *Novosibirskije Ostrova*, i Det Arkt. Hav N f. Ostsibirien; 35 800 km². Meteor. station, ellers ubeboede.

nyskolastik (mlat. *scholasticus* lærd mand), d. s. s. nythomisme.

Nyslott, sv. navn på Savonlinna, Finl. **Nystad** ['nysta(ð)], sv. navn på Uusi-kaupunki, Finl. Ved fred i N 1721 afstod Sv. Estl., Livl., Ingermanl. og Kexholm len m. Viborg til Peter d. Store.

ny'stagmus (gr. søvnlighed), hastige, ofte rykvisse, uvilklårlige øjeblikke.

Nysted, da. købstad på S-Lolland; 1547 indb. (1948). Kirke (15. årh.). Havn. Endepunkt for Nykøbing-N-banen. Opvokset omkr. slottet Alholm og et 1286 stiftet gråbrøderkloster. Privilegier 1409.

Nystrøm, Eiler (1874-1948), da. historiker. Arkivar. Udg. personalhist. skr. og lokalhist. arb. (*Fra Nordsjællands Øresundskyst* om Gentofte, Lyngby, Søllerød, samlet udg. 1938; Frederiksbergs hist.).

Nystrøm [-ø:m], Gösta (f. 1890), sv. komponist og maler. Har komp. symfonier som *Sinfonia breve* og *Sinfonia espaniva*, koncert for viola, scenemusik, klaverstykker, sange m. v.

Ny Syd Wales, da. for New South Wales. **Nyso**, hovedgård i Prestø landsogn; tilh. fra 1800 slægten Stampe (baroni 1809-1924). Hovedbyggn. fra 1671-73, fredet.

kl. A. En pavillon i haven, opført 1838 som atelier for Thorvaldsen, rummer fra 1926 den selvejende institution »Thorvaldsen-Samlingen på N.«.

nysolv, kobberlegering (messing) med 8-40% nikkel og 17-31% zink og evt. jern. n anv. til service og andre brugsgenstande, bliver da altid galvanisk forsvøvet for at dække den gullige farve og for at øge holdbarheden; til elektr. modstande (kaldes da nikkelin el. rheotan, el. (tilsagt wolfram) platinoid). Erstattes en del af zink i n med tin, fås nikkelbronze; med et yderligere indhold af bly fås arguzoid, der på gr. af sin styrke og korrosionsfæstethed anv. til fys. instrumenter, musikinstrumenter, håndtag etc. Erstattes nikkel med mangan, kaldes n for mangansolv.

Ny Teater, Det, kbh. teater, åbnet 1908 med skuespiller Viggo Lindstrøm (1859-1926) som dir. 1911-37 ledet af Ivar Schmidt (fra 1934 med Ib Schønberg som meddir.) med et folkeligt repertoire. 1939 blev det s. m. Folketeatret til A/S Alliancecenterne. 1134 pladser.

Ny Testamente (N. T.), den del af Bibelen, som omhandler Åbenbaringen i Kristus, omfattende Evangelierne, Apostlenes Gerninger, de apostolske breve og Johannes' Åbenbaring.

nythomisme (af *Thomas* (af Aquino)), bevægelse, der vil føre Thomas af Aquinos tanker frem til fuldstændigt herredømme i den kat. kirke. Særlig Leo 13. og Pius 10. har støttet den.

Ny Tid, da. dagblad (soc. dem.), Ålborg. Til 1945 »Nordjylls Soc. Dem.« Oplag 1948: 13 000.

Nyt Nordisk Forlag, da. forlag, grl. 1917, 1922 overtaget af Arnold Busck, 1941 A/S. Udgiver ung da. skønlitteratur, men også faglitt., særlig inden for jura og teologi.

Nytorvs arresthus i Kbh. (som nu indeholder lokaler for Kbhs byret) er s. m. det gl. råd- og domhus (nu kun domhus) opført af C. F. Hansen 1805-15; kvindesønsel 1928-38.

nyttelast, den last, som en bærende konstruktion skal kunne optage udover sin egenvegt, f. eks. vægten af trafik.

nytmoral, d. s. s. velfærdsmoral el. utilitarisme.

nyttevirkning, 1) *fysiol.*, den procentdel af den som følge af et arbejde ekstra udviklede energi, der fremtræder som mek. udytellig energi. Hos mennesker, arbejdende på cykleergometer, bestemt til at være maksimalt ca. 25%; 2) *tekn.*, d. s. s. virkningsgrad.

nyår, årets første dag, i den rom. julianske kalender og i vor kalender 1. jan. I andre kalendere har n været forlagt til 1. 3. (gl. rom. kalender), 25. 3., langfredag, el. 25. 12. (juledag). I kirkeåret er n 1. søndag i advent.

nyårsny, første nymåne efter nytår el. Helligtrekongersdag.

Nyx (gr: nat), i gr. rel. natten personificeret som gudinde.

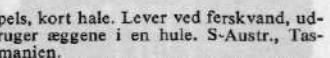
Ny Zeeland [se:lan'], d. s. s. New Zealand.

Ny Ålesund [-sün:], tidl. mineby (kul-lejer) ved Kongsbø på V-Spitsbergen.

næ (ældre da. *næde*, beslægtet m. *ned*), den aftagende måne.

næb, forlængede, hornklædte kæber hos forsk. dyr såsom blæksprutter, skildpadder, fugle og næbdyr.

næbdyr (*Ornitho/rhynchus ana/tinus*), kloakdyr m. bredt, andelign. næb, blod

pels, kort hale. Lever ved ferskvand, udruer æggene i en hule. S-Austr., Tasmanien.

næbfrø (*Rhyn'chospora*), slægt af halvgræsser; nederste del af griften bliver siddende på frugten som et næb, deraf navnet. To arter alm. i V-Jylland.

næbhalter (*Me'sopodon*), tandhalv m. næbformer forlængt snude og reduceret tandstæ. En art nu og da i Danmark.

næbmunde (*Rhyn'chota*), insektorden, sugende mundede, ufuldstændig forvandling, kindbækker og kæber i den skeleformede underlæbe. Hertil tæger, cikader, bladlus, skjoldlus, melius og bladlopper.

næbsnoge (*Dry'ophis myce'rizius* m. fl.), piskesnoge m. bælg. hudlap på snude-spidsen. Indien.

nælde (*Urtica*), slægt af n-fam. Bladene er mods., takkede og med brændeår. Blomsterne uanselige. Brænde-n el. liden n (*U. urens*) er sambo, eenårig, ukrudt på dyrket jord. Tvebo-n el. stor n (*U. dioeca*), flerårig, på udyrket, især kvælstofrig jord. Dens taver kan anv. (netteldug). (Jfr. brændeår.)

nældeceller, overhudsceller, indeholdende en blære m. ætsende vædske. I blæren en spiralformet oprullet tråd; på cellens overflade en stiftigting forlængelse; når denne berøres, slynges tråden ud m. den ætsende vædske. Herved kan mindre dyr lammes el. dræbes. Findes hos polydyr.

nældefeber (*urticaria*), udbrud af blønde vabler efter serumindsprøjtning samt indtagelse af visse fødemidler og medikamenter.

nælde kapsler, d. s. s. nældeceller.

nældens takvinge (*Va'nessa urticae*), dagsommerfugl, rød., sortplettede vinger. Larven på nælde. (Ill. se tavle Sommerfugle).

nældesommerfugl, d. s. s. nældens takvinge.

næring, fri, næringsvirksomhed der kan udøves uden tilladelse fra det offentlige, som landbrug, fiskeri osv.

næringsbevis, indtil næringsloven af 1931 offentlig bevilling til udøvelse af næringsdrift på landet samt i købstæderne til kvinder.

næringsbrev, offentlig bevilling if. næringsloven af 1931 til selvst. virksomhed som industridrivende, håndværker, handlende, auktionsholder, handelsagent, vekslerer, speditor og vogmand.

næringsfrihed, retsorden, som anerkender individernes uhindrede adgang til at drive erhvervsvirksomhed. En modpol til n var lavsænet, der fra 14. årh. udvikledes i Eur. inden for handel og håndværk, og som gnm. tatr. reguleringer begrænsede konkurrencen. Med industrialiseringen og kapitalismens udvikl. afstøstes efterh. lavssystemet af mere liberalistiske produktionsformer, byggede på n. Senere har dannelsen af kapitalstærke og delv. monopolistiske virksomheder samt stærke økon. organisationer påny indskrænket n, hvilket yderl. er sket ved de siden 1930 tiltagende statsindgreb i erhvervslivet. I den da. grundlovs § 81 fastslås princippet om n, som i overensst. hermed danner grundl. for næringslovene af 1857 og 1931, hvori adgangen til at udøve næring blot knyttes til betingelser, som enhver borger i alm. opfylder. n udelukker dog ikke offentlig kontrolforanstalt. over for udøvelsen af næringsvirksomhed.

næringslovgivning, regler ang. udøvelsen af de forsk. næringer, især de borgerlige næringer: handel, håndværk, industri m. fl. De vigtigste best. herom indeholdes i næringsloven af 28. 4. 1931, der desuden indeholder regler om vekslerer-, revisor-, translator-, dispacher-, mæglermøring m. fl.

næringsoptagelse, *bot.*, sker hos grønne planter dels gnm. blade, der fra luften optager kuldioksyd, planternes hovednæringsstof, dels gnm. rodens rodhår, der optager vand og salte. Optagelse af kuldioksyd sker ved diffusion gnm. bladets spalteåbninger og kun om dagen. Optagelse af salte sker ved diffusion og ved rodcellerens arb.

næringsskat, indtægtskildeskat på selvst. erhvervsvirksomhed; ophevet i Danmark. 1863.

næringsstoffer kan inddeles i de energigivende n og de ikke-energigivende n. De første består af de 3 grupper: kulhydrater, fedtstoffer og æggehvidestoffer. Ved forbrænding i organismen udvikler de henholdsvis 4.1, 9.3 og 4.1 kcal pr. g. Æggehvidestofferne leverer tillige materiale til opbygning og erstating af cellernes protoplasma. De ikke-energigivende n er vand, salte og vitaminer. Saltene indgår som nødvendige bestanddele i alle organismens væv og vædske, medens vitaminerne er katalysatorer el. forstadier til sådanne.

Standard-behovet pr. døgn af nogle næringsfaktorer for et voksent menneske uden egl. legemligt arbejde.

Kalorier: c. 2400
Æggehvidestof: 70-100 g
Kalcium: 0,6-0,9 g
Fosfor: c. 1,2 g
Jern: 10-20 mg
B ₁ -vitamin: 3-6000 i. e. (c. 1-2 mg thiamin)
B ₂ -vitamin: c. 1000 i. e. (c. 2 ¹ / ₂ g riboflavin)
PP-vitamin: 15-25 mg nikotinsyre
C-vitamin: 600-1200 i. e. (30-60 mg ascorbinsyre)
A-vitamin: 2-5000 i. e. (c. 1-3 mg β-karotin)
D-vitamin: 2-400 i. e. (0.005-0.01 mg D-vitamin).

næringsstoffer, beskyttende, naturprodukter som friske grøntsager, mælk,

æg, lever, fed fisk o. a., der nydt i passende mængde vil tilføre organismen rigeligt af de nødv. vitaminer og salte.

næringsværdi, d. s. s. kalorieværdi.

nærkamp el. (eng.) *in/fight* ['infait], bokse-måde, hvor de to kombattanter udveksler slag, stående inden for hinandens rækkevidde.

Närke, sv. landskab, ml. Hjälmaren, Vättern og Vänern; 4746 km²; 143 000 indb. (1946). En frugtbar slette omgivet af de lave bjerge Kilsbergen (279 m), Tiveden (244 m) og Käglan (108 m). Vigtigste vandløb: Svartån.

'nær' selvst., den venstre hest i et tospand, modsat fjermer.

Nærorienten, d. s. s. Det Mellemste Østen.

nærpunkt, nærmeste punkt, hvortil øjet kan akkomodere.

nærsynethed (*nyo/pi*), skyldes enten, at øjebælet er for langt forfra-bagtil, el. at det brydende apparat er for stærkt brydende, så at billeder af en fjern genstand dannes foran nethinden. Jo stærkere n er, desto nærmere må genstanden til øjet, for at den kan ses tydeligt. - Der findes fl. forsk. former af n. En form skyldes en sygdom i øjet; den kan nå de højeste grader og optræder tit med forsk. komplikationer. Øjert er stort og fremtrædende. Denne form af n findes ligelig udbredt i hele befolkningen. Den begynder gerne at udvikle sig i en tidlig alder. En anden form af n er langt hippigere og når sjældent høje grader. Den menes på en eller anden måde at hænge sammen med øjnens brug til nærarbejde. - Ved anv. af konkave brillelaser kan den nærsynede se tydeligere på afstand. (Ill. se Brilller).

Nærum, da. stationsby ml. Holte og Skodsborg (Nordsjælland); 1742 indb. (1945). Endepunkt for Jægersborg-N-banen.

Nærup, Carl (1864-1931), no. litteraturhistoriker og kritiker. Omfattende kundskaber og personlig varme præger N-s tolkninger af den unge litt. omkr. årh-skiftet.

Nærøydalen ['nä:rö:äda:le:n], no. dal, fra Nærøyfjorden mod SV.

Nærøyfjorden ['nä:rö:öfjo:rö:n], no. fjord, sydl. arm af Sognefjorden.

Nerå Strand, bugt på N-Fyn.

næs, mindre, kileformet halvø.

Næsbyholm, hovedgård SØ f. Sorø, fra 1836 i slægten (Howden-) Ronnenkamps eje. Hovedbyggn. opført 1585 af Sten Brahe brændte 1932. Et rigt dekoreret loft fra Sten Brahes tid er bevaret i Nationalmuseet.

Näsbyholm, sv. herregård NV f. Ystad; opr. Bispeborg fra 13. årh., nedrevet 1866. Fra 1744 i slægten (Blixen-) Finecke's eje.

Næsby A, andet navn på Suså.

næse (*na/sus*) består hos mennesket af den ydre n og n-hulen. Den ydre n består ved sin rod af de to n-ben, men er øvrigt opbygget af brusl. n-hulen er v. hj. af n-skillevæggen delvis til symmetriske halvdele. I hver halvdel ses på den ydre væg de tre muslingeben, der afgrænser n-gangene. Bagtil går n-hulen over i n-svælget, og her findes på hver side udmundningen af det eustachiske rør.

n-slimhinden, der udmærker sig ved talr. blodårer, har finehår og slimproducerende kirtler. I den øverste del af n-hulen findes lugteslimhinden (area olfactoria), der har en gullig farve. Epithelcellerne her stimuleres af lugtstoffer, og gnm. cellernes udløbere, der går gnm. sibenet i n-hulens loft, ledes indtrykket til hjernen. - I forb. med n-hulen findes bihulerne, der er udviklet som udposninger fra n-hulen. Bihulerne omfatter: de to pandehuler, de to overkæbehuler, sibenbihulerne og kilbehulshulen. - Andedrættet foregår gnm. i n-hulen opvarmes indåndingsluften, støv og bakterier frafiltreres og luften fugtigøres ved berøring med de fugtige slimhinder.

næse, tekn., fremspringende del på en genstand.

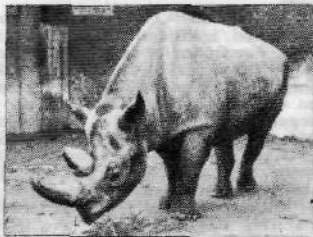
næseabe (*Na'salis lar/vatus*), slankabe, hannerne m. stærkt forlængt næse. Borneo.

næsebjørne (*Nasua*), små, brunl., amer. halvbjørne m. lang snude.

næseblødning (*epistaxis*), en som regel ufarlig blødning fra et udvidet blodkar fortil på næseskivevæggen. Kan dog også skyldes visse blodsygdomme, forhøjet blodtryk, infektionssygdomme, leverlidelser og svulster i næsen. n kan også opstå ved direkte slag mod næsen samt indirekte ved kraniebrud.

næsehjul, forreste del af en flyvemaskines understel af n-typen. n er et affjedret, styrbart hjul anbragt på et understelben under forenden af flyvemaskinens krop.

næsehorn (*Rhinoce'rotidae*), fam. af uparretåede hovdyr, store, sparsomt behårede, tykkudede. På snuden en el. to hornagtige fortykkelser; tre hove. Fortænderne reducerede. Hertil det ind. n (*Rhinoceros unicornis*) m. eet horn og

Næsehorn (Fot. Zool. Have, Kbh.).

huden delt i pladeagtige felter; det sorte n (*Diceros bicornis*) m. 2 horn, lille fremspring på overlæben. Afr.; det hvide n (*Ceratotherium simum*) m. lige afskåret overlæbe, det største n (indtil 5 m), Afr., sjældent; samt endnu et par arter på Sundaøerne. Et uddødt n, det udfårede n, levede i Mf-Eur. i kvartærtiden.

næsehornsбилe (*O'ryctes nasi'cornis*), stor torbist m. hornagtigt fremspring på hovedet. Larven i egebark og savsmuld; nu ret alm. i Danmark.

næsehornsflugte (*Buce'rotidae*), fuglefam. beslægtet m. hærfugle. Stort næb m. hornagtigt udvækst på oversiden. Ruger

i træhuller. Hannen murer størstedelen af redeåbningen til og fodrer hunnen gnm. et lille hul. Lever af frugter og insekter. Trop. Afr. og Asien.

næsehornsøgler, da navn for *Ceratosauros*. **næselyd**, d. s. s. nasal.

næsepolyper, blod, væskeholdig slimhinde svulst, oftest udgående fra syge sibensceller. n kan være årsag til ophævet el. nedsat luftpassage i næsen. Fjernes let ved operation. Må ikke forveksles med adenoider vegetationer.

næsring anbringes hos unge tyre i en gennemboet i næseskivevæggenes brusk. Ved at fæstne reb el. stang til n har vovteren god magt over et vanskeligt dyr. Man giver undertiden svin n for at hindre, at de oproder jorden.

Næsgaard, Sigurd (f. 1883), da. psykolog, pædagog og psykoanalytiker. Forkæmper for »den fri skole«. Bl. N-s mange skr. kan nævnes *Bevidsthedens Form* (1922), *Fremtidens Skoler* (1925) og *Psykoanalyse* (2. bd. 1933).

Næsgaard Agerbrugsskole (*Den Clausenske A.*), den ældste landbrugsskole i Danmark., i virksomhed siden 1849. I mods. til de øvr. landbrugsskoler har N undervisning både i teori og praksis, og kursus varer 17 måneder.

Luffotografi af Næstved. I midten St. Peders Kirke.

Näsijärvi, sø i SV-Finl.; 263 km²; afløb: Kokemäenjoki.

næsekonge, sø- og småkonger fra vikingetiden.

Næss (*Ness*), Arne (f. 1912), no. psykolog og filosof. Har bl. a. skrevet *Erkenntnis und wissenschaftliches Verhalten* (1936) og *Filosofiske Problemer* (1941).

Næsseslottet, navn for hovedbyggn. på Dronninggård.

Nässjö [*ˈnæsːö*], sv. købstad (fra 1914), Småland; 15 000 indb. (1949). Industri. Jernbaneknudepunkt.

Næs Sund, del af Limfjorden, ml. Mors og Ty S f. Visby Bredning.

næstenperiodisk funktion. Erstattes i en funktion $f(x)$ den variable x med $x + p$, hvor p er et fast tal, fås en ny funktion $f(x+p)$ af x . Stemmer denne overens med $f(x)$, er altså $f(x+p) = f(x)$ for alle værdier af x , kaldes $f(x)$ periodisk med perioden p . Ethvert mangfold af p er da også periode for funktionen. Et tal p med den egenskab, at forskellen ml. $f(x+p)$ og $f(x)$ for alle x er mindre end et opgivet lille tal, kaldes en næstenperiode for funktionen hørende til dette tal. Findes der for en funktion til ethvert nok så lille tal næstenperioder, der ikke er for spredte, kaldes funktionen n.

Næstved, da. købstad ved Suså, nær dennes udmunding i Karrebæk Fjord; 16 379 (med forstæder 22 358) indb. (1948). St. Peders- og St. Mortens Kirke, det gl. rådhus (15.-16. årh.) med N Museum, Helligåndshuset (15. årh.), Apostelhuset (ca. 1600). Industri; især papir, jernvare, maskiner, keramik. Handel. Havn (kanal til Karrebæksminde). Station på Kbh.-Gedser, Ringsted-N, Slagelse-N og N-Præsto-Mern banen. - N nævnes som by allerede 1135, i middelald. afhængig af Skovkloster. Købstad 1426. (III.).

'næ' ver, flager af hvidbirkenes yderbark; kan bruges til fremstillingen af runde beholdere med træbund.

'næveret (efter ty. *Faustrecht*), 1) fejdetret; 2) den tilstand, der hersker i et samfund, hvor selvtaget er alm.

nævn, 1) kollegialt sammensat admin. myndighed (ligesom råd, udvalg o. l.); 2) gl. da. betegn. for nævninger.

nævnefald, d. s. s. nominativ.

nævner. I en brøk $\frac{a}{b}$ betegnes b som n. **nævningekreds**, område, der har sit særl. nævningeting og sin særl. grundliste, af hvilken nævningerne udtages.

nævninger. I da. middelald. ret fandtes ligesom i anden nordisk samt eng. ret i talrige retssager den ordning, at sagen prøvedes af et antal tingmænd (n), hvis udsagn blev lagt til grund for den af tinget afsagte dom. Disse n kunne være udtaget for den enkelte sag el. udnævnt for et vist tidsrum til at pakende alle sager af en vis art, som blev forelagt tinget til afgørelse. I Danmark forsvandt

denne ordning i løbet af 18. årh., i Engl. har den bestået indtil nutiden gnm. anv. af jury i straffe- og borgerl. sager.

Efter Den Fr. Revolution indførtes n i fl. eur. lande efter eng. forbillede, og den da. grl. af 1849 stillede i udsigt, at n skulle medvirke i misgerningssager og i sager om polit. lovovertrædelser. Dette skete ved retsplejeloven af 1916, der i talrige straffesager indførte behandling ved n, således at disse skulle udtale sig om, hvorvidt tiltalte var skyldig, medens udmålingen af straffen overlodes til jur. dommere. Ved senere ændringer i retsplejeloven er nævningesagerne antallet blevet stærkt begrænset, således at kun ca. 1% af samtlige straffesager kommer for n-ting. Derimod deltager n nu også i strafudmålingen, hvorved en væsentl. forskel ml. n og domsmænd er opstået; hovedforskellen er herefter at n stadig afgør skyldsspørgsm. uden jur. dommers medvirken.

'nævus (lat.), modermærke.

Nåäs [næ:s], sløjdlærerseminarium 30 km NØ f. Göteborg, grl. 1874, ledet af Otto Salomon (1849-1907) 1874-1907.

nød, bot., tør frugt med kun eet frø, og hvis skal først sprænges ved springen.

nød (oldn. *nautr* værdifuld ejendom), da. dialektord for et stykke kvæg, specielt om ungkvæg. Findes i stednavnet Nød(d)bo.

nødblus, søv., blus, afbrændt af skib i havsnød.

nødbrø, mil., brø, bygget af forhånden-værende midler.

Nøddebo, ældre stavemåde for Nødebo.

Nøddebo Præstegaard, roman af H. Scharling, Folketeatrets juleforestilling i Elith Reumerts dramatisering. Præstegaarden, i hvilken handlingen udspilles, er Greve præstegård.

nøddekrige (sv. *nötskrika* skovskade) (*Nucifraga caryocatactes*), brunl. hvidpletlet ravnefugl, korte vinger, langnæbbet. Lever af frø, nødder, bær, insekter. N- og Ml-Eur.-s bjergskove, Ø-Eur. Har ynglet på Bornholm. Sjældent vintergæst.

nøddeolie, en fed, langsomt tørende olie, der udvindes af valnødder, hvori findes 40-60%. Den ved kold presning udvundne n har en behagelig lugt og smag; den ved varm presning udvundne derimod en skarp lugt og smag, n anv. som spiseolie og som færnis til fine oliefarver.

nødde snudebille (*Balaninus 'nucum*), snudebille, meget lang, tynd snude; larven i nødder.

nøddesten, sten med størrelse 15-30 mm.

nødde træ, veddet af valnødde træet (*Juglans regia*); det er hårdt, tungt og tæt og bruges i møbelsnedkeri.

nøddåb, en dåb, der i nødsfald udføres af en lægmand.

'Nødebo, udflygststed ved Esum Sø (Nordsjælland).

nødforordning, i Tyskl. for 1933 forordning, udstedt af udøvende magt uden den lovgivendes godkendelse. Weimarforfatningen 1919 gav rigspræsidenten

Einar Nørby.

N. E. Nørlund.

Poul Nørlund.

Jens Nørregaard.

ret til at udstede **n.** der suspenderede vigtige dele af forfatn., bl. a. borgerlige rettigheder. Under ty. demokratiske krise 1930-33 brugt i stor udstrækning til at omgå rigsdagen el. gennemføre nødv. foranstaltninger uden om partistriden.

nødhavn, søv., havn anløbet af skib for at undgå stranding el. p. gr. af havari, mangel på brændsel, levnedsmidler, sygdom el. ulykkestilf. el. lign.

nødhjælper, kat. betegn. for 14 helgener, som især kan påkaldes i nød og fare af forsk. art.

nødhjælpsarbejder, d. s. s. offentlige arbejder²⁾.

nøddild (oldnord. *nūa* gnide), ild frembragt ved gnidning; har if. folketro en særlig magisk kraft mod sygdomme, der skyldes trolddom.

nødling, enhver ikke-planmæssig landing med et luftfartøj, der er helt el. delvis under førerens kontrol, og hvor årsagen er forhold, som føreren er ude af stand til at afhjælpe under flyvningen.

nødlidende, jur., kaldes en pengefordring, når den ikke bliver honoreret af skyldneren; især om vekslere.

nødret, adgang til i en nødsituation at fravige gældende lovregler. If. straffelovens § 14 straffes en ellers strafbar handling ikke, når den har været nødv. t. afværgelse af truende skade på person el. gods, og lovovertrædelsen er af forholdsvis underordnet bet. Den, til fordel for hvem **n.** derved udøves, må erstatte skaden derved.

nødrør, søv., interimistisk rør til erstatning for havareret el. mistet rør.

nødsadressat, person, der i en veksel er anført som den, der i nødsfald (nemlig hvis trassaten undlader at acceptere el. betale vekslen) skal acceptere el. betale denne.

nødsender, reserve-radiosender på skib.

nødsignal, søv., særl. internat. flag-, nat- og radiotilkaldestsignaler (dag, lys, lyd o. l.) fra skibe i nød.

nødslagtning, slagtning af et tilskadekommet husdyr.

nødvendig, egenskab ved det, som ikke kan tænkes el. være anderledes. I logikken er en **n.** dom en sådan, hvis falskhed ville være selvmodsigende el. på anden måde stride mod logikkens regler.

nødværge, retten til at afværge et retstridigt angreb ved magtanv. Handlinger foretagne i **n.** er straffri, hvis de har været nødv. for at modstå el. afværge et påbeg. el. overhængende uretmæssigt angreb, og de ikke åbenbart går ud over, hvad der u. h. t. angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne godes bet. er forsvarligt.

nøgen, bot., kaldes 1) en blomst uden bloster; 2) en knop uden knopåbke; 3) et froanlæg, der ikke omslutes af frugtblade; 4) en celle uden cellevæg.

nøgen byg, en art byg, hvor inderavnen ikke er fastvokset til kornet, således at avnerne let skilles fra kornet som hos hvede og rug.

nøgenfrøede (*Gymnosperma*), afd. af frøplanter, hvis frøanlæg sidder nøgent på åbne frugtblade. **n.** omfatter klasserne koglepalmer, Ginkgoine, nåletræer og Gnetine.

nøgen jomfru, alm. brugt navn for tidløs.

nøgentandede, fellesbetegn. for klumpfisk og pindsvinefisk.

nøgle, 1) *tekn.,* a) redskab til at lukke en lås op med; b) spåndeværktøj (skruen); 2) *bot.,* en sammentrængt kvast; 3) *mus.,* tegn, der anbringes i begyndelsen af hvert

nodesystem for at fiksere en bestemt tone til en af systemets linier. **G-n** (el. violin-n) for tonen *g'* anbringes på 2. linie fra neden. **F-n** (el. bas-n) for *f* an-

bringes på 4. linie. **C-n** for *c'* kan placeres forsk. Anbragt på 1. linie kaldes den *sopran-n*, på 3. linie alt el. *bratsch-n*, på 4. linie (for høje fagotter og violonceller) *tenor-n*.

nøgleben, kraveben (*clavicula*), kort knogle, der forbinder brystben med skulderblad. Ligger lige under huden.

nøgleharpe, sv. strygeinstrument med 14 strenge (to spillestrenge, resten medklingende basstrenge). Den forsk. tonehøjde fås ved, at man - mens man med en bue stryger over strengene - trykker på nøgler (taster), der i et antal af 17-19 sidder i en række langs strengene.

nøgleindustri, erhvervsgræn m. stor indflydelse på andre erhvervsområder, f. eks. byggeriet.

nøglemagt, symbolsk udtryk for den kirkelige magt til at handle på Guds vegne (jfr. Math. 16. 19). I katolicismen tilhører den paven som Petrus' efterfølger, i protestantismen menigheden.

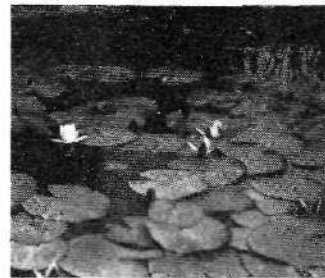
nøgleroman, roman, til hvis figurer man kan el. mener at kunne påvise levende modeller.

nøgne snegle, snegle uden ydre skal. Findes inden for alle sneglegrupper, almindeligst bl. baggællesneglene.

nøkken, nord. overnaturligt væsen i vandløb; kræver ofre og søger at lokke mennesker til sig.

Nøkkentved, Christian (1892-1945), da. civilingeniør, dr. techn., prof. i bygningsstatik og jernkonstruktioner ved Danmarks Tekn. Højskole. Højt anset pædagog og videnskabsmand. Mange praktiske ingeniørarbejder samt vindtryksundersøgelser. Har skrevet fl. lærebøger.

nøkkerose (*Nymphaea*), slægt af akandefam. med langstilkede, kredsrunde el. ved grunden hjerteformede flydeblade.

Stor blomst med mange kronblade og støvblade, bær. Frøene omgivet af en luftfyldt frøskappe (vandspredning). 32 arter; i Danmark hvid **n.** (N. alba) (ill.) med tyk jordstængel, alm. i søer og torvegrave. Forsk. varieteter dyrkes som pryplanter.

Nølledeke, Theodor (1836-1930), ty. orientalist. Grammatik. overforsk. semit. sprog og arbejder om orient. kultur og hist.

Nør [nø:ɾ], da. [no:ɾ], gods S f. Eckernforde Fjord, tilfaldt 1843 Frederik, hertug af Augustenborg, herefter kendt som Frederik af N.

Nørager, da. stationsby (Hobro-Ålestrup); 566 indb. (1945).

Nørager'gård, tidl. hovedgård, NV f. Hobro, i middelalderen under Viborg bispestol, senere ejet bl. a. af Hannibal Sehested. Hovedbygning fra 1614 ombygget ca. 1750. Fredet i kl. B.

Nørby, Einar (f. 1896), da. operasanger (basbaryton). Elev af Herold. Deb. 1928 på Det Kgl. Teater. Kammeranger 1939. (Portræt).

Nördlingen, ty. by i Bayern, 79 km SV f. Nürnb. 8800 indb. (1939). Gl. bym. m. m. bevaret. 1634 blev d. sv. hær slået ved N af de kejserlige.

Nørgaard, Felix (f. 1910), da. forfatter og oversætter, cand. mag. 1936. Programsekretær ved statsradiofonien 1937, stifter af Dansk Oversætterforbund. Har skrevet: *Maxim Gorkij* (1931), *Knut Hamsun* (1940), *Jeppe Aakjær* (1941).

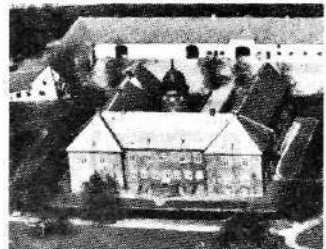
Nørgaard, Flemming (f. 1907), da. læge, professor i radiologi ved tandlægeskolen 1948.

Nørgaard, Frederik (1878-1945), da. højskolemand; folketingsm. (Venstre) 1913-1918. Forskander for og ejer af Antvorskov Højskole 1920-25, medforstander fra 1935. Udg. serien »Folkets Førere«, en verdenshistorie fra 1866 m. m.

Nørgaard, Gunnar (f. 1903), da. geofysiker. Statsgeodæt 1946-47, bosat i Sv. 1947. N har konstrueret forsk. gravimeter, dels efter barometrisk princip, dels et torsionsgravimeter af kvarts.

Nørholm, hovedgård NØ f. Varde; tilh. fra 1742 slægten (Rosenørn-)Feilmann (fra 1929 Rosenørn-Lehn); stamhus 1770-1922. Hovedbygning fra 1780, fredet i kl. A.

Nørlund, hovedgård NNV f. Hobro, har bl. a. tilhørt Ellen Marsvin. 1939 ved

direktør G. A. Hornemans testam. oprettet som »Stiftelsen N.». Hovedbygning fra 1581-97; fredet i kl. A.

Nørlund, Niels Erik (f. 1885), da. matematiker og geodæt. Broder til Poul N. 1912-22 prof. i mat. ved Lunds, derefter ved Kbh. Univ., fra 1923 tillige direktør for Den Da. Gradmåling, fra 1928 for det da. oprettede Geod. Institut. Som mat. har N givet betydningsfulde bidrag til differensialgeometriens teori og beslægtede emner. Under hans ledelse har Geodætisk Institut foretaget omfattende opmålinger og kortlægninger, ligesom der fra hans hånd foreligger værdifulde bøger og afh. om geodætiske emner. (Portræt).

Nørlund, Poul (f. 1888), da. arkæolog. Broder til N. E. N. Dir. f. Nationalmuseet 1938. Omfattende undersøgelser af nordbokulturen på Grønland. *Burled Normen* at Herjolfsnes (1924), *Norse Ruins at Gardar* (1929), *De gamle Nordbogynder* (1934, eng. udg. 1936, ty. 1937, grønlandsk 1938) samt af vikingelejren Trelleborg. Andre hovedværker: *Gyldne Altre* (1926), *Danmarks romanske Kalkmaterier* (1944). (Portræt).

Nørre-Ålslev, da. stationsby på Falster (Vordingborg-Nykøbing); 1325 indb. (1945).

Nørrebro, bydel i Kbh., NV f. Søerne ml. Frederiksberg og Østerbro, m. Nørrebrogade som hovedfærdselsåre. Før 1852 spredt bebygget, m. haver, forlystelsessteder, sommerpladser; da bebyggelsesbegrebningerne havedes, blev N tæt bebygget, usundt arbejderkvarter, især det indre N.

Nørre-Brobjy, da. stationsby (Fåborg-Ødense); 606 indb. (1945).

Nørrebros Teater, kbh. teater, grl. 1886 i etableringsstedet »Store Ravnsborg« Var først hjemstedet for et folkeligt reper-

toire, under *Vilhelm Petersen* (1852-1939), dir. 1893-1911, for revyer og under Fr. Jensen og A. Melbye for farcer. 1931 *maseredes N* ved brand, 1932 genopført i rodet skikkelse. *Biering-Petersen* (1887-1948) skabte i sin direktørperiode (1938-48) en operette-scene med Else Marie og Hans Kurt, 1141 pladser.

Nørregård, *Jens* (1838-1913), da. højskolemand, Grt. 1866 Testrup Højskole.

Nørregaard, *Jens* (f. 1887), da. teolog, prof. i kirkehist. 1923. Fremragende bidrag til Augustin-forskningen; omarbejdelsen af Holmquist's kirkehistorie (3. udg. 1946). Stor indsats i den økumeniske bevægelse. 1942-48 rector magnificus for Kbh.s Univ., hvor han i besættelsestiden gjorde en stor indsats. (Portræt sp. 3317).

Nørre Hospital og Københavns Plejehjem (1911 *Almindeligt Hospital*), institution under Kbh.s forsørgelsesvæsen med plads til 619 personer; optager patienter m. kroniske sygdomme.

Nørrejske Ø, sammenfattende betegn. for Vendsyssel, Hanherrederne og Ty, som ved Limfjorden afskæres fra det øvr. Jylland.

Nørremølle, gård på Sundeved, NNV f. Sønderborg, den senderjyske fører H. P. Hanssens fødested.

Nørre-Ne'bel, da. stationsby (Varde-N); 631 indb. (1945).

Nørre-Nissum, landsby Ø f. Lemvig. Seminarium, højskole.

Nørreport, opr. port i Kbh.s vold, forbindende ruterne fra Nørregade, Købmagergade m. m. med hovedrute mod NV. Fra 1670erne svær bygningskolos m. snæver passage (forsvarshensyn); nedrevet 1857. I dagl. tale bevaret som navn f. pladsen ml. Nørre og Øster Voldgade; desuden for derligg. station v. Kbh.s boulevard-bane (1917).

Nørreri's, voldsted 24 km S f. Randers, efter sagnet resten af Niels Ebbesens gård.

Nørre-Snede, stationsby (Raskmølle-Ejstrupholm) 24 km SV f. Silkeborg; 726 indb. (1945).

Nørre-Sundby, da. købstad over for Ålborg, med hvilken den er forbunden ved 2 broer. 8522 (med førstærde 16 985) indb. (1948). Kirke (13. årh.). Industri: cement,

svovlsyre, superfosfat m. m. Handel, især med korn og foderstoffer. Havn. Jernbaneknudep. NV f. N ligger Ålborg luft-havn. Hed opr. Sundby og nævnes fra 1203. Købstad 1900. (Ill. se Ålborg).

Nørre Tran'ders, forstadskommune tæt Ø f. Ålborg; 33 km²; 12 603 indb. (1948), heraf i Vejgård 10 052 indb. Forventes indlemmet i Ålborg 1. 4. 1950.

Nørre-Vorup'øre, fiskerleje og bade-sted V f. Tisted; 523 indb. (1945).

Nørre Vosbor'g, hovedgård V f. Holstebro; har tilhørt Niels Bugge og slægterne Podebusk og Gyldenstjerne, 1786-1946 slægten Tang (-Barfod). Hovedbyggn. fra ca. 1532 med tilbygn. fra 1640, 1786-97 og 1838, fredet i kl. B; omgivet af stort voldanlæg.

Nørreå, vandløb fra Hald Sø til Gudenå's venstre bred.

nørtz, d. s. s. nertz.

Nørvi'g, *Anne Marie* (f. 1893), da. pædagog og børnepsykolog. Kommunalærerinde i Kbh. 1917, bl. a. forsøgs- og observationsklasser. Fra 1948 leder af forsøgs-skolen på Emdrupborg. Arbejder for forældreopdragelse. *Det Sunde Barn og dets Forældre* (1940), *Børns Leg* (1942), *Børnesorger - Børneglæder* (1943).

Nørvi'g, *Johannes* (f. 1890), da. psykiater, 1929 overlæge ved Østifternes Andssvegeanstalt, 1940 ved St. Hans Hosp.; medl. af Retslægerådet. Afh. om stofskiftet ved sindssygdomme (Epilepsi).

Nøstvet-økse, kærnøkse af grøsten karakteristisk f. den no. Nøstvet-kultur fra overgangstiden ml. æ. og y. stenalder.

Nøteborg [-'bærj], sv. navn på den (senere til Schlüsseburg omdøbte) russ. fæstning ved Nevas udløb af Ladoga. Ved freden i N 1323 ml. Sv. og Rusl. blev Systerbæk grænsen ml. Finl. og Rusl.

Nøtterøy ['nöt;ro:ij], frugtbar ø i Oslo-fjorden, S f. Tønsberg; 44 km²; 11 000 indb. (1946).

nåd [nøð] (holl: sammensyning; fuge), sv., 1) sammensyning på sejl, 2) fuge ml. plankerne i yderklædning og dæk.

nåde, i teol. udtryk for Guds syndsforlædende virksomhed.

nådemidler betegner i dogmatikken Guds ord og sakramenter som bærere af syndstilgivelsen.

Nådedal ['nå:denda:l], sv. navn på Naantali, Finl.

O

O, o, 15. bogstav i det da. alfabet; lat. o er uforandret lånt fra det gr. alfabet.

O, kem. tegn for ilt (oxygenium).

O, autom.-kendingsm. f. Svendborg amt.

O' (eng., af irsk *ó*, mandlig efterkommer), første led af gl. irske familienavne; står foran stamfaderens navn i genitiv; f. eks.: *O'Neill*, efterkommer af *Neill*. Stavemåden med apostrof skyldes, at o blev misforstået som eng. of. Svarer til skotsk *Mac*.

o-, kem., fork. af orto-.

Oahu [o'a:hu:], frugtbareste og bedst befolkede ø bl. Hawaii-øerne, med Honolulu og Pearl Harbor. 1570 km², 359 000 indb. (1947).

Oakland ['o:k'lænd], industriby i Californien, USA; 302 000 indb. (1940; 1946: 401 000) deraf 14 000 farvede. O ligger ved San Francisco Bugten over for S.F., som den er forbundet med ved en 13 km lang bro, åbnet 1936.

Oak Park ['o:k'pærk], vestl. industriforstad til Chicago i staten Illinois, USA; 66 000 indb. (1940).

Oak Ridge ['o:k 'rjids], by i østl. del af Tennessee, USA, 25 km V f. Knoxville. Sædet for Clinton Engineer Works, der rummer de store anlæg til adskillelse af

uranisotoperne i forb. med atombombe-projektet 1940-45.

Oaks, The [ði ouks] (eng: egne), eng. hestevæddeløb over 1,5 eng. mil på Epsom-banen; indstiftet 1779 af 12. jarl af Derby og opkaldt efter dennes jagt-slot O. (Løb af samme navn indført i Danmark, 1947).

o'ase (gr. *oasis*, fra ægypt.), dyrkeligt område i en ørken, f. eks. langs floder, ved kilder, brønde, artesiske borer og højtliggende grundvand. Nildalen er Jordens største o.

oaseged (opr. gedeskind fra Niger), indreg. varebetegn. f. gedeskind med grov, hård narv; o anv. især til bogbind.

OB, fork. f. Odense Boldklub.

ob- (lat. *ob* imod), mod-, foran-.

Ob [əp], største flod i V-Sibirien, fra Altajbjergene forbi Novosibirsk til Ishavet. Dens største biflod, Irtyjs, er længere, men mindre vandrig end hovedfloden. Ob-Irtyjs er på 5300 km. O har stor trafik betydning, men er tilfrosset ca. 1/2 år.

Oba'días, en af de »små« profeter i G. T. Hans bog, som angriber edomitterne, forudsætter disses skadefryd ved Jerusalems erobring 586 f. Kr.

Oban ['əubən], V-Skotsl.s mest besøgte

nådestød (fr. *coup de grâce* [kud'grɑ:s]), den handling, hvormed bøden skilte forbyderen fra livet under eksekutionen af en kvalif. dødsstraf, som f. eks. radbrækning i levende live.

nådesurt (*Gra'tiola offic'inalis*), slægt af maskeblomstfam. Gl. lægeplante.

nåde [nøðə], 1) sammensy overlæderet til fodtøj med hånden; 2) sy pyntestikninger på fodtøj, linned o. l.

nådensår, året efter en præst død, i hvilket hans efterladte får del i embedets indtægter. Definitivt ophævet 1927.

nålebæger ('*Thesium*), slægt af fam. Santalaceae, grønne snylteplanter, der snylter på andre planter's rodder. I Danmark harbladet n (*T. ebracteatum*), en spinkel plante m. linieformede blade og små udv. grønne og indv. hvide blomster i klase. Meget sjælden.

nåleflisk (*Syn'gnathidae*), fam. af benfisk. Langstrakte, nåleformede, beklædt m. benplader. Munden i spidsen af en rørformet snude, tandløs. Bugfinnen mangler, svømmer v. hj. af rygfinnen, ofte i lodret stilling; gællebladene stærkt foldede. Hannen plejer æg og yngel. Ved da. kyster næbnsog og tangnål, i syd. Havne søhest og plæteflisk.

nålepenge, i ældre tid de pengebøleb, som overlodes familiens kvindelige medl. til personlige udgifter.

nåletræer (*Co'nifera*), nøgenfrøede vedplanter, oftest stedsgrønne, omfatter både lave buske og høje træer. De er rige på harpiks, undt. taks. To slags blade, skæl- el. nåleformede løvblade, som kan sidde enkeltvis (gran), parvis (fyr), fl. sammen (nogle fyrrearter, lærk, ene) og tørre, hindeagtige lavblade. Eenkønnede blomster, sambo el. særbo. Hanblomsten ligner en rakle, har talrige støvblæde med tørt støv (vindbestøvning). Hunblomststanden, den senere kogle, har mange frugtblade med i reglen to frøanlæg hver. Frøet oftest vinget. 380 arter, især fra de tempererede bælt, hvor fl. arter danner udstrakte skove. I Danmark findes ene og taks vildtvoksende, tidl. også skovfyr. Gran, ædelgran, bjergfyr, skovfyr og lærk er plantet i stor mængde. n har stor økon. bet.

nåleventil, ventil, hvor ventillegemet har en slank, konisk spids.

N

N, n, 14. bogstav i det da. alfabet; det er fra det gr. alfabet gået uforandret over i det lat. Det er alm. at bruge *n* i forb. med *g* og *k* for at betegne lyden [n]: *ng* = [ŋ] og *nk* = [ŋk].

N, kem. tegn for kvælstof.

N, automobil-kendingsmærke f. 1) Åbenrå amt; 2) Norge.

N, fork. f. nord.

n-kem. fork. f. normal.

n., fork. f. netto.

Na, kem. tegn for natrium.

Naab [na:p], 165 km l. biflod til Donau, fra Fichtelgebirge.

Na'aman, aramaisk hærfører, hvis pædalsked profeten Elisa helbredte.

Naantali ['na:ntali], sv. *Näändalen*, fl. by, NV f. Turku: 1800 overv. finsktalende indb. (1947). Grl. 1443; opkovstet omkr. et birgittinerkloster.

Nabal, judæer, som nægtede at hjælpe David under hans flugt for Saul (1. Sam. 25). Da N døde af skrek ved at høre, at David havde planlagt at straffe ham, ægtede David hans kloge og smukke hustru Abigail.

naba'tæ'er, semitisk folkestamme i N-Arabien og det sydl. Syrien, kendt fra indskrifter i en aramæisk dialekt fra tiden omkr. Kr. fødsel. I Petra findes talrige ruiner fra deres glansperiode.

Nabis, spartansk tyrann 207–192 f. Kr.; fortsatte Kleomenes 3.s reformer til gunst for heloterne; søgte at undervinge det achæiske forbund, men blev standset af Rom.

Nåblus ['na:blis, -blis] (af gr. *Neapolis*), hebr. *Shekhem* (G.T. *Sikem*), by i Palæstina i Samaritias bjerge NØ f. Jaffa; 25 000 indb. (1946). Veldyrket omegn; jernbaner mod NV og N.

na'bob (eng., af hindustansk *nayab* fyrste, guvernør), rigmand, der har tjent sin formue i kolonierne.

Nabo'nassar (gud Nabu er en beskytter), babyl. konge ca. 740 f. Kr. Han er den første i en babyl. kongerække, der er kendt fra gr. overlevering.

Nabo'oid (gud Nabu er genstand for ærefrygt) (d. 539 f. Kr. (?)), Babyloniens sidste konge før dets fald for Kyros d. ældre. Han var livligt interesseret i tempelbygning og tempelhist., men forsømte landets forsvar.

Nabopa'lassar (gud Nabu, beskyt arvefønnen), grundlægger af det nybabyl. rige 625 f. Kr. efter Assyriens fald, hvortil han havde medvirket. Ivrig bygherre.

naboret, de om naboforhold gældende regler; er for største delens vedk. ikke fastslået i egl. lovbestemmelser. F. eks. kan særlig generforvædning virksomheder på en ejendom forbydes af hensyn til naboejendommen el. efter omstændighederne tillades mod erstatning.

Nabot, ejer af en vindård, som kong Akab tog i besiddelse, efter at han havde ladet ham dræbe. Som straf herfor forudsagde profeten Elias Akabs slægts undergang.

Naboths æg ('ovula *Na'bothi*) (efter den ty. læge *Martin Naboth* (1675–1721)), slimfyldte blærer på livmodermunden, godartet og betydningsløs lidelse.

nabovinkler, to vinkler, der har et ben fælles, mens de andre ligger i hinandens forlængelse. To *n* er tilsammen 180°.

nabovirkning el. *allelopati*, betegn. f. individets påvirkning af hinanden. Planter dele som blomster og modne frugter udskiller ofte flygtige stoffer (f. eks. ætylet hos modne æbler), som indvirker skadeligt på andre planters spiring el. holdbarhed; f. eks. kan tomatplanter ikke tåle levkjog- og syrenduft, kartofler bliver sødlig og spirer dårligt i æbleduft, afskærne nelliker ødelægges hurtigt af æble- og tomatduft, modne æbler fremskynder modningsprocesserne hos umodne og må derfor fra-

sorteres, hvis lagringen skal være længe. Hos grønthandlere og i drivhuse må frugt og blomster holdes adskilt i hver sit rum.

Na'bu (forkynderen), babyl.-assy. guddom, gudekredsens »sekretær«. Hans dyrkelse var især fremtrædende i det nybabyl. rige. Hovedtempel: Ezida i Borsippa.

Nachtegall ['nak-], Vivat Victorius Franciscus (*Franz*) (1777–1847), da. gymnastikpædagog. Indførte gymn. i Danm. på grundlag af tyskeren Guts Muths system. Eget gymnastikinstitut i Kbh. 1799. 1821 blev N gymnastikdirektør; medvirkede til, at gymn. indførtes på da. skoler.

Nachtigal ['nat-], *Gustav* (1834–85), ty. opdagelsesrejsende, 1868–75 i Sahara og Sudan, grl. 1884 de ty. kolonier Togo og Kamerun.

Nacka, sv. købstad (1949); sydøstl. forstad til Sthlm.; 14 400 indb. (1949).

NaCl, kem. formel for natriumklorid.

Naddoör, no. viking, der ca. 850 opdagede Island, som han kaldte Sneland.

Nadexjdinsk [-'djesjdinsk], tidl. navn på Ka'balpøvsik i Sovj.

'nadir (arab. *nadhīr* modsat (af zenit)), det punkt, hvori lodlinien, forlænget nedad, skærer himmelkuglen.

Nadler ['na:d-], *Joseph* (f. 1884), østr. litt. historiker. N.s hovedværk; den særpregede, ensidige *Literaturgeschichte der deutschen Stämme und Landschaften* 1–4 (1912–28) rummer et uhyre materiale. Nyudg. *Literaturgeschichte des deutschen Volkes* (1938–41) behandler – også rent nazistisk – den moderne ty. litt. Afset som prof. i Wien.

na'dver (*nat* + oldn. *verðr* måltid), det rel. måltid, hvori den kristne under nydelsen af brød og vin modtager syndernes forladelse. Den symbolske opfattelse af N betragter brødet og vinen som tegn el. billeder på Jesu legeme og blod og opfatter N som et mindemåltid (Zwingli). Luther og den kat. kirke mener, at N er nydelsen af Jesu legeme og blod; forskellen er, at den kat. kirke hævder, at brød og vin ved messeoffert forvandles til Kristi legeme og blod (transsubstantiation), medens Luther mener, at Kristi legeme og blod modtages sammen med brødet og vinen (konsubstantiation).

'nafta (pers. *nafata* udsvede), betegn., anv. for 1) råpetroleum, 2) letflygtige destillater heraf (petroleumsæter) el. af stenkulstjære (stenkulnafta), 3) undertiden for æter.

'Naftali, israel. stamme i Jordandalen V og N f. Genesaret Sø. N regnes for søn af Jakob og trækvinden Bilha.

'naftali'n (af *nafta*), cyklisk kulbrinte, glinsende hvide krystallinske blade af ejendommelig lugt. Smp. 79,2°, kp. 218°. Kem. består af benzolmolekyler, der har to kulstofatomer fælles. Har lignende kem. egenskaber som benzol og danner som dette et stort antal derivater, som har stor tekn. anv. *n* anv. i nogen udstrækning som mælmiddel; en hovedanv. er nu fremst. af ftalysyreanhydrid (jfr. ftalysyre).

naft'e'ner, alicykliske kulbrinter af formelen C_nH_{2n} . Findes især i kaukasiske jordolie. Hovedparten af de i denne forekommende *n* er cykloheksan.

naft'e'syrer er en række alifatiske, mono- og bicykliske syrer, der i en mængde af indtil ca. 3% findes i rå jordolie. Salte af *n*, naftenater, har tekn. anv., f. eks. som emulgerings- og opløsningsmidler, som sikkativer, til træ- og tekstilimpregnering m. m.

nafti'o'nsyre, org. syre, fremstilles ud fra naftalin, anv. især til farvestofsynteser.

naft'o'l, $C_{10}H_8O$, oksynaftalin, analog fenol og med lign. egenskaber. Hvidt, krystallinsk stof, som især anv. i farvestofindustrien. En isomer form anv. desuden i medicinen.

naftolfarver er en gruppe meget lys- og vaskeægte azofarvestoffer, spec. for bomuld (da de anv. i alkalisk opløsning); syntetiseres direkte på tekstiltaverner og betegnes derfor udviklingsfarvestoffer. Tekstilmaterialet behandles først med naftolkomponenten i alkalisk opløsning og kan derefter (evt. under tørring) kobles med en opløsning indeholdende en diazoteret aromatisk amin. Svarende til naftol- og aminkomponentens art kan der farves med en lang række ægte nuancer i gult, rødt, blå, sort o. s. v. Denne simple farvemethoder har i væsentlig grad fortrængt farvning med kype og alizarinfarver.

Visse ældre farvestoffer, der har forstavelsen »naftol«, f. eks. naftolgul, der anv. til farvn. af uld og silke, af næringsmidler og i fot. (desensibilisator), og naftolgrønt, der tjener til farvn. af uld og silke, af mikroskop, præparater og film, henregnes ikke til *n*. Under *n* hører derimod de mod. udviklingsfarvestoffer til bomuldstryk; rapidægte og rapidgenfarvestoffer.

naftyla'mi'n, aminonaftalin: Der eksisterer 2 isomere former, α - og β -*n*, begge hvide krystallinske stoffer. Fremstilles ud fra naftalin. Anv. især i farvestofindustrien. Af naftylaminsulfon-syre kendes fl. isomere, f. eks. naftionsyre.

naftyleddikesyre, α -*n* er et vigtigt plantehormon (vækststof), der fremmer rodvæksten og hindrer æbler og pærer i at falde af træerne før modning. Metylesteren af β -*n* forhindrer spiring og vandtab hos lagerkartofler. Praktiske forsøg gennemført i USA.

α -naftyltiorinstof (ANTU), et specifikt middel, der i løbet af 10–24 timer dræber rotter; fremst. i Danm.

Nafød, An [än nä'föd], ørken i N-Arab.

'Näga (sanskrit: slange), i ind. rel. mytiske væsener, halvt slanger, halvt mennesker, dels onde, dels venligt sindede.

na'gajka (russ.), kosakridepisk med bly i smerten.

na'gana (zulusprog), kvægsygdom i Afrika, forårsaget af *Trypanosoma brucei*, der overføres af tsetsefluer. Angriber hest og kvæg, men ikke de vilde hovdyr. *n* har ofte et frygteligt omfang.

Nagano [nagano], jap. by på Midt-Honshu; 77 000 indb. (1940).

'nägari, d. s. s. devanagari.

'nä'gärjuna [-'dsu-] (omkr. 100 e. Kr.), mahâyâna-buddhismens stifter.

Nagasaki [nagasaki], jap. havne- og industriby på V-Kyushu; 253 000 indb. (1940). Stor jernindustri, skibsbygn. I nærheden kullefter. En stor del af N blev ødelagt ved nedkastningen af den 2. atombombe 9. 8. 1945.

na'gelfast (somfast), tilbehør til fast ejendom, der er bragt i fast forbind. med denne.

na'gle, d. s. s. nitte.

Na'gorno-Kara'bahers Autonome Område, i Azerbajdzjan, Sovj.; 4160 km²; 154 000 armenstale indb. (1933).

Nagoya [nagoya], jap. havne- og industriby på Midt-Honshu; 1 328 000 indb. (1940). Japans tredjestørste by. Tekstilindustri, porcelæn.

Nägpur (eng. [næg'pua, näg'puæ]), hovedst. i Central Provinces, Hindustan, ØNØ f. Bombay; 302 000 indb. (1941). Jernbanecentrum med handel og tekstilindustri; univ.

Nagy [nagy], *Ferenc* (f. 1903), ung. politiker. Fra 1930 knyttet til Husmandspartiet, formand her aug. 1945. Nov. 1945 formand f. nationalforsaml., febr. 1946–maj 1947 chef f. samlingsreg. Under konflikt ml. ledere for Husmandspartiet og